

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHISKA TÜRKLERİ
(Sözlü Kültür Bağlamında)

Yüksek Lisans Tezi

Fatima Devrisheva

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHISKA TÜRKLERİ
(Sözlü Kültür Bağlamında)

Yüksek Lisans Tezi

Fatima Devrisheva

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan Özdemir

Ankara-2006

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iv
Kısaltmalar	vi
Giriş	1
“Ahıska” Adının Sözcük Anlamı	5
“Ahıska” Neresidir	6
Ahıska’nın Tarihi Geçmişi	
a) Eski Çağlarda	7
b) Kıpçaklar ve Atabekler Hükümeti Dönemi	9
c) Osmanlı Dönemi	12
I. BÖLÜM: Rus İşgali	
Rusların Ahıska’yı İşgali	16
a) Ruslar’ın Ahıska’ya Yürüyüşleri	17
b) Ahıska Şehrinin Düşüşü	18
c) Ana Vatandan Ayrı Yıllar	21
d) Sovyet Döneminde Ahıska	25
II BÖLÜM: Ahıskalı Türklerin Sürgün Edilişi	
1. Sürgün Belgeleri	27
2. Ahıskalıların Sürgün Edilmesi	33
III BÖLÜM: Ahıskalı Türklerin Anlattıkları	
1. Sürgün Yollarında	34
2. Yeni Yurtta Yaşam	44
3. Anayurt özlemi	70

4. Değerlendirme	94
-Gözel Ahıska/ 14 Noyabır 1944: Sürgün/ Kazaklar Ahıskalıları nasıl karşıladı/ Tutulmayan sözler ve baskı/ Stalin'in ölümü ve Ahıska Türklerinin günlük yaşamı/ Ben Osmanlı Türküyüm/ Kazakça? O da bizim dildür/ Eve gelince Türkçe söyliyirim/ Beklentiler/ Dilekler, Temenniler.	
IV BÖLÜM: Ahıskalı Türklerin Sözlü Kültüründen Örnekler	
1. Nida Ridvanoğlu'ndan Masallar	120
1.1 Altun Topı	120
1.2 Diner-Söylemez	127
1.3 Mayil Bek	137
1.4 Hacı Kasımın Hekiyası	147
1.5 Kurnaz Oğlan	158
2. Güller Kamalova'dan Atasözleri	171
3. Madina Hanım'ın Şiirleri	178
4. Ceferinoğlu Sefer'den Dualar	204
Sonuç	206
Kaynakça ve Kaynak Kişileri	213
Ekler	
1. Sözlük	216
2. Belgeler ve Çevirisi	222
3. Ahıska'dan görüntüler	236
4. Fotoğraflar	240
5. Haritalar	276

Özet	278
Abstract	281

ÖNSÖZ

Tarihin her döneminde zulme uğramış ve daha sonra da vatanlarından uzak yaşamaya mahkûm edilmiş Ahıska Türkleri dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır.

Hazırlanan çalışma ile bu dramı yaşayan Ahıska Türklerinin nereden geldiklerini, nereye gittiklerini, kökenlerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, sadece sözlü gelenekte yaşatılan sözlü kültürünü, sürgün sebeplerini, sürgün yerlerini, ızdıraplarını yazılı hale getirme ve bizden sonraki nesillere aktarma amacı güdülmüştür. Bunlar herhangi bir inceleme yapılmadan sadece metin şeklinde kaydedilmiştir. Derleme, 2005 yılın Nisan-Ağustos aylarında, fotoğraf makinesi ile ses kayıt cihazını kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında katkısı bulunan, yardım eden, bilgilerini bizimle paylaşan, Kazakistan; Almatı vilayetine bağlı Candosov, Çemolgan ve May Köyleri ile Enbekşi-Kazak vilayeti Canaşar Köyünde yaşayan Ahıskalı dede ve ninelerime; özellikle Sefer ASLANOĞULLARI'na, Südret OSMANOVA'ya, Ziya ABİTOĞLU'na, Ganime VEYSELKIZI'na, Heyrullah SULİYEV'a, Nida RİDVANOĞLU'na, Bekir BAYRAMOV'a ve eşi Toloş HANIM'a, İsrafil DURSUNOV'a ve Şaşuyev Mehmed KOÇOĞLU'na ve diğerlerine teşekkür ederim.

Bu arada, alan araştırması sırasında yardımlarını esirgemeyen, beni her zaman destekleyen biricik Anneme ve benimle birlikte köy köy dolaşan kıymetli Babama, Naniyeva Meriban LÜTFİKIZI'na ve Mamedov İslam AVŞAROĞLU'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Konunun tespitinden başlamak üzere, çalışmam sırasında karşılaştığım problemlerin halledilmesinde engin bilgi ve tecrübesiyle kıymetli yardımlarını gördüğüm, Sn. Hocam Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR'e teşekkürümü borç bilirim.

Fatima DEVRİSHEVA

Ankara, 2006

KISALTMALAR

Age	: adı geçen eser
Ay	: aynı yer
A.T	: Ahıska Türkçesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ev	: Çeviren
Bkz	: bakınız
K	: Kazakça
NKVD	: Halk İçişleri Komiserliği
NTV	: Milli Televizyon
R	: Rusça
SSSR	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
T	: Türkçe

GİRİŞ

Bir milletin başına gelebilecek en korkunç, akıl almaz, acımasız ve insanlık dışı bir trajedi, Ahıska Türklerinin başına gelmiştir. Günümüzde dünyanın dört bir yanına dağıtılan/dağılan bu halk, altmış bir senedir vatan hasretiyle yaşamaktadır. Bugün büyük bir kısmı Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan gibi Orta Asya ülkelerinde, Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerinde ve son olarak da Amerika'da bulunmaktadır.

Ahıska Türklerinin başına gelenleri bu olayları yaşamış insanlardan öğrenmek, sonraki nesillere aktarmak ve bu alanda yapılan araştırmalara katkıda bulunmak için böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Orta Asya'da Kazakistan Cumhuriyeti, Almatı vilayeti'ne bağlı Candosov, Çemolgan, May köyleri ile Embekşi-Kazak vilayeti'ne bağlı Canaşar Köyünde yaşayan Ahıska Türklerinden derlemeler yapılmıştır. Bu yerlerde bulunan Ahıskalı dede ve ninelelerle konuşularak, elimizdeki bilgilere sahip olduk. Bu bilgilerin elde edilmesi, başlarına gelen feci hadisenin etkisinin hala devam etmesi nedeniyle çok zor şartlar altında gerçekleşmiştir.

Yaptığımız alan araştırmasında "esnek mülakat" ve "gözlem" tekniklerini tercih ettik. Yani insanî, samimi bir ortam yaratarak onlarla konuşmaya çalışmamıza rağmen, konuşmak istemeyenler de olmuştur. Almatı vilayeti, Puty Abaya köyünden İbrahimov Hamza Gülalioğlu bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. İkinci Dünya Savaşı gazisi, 80 yaşındaki Hamza Dede iki gözünden kör olmasına rağmen beni ayağa kalkarak karşılamış ve çok sıcak davranmıştı. Fakat ne amaçla geldiğimi

öğrenince ağlayarak: “Kızımcan sana çok şey anlatabilirdim, başımdan neler geçmedi ki; sürgün, savaş, açlık, ölüm hepsi vardı, ama kusuruma bakma söylemeyeceyim. Artık hiçbir şeyin anlamı kalmadı. O günlerde yardımımıza kimse gelmedi, el uzatmadı, bize sahip çıkmadı. O acılar aklıma gelende hep ağladım, gözlerimden oldum, şimdi de kimseye lazım değiliz. Ne gereği var anlatmama? Bırak bende kalsın” demiştir. Bu durumda söyleyecek hiçbir şeyimin olmamasından dolayı ellerinden öperek Hamza Dedenin evinden ayrıldım. Böyle kaderine küsmüş daha bir kaç kişi karşıma çıktı. Fakat çoğu sevinerek, gençlik günlerini tekrar hatırlayarak, gözlerinin önünde canlandırarak anlatıyorlardı bana. Doğduğu toprakları, çocukluklarını anlatırken gözlerindeki o sevinç, sürgün yıllarını anlatmaya başladıkları zaman da yüzlerindeki üzüntü ve acı unutulacak gibi değildir.

Nüfusunun büyük bir kısmını sürgün yollarında kaybeden Ahıska halkı hasta, yorgun, bitkin ve aile fertlerinin bir çoğunu kaybetmiş olarak Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan’da zoraki yerleşime tabi tutulmuşlar, gittikleri memleketlerde sıkı bir polis denetimi altında âdeta karantinaya alınmışlardır. Ahıskalıların çoğu II. Dünya Savaşı’nda hayatını kaybetmiştir. Kaybetmeyenler içerisinde, aile ocağına dönebilenler, olan bitenlerden habersiz korkunç bir gerçekle yüz yüze gelmişlerdir. Vatanlarında, kendilerini askere uğurlayan anaların, babaların, kardeşlerin olmadığını ve nereye gittiklerini de bilmiyorlardı. Tarihin en ağır olaylarını yaşamış olan bu insanların, Orta Asya ülkelerinde ailelerini arama maceraları da ayrı bir araştırma konusudur.

Sovyet idaresi, onların açlıktan, hastalıktan, soğuktan ve bakımsızlıktan ölmeleri için her türlü şartları hazırlamıştı. Bu soykırım sonucu 17 bini çocuk olmak

üzere 30 binden fazla insan ölmüştür¹. Buna rağmen Ahıska Türkleri, çok zor şartlar altında da olsa hayatlarını bugüne kadar devam ettirdiler. Türk örf, adet ve ananelerini, dillerini kaybetmeden bu günlere kadar getirmişlerdir. Evlerinde tam bir Anadolu kültürü yaşanır. Müslümanlığa sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği resmi kayıtlarında sadece Ahıskalılar “Türk” olarak adlandırılmışlardır. Dolayısıyla 1926 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Ahıskalılar “Türk” nüfusu olarak belirtilmiştir.

1929 yılında basılan “Sovyet Ansiklopedisi” kayıtlarında ise Ahıska nüfusunun %55’nin Türklerden oluştuğu kaydedilmektedir. Ancak, Sovyetler Birliğinin 1935-1936 yıllarından itibaren Ahıska Türklerini, “Türk” yerine “Azerbaycanlı” olarak adlandırmaya, hatta okullardaki eğitimi Azerî Türkçesiyle yapmaya başlaması; yine bir kısım Türklerin Gürcü tabiiyetini kabul edip Gürcü soyadlarını almaları gibi sebeplerden dolayı, 1944 yılındaki sürgüne kadar Ahıska’da ne kadar Türk bulunduğuyla ilgili sağlıklı belgeler ve istatistiklere ulaşmak mümkün değildir. Ne var ki bu çerçevede gerçek sayılarının 1926 sayımında dahi 137.921’in üzerinde olduğu açıktır.²

Hiç şüphesiz Ahıska Türkleri hakkında verilen istatistiksel bilgiler gerçeği göstermekten uzaktır. Çünkü en azından Ahıskalıların “millet” adı birkaç defa değiştirilmiş ve bu da yeterince karışıklığa sebep olmuştur. Örneğin 1970 nüfus sayımının sonuçlarında değil, fakat 1979 nüfus sayımının istatistiksel ilk geçici sonuçlarında Ahıska Türklerinin 1970 yılında 78.513 olan nüfuslarının 1979’da 92.689’a yükseldiği gösterilmektedir.³

¹ Rafatov, İ[smail] R[amizoviç], Meshetiya i Meshi, (Meshler ve Meshet), s. 17.

² Avşar B. Zakir, Tunçalp S. Zafer, Ahıska Türkleri. Sürgünde 50. Yıl, s. 9.

³ Devlet, Nadir, Çağdaş Türk Dünyası, s. 226.

Günümüzde Ahıska Türkleri'nin yaşadığı ülkelere göre dağılımını gösteren son nüfus tablosu da şöyledir:

1. **Azerbaycan:** 135000 kişi

Muhan Bölgesi: (Kuba ve Aras nehirlerinin oluşturduğu üçgen arasında) 65000. Kuba Bölgesi: 15.000 kişi. Bakü ve civarı: 10.000 kişi. Gence-Kazak Bölgesi: 20.000 kişi. Diğer Bölgeler: 25.000 kişi.

Bu nüfusun en az 10 000 kadarını, Özbekistan'da 1989 yılında Fergana'da meydana gelen olaylardan sonra Azerbaycan'a sığınmış olanlar teşkil etmektedir.

2. **Kazakistan:** 105.000 kişi

3. **Kırgızistan:** 3.000 kişi

4. **Özbekistan:** 1000 kişi. Ahıska Türklerinin çoğu halen, Taşkent, Buhara, Semerkant gibi büyük şehirlerde ve kısmen Namangan vilayetinde oturmaktadırlar.⁴

5. **Rusya Federasyonu:**

Özbekistan'dan göç edenlerin nerelere yerleştiklerini ve sayılarını tam olarak tespit etmek imkânsız gibidir. Sadece, Rusya Federasyonu'na göç edenlerin hangi vilayet ve özerk Cumhuriyetlerde olduğu bilinmektedir. Tahmini olarak aşağıdaki gibi bir nüfus tablosu ortaya çıkmaktadır:

Kursk vilayeti (Oblast): 2.000 kişi. Smolensk vilayeti: 3.000 kişi. Belgorod vilayeti: 4.000 kişi. Oryol vilayeti: 2.000 kişi. Tula vilayeti: 2.000 kişi. Rostov vilayeti: 3.000 kişi. Riyazan vilayeti: 7.000 kişi. Volga Nehrinin Güneyi: 3.000 kişi. Çeçen-İnguşetiya: 3.000 kişi. Kabartay-Balkar Cumhuriyeti: 5.000 kişi. Stavropol

⁴ Ahıska Dergisi, Nisan 2001, 1 sayı, İstanbul 2001, s. 21.

(kray) bölgesi: 9.000 kişi. Krasnodar (kray) bölgesi: 15.000 kişi. Diğerleri: 7.000 kişi⁵. Toplam: 65.000 kişi⁶

Kısacası, Sovyet Birliğinin Orta Asya Cumhuriyetlerinde Kırım Türklerinin dışında bir de Ahıska Türkleri adıyla bilinen ikinci bir boyu, sürgünde ve dağımk bir şekilde yaşamaktadır ve bunların nüfusu, bazı kaynaklara göre, 300.000'in üzerindedir.⁷

Rusya Federasyonu, Krasnodar Bölgesi'nde yaşayan Ahıska Türklerinden kurtulma yolunu, onları Amerika'ya göç ettirmekte bulmuş. Bugüne kadar toplam 90 aile Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ettirilmiş, 200'den fazla aile de Amerika'ya gitmek için zorunlu dilekçe vermiştir. 100'den fazla aileye göçmen vizesi de çıkmış durumdadır. Krasnodar bölgesinde yaşayan Ahıska Türklerinden ilk grup, Temmuz 2004'de Amerikaya göç etmiş, yaklaşık bir yıl içerisinde de tamamı ABD'ye göç edeceklerdir.

Son altmış yıl içerisinde bu zavallı halk, üçüncü kez sürgüne tabi tutuluyor. Öyle anlaşılıyor ki SSSR'ın eski vatandaşları artık Rusya'ya lazım değildirler.⁸

“AHISKA” ADININ SÖZCÜK ANLAMI

Ahıska kelimesi, Kitab-ı Dede Korkut'ta “Ak-Sıka” kelimesiyle ilişkili olup “Ak- Kala” manasına gelmektedir. Ahıska kelimesi, Ahıska bölgesinin komşularının dillerinde “Ahıska, Akhır-Kıska, Akhal-Kelek, Ak-Sıka” şeklinde kullanılır. Bugün Gürcüler, “Yeni-Kale” manasına gelen “Akhal-Tsikhe” diye bunun kendi dillerinde

⁵ Rusya Cumhuriyeti'nin küçük köy ve kasabalarda yaşayanlar.

⁶ Ahıska Dergisi, Nisan 2001, 1 sayı, İstanbul 2001, s. 21.

⁷ a. y.

⁸ Gazeta “Tureskiy İshod” (“Türklerin Sonu” Gazetesi), 2004, internet yoluyla alınan dosya, internet adresi: <http://www.civitas.ru/cgi-bin/pressshow.cgi?code=3998>

olduğunu iddia ederler. Fakat 1578 – 1582 yıllarında buraları gezip gören ve Osmanlı Ordusu'nun “münşi”si olan tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali Çelebi'nin, “Ak-Şehir demekle meşhur Akhal-Kelek (Akhal-Kalak) namıyla mezkûr olan kala” diye bugünkü Ahıska'dan bahsetmesi ve doğrudan doğruya “Ak-Şehir” diye göstermesi, belirttiğimiz Gürcü iştikakının doğru olmadığını gösterir.⁹

“AHISKA” NERESİDİR?

Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan iliyle sınır teşkil eden, şimdiki Gürcistan sınırları içinde yer alan, çok eski bir Türk yurdunun merkezidir. Kuzeyde Borjoma, Güneyde Çıldır düzlüğüne, Doğuda Borçalı'ya, Batıda Acar topraklarına dayanır.¹⁰

Abastuban, Adigön, Aspınza, Ahilkelek, Azgur ve Hirtız gibi önemli yerleşim birimleri ile iki yüzden fazla köyün merkezi olan Ahıska şehrinin yüzölçümü 6260km²'dir. Kars'a 150 km, Ardahan'a ise 60 km mesafede olan Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğu sınırlarına da sadece 12 km uzaklıktadır.¹¹

Gürcistan Cumhuriyeti'nin Acaristan'ın bölgesi ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında kalan, coğrafi olarak geniş bir alanı kaplayan Ahıska, Ardahan, Çıldır ve Posof ile de ortak bir sınıra sahiptir. Bölgede yer alan dağlardan Acar-Akalsikhe/Meskhet'in uzunluğu 150 km, yüksekliği yaklaşık 2850 metre, Cavakhet silsilesinin uzunluğu 50 km, yüksekliği de 3300 metre civarındadır. Bu geniş arazi Çıldır yöresinden, Kura nehrinden başlayarak Meskhet dağı boyunca Borçalıya kadar uzanmaktadır.

⁹ Bayraktar, Rasim, Ahıska-Çıldır Beylerbeyliği, s. 16.

¹⁰ a. y.

¹¹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 9.

1635'te bir kısmı Rusların elinde kalan Meskheti Osmanlılar tarafından Çıldır Eyaletine merkez yapılır. Bölgenin 250 yıllık (1578-1828) Osmanlı idaresi altında kaldığı döneme bakıldığında, Gürcistan'ın bir kısmı ile Artvin-Çoruh ve Ardahan-Kars topraklarının da Ahıska içinde olduğu görülür.

Ahıska, karlı dağları, mermerli kayaları, sık yeşil ormanları, derin dereleri, mor yaylaları, bereketli vadileri, ovaları ile ünlüdür. Kafkasya'nın iklimine paralel olarak Ahıska'nın içinde bulunduğu bölgenin iklimi yukarı çıkıldıkça sertleşir. Dağ âleminin zorluğu, iklimin sertliğindedir. Bölgede ilkbahar serindir, yaz sıcak, sonbahar ve kış ise oldukça soğuk geçer.¹²

AHISKA'NIN TARİHİ GEÇMİŞİ

a) Eski çağlarda

Ahıska ve çevresine tarihte Mesketya da denilmektedir. Buraya bu ismi veren *Mesk/Meskh/Mesghi* kavmi hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bu konuda şunlar söylenebilir: Mesk kavmi, Nuh Nebi oğlu Yafes'in oğlu ve Oğuz'un pederi Mesek'ten gelen Masagetlere dayanır.¹³ Meskler, Kartvel'in (Gürcistan) güneyinde yaşamış olan Gogarlı (İskit) ve Turanî yerli Hıristiyan halktır.¹⁴

Yukarı Kür ve Çoruh boylarıyla Ahıska bölgesinin Türklük tarihi, çok eski asırlara dayanmaktadır. Son Kıpçakların, Gürcü Kralının davetiyle gelip yerleşmesinden yüzyıllarca evvel buralarda Kıpçak ve Bun-Türklerin yaşadığına dair ciddi haberler vardır. Doğu seferine çıkan Makedonların ünlü kralı İskender, MÖ. 4.

¹² Kazakistan Cumhuriyeti: Ahıska Türklerin Gazetesi, "AHISKA" No-9 (11), Almatı, 30 Eylül 2001.s. 6-7.

¹³ Togan, Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidî, Umumi Türk Tarihine Giriş, s. 410

¹⁴ Kırzioğlu, Fahrettin, Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar, s. 113.

yüzyıl sonlarında Kafkasya'ya geldiğinde, ona karşı çıkan kuvvetli bir Türk varlığının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, Kıpçak ve Bun-Türk adıyla anılmaktadır.¹⁵

Fransız bilgini Brosset, Bun-Türklerin Turanlı olduğunu bildirmektedir. Gürcü dil bilgini Marr ise, Bun-Türk'ün "otokton/yerli Türk" anlamına geldiğini yazmaktadır. Bu bilgiler, Çoruh ve Kür boylarında, dolayısıyla Kafkasya'da, Türklük tarihinin, ne kadar eskilere gittiği konusunda kesin bir fikir vermektedir.

En eski Gürcü kaynaklarından biri olan Mektsevay Krtlisa'da (VIII. Yüzyıl), milâttan önce IV. yüzyılda Makedonyalı İskender'in Kafkasya'ya geldiği sırada Kür ırmağı boylarında Bun-Türklerinin yaşadığı, buralarda dört büyük şehrinin ve alınmaz kaleleriyle güçlü ordularının varlığı, bu topraklara daha sonra birbiri ardınca Hunlar, Hazarlar ve Kıpçakların geldiği kayıtlıdır.¹⁶

Bun-Türkler hakkında bilgi veren bir başka ünlü tarihçi de Güney Azerbaycanlı Zehtabî'dir. Zehtabî, İskender'in Kafkasya'ya geldiğinde, Bun-Türklerle karşılaştığını ve Bun-Türklerin Kür ırmağı sahillerinde yaşadıklarını belirtir. Gürcü bilgini Takayaşvili, bu elleri Türk göstererek, *Bun-Türkler, ya Türkler ya da Turanlılardır*, demektedir. Bazı âlimler, Bun-Türklerini, Hun Türkleri olarak da gösterirler. Gürcü âlimleri, Bun-Türklerle Kıpçaklar arasında bir farkın olmadığı görüşündedirler. Bu da tabî'dir. Çünkü bunların her ikisinin dili, âdet ve ananesi, dinî inançları, hayatı vs. aynı idi; her ikisi de Türk idi. Kuman, Kırgız, Tatar, Kara Kırgız dillerinde *bun*, soy/nesil demektir. Bun-Türk, Türk soyu, Türk nesli demektir".¹⁷

¹⁵ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s.11-12.

¹⁶ a. y.

¹⁷ a. y.

Türklerin Ahıska dediği şehre, Gürcüler, *Sa-mskhe*, *Akhalsikhe*, *Sa-Atabago* gibi isimler kullanmaktadırlar. Bunlardan Sa-mskhe “*Meskhi yurdu*”, Akhalsikhe “*Yeni kale*”, Sa-Atabago “*Atabek yurdu*” anlamına gelmektedir.¹⁸

b) Kıpçaklar ve Atabekler Hükümeti Dönemi

Kıpçak, Batı Göktürk topluluklarından biriydi. Kıpçaklar 1068’de Rus knezlerinin müttefik kuvvetlerini yenerek güney Rusya sahasına yerleştiler. Karadenizin kuzeyini ellerinde tuttular. 1080’lerde Balkaş gölünden Tuna nehrine kadar uzanan topraklara Kıpçak Eli/Komania deniliyordu.¹⁹

Kıpçakların bir kısmı Kırım’da yerleşirken diğer bir kısmı da daha güneye, Kafkaslara doğru indiler. Kıpçak Eli’nde daha sonraları Altunordu devleti kurulmuştur.

Don ve Kuban dolaylarındaki Kuman/Kıpçak Türklerinin Gürcülerle yakın münasebetleri olmuştur. Gürcü Kralı 2. David, Selçuklulara ve İranlılara karşı savaştığı ordu olmadığından, Kıpçak Türklerinin ülkesine davet etti (1118-1120). Azak Denizi doğusu ve Kafkaslar kuzeyinden gelen 45.000 Kıpçak ailesi, Çoruh-Kur ırmakları boylarına yerleştiler ve güçlü bir ordu kurdular.²⁰ Gürcistan, bu ordu sayesinde canlandı hatta Tiflis’i Selçuklulardan geri alarak topraklarını Erzurum yakınlarına kadar genişletti.

Zamanla Gürcistan’da Kıpçak/Kuman unsuru arttı. Bu topraklara yerleşen ve Gürcülerle din birliği bulunan Kıpçak Türkleri, devletin ordu, siyaset ve maliyesinde

¹⁸ Kırzioğlu, Fahrettin, Kıpçaklar, s. 154.

Vvedenskiy B. A., Bolşaya Sovetskaya Ensiklopediya (Büyük Sovyet Ansiklopedisi), Moskva 1954, T. 38, s. 38.

¹⁹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 12.

²⁰ N. Berdzenişvili-S. Canaşia, Gürcistan Tarihi (Çev. H. Hayrioğlu), s. 142

çok etkili konuma geldiler. Zamanla güçlenen Kıpçak Atabekleri, 1267 yılında Tiflis'e baş kaldırarak bağımsızlık mücadelesi verdiler. Onların bu faaliyeti İlhanlı Hükümdar Abaka Han tarafından da desteklendi. Bugün Posof'ta kalıntıları bulunan Cak/Caksu kalesi onların hatırasıdır..²¹

XVI. Yüzyılın başlarında Ahıska Atabekleri Hükümetinin sınırları Azgur'dan Kars, Artvin, Tortum, İspir ve Erzurum'a kadar uzanıyordu. Bugünkü halk kültüründen de anlaşılıyor ki, Ahıska Türkleri ile *Posof, Ardahan, Artvin, Ardanoç, Şavşat, Yusufeli, Tortum, Narman ve Oltu* halkı aynı köktendir.

Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevî nüfusu altında kalan Ahıska Atabeklerinin toprakları, Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşanın *Kafkasya Seferi* sırasında, Safevîlerden alınarak Osmanlı ülkesine katıldı (1578). Ahıska şehri, yeni kurulan *Çıldır Eyaleti*'nin başkenti oldu.

Ahıska'da, 1595 yılında sayım yapılarak Osmanlı Kanunnamesi yürürlüğe kondu. Bu Kanunnamenin yer aldığı Ahıska Tahrir Defteri'nde geçen vergi mükellefi köylü isimlerinden bölge halkının Türklüğü açıkça anlaşılmaktadır:

Arslan, Ayvaz, Bayındır, Bekâr, Çabuk, Devletyar, Elaldı, Elalmaz, Emirhan, Gökçe, Kanturalı, Korkut, Murat, Nuraziz, Pirali, Şahmurat, Temür, Ülkmez, Yaralı, Yusuf...²²

Atabek Ailesinin siyasî faaliyetlerinden Gürcü tarihçiler de bilgi vermektedirler. Bu kaynaklar, Atabek Ailesini Tiflis Krallarına karşı gelmelerini hikâye etmektedirler: Gürcistan'a gelen Moğollara karşı savaşmak üzere 1266 tarihinde Tiflis'e giden Kıpçak Beyi Caklı Sargis, Gürcü Kralı David tarafından tutuklandı. İlhanlı Kağanı Abaka Han, David'e haber göndererek Sargis Beyi serbest

²¹ a. y.

²² Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 12-14.

bırakıp kendi yanına göndermesini istedi. Sargis Bey, Abaka Hana, artık Gürcü yönetiminde yaşamayacaklarını ve bağımsız olmak istediklerini bildirdi. Abaka Hanın desteğini alan Atabek ailesi, Gürcistan'dan ayrı bir hükümet oldu. Atabek Hükümeti, 310 yıl yaşamış, Anadolu'nun en uzun ömürlü Türk Beyliğidir.²³

1500/1516 yıllarında Artvin, Ardahan, Ahıska Beyi bulunan Kıpçak Atabeki Mirza Çabuk, 1508'de Trabzon Sancak Beyi Şehzade Yavuz Selim'e kendi askeriyle öncülük etmiş; Batı Gürcistan'ın Osmanlı'ya itaatini sağlamıştır. 1514'te Çaldıran Seferi'nde de Osmanlı ordusuna gidişinde ve dönüşünde, sürülerle etlik koyun, yüzlerce yük yağ, bal ve un vererek yardımcı olmuştur.²⁴

1551 yılı baharında, Erzurum Beylerbeyi bulunan Çerkes İskender Paşa, Atabek topraklarından Ardanuç, Ardahan ve Şavşat bölgelerini zapt etti. Bu yürüyüş sırasında Osmanlı sınırı, Posof-Acara arasındaki Arsıyan dağına dayanmış oluyordu. Bu tarihlerde Atabekli II. Keyhüsrev, İran Safevîlerine (*Şah Tahmasb'a*)²⁵ tâbi idi. Elinde de Ahıska, Ahılkelek, Adigön/Kobliyan, Tümük ve Azgur bölgeleri bulunuyordu.

1555'te Safevîlerle yapılan Amasya barışı sırasında, Başveriz Kara Ahmet Paşa, İran elçisiyle Şah Tahmasb'a bir 'cevapname' göndererek, kendisine tâbi bulunan Atabek II. Keyhüsrev'in başkent edindiği Adigön/Altunkala'nın da Osmanlılara tesliminde ihmal olunmamasını bildirdi.

Atabeklerin Altunkala'sını Osmanlılara teslim etmeyen Şah, II. Keyhüsrev'in koruyucu Varaza'yı gönderterek Osmanlı kalelerine tecavüzler yaptırttı. Bu yüzden

²³ N. Berzenişvili-S. Canaşia, age. s. 180.

Kırzioğlu, Fahrettin, Kıpçaklar, s. 148.

²⁴ a. y.

²⁵ [Hükümdarlık zamanı 1524-1576].

Kanunî Sultan Süleyman, Şah Tahmasb'a bir "Name-i Hümayun" göndererek sert bir şekilde uyardı.²⁶

c) Osmanlı Dönemi

Osmanlı padişahı III. Murad döneminde²⁷, Dağıstan, Gürcistan ve Şirvan'ın fethine karar verildi. 1 Ocak 1578'de Şeyhülislâmın fetvasını alan Serdar Lala Mustafa Paşa, Safevîler üzerine sefere çıktı. 5 Ağustos 1578'de Ardahan kalesi güneyindeki ovada konan Serdar Lala Mustafa Paşa, buradan yolun üzerindeki beylere ve hâkimlere birer mektup göndererek Osmanlı ordusuna bağlılık bildirmelerini istedi. 8 Ağustos Cuma günü ordu Ardahan'dan kalktı; Çıldır'a yakın Begrekhatun'da konakladı. O gün, Altunkala hakimesi Atabekli II. Keyhüsrev'in dul karısı *Dedis İmedi Hatun*'dan itaatname ile elçisi gelip büyük oğlu Manuçehr'ı rehin vereceğini ve vergi ödeyeceğini arz eyledi. Bu arada elçinin tarafından, Safevîlerle yapılacak savaşın sonunu bekleyip, zayıf ve kuvvetli belli olduktan sonra galip tarafa itaati gözettiği anlaşıldı.²⁸

Ordu Ardahan'dan göçerken Ardahan Sancak Beyi Abdurrahman ile Bayburt Alaybeyi Bekir Beyler, kendi askerleriyle Ulgar dağını aşır *Mahmut Han Ülkesi*'nden o gün Poshof (*Posof*) merkezi Mere ve akşama doğru da Ahıska yolundaki Vale kalesini fethettiler. Ertesi günü (9 Ağustos 1578) Ahıska, Tümük, Hırtız, Çıldır ve Ahılkelek kalelerini aldılar. Ordu, Tiflis istikametinde yürümek üzere Ardahan'dan kalktı.

²⁶ Kırzioğlu, Fahrettin, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi, s. 246-247.

²⁷ (Hükümdarlık zamanı 1574-1591).

²⁸ Bkz: Kırzioğlu, Fahrettin, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi, s. 288.

Safevî Tokmak Han, büyük bir kuvvetle birlikte gelip, Çıldır Gölü kuzeybatısında Osmanlı ordusuna karşı pusuya girdi. O sırada karavulda ilerleyen bir Osmanlı ordu kolu, Safevî kuvvetleriyle karşılaştı. İki ordu arasında cenk başladı. Yalnızca kılıç ve kargı ile yapılan savaşta, Safevî ordusu büyük kayıplar vererek geri çekildi. Tarihte Çıldır Meydan Muharebesi adıyla geçen bu savaş, Osmanlı ordusunun zaferiyle sonuçlandı.²⁹

Zaferin ertesi günü (10 Ağustos 1578), beş-altı bin askeriyle Atabek Manuçihr Bey, Serdar'ın otağına törenle gelerek itaatini arz ve Altunkala'nın anahtarlarını teslim etti. Müslümanlığı kabul ederek II. Atabekli Mustafa Paşa adını aldı. Önce Sancakbeyi sonra da Çıldır/Ahıska Beylerbeyi oldu. Çevredeki 32 kale de Osmanlı ülkesine katıldı. Manuçihr'in Yusuf Paşa adını alan kardeşi Greguvar/Gorgor'a da Oltu Sancakbeyliği verildi.³⁰

Hammer-Purgstall, bu tarihî olayı anlatırken, “*Manuçihr, itaatnâme göndererek hükûmetinin kabul edilmesini diledi. Bununla ilgili taahütnâme istedi. Lala Mustafa Paşa, onun isteklerinin bir kısmını kabul etti. Kendisine Azgur'u, kardeşi Greguvar'a Oltu sancağını ve annesiyle diğer kardeşine de tımar ve köyler verdi.*”demektedir.³¹

Böylece Altunkala Atabekliği ile Mahmut Han Ülkesi/Ahıska Beyliği topraklarının fethi tamamlanarak tahririne başladı. 1578 güzünde merkezi Ahıska şehri olan ve adını Lala Paşanın zafer yerinden alan Çıldır Eyaleti kuruldu. Kür

²⁹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 17.

³⁰ Uzunçarşılı, Ord. Prof. İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. 3, s. 59.

³¹ Zeyrek, Yunus, age. s. 17.

ırmağı başlarında ve Çoruh boyundaki eski Atabek Yurdu bölgeleri de buraya bağlandı.³²

Bütün Türk boyları gibi bu bölgenin Türk ahalisi de, Osmanlı fethini müteakip kendi istekleriyle Müslüman oldu. Bu tarihî gerçeği kabul etmeyen bazı Gürcü kalemleri, her fırsatta “*zorla İslamlaştırmadan*” bahsederler. Bunlardan birisinin kullandığı ifadeler şöyledir: “17. yüzyılda Muhammed’in dininin zorla kabul ettirilmesinin yanı sıra, bölgeye yoğun bir şekilde Türkler ve diğer milletler zorla ya da isteyerek yerleştirilmiştir. 19. yüzyılda Rus imparatorluğunun sınırlarına ve ilgi alanına giren bu topraklara, Türkler tarafından Erzurum’dan acımasızca göç ettirilen Ermeniler, Cavakheti yaylasına yerleştirildiler.”³³

Ahıska, Osmanlı Devleti zamanında Çıldır Eyaleti’nin başkenti ve önemli bir kültür ve ticaret merkezi idi. Ne yazık ki 1828 yılında Rusların eline düşen bu şehir, Rus, Gürcü ve Ermeni ittifaklı Hıristiyan zulmü sebebiyle, Anadolu’ya doğru başlayan göçlerle Türk nüfusunun bir kısmını kaybetmiştir. Buna rağmen, eski bir Türklük bölgesi ve tarihi mirasına sahip olan Ahıska, Türk kimliğini kaybetmedi.³⁴

1828 yılı yazında Rus esaretine düşünceye kadar tam 250 sene boyunca, Çıldır Eyaleti merkezi olan Ahıska şehrine, birer sancak olarak şu yerler bağlı idi: Bedre, Azgur, Ahılkelek, Hirtız, Cecerek, Ahıska, Altunkale (*Kobliyan*), Acara (*Bu sekiz sancak 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması’yla Ruslara bırakılmıştır, bugün Gürcistan’dadır*); Maçakhel (*Bugün bir kısmı Acara’da*), Livana (*Artvin*), Yusufeli, Ardanuç, İmerkhev, Şavşat (*Bu sancaklar bugün Artvin ilimizdedir*), Oltu, Narman,

³² Kırzioğlu, Fahrettin, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi, s. 386.

³³ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 18-19.

³⁴ a. y.

Kamkhıs (*Bunlar Şimdi Erzurum'da*) Posof, Ardahan, Çıldır, Gle (*Bunlar da Şimdi Ardahan ilimizdedir*)

Ahıska ve çevresinin bu kısa tarihçesinden de anlaŐılacađı gibi bölgede Türklerin varlığı çok eski tarihlere gitmektedir.

Yukarıda adları yazılı eski sancaklar/kazaların halkı hâlâ anadilini, yani Türkçeyi konuŐuyor, aynı gelenekleri yaŐıyor. Bunlar bugün sun'i sınırlarla ayrılmış olsalar da, aynı bedenin parçalarıdır. Ama ne yazık ki, bu tarihî gerçekler, okul kitaplarımızda yer almadığından, kendi insanlarımızca da unutulmuŐtur!³⁵

³⁵ a. y.

I BÖLÜM: RUS İŞGALİ

Rusların Ahıska'yı İşgali

Ruslar, devlet hâline geldikten sonra, bilhassa Altunordu Devleti'nin yıkılmasıyla daima genişleyen bir siyaset takip etmişlerdi. Bu genişleme siyasetinin ana hedeflerinden biri de Kafkasya idi. Genişleme düşüncesi içinde Kafkasya'nın önemini kavrayan Ruslar, yüzyıllar boyunca bu bölgeden elini çekmemiş, mağlûbiyetlerden yılmayarak sayısız savaşları göze almışlardı.

X. asırdan itibaren Kafkasya'yı ele geçirme mücadelesine devam eden Ruslar, Kafkasya ve Karadeniz kuzeyindeki Türk devletlerinin zeval zamanlarını değerlendirmişler, hatta birtakım iç karışıklıklar çıkararak, buna zemin hazırlamışlardır.

Kafkasya'daki insan topluluklarının çeşitlilik arz etmesi, Rusların işini kolaylaştırmıştır. Bu bölgede kırk çeşit dil konuşulduğu söylenir. Bu durum, bölgede siyâsî birlik kurmanın ne kadar zor olduğunu gösterir.³⁷

1800'lü yılların başlarında Avaristan, Bakü, Kuba, Derbent, Karabağ Hanlıkları Rusların eline geçti. Sıcak denizlere inmek, Rusların tarihî ülküsüdür. Bunun için de hedef Osmanlı toprakları idi. Osmanlı ülkesine giden yol, Ahıska'dan geçiyordu. Bu bakımdan Ahıska, çok önemli bir stratejik noktada bulunuyordu.

³⁷ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 20.

Hakikaten Ahıska'nın Rusların eline geçmesinden sonra Şair Gülalı'nın³⁸ şöyle ah etmesi çok anlamlıdır:

*Ahıska gül idi gitti
Bir ehli dil idi gitti
Söyleyin Sultan Mahmut'a
İstanbul kilidi gitti.*

Ahıska'nın düşüşünden sonra Rusların hemen hiçbir direnme ile karşılaşmadan Osmanlı topraklarında, İstanbul'a doğru, çok kısa zamanda 500 kilometrelik yol kat etmeleri de Ahıska'nın bir "kilit" olduğunu ortaya koyuyor.³⁹

a) Rusların Ahıska'ya Yürüyüşleri

1807'de Rus Başkumandanı Kont Gudoviç, büyük bir ordu ile Ahıska'ya yürüdü. Ancak Ahılkelek önlerinde ağır bir yenilgiye uğrayarak ve birçok ölü vererek darmadağın bir hâlde geri çekildi.⁴⁰

Gudoviç'in yerine Kafkasya'ya gelen Kont Tormazof, 1810'da Kafkasya'daki Hıristiyan halkların birliğini sağladı. Aynı yılın ayında büyük bir ordu ile Ahıska'yı kuşattı. Kahramanca direnen Ahıska, Rusları kuşatmayı kaldırarak geri çekilmeye mecbur etti.

³⁸ (Ahıskalı Gülalı (XVIII-XIX. Yüzyıl), halk şâiri. 1828 yılında Ahıska şehrinin Ruslar tarafından yakılıp yıkılarak ele geçirilmesi ve 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması'yla da Türkiye'den koparılması üzerine çok içli deyişler ve destanlar söylemiş. "Gülalı Hoca" destanından iki dördlük:

1 Hey kardaşlar, size tarif eyliyem/Kanlı yaş tökerek derdim payliyem/Davrüldı yuvamız, yâdı boyliyem/Vay ki harab oldu güzel Ahısha.

2 Bize haram Ahıska'nın ovası/Dağılsın Urus'un yurdu yuvası/Yetişsin arşta melekler duvası/Vay ki harab oldu güzel Ahıska.) Bkz: İslam Ansiklopedisi.

³⁹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 21.

⁴⁰ Bkz: Baddeley John. F. Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, s. 94-98.

Ruslar, 1811 Aralığında Ahılkelek'i ele geçirdilerse de, 1812 Mayısında imzalanan Bükreş Antlaşması'yla burası tekrar Türkiye'ye bırakıldı.

II. Mahmut devrinde 1826'da *Yeniçeri Ocağı*'nın kaldırılmasıyla eğitilmiş asker yokluğu başlamış; *Navarin Olayı* ile de Osmanlı donanması tamamen yok edilmişti.

Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin askerî gücü çok zayıftı; hatta yoktu denebilir. Bu, Ruslar için iyi bir fırsat demektir. Tekrar Ahıska üzerine yürüdüler. Bu defa Rus orduların başında Yermolov vardı. Kafkasya'da büyük katliamlar yapan Yermolov, Kafkasya Müslümanlarına baş eğdiremedi.⁴¹

b) Ahıska Şehrinin Düşüşü

Yermolov'dan sonra, 1827'de Paskiyeviç, Kafkasya Rus orduları başkumandanlığına tayin edildi. İngiliz yazar J. Baddeley, Paskeviç için "Eğer elinden gelirse ayağının altında ot bitmesine izin vermeyecek kadar zalim birisiydi" diye yazmaktadır.⁴²

7 Temmuz 1828 tarihinde işgal edilen Kars, Temmuz'un 15'inde Ruslara teslim oldu. 12 Ağustos'ta Ahılkelek düştü. Artık Rusların hedefi Ahıska idi.

Ahıska, ekseriyeti Müslüman Türk olan 50.000 nüfuslu, zengin ve tabii güzellikleriyle meşhur bir şehirdi. Üç kat suru, kudretli bir iç kalesiyle birlikte her ev âdeta bir kale gibiydi. Doğu Anadolu'nun Erzurum ve Trabzon'dan sonra en önemli şehriydi.

J. Baddeley, Ahıskalılar hakkında şu ifadeler kullanmaktadır: "*Kendi mahallî liderleri tarafından yönetilen Ahıskalılar, çok savaşçı ve korkusuz, enerjik insanlar olarak ün salmışlardı.*

⁴¹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 21.

⁴² Baddeley, John F. Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, s. 197.

17 Ağustos Rus ordusu Ahıska şehri önlerine geldi. Şehirden beş altı kilometre uzaktaki garnizon, Ruslarla iki gün süren kanlı çarpışmalar yaptı. Burada üstün gelen Rus kuvvetleri, Ahıska'yı kuşatmaya başladılar. Rusların gelmesini dört gözle bekleyen Yahudi ve Ermeni azınlığı saymazsak geriye kalan Müslüman halk, cesur ve savaşçı insanlardan oluşuyordu. Bunlar, kadınları da dâhil olmak üzere, hayatlarını, evlerini ve mallarını sonuna kadar savunmaya kararlıydılar. Bu insanlar, Ruslara gülerek kendilerine olan güvenlerini şu şekilde açığa vuruyorlardı: 'Siz gökyüzündeki ay'ı Ahıska'nın camisindeki hilâlden çok daha kolaylıkla sökebilirsiniz!'

Ruslar, 28 Ağustosta sabaha karşı anî bir hücumla geçtiler. Şehir toprakları dövdü. Çevredeki binalar ateşe verildi. Her tarafa yangın paçavraları atarak şehrin evlerini yakmaya başladılar. Genç ihtiyar şehir halkı büyük bir cesaretle savaştılar. Kadınlar canlı olarak Rusların eline geçmektense yanan binalara dalarak canlı canlı yanmayı tercih ediyorlardı. Bir camide toplanan yüzlerce insan diri diri yakıldı. Rus askerleri bu kahramanca mücadeleyi sindiremiyor, ele geçirdikleri insanı çocuk dahi olsa acımasızca öldürüyorlardı.”⁴³

Bu çetin muharebeler sonra Ahıska şehri, 28 Ağustos 1828 sabahı Rusların eline düştü. Paskiyeviç'in⁴⁴ adı, halk arasında lanete alındı. Şehir yağmalandı. Kütüphaneleri Tiflis ve Petersburg'daki imparatorluk kütüphanelerine taşındı. Bu kanlı savaşta Gürcüler de aktif olarak Rusların safında yer almaktaydı. Hatta Doğubayazıt Rusların eline geçince, Gürcü asıllı Rus kumandanı Çavçavadze, şehrin kütüphanesini yağmaladı.⁴⁵

⁴³ Baddeley, John F. Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, s. 202-203.

⁴⁴ (Feldmareşal Prens Paskiyeviç Varşova Prensi).

⁴⁵ Baddeley, age, s. 204.

Ahıska'dan sonra Azgur ve Ardahan düştü. 1828'in Eylül ayında Ahıska/Çıldır Eyaleti toprakları Rusların eline geçmiş oluyordu.

1829 yılı kışında Acaralılar, büyük bir kuvvetle Ahıska üzerine yürüyerek şehri kuşattılar. Diğer bir Acara kuvveti de Karadeniz sahili taraflarında Ruslara karşı harekâta girişmiş ve bozguna uğratmıştı. Tekrar güç toplayarak, birkaç koldan saldırıya geçen Ruslar, Acara'da Hula civarında birkaç köyü ateşe vererek geri çekildiler. Ahıska'ya giden yolu bekleyen Acaralılar, Rus kuvvetlerini çevirdiler. Ruslar, burada büyük kayıplar vererek kaçtılar. Ne yazık ki Acaralılar düşmanı takip işini gevşetip, elde edilen ganimeti paylaşma derdine düşüyorlar. Bu fırsatı iyi değerlendiren Ruslar, Koblıyan yolu ile Ahıska'ya ulaştılar.⁴⁶

1829 Mayısında Ardahan ve Acara üzerinden Ahıska'ya doğru yürüyen Türk kuvvetleri, Posof'ta, Muravyev ve Bourtsef'in birleşik Rus Kuvvetlerine yenildi. Bundan sonra artık Anadolu yolu Ruslara açılmıştı. Haziran 1829'da Hasankale, Temmuz'da Erzurum Ruslara teslim oldu. On gün sonra da Bayburt'a girdiler. Böylece Paskiyeviç'in ordusu Osmanlı Devleti topraklarında 500 km'lik bir yol kat etmişti. Bu savaşların en çetin bölümü Ahıska'da cereyan etmiştir.⁴⁷

Böylece Acaralıların Ahıska'yı kurtarma girişimi sonuçsuz kaldı. 1828 Osmanlı-Rus savaşlarında, Osmanlı tebaası Ermeniler, Rus kuvvetlerinin yanında, eski komşularına karşı savaşmışlardır. Şüphesiz bunun birinci sebebi, Rusların bölge halkından destek arayışlarıydı. Bu desteği verecek olan da Hıristiyan ahali, bilhassa Ermenilerdi. Nitekim Ruslar, tarih boyunca bu zavallı halkı, kendi emelleri uğrunda kullanmayı bilmiştir.

⁴⁶ Baddeley, s. 210.

⁴⁷ Baddeley, s. 220.

14 Eylül 1829 tarihinde Ruslarla imzalanan Edirne Antlaşması gereğince - *savaş tazminatı yerine*- Ahıska ve Ahılkelek Ruslara verilmiş; Kars ve Ardahan'dan itibaren diğer topraklar Osmanlılara bırakılmıştı. Böylece Ahıska'nın karanlık devri de başlamış oluyordu.⁴⁸

c) Ana Vatandan Ayrı Yıllar

Çıldır Eyaleti'nin başkenti Ahıska'nın 1828 savaşlarında ana vatandan ayrı düşmesinden sonra, Osmanlı Devleti'nde eyaletler kaldırılıp vilâyetler kuruldu. Bu idari taksimatta, Çıldır Eyaleti'nin, Oltu, Ardahan ve Ardanuç kazaları, Oltu merkeziyle sancak hâline getirilerek Erzurum vilâyetine bağlandı. Çıldır, Posof ve Göle de, Ardahan kazasının birer nahiyesiydi.⁴⁹

Küdü'steki kutsal yerler meselesini bahane eden Ruslar, 3 Temmuz 1853 tarihinde, General Gorçakof idaresindeki orduyla Purut ırmağından sınırimızı geçerek Boğdan ve Eflak'ı işgal ettiler. Bu işgalle başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, 30 Mart 1856 tarihinde yapılan Paris Muahedesi'yle sona erdi. Tarihte Kırım Harbi olarak geçen bu savaşta Osmanlı Devleti, Rumeli, Anadolu ve Batum cephelerinde Ruslarla savaştı.⁵⁰

Batum cephesinde, yerli ahalinin de desteğiyle Ruslara karşı açık bir üstünlük sağlandı. Ardahan Kumandanı Ali Rıza Paşa, Posof'ta yerleşmiş olan Ahıskalı muhacir öncülerin de desteğini alarak Ahıska üzerine yürüdü. 5 Kasım 1853 tarihinde Türk kuvvetleri, Rusları püskürttü. Türk askeri, Vale'de ahali tarafından sevinçle karşılandı. Ne yazık ki, bu cephedeki savaş, başlangıçtaki gibi devam

⁴⁸ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 24.

⁴⁹ age, s. 56.

⁵⁰ Kırzioğlu, M. Fahrettin, 1855 Kars Zaferi, s. 33.

etmedi. 19 Kasımda, Azgur Boğazı'nı tutmaya çalışan kuvvetlerimiz bozuldu. Ahıska'ya doğru ilerleyen Rus kuvvetleri, 26 Kasımında *Suhlis* köyü yakınında Ardahan tümenini de bozdu. Ahıska Bozgunu diye anılan bu mağlûbiyetten sonra askerlerimiz dağınık hâlde Ardahan'a çekildi.⁵¹

Sonu hüsrarla biten ve kısa süren bu Ahıska sevincinden sonra Ruslar, "*Türklerin gelişine sevinip yardımda bulundunuz!*" diye katliamlar yaptılar, mallarını yağmadılar. Ruslar, aynı sebeple, aynı vahşeti 1915 yılında Ardahan'da da gerçekleştireceklerdi.⁵²

Kafkasya, Ruslarla Şeyh Şamil'in⁵³ yıllarca süren amansız mücadelelerine sahne oldu. Bu mücadeleler, Eylül 1859'da Şamil'in çaresizlikler içinde teslim olmasıyla sona erdi.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos/ Yeşilköy Antlaşması'yla Kars, Ardahan ve Batum, savaş tazminatı yerine Ruslara bırakılınca, Ahıska da, iyice uzaklarda kalmış oldu.

Ahıska ve çevresinin Çarlık Rusya'sı işgalinde geçen doksan yıllık hayatı, zulümlerle doludur. Halkın bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş, Ağrı, Muş, Çorum, Hatay ve Bursa yörelerinde yerleşmiştir. Onların yerlerine ise Rus, Gürcü, Ermeni ve Yahudiler iskân edilmiştir. Orada kalanlar, Rus mezalimi altında yaşamaya devam etmişler, her yönden geri bırakılmış hatta askere bile alınmamışlardı.⁵⁴

⁵¹ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 26-29.

⁵² Kırzioğlu, M. Fahrettin, age, s. 63-70.

⁵³ (Rusların, Kafkasya'da ortadan kaldırmak istediği İslâmiyeti, tekrar ihyâ etmek, yaymak için uğraşan, Kafkas-Rus mücâdelesinin en unutulmaz simâsı ve düzenli Rus ordularını dize getiren büyük mücâhid, Kafkas kahramanı, âlim ve velidir. 1797-1871 yıllar arasında yaşamıştır). İnternette alınan dosya: <http://www.sufism.20m.com/samil.htm>

⁵⁴ a. y.

Rus işgali yıllarını yaşayan yaşlı insanların hikâyelerinden anlaşılıyor ki, Rus idaresi yıllarında Türk ahali adeta uyuşturulmuştur. Halkın eğitim hizmetlerine önem verilmiyor, köy mollalarının, sadece yüzünden Kur'an okumayı öğretmelerine müsaade ediliyordu. Dinî hayatın asgarî gerekleri seviyesinde bir eğitim yaptırılıyordu. Böylece, kitap, gazete gibi iletişim araçlarından habersiz kalan halk, dünyada olup bitenleri, Sibiry'a sürgüne gidip gelenlerden öğreniyordu.

Çar hükûmeti, Müslüman halkı askere almıyor, onun yerine 40 manat para alıyordu. Silâh kullanmasını ve askerlik mesleğini bilmeyen insanlar, sonraki yıllarda vuku bulan savaşlarda, bunun acısını çok çekmiştir. Çar idaresi, halktan az vergi alır, askere götürmez ve iyi davranır görünürdü. Diğer yandan dinî ve etnik farklılıkları daima canlı tutarak, çağdaş gelişmelerinden uzak tuttuğu bölge halkını birbirine düşman etmiştir. Günümüze kadar sürüp giden Türk-Ermeni, Gürcü ve diğer kavimlerin devamlı sürtüşmeleri, Rusların iki yüz yıldan beri yürüttükleri faaliyet daha iyi anlaşılır.⁵⁵

Ruslar, 1915 yılında, Türk ordusuna yardım ettikleri gerekçesiyle, Ardahan ve çevresindeki halkı büyük bir katliama tâbi tuttular. Ahıskalı ünlü gazeteci Ömer Faik'in çabasıyla harekete geçen Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi, bölgeye bir hey'et gönderdi. Bu hey'ete Dr. Hüsrev Sultanoğlu başkanlık ediyordu. O, Ardahan'dan Bakü'ye gönderdiği yazıda: "*Müslüman memleketinde insanoğlu görünmüyor. Yalnız birkaç köyden beş altı kadın ve çocuk yığıldı. Bunların içinde altı adam vardı ki, onlar da elden ayaktan düşmüş ihtiyarlardı*".⁵⁶

Bölgede 1914-1918 yıllarında cereyan eden Ermeni Taşnaksutyon hareketini anlatan kitabın yazarı A. Lalayan, "*Taşnak kuvvetleri tarafından ele geçirilen Türk*

⁵⁵ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 26-29.

⁵⁶ a. y.

köyleri, bütün canlı insanlardan temizleniyor ve harabeye çevriliyordu.” demektedir. Ardahan ve Kars civarında yaşanan olayların gayri insanî bir karakter taşıdığı ve bu hareketin bir Haçlı yürüyüşüne çevrildiği ifade edilmektedir.

15 Kasım 1917 tarihinde, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan’ın iştirakiyle Tiflis’te *Mavera-yi Kafkas/Seym* Hükûmeti kuruldu. Bu hükûmetin bakanlarının çoğu, Gürcü ve Ermenilerden meydana geliyordu.⁵⁷

Birinci Dünya Savaşı, Ahıska Türklerinin ana vatana kavuşma umutlarını güçlendirmiştir. Rusya’daki 1917 Komünist ihtilâlinin getirdiği “oto determinasyon” hakkından yararlanan Ahıska Türkleri, 1918 Nisan’ında Türkiye’ye katılma kararı aldılar ve bu kararı resmî bir müracaatla Osmanlı Devleti’ne iletiler. Bu müracaat, 4 Haziran 1918’de yapılan Batum Antlaşması’nda Gürcistan Cumhuriyeti tarafından kabul edildi. Böylece Türkiye, daha önce kaybedilen topraklarına kavuşarak 1928’deki sınırına ulaştı. Halit Paşa kumandasındaki Türk askeri Ahıska’ya girdi. Halk teşkilâtlandı ve Ömer Faik Bey başkanlığında geçici idare teşkil edildi. Ancak, 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesiyle ordumuz 1914 sınırına çekilince bölge, Ermeni ve Gürcülerin işgaline uğradı. Ahıska ve Posof köylerinde katliamlar yapıldı. Birçok masum insan tutuklandı, tutuklananların ailelerine işkence edildi, hatta halkın namusuna kadar tecavüze yeltendiler. İngiliz kontrolunda Gürcü yönetimi dönemi başladı.⁵⁸

Ahıska ve çevresi, Kars’ta kurulan Millî Şura Hükûmeti’ne katıldı. Bölge halkı, bir yandan da, mahallî önder-Kıpçak Atabekleri neslinden-Osman Server Atabek’in önderliğinde, işgalci Gürcü kuvvetleriyle mücadeleye başladı. General Kvinitatze komutasındaki nizamî Gürcü ordusu, Azgur Boğazı doğusuna (asıl

⁵⁷ a. y.

⁵⁸ İnternet yoluyla alınan dosya: <http://www.ahiskalilar.org/giris/tarihimiz.html>

Gürcistan'a) sürüldü. Kars'tan hareketle Batum üzerinden İstanbul'a gitmekte olan Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir, 6 Kasım 1918'de Ahıska'ya geldi. Ne yazık ki 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması, Batum'la birlikte Ahıska'yı da yeniden anayurttan ayırdı.⁵⁹

d) Sovyet Döneminde Ahıska

I. Dünya Savaşının bitmesiyle Çarlık dönemi kapanır, Sovyet dönemi başlar. Çarlık döneminde kendi kültürlerini yaşatan Ahıskalılara Sovyet Bolşevik rejimi kendisiyle birlikte yeni acıları getirir.

16 Mart 1921 yılında Moskova Antlaşması ile Ahıska Rusya'ya kalır ve Gürcistan sınırlarına katılır. Türkiyeye her türlü ilişki kesilir. Ahıskalılar, artık Ruslarla ve Gürcülerle başbaşıdır.⁶⁰

1927 yılında Ahıska'da Kolhozlar kurulmaya başlar. 1921'den 1927'ye kadar bu geçen 6 yıllık süre içerisinde Ahıskalıların ileri gelenleri Sovyet yönetimi tarafından hapisanelere atıldı. 1930'lu yıllarda başlatılan baskı ve şiddet Represiya döneminde yüzlerce aydın ve din adamı Kemalist, Pantürkist, Türkçü ve Türkiye taraftarı suçlamalarıyla zindanlara atılarak öldürüldüler.

1930'lu yıllarda Stalin'in desteği ile Ahıska Türkleri'nin büyük bölümünün soyadlarını Gürcüce'ye çevirdiler: Paşaoğlu-Paşaladze; Alioğlu,-Alidze; Zeyneloğlu-Zenişvilli...1938 yılında Sovyet Anayasa'sının kabulünden sonra, Ahıskalılar kayıtlara Azerbaycan milleti, dilleri ise Azerice olarak geçti.⁶¹

⁵⁹ İnternet yoluyla alınan dosya: <http://www.ahiskalilar.org/giris/tarihimiz.html>

⁶⁰ Badalov, Cengiz, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s. 25.

⁶¹ a. y.

1935-1936 yıllarında okullarda öğretilen Ahıskalıların kullandıkları yazı değiştirildi ve Ahıskalıları önce Arap, sonra Latin ve sonra da Kiril alfabesini kullanmaya zorladılar. 1940'da Ahıskalıların resmi dili Gürcüce'ye çevrildi.⁶²

1940 yılına kadar hiç askere alınmayan Ahıskalılar'dan birden bire 40 bin civarında kişi Alman cephesine sevk edildi. Askere sevk edilenlerin kızları, gelinleri ve çocukları Borcom'a demiryolu inşaatında çalıştırıldı.⁶³ 1944 yılında Borcom'dan Vale'ye döşenen 70 kilometrelik demiryolu yapımında binlerce Ahıska Türkü kötü koşullar sebebiyle hayatını kaybetti.

Öyle anlaşılıyor ki Ahıska Türkleri'nin sürgün edilmesi düşüncesi Rus yöneticileri tarafından 10-15 yıl öncesinden planlanmaya başlanmıştır. Çünkü 1921 yılından sonra komünist Sovyet yönetimi, Abhaz, Osetin ve Acarlara Özerk Cumhuriyet kurma hakkı tanıırken, Ahıska Türklerine bu hakkı tanımaması; 1930'lu yıllarda halkın lideri durumunda olan binlerce aydın ve din adamının hapse atılması; 1940 yılına kadar diğer Özerk Cumhuriyetlerden ancak Rus-Alman Harbi'nde 40 bin civarında kişinin Alman cephesine gönderilmesi ve geri kalan kadın ve ihtiyarlara da demiryolunun yaptırılması gibi olay ve uygulamalar gösteriyor ki, sürgün olayını daha önceden hazırlanmış bir plan tam istedikleri bir anda gerçekleştirmişlerdir.⁶⁴

⁶² a. y.

⁶³ Bkz: Ahıska Türklerinin Anlattıkları, aşağıda s. 25, 27.

⁶⁴ Agara, İbrahim, Ahıska Türkleri Sürgün'ün 60. Yılı Anısına, s. 24.

II BÖLÜM: AHISKALI TÜRKLERİN SÜRGÜN EDİLiŞİ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Ahıska Türklerinin millî duygularından ve yiğitliğinden ürken Stalin, 1944 yılı sonlarında, yüz binlerce insanı, yerinden yurdundan söküp, açık vagonlara (hayvan vagonlarına) ve kamyonlara doldurarak Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Sibirya'ya sürdü.⁶⁵

Stalin, Ahıska ve çevresinin Türk ahalisini sürdükten sonra herhangi bir açıklama yapmadan bu cinayeti yıllarca saklamayı, dünya kamuoyuna duyurmamayı başardı. 1945'ten 1958'e kadar onlarla ilgili bütün haberlere çok sistemli bir şekilde sansür uygulandı. Savaş yıllarında, sanki burada hiçbir şey olmamış: bir yörenin halkı öz yurdundan sökülüp atılmamıştı. İnsanlık tarihinin en kirlî sayfalarını teşkil eden bu sürgün olayının resmi belgeleri, yıllar sonra ortaya çıktı. Sürgünün gerekçesi ve alınacak önlemler belgelerde aynen şöyle ifade edilmiştir:

1. Sürgün Belgeleri⁶⁶

a) DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ KARARI

Tamamen gizli

31 Temmuz 1944, Moskova, Kremlin

Sayı: 6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır:⁶⁷

⁶⁵ Zeyrek, Yunus, Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri, s. 53.

⁶⁶ Yuridiçeskaya Gazeta (Hukuk Gazetesi), S. 1, Moskova 1991 (Çev. Orhan Uravelli).

⁶⁷ Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

1. Gürcistan SSC'nin sınır şeridi olan Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyla Acaristan Özerk SSC'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan,

40.000'i Kazakistan SSC'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan'a tahliye (sürülüp boşalma) edilsin.

Tahliye, SSCB Halk İşçileri Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İşçileri Komiserliği (*Yoldaş Beriya*), tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.

2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinden tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsî eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kap kaçak, mobilya vb. ile aile başına azami 1000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin kendileriyle beraberlerinde almayacakları tarım ürünlerinin, ev hayvanlarının, tarım aletlerinin, diğer gayrimenkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, SSCB Halk Tedarik Komiserliği, Gürcistan SSC Halk Toprak Mahsulleri Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliğinin iştirakiyle Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısının Başkanlığında (*Yoldaş Khoştariya*) komisyon kurulsun.

Adı geçen komisyon, tahliye edenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyaların tamamını teslim alacak, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kuş, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verecektir. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilecektir.

Teslim alma işleri şöyle yapılacaktır: Atları SSCB Halk Tarım Komiserliği: diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği: tarım ürünleri ve hububatı SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları: geri kalan bütün emlâki ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurasının kararıyla mahallî makamlar teslim alacaklardır.⁶⁸

4. Kazakistan SSC (*Skvortsov ve Undasınov Yoldaşlar*), Kırgızistan SSC (*Vagov ve Kulatov Yoldaşlar*), Özbekistan SSC (*Yusufov ve Abdurrahmanov Yoldaşlar*), Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şuralarını adı geçen cumhuriyetlerin Halk İşçileri Komiserlikleri ile beraber gelecek göçmenlerin

⁶⁸ Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

kabulü, ikameti ve devamlı iskân ve istihdamları ile ilgili gerekli tedbirleri alacaklardır.

Ayrıca:

a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolхозlarda gereken meskenlerin, gerekirse tamiri ve kış şartlarına göre hazırlanması;

b) Göçmenlerin ve eşyaların demiryolu istasyonundan yerleştirileceği mıntıkaya taşınması için gerekli araçların hazır bulundurulması;

c) Gelen göçmenlere ev çevresinde küçük toprak ile gerekli ufak tefek aletler verilmesi sağlanacaktır.

Bu hazırlık işleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5. Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye taşınmaları için Halk Nakliye Komiserliği (*Yoldaş Kaganoviç*) gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İçişleri Komiserliğinin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle görevlendirilsin. Göçmenlerin cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası'nın isteği ile gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tâbi tutulan göçmenlerin yollarda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Ticaret Komiserliği görevlendirilsin.

SSCB Devlet Plânlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliğine gıda maddeler ödeneği tahsis etsin. Böylece özel tahliyeye tâbi tutulan nüfusun yolculuk iaşesi temin edilsin.

7. Göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlığı Komiserliği (*Yoldaş Miteryov*) görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim alınmış ev hayvanları yerine verilmek üzere SSCB Halk Ziraat Komiserliği (*Yoldaş Andreyev*), Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği (*Yoldaş Smirnov*) ve Halk Tedarik Komiserliği (*Yoldaş Subbotin*): Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Halk Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirilsin.⁶⁹

a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları;

b) 1 Nisan 1945'e kadar buğday, arpa ve diğer besinler;

⁶⁹ Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

c) 1 Ocak 1946'ya kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara (*çiftliklere*) atlar

Bunlar şahsî makbuzlarda yer alan miktar ve vasıflarda teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası (*Yoldaş Kravtsov*), Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenlere yerleşmek için hane başına yedişer bin ruble, yedi yıl vadeli kredi versin.

10. İşbu kararın birinci paragrafı gereğince göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen aynı vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun. Önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükûmeti'nin tesbit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına, adları birinci paragrafta geçen sınır ilçelerine toplam nüfusları azami 32.000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan diğer bölgelerinden yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı, gerek yekpare çiftlik (kolhozlar), gerekse mühferit haneler olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği Sınır Kuvvetleri Gürcistan Bölge Komutanlığı ile mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı çeken bölgelerinden söz konusu sınır bölgesinde iskân edilecek halkın geçim ve yerleşme meselelerini halletmek için Gürcistan Hükûmeti'ne şunlar müsaade edilsin:

a) Sınır bölgelerinde yeniden kurulan kolhozlara, buralardan tahliye edilmiş olan nüfusa ait kamu ve ferdi yapıları tamamen karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geriye kalan tarım aletlerini beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek;

b) Bölgede iskân edilen çiftçilere sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalar dağıtmak;

c) Buradan tahliye edilmiş nüfustan kalan kamu ve hususî bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni gelenlere devretmek;⁷⁰

⁷⁰ Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

ç) Bu bölgeye iskân edilen nüfusu 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak;

d) İskân edilenlere Gürcistan Hükûmeti imkân ve fonları çerçevesinde ev hayvanları vermek;

e) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek. Taşınma masrafları Gürcistan Hükûmeti'ne özel olarak ayrılmış paralarla karşılanacaktır.

f) Yeni getirilecek nüfusun iskânını buralardaki nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra kasım ayında başlatmak ve üç ay içinde tamamlak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği (*Yoldaş Zverev*):

a) Özel tahliyeye tâbi nüfusun sürgünü, taşınmaları ve Orta Asya'da yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 30.000.000 ruble ve ayrıca boşaltılan sınır bölgesindeki kolhozlara getirilecek yeni hanelerin iskânı için de Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına 4.000.000 ruble tahsis edilsin.

b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev ve kümes hayvanları ile bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak ve aletlerin bedellerini ödemek için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirsin ve adı geçen Komiserliklerin tahliye işleri için yaptıkları harcamaların karşılanmasıyla ilgili önerge hazırlansın.

14. Glavneftsnab (*Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov*): Ekim, kasım aylarında özel tahliye işlemlerin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 750 ton, Kazakistan Hükûmeti'ne 75 ton, Kırgızistan Hükûmeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükûmeti'ne 70 ton ve Gürcistan Hükûmeti'ne de 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin. Devlet Savunma Komitesi Başkanı İ. STALİN.⁷¹

⁷¹ Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

b) Tamamen gizli

28 Kasım 1944

Devlet Savunma Komitesi Başkanı

Yoldaş İ.V. STALİN'e

SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı

Yoldaş V.M. MOLOTOV'a

Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesi

Yoldaş G.M. MALENKOV'a

Devlet Savunma Komitesinin kararları gereğince SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Türklerin, Kürtlerin ve Hemşenlilerin Gürcistan SSC sınır bölgesinden tahliye işlemleri tamamlanmıştır.

Türkiye'nin sınıra yakın kısmındaki nüfusla akrabalık bağları bulunan söz konusu halkın önemli bir çoğunluğunu kaçakçılık yapmakta olup muhaceret eğilimi gösteriyor ve Türkiye istihbarat makamları için casus angaje etme ve çete grupları oluşturma kaynağı teşkil ediyordu.

Tahliye işlemlerine hazırlık tedbirleri bu yılın 20 Eylül gününden 15 Kasım gününe kadar alınmıştır. Nitekim tahliyeye tâbi tutulan kişilerin sınırı geçmesini önlemek için Türkiye ile devlet sınırimızın korunma ve gözetimi azami şekilde takviye edilerek kuvvetlendirilmiştir. Adıgön, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarında tahliye işlemleri 15–18 Kasım; Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nde ise 25–26 Kasım günlerinde gerçekleştirilmiştir.

Toplam 91.095 kişi tahliye edilmiştir.

Tahliye edilenleri taşıyan katarlar hareket hâlinde olup Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki yeni iskân yerlerine doğru yol almaktadırlar. Tahliye işlemleri düzenli ve olaysız bir şekilde tamamlanmıştır.

Adı geçen sınır rayonlarına Gürcistan'ın toprak sıkıntısı çekilen bölgelerinden 7.000 hanesi köylü iskân edilecektir.

Ayrıca SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Gürcistan SSC ile Türkiye sınırındaki bölgede hudut güvenliğini artırmak için özel tedbirler almaktadır.

SSCB Halk İçişleri Komiseri Lavrentiy BERİYA..⁷²

⁷² Cengiz BADALOV, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s.201-204.

2. Ahıskalıların Sürgün Edilmesi

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Ahıska Türklerin millî duygularından ve yiğitliğinden ürken İosif Stalin, 1944 yılı sonlarında Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, Adıgön ve Bogdanovka Sancaklarında bulunan en az 220 köy, 120.000'e yakın Ahıska Türkü yerinden yurdundan söküp, açık hayvan taşıyan vagonlara ve kamyonlara doldurarak uzak Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Sibiry'a sürdü.⁷³

Ahıska Türkleri sürülürken onlara; "Sizleri Alman tehlikesinden korumak için başka yerlere geçici olarak göç ettiriyoruz, en kısa zamanda topraklarınıza geri döneceksiniz" diye bilerek yanlış bilgi vermişlerdi. Sürgün anılarını anlatan ve sürgünü yaşamış insanlar da böyle ifade ediyorlar.⁷⁴

Ahıska Türklerinin yüzyıllarca yaşadığı köy ve kasabalar Gürcü ve Ermeniler doldurdu. Sürgüne gönderilenlerin bir kısmı, sürgün yerlerine varamadan hayatlarını yitirdiler. Sağ kalanlar da, tarihin en gaddar kahrına uğrayarak, vatanından ilinden irak, akraba ve konu komşudan uzak bilinmez köşelerde, her biri bir yerde, esaret cehennemine mahkûm edildiler.

⁷³ Badalov, Cengiz, Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri, s. 25.

⁷⁴ Bkz: Ahıska Türklerinin Anlattıkları s. 25.

III. BÖLÜM: AHISKALI TÜRKLERİN ANLATTIKLARI

1. Sürgün Yollarında

Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer:⁷⁵

“Benim adım Sefer’dür, Aslanoğulları’ndan. Babamın adı Cefer’dür. 1932 yılı anadan olmuşim Gürcistan’da, Ezgüde köyünde Aspinza rayonunda.

Benim babamgil üç úardaşımışler. Böyükleri Niday, ondan küçükleri benim babam Cefer, ondan küçükleri küçük abim Murat.

Anam orda raðmete getmiş, 1941 yılı. Davada iki úardaşı gelmemiş, onların úara úağıdından oda raðmete getmiş, düşünmüş, ağlamış.

Sürgün olduð Gürcistan’dan 1944 yılı ondört noyabırda, úoç ayında. Ben oniki yaşındaydım. O gün úapiya çıktım ki, úapide iki tene asker turıyerdi. Onlar bene bir şey demediler. Benim bir bacım var, benden beş yaş küçük, birde benidim evde, başða kimse yoð idi. Úapiya çıktım oyanı baðtım biyanı baðtım kimse yoð. Bizim ev köyün úırağındaydı, yüksekte turıyerduð. Birez ileri gettim ki, beş-on soldat (asker) geldi bizim úapiya yan-yan baðıyerler. Sora benden (el işaretle) ekmek istediler. Bende gettim iki tene bazlama getürdüm. Bunar çırdı, bölüdi, yediler. İki saat sora, saat doðuzıdi, babam geldi ki oğulcan bizi süriyerler, òazırluð göreð. Ben o zaman küçügidim, aólım kesmemişti, ağlamamıştım. Babam ağlıyer, bacım ağlıyer, şennik ağlıyer hep, mal bağıriyer. Aðşamaçan orada turduð. Sora soldatlar bizi maşınaya bindürdiler. Bir arabaya yedi evi yüklediler. Bir döşek alduð bir de bir meşok taól alduð. Başða hiç bir şey almaduð, hep orada úaldı. Evde neki varıdi:

⁷⁵ Bu derleme 23 Mayıs 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin Çemolgan kentinde, Sefer Ceferinoğlu’nun evinde yapılmıştır.

kilim, òalı, döşek, hesir, bir ev alma tolydi, meyve, cevüz yani her ama her şey eleyken o soldatlara úalmıřtı. Bize dediler ki üç aydan sora siz geri gelecaòsiz, heçbişe almayın. Elekende almaduò. Sora getürdiler işte poezda (tren) bindürdiler.

Ondört noyabırdan, koç ayın ondördünden úara úıřın yigirmidördüneçen yol gelduò Úazahstan'a, Almata'ya. Souò, otuz-úırò gradus (derece) idi. Yolda, vagonda çok iòtiyar adamlar, neneler çok öldiler.

Bizim vagonda bizim nenemiz vardı. Bizim Ganakop'un nenesi idi, dişerki emimizin oğlı, anası öldi, babamınen dişerki emim dört-beş gün oni gizlettiler, vermediler. Sonra òabar verdiler ki, burada bir tene ihtiyar nene öldi. Geldi aldı götürdiler, bir vagona topladiler, sora bir dereden geçiyerduò oraya onları töktiler. İòtiyar ceyil hep barabar. Bir onbeş yaşında ceyil úızı da poyezd ikiye bölđi üstünden geçti. Çoh adam yolda öldi. Fahır- fuhara, acıluhtan, susuzluhtan. Onları hep götürüp o vagona yığıyerdiler. Onu ben gendim görmüştüm. O neneyi de o úızı de ben gördüm.

Vagonda bize yemek veriyerdiler. Ama dava vaòtı, günde bir dönüm getüriyerlerdi, bir vagona en çoò yigirmi eviduò. Dört vedra (kova) çorba getüriyerdiler, seyrek, laòanadan. Oninen bir ay yol gelduò. Birer úırıòta úara ekmek veriyerdiler. Az veriyerdiler”.

Osmanova Südret Rasülkızı:⁷⁶

“Tarih 1932 yılı dünyaya gelmişim. Gendim Kuntsalıyım, Úızniya'gildeyim. Babamın adı, reymetluò, Resül'dür anamın adı Törelteri Güneř'tür. Dedemin adı Tehem'dür, nenemin adı Tunsul'dur. Kuntsalı Úızniya'gildeyim. Úızniya niye

⁷⁶ Bu derleme 20 Mayıs ve 4 Temmuz 2005 tarihlerinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin Candosov köyünde, Südret Rasülkızı'nın evinde yapılmıştır.

deyilmiştir? Úızniyagilin toðumundan. Yedi úardaş bir baciymişler. Onnar ot biçmeye gedençağı bacileri aş ekmek götüründe úazanın içine bir úurt düşiyer, o úurt ağuyimiş. Ele diyerdi anamız-babamız, dedemiz-nenemiz. O götüründe úardaşlarına ki çorba tökmiş, yiyende heppisi dünyayı değımiş. Úalmış úız. Úız tek úalanda ondan olıyer bizim “Úızniya”. Yanı ki úız niya ettin, niye ele oldu, úız niya?

Üç baci üç úardaşıduò. Böyük bacim adı Kúdrete idi, buraya gelende yigirmi beş yaşında idi, úocası askere getmişti gelmedi, úardaşımın adı Köşeli idi on yedi yaşında, gendimidim on üç yaşında, úardaşım Yayla benden üç yaş küçüğü idi, bacim İdayat beş yaşındaydı, küçük úardaşım Paşalı bir yaşındaydı.

Úızım kim bilürdi ki o aci günler gelecaò hemde çoò yaòında (*ağlayarak*). Bir günde baòçaya camuşlarımızı götürüyordim, iki tene Gürci öğüme çıòtı. İki de vayenniy formadaydiler (asker kıyafeti). Biz bilmiyerduò ki ne olacaò? Bene dedi ki abu camuşları ne güzel kesmeye yemeye olur. Bende dedim bu camuşlar bizimdür, kesmaò nedür yemaò nedür. Eleyken tarıldım, çıòtım gettim. Bundan sora arasında çoò zaman geçmemiş.

Gece saldatlar (asker) úapıyı dögdiler. Sabaga yaòın idi, saatını unuttum. Reymetluò babam Köşeli'ynen gettiler, biz, evdekiler, yatıyerduò. Babam geldi anam dedi ki ne oldu herif, kim úapilere vurdi? Babam dedi ki úarı ne úapilere vurmaò bizi sürgün ediyerler, nereye bilmiyeruò, dedi. Ağlamaò nerde, çıplaò olmah nerde? Bilmeduò ki neydah, bizde çocuğıduò.

Milisiya (polis) úapıyı kesti ki tez çıhın, ne ki alcahsınız alın almiyan úalur, dedi. Ellerimize ne geçerdi? Reymetluò babam kitaplarını aldı, kitapları gizli-gizli oòıyerduò, Kor'an'ı. Gizliydi. Eger görseydiler úapadiyerdiler. O kitapları aldı, gendimizde urbamızı alduò, birer kat döşekleri aldiler bağladiler, úapileri kilitlediler.

Gece getürdiler harmana. Harmana da getürenden sora, gece, herkeş ağlıyer, yer úaldı, dünya úaldı, ne ki idara vardı úaldı. Herkeş ağlıyer, sızlıyer. Böyük maşınalara (araba) yüklediler, yoòsa köve ömürbilla maşına gelmemiştı. Onara şennigi toldurdiler, getürdiler Ahıska'ya. Ahıska'ya getürende, kim görmiştı poezdi? Oraları görmemiştüò.

Gelduh oki Ahıska'ya, Ahıska'ya geleneçah kim ki ne aldı aldı, kim ki almadı almadı, töktiler, attiler urbaları ki, sıgmiyerdi tavarnıy poezde (yük taşıyan tren). Sauh, noyabırın (kasım ayı) on dördündeydi. Bir ay gelduh poezde, yolda, alđıya-alđıya sızlıya-sızlıya. Şennik ne günleri ki çekti Allah o günleri kimseye göstermesin. Hem kavğa hem bizleri sürgün ettiler”.

İbişov Ziya Abitoğlu:⁷⁷

“Yerim Aspinza rayon, köv Şaloşet. 1914 yılında anadan olmişim Şaloşet'te. İbişov Ziya Abitoğlıyım.

Biz on araba adam, on öküz arabaynen, otanın meşesine gettuò, odun getürmeye. Ordan odun alduò köve çıhtuò, bir emim var idi, brigadirdi (ekipbaşı), sabah, şafah yengi ışih çıòıyer, geldi ki Ziya, ne diyerim. Hele úahsana kövi asker úabladı. Úapiya çıòsam bir asker úapide turıyer. Kuda (nereye) tanıştı, nikuda (hiç) dedim. Tuyeng elinde. Dedim ki kto tıbya poslal?⁷⁸. Ni şag nipuskayem nikuda⁷⁹, dedi. Degirmende unnar úaldı. Daje (bile) puvardan su almaya gedende asker yanımızda geliyerdi, yalağuz úoymiyerdi.

⁷⁷ Bu derleme 31 Temmuz 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin May köyünde, Ziya Abitoğlu'nun evinde yapılmıştır

⁷⁸ Seni kim gönderdi.(Rusça)

⁷⁹ Hiçbir yere gidemezsiniz.(Rusça)

Sabahın dördünden saat bireçen yıgđı milleti de amerikanskiy Sudabeker maşınalara bastı da haydı balam. Birez uruşça biliyerdim, az-maz. Dedim ki bizi nereye götürüyorsunuz? Dedi sizi Sredniy Aziya'ya sürüyeruò, etmeginen gedin ki yolda aç kalmıyasız. İşte reymetluò úarı sabağaçan bir tekne hamur yogurdu de, sabağaçan bir zanduh ekmek oldi. O ekmeği yiye-yiye buraya gelduò. Burda úazahlar görmiyer ki ekmek nedür. Yoò idi, biz getürduò. Gene biz birez tahıl getürdüò, burada heç yoò idi. Onnar süt, ayraninen can baòıyerdiler.

General dedi ki size doòsan put izin verildi götürmeye. Ee ne götüreren doòsan put? Ne ki bir úat eski döşegimiz var idi, cecim, oni alduò. Doòsan put yoò idi. Çoò-çoò yigirmi put ta olmadı getürdüğümüz. İşte oninen gelduò çıhtuò buraya balam.

O ki bizi poyezda toldurdiler, saldat úapide, hangi stansiyaya (istasyon) geliyeruh orada değişiyer bizim üstümüzde, bir yere getmiyah. Yolda birez sup (çorba), borş (lahana çorbası) verdiler. Çoò vermediler, o úaten ki ölmiyaò. Ama gene de çoò adam öldi. Emimin oğlı var idi, onun babası öldi. Bir asker geldi, aldı oni, götürdi bir hemege attı çiotı.

Bizim vagonda otuz kişi var idi. Peç yaòmiyerdi. Kiminki eli tutıyerdi taòta úırıyer yaòıyerduò. Yanıma et almıştım, oni yolda bişürduò yeduò. Taòta, iş çalıyer úırıyerduò, aç mi úalaò? Ele gelduò, ama yolda çoò adamımız öldi, çoò adamımız hasta geldi buraya”.

Recepova Ganime Veyselkızı:⁸⁰

“Benim adım Ganime Recepova Veyselkızı. Aspinza rayonunda, Ongora köyünde oldum. 1932 yılındanım.

⁸⁰ Bu derleme 1 Haziran 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin Çemolgan köyünde, Ganime Veyselkızı'nın evinde yapılmıştır.

Aòa babamgilde, Vallahi Billahi, benim gözüm göre-göre dört inegi braòtuò gelduò. Bizim merekte kolòozun úoyuni úapanuğidi. Emim çoban idi. Adı Bayramdı. Geldi kilidi vurdi, inguşlar klüçi (anahtar) emimin elinden aldiler.

Saat dörtte geldiler, úızım. İclas olacaò, çıòm. Saat dörtte ne haber? Gettiler. Geldiler ki, babam hasta yatıyer, götürüyerler. Nereye? Orta Asya'ya götürüyerler. Ola bu ata veteninden nereye gedecayuò? Raòmetli babam dedi ki, oğul getmiyecasız, sora gene gelürsüz. Bizim tallanın úırağında bir zanduòta istikan, iş gömledilerki, sabaò gelüruòta gene çuğarduruò. Neyin gelmesi? (ağlayarak). Döşekleri çırduò parçaları üstümüze sarduò. Aòrı dekabırda úaldurıyerler, úıştır, sauòtur. Úaldurdi getürdiler buralara. Sağolsun Úazahlar, ömrinen toysunnar, gene öldürmediler, yedürdi-içürdiler. Bir inek sağlıyerdi, orta bölıyerdiler, bir şeker carhalasını orta bölıyerdiler ki ölmıyah. Odun yoò idi, úamiş taşıyerdiler. Sağolsunlar çoò yardım ettiler.

Bizi tavarnıy vagoninen getürdiler, úızımcan. Ondört mi onsekiz gün mi yol gelduò. Sekiz ev bir vagonda iduò. Dört ev Ongora'lı dört ev Zurzelli.

Yolda çoò adamımız öldi úızım. Oraları tanışmayın, úızımcan (ağladı). Ölüler yollarda úalıyerdi, vay başlarına. Benim nenem yüz yaşındaydı, yolda öldi, vay başına. Cecime sardı götürdiler braòtiler. Nereye bize demediler. Biz o dünyayı bu dünyadeyken görduò. Ölen nerde? Poezd basan nerde? Bacısı ölen nerde? Ayahları üşümüş ölen nerde? Çoò ezepler görduò.

Yemek vedroynen getürıyerdiler. Günde bir rağız. Úartopi, makaron. Bir vedro dört eve verıyerdiler. Bir evde de on çocuò. Kime yeterdi o? İki parmaò dilimlidi ekmek. Eleki ölmesin yeter. İşte getürdiler buralara. Düştüò ki buralara işte biraz Úazahlara işleduò. Oniki yıl komendantın altında (sıkı polis rejimi) olduò.

Benim babam on yıl yaya mal baòtı, çocuòlarinen barabar. Bacim işte. Orada vaspaleniye (hasta olmak) oldı, onyedı yaşında úardaşım öldı, Almata'nın balnitsasında (hastane). Kiraz ayın (haziran) beşi idi. Evde yaòaduò, Tatar mollaynen, edetinen gömleduò”.

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu:⁸¹

“Adım Heyrullah Suliyev. 1927 yılı anadan olmişim. Buraya onsekiz yaşında geldim. Aspinza rayonunda yaşıyerduò. Onsekiz yaşındayken bizi buraya sürdüler.

Ben orda, talla úoşıyerduò, güzün ki ekim ekecaıuò. Aòşam gelduò eve yattuh ki sabahinen tallaya gedecayıuò. Sabaò saat dörtte geldi úapiyi dögdiler. Dediler ki caminin yanında yígılın, orada iclas olacaò. Yígılduò caminin yanına. Geldi gürciler sobraniye (toplantı) ettiler. İki saat srok (süre), ne ki alacahsınız alın, çıhip gedecahsız burdan. Nereye gedecayıuò? Kimse bilmiyerdi nereye gedecayıuò. Kimki aldı aldı kimki alamadı alamadı. Eleyken sürdüler noyabrın onüçünde. Evden çòarttiler bizi, koç ayıdı. Geldiler amerikan maşınalarinen, yükledilerde bizi, haydı. Ahıska'ya götürdiler orada poezda soòtiler. Poezda tovarnyıdı, malın poezdine bizi yüklediler, teptiler hepimizi, zanarsın mal. Úarıler, adamalar hep bir úalıyerdiler.

Yolda yemek ey veriyerdiler, ama hastaluò çoò idi, çoò sauòtı. Şennik çıplaò. Kirlendi, bitlendi. Ölenleri, hastaları götüriyerdiler bir vagona, igne vurup hepepine öldürüp gedip braòıyerdiler. Eleyen gelduò dekabırın üçünde Alma-Ata'ya.

Bizi ne maana ettiler balam. Yanı ki Türkiye'ye oradan, Germaniya'dan, úavğa geliyer bunnarda Türkiye'ye çoò yaòındur, bunnar Türke yardım eder. Onnar hemen bizi Gürcistan'dan pakladılar.

⁸¹ Bu derleme 27 Mayıs 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Enbekşi-Kazahskiy vilayetinin Canaşar köyünde, Heyrullah Seyfioğlu'nun evinde yapılmıştır.

O zamanda İstalininen Beriya, bunnar ikisi bizi ele etti. Gendimiz iki-üç yıl ileri Ahıska'ya demir yolu yaptıò. O yol işinde bende işledim. Bize yaptırdı yolu, getürdi tovarnıy poezdi bizi sürdi. Böğüneçaò o yol işlemiyer, eleyken turıyer. Özel bizim için yaptırdı o yolu İstalin. Borcom'dan oraya yüz kilometreden çoò olur, onide hep bizim òalò yaptı.

Tanışmıştuò niye yapacayuò, ama söylerlermi bize? Dediler ki yük gelecaò. A gürciler biliyerdiler, bize haber etmediler.

Sürgünden üç ay evvel biz yayladayduò. Oraya askerler gelmiş geziyerlerdi. Biz de zanduò ki úavğa vaòtı bizi úorumaya gelmişler. Meger onnar gezip baòıyerdiki nerede şennik yaşıyer, yazın olmazkı, tağdadurlar, úaçarlar. Eleki úar yagdı, şennik yaylalardan köve töküldi, geldi başına çöktiler”.

Asratov Nida Ridvanoğlu:⁸²

“Benim adım Nida'dur. Familiyam (soyad) Asratov. Babam vardı adı Ridvan idi, úardaşım vardı adı Úara'dur. Gürcistan respublikasında (cumhuriyet) turıyerduò úızım. Gorodumuz (şehir) Tiflis idi. Bizim merkez gorodumuz Ahal-Tsıhı'ydi. Rayonumuz Aspinzaydı, kövümüzün adı Zürzelliydi. Biz onda yaşıyerduò. Ben buraya gelende yigirmidört yaşındaydım.

İşte 1944'üncü yılı, noyabırın ondördünde sabaò erden geldiler úapiyi dögdiler. Úapiyi dögdiler, çıòtuò úapiya. Her úapide üç tene, dört tene soldat avtomatinen (tüfek) bekliyer. Haydiyin sobraniyaya. Ee bizim şennik o vaòıt uruşça dili bilmiyer. Soldat hep urus. Úattı öğüne götürdi. Gettuò işkolanın (okul) öğüne, orada yıgdiler.

⁸² Bu derleme 15 Haziran 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin Candosov köyünde, Nida Ridvanoğlu'nun evinde yapılmıştır.

Hep bizim şennigiydi. Bizim kövin çoğı Gürci idi. Yüzelli ev gürciydi otuz ev misliman idi. Otuz ev misliman adamları.

Yıgıldıuò. Ögde bir kapitan (kaptan) oturıyer. İşte başladı iclas etmeye. İclas ki açtı Rusça oòudi, dedi ki sizi Sredniy Aziya'ya (Orta Asya) süriyeruò. Sredniy Aziya'ya yaşamaya gediyersiz. Ora misliman yeridür. Evinizizde, burada, neki úalur malın, úoyunun, tallanın oni ökmet orada verür. Size üç saat srok (süre), evlerinizden çıòın. Götürmeyede üç tona izin verdiler. Üç saatta üç tona ne götüröcen? Gürciler öküz arabay úapiya getürdiler, neyininki var idi kövün úırağına çıgarttiler. Çıhtuò kövin úırağına, bir gece orada úalduò. Edrefimizi soldat sardı. Gürciler getti bizim mal-mulumizi aldı. Bizde konvoyinen (refakat) turiyeruò. Bir sutka (gün) turduò. Ertesi günü aòşamına maşına geldi. Maşınada, andıra kalsın, amerikanskiy sudabekerler, üsti palatka örtüli. Hep o maşına geldi. Geldi camaat neki vardı toldurdilerde götürdiler bastiler vagonun içine.

Ahıska'da biz demür yolu yapmıştuò, yengi. Onda vagonlar turiyerdi. Getürdi vagonun içine bastiler. Bizde yattuò. İşte yarigece ki oldu vagon teplendi, getti. 1944 yılın ondört noyabırında, gece binduò vagona, çıhtuò.

Yolda da, gelende, her cana yarım kilo ekmek verdi. Her cana. Kömür verdi yaòmaya. Çoò sauò idi. Yere tüküriyer buz olıyerdi, ele sauòtı. Bizde kömür görmemişuò. Heç kimse yaòamadı. Ele sauòtan úırıldı çoğıde.

Poyezlar iki-üç sutka turiyerdi stansiyalarda. Turmadan gelse iki günlüh yoldur buraya. Bizi ondört noyabırda sürdi ondan altı dekabırda enduò Almata'da. Say kaç gün olur? Yigirmiiki gün. Yigirmiiki gün poyezdin içinde gelduò çıhtuò buraya”.

Dursunov İsrafil Cabbaroğlu:⁸³

“Adım İsrafil Dursun, Cabbarın oğlu. Aspinza rayonunda Kunsu köyünde 1928 yılında dünyaya geldim. Dedemin adı Zeyit, babamın adı Cabbar. Kafkas’tan gelende onaltı yaşındaydım, aşındı yetmişyedi yaşındayım.

Ondan 1944 yıl noyabır ayında bizi úaldurdiler. Bütün kövi götürdiler yıgdiler bir harmana. Asker kövün, rayonun edrefini sardı, bütününü. Bir armiya asker var idi. Maşınaları gözediyerdiler. İşiðlanandan sonra geldi amerikan sudabekirleri. Toldurdiler. Bizim turduğumuz yerden de, poezin götürüp orada oturacað yerineçen, en az altmış-yetmiş kilometre idi. Oraya götürdiler, orada toldurdiler. Bizim öğümüzde toldurmuşler, ardımızıda toldurmuşlerdi. İşte kaç gün gelduð poezdinen, Úazahstanaçað.

Yolda tovarnıy poezde, tovarnıy diyende yük taşıyan poezd, adam oturan poezd yoð, eleydiki bir tene vagonun içine altı-yedi semya (aile) var idi, eleydi on semya var idi. Nesilki bir úoyuni úapadasın ele de biz gelduð. Çoð òasta olan oldu, çoğı eleyken vagonun içinde öldi. Öliyerdiki oni götüriyerlerdi stansiyalarda. Biz bir yere çıðamiyerduð, konvoy vardı, tolko ölüleri alıyerdiler. Poezde yemek veriyerdiler. Yemeđi eydi. Yedürdiler ekmek iş”.

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu:⁸⁴

“Ben, Mehmet Koçalioglıyım. 1927 tarihte Ahıska vilayetinde dünyaya gelmişim.

⁸³ Bu derleme 26 Mayıs 2005 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti’nin Almatı vilayeti Candosov köyünde, İsrafil Cabbaroğlu’nun evinde yapılmıştır.

⁸⁴ Bu derleme 28 Temmuz 2005 tarihinde, Kazakistan Cumhuriyeti Almatı vilayetinin Candosov köyünde, Mehmet Koçoğlu’nun evinde yapılmıştır.

İşte askerden evimize gönderdiler bizi. Evimize gelende sabaò erden yasaul geldi ki, sizi Orta Asya'ya sürgün ediyeruò. Úahtuò sabaò erden, noyabırın ondördünde 1944 yılı bizi başladı sürgün etmeye. Amerikanskiy sudabekirler geldi, bizim de tuyenklerimiz yoò ki, onları úarşılıyaò. Bişe alamaduò.

Türkiye Cumhuriyatı birez uzaò oldu bize, bizede bir yerden yardım olmadı. Bizi getürdi demür yoluna. Enduò ki poyezdlere saldı. Úış günü poyezdde geliyerduò. İstansiyalarda bize ekmek, çay veriyerdilere. Oninen gelduò bir ay yol, sauò yerlere gelduò. Üstümüzde urbamızda az. Bizim Kafkaz'da yerler sòcah idi, biz sauò yerlere düştüò.

Yolda ölenleri poezden endüriyerduò, eleyen braòiyerduò. Kimi nerede gömlediler, mezerleri oldu mi, oni bilmiyeruò. Yolda çoò ölenler var idi. Biz yalınayaò, başı açuò, urbamız da yoò, ele delduò”.

2. Yeni Yurtta Yaşam

Aslanoğullarından Ceferinoğlı Sefer:

“Orta Asya'nın Úazahstan'a, Alma-Ata oblastina İli rayonuna gelduò biz. Gece saat on birde, úara úışın yigirmi dördünde arabaya yüklediler de on verst götürdiler bir kolhoza. Götürdiler bir tene aòora töktiler, yıgdiler bizi. Yigirmi beş ev, bizim Türk milletiydi, bir aòora toldurdiler. O aòorda bir ay úalduò. Bir aydan sora bizi úazahların evlerine böldiler. Bir-iki göz evde üç ev turiyerdi. Her bir gözde bir ev. Bizim turduğumuz evde üç gözidi üç ev turiyerdi.

Úazahlar bize yardım etti. Oni Allah'tan inkâr etmeye olmaz. Ekmekte verdiler, urbada verdiler. Biz birez meyve getürduò o meyveyi urbaya degiştüò. Ben

bir tene cevüzi bir çift valenkaya (kışlık çizme) değıştım (*gülümsüyor*), birde bir eski papaò aldım.

O úışın, baharaçan, odun yoò idi bizde. Kemiş, saman yaòıyerduò. İdara yoò. Úazahlar bize kepek veriyerlerdi, ayran veriyerlerdi. Oninen bahara çıhtuò, sorada işte agarot (bostan) ektuò, tarla ektuò, lazut. Usul-usul cana gelduò.

Dil meselesini desah eger, bizim ihtiyaerlar úazahça heç bilmiyerdiler, úanamiyerdiler. Usul-usuldan, işmarinen, ele-bele oninen öğrenduò. Ben gendim, tezeden on yedi yaşında, birinci sınıfa gettim. Dördünci klası oòmiştım, o, 1944 yılı ki gelduò, üç ay sora tezeden birinci sınıfa gettim. Yedi yıl ohudum úazahça. Elede örgendim.

1945 yılı ki bahara çıhtuò şimdi bizde idara yoò, gediyeuò kura ağaç döşiriyeruò, getüriyeruò oni úazahlara satiyeruò, oninen ayran içiyeruò, kepek alıyer kepek yiyerduò, úşük úartopi, carhala. Ele bir yıl biz çoò çetinlüò gördüò. 1945 yılı ki biraz ki agarot falan ektuh onnan ertesı, 1946 yılı úarnımız idara gördi. Lazut ektuò, oni el degirmende yüğüdiyerduh. Ele degirmen yoò idi bizde. Degirmene getmeye olmiyerdi bize. Kövden bir yere çıhmaò olmiyerdi. Ben gendim ön dört yaşında oldiki baciminen bazara gettim, İli rayonuna, orda tutacahtiler de, ben dört verst úuma, düze úaçtım, tutmasınnar. Orda úurtuldum, tutamadiler, gelduò köye. Yigirmi beş verst yaya gelduò. Ele durum 1956 yıla úadar oldi. Oniki yıl podkomendatura altında olduò. Biz tutsaò hesabında turduò bu oniki yıl.

1952 yılı ben mektebi úurtardım. Hele komendatura altındayduò, tutsaò. Komendantta gettim dedim ki ben oòumaya gedecamda bene izin, başport verin. Bu benim elimden tutti de, gendisi urus idi, pasportnıy stola götürdi. Dedi ki buna pasport verin, yedinci klası úurtardı oòumaya gedecaò. O günü aòşamaçan pasportnıy

stolında (nüfus dairesi) oturdum, bene bişe vermediler, geri geldim. On gün sora, her on gün komendanta gedip úol úoyiyerduò ki, biz varuò úaçmamışuò, komendant geldi dedi ki başport (pasaport) aldın mı dedim yoò, niye tanıştı, dedim vermediler. Beni tezeden arabaya oturttı de götürdi dedi ki başport verin. 1952 yılı başport aldım. Orda tanıştı ki ne millet yazaò? Dedim Türk. O başportı aldım, orada yazıyerdi ki “Razreşayetsa projivaniye v rayone İli şest mesyasev”..⁸⁵

Her yılda iki başport alıyerduò. Altı aydan altı aya değışiyerdiler. 1956 yılı hepeline başport alduò. Onda da yazdı ki:”Razreşayetsa projivaniye na territoriye Kazahstana”..⁸⁶

Sora, başport ki aldım, ben Talgar’a⁸⁷ gettim. Teknikum mehanizasiyayı úurtardım. Orda iki yıl oòudum. Úurtardım geldim 1958 yılı traktorda, kombayında işledim, şoför da oldum kolhozda.

1945 yılı bize topraò vediler, yigirmi beş sotka. Topraòtan ev yaptıò, tuvarı işi topraòtan yaptıò. 1946 yılı biz evlere girduò. Bir buçuò yıl o úazahların evinde turduh. On iki yıl nereyeki ilk sürdüler orada turduò. On iki yıl sora bu Kaskelen rayonuna (ilçe) gelduò.

1955 yılı evlendim. Beş tene çocuğum var, üç úız iki oğlum. Onbeş torunum var, dört torunumun çocuòları var. Altmış yıldır Orta Asya’da yaşıyerim, ben Türküm, Úazahta degülüm, Úazah Türkide degülüm, ben Osman Türkiyim. Dedemin dedemin dedesi Türkiyeden gelmedür, Erzurum vilayatından Telisker kövünden. Ben Türküm. Dilimide yütürmedim, oğullarım, torunlarım hep Türktür, Türk yazılıyeruò, Türkçede söyliyeruò”.

⁸⁵ “İli vilayetinde 6 ay yaşamaya izin verilmiştir”.

⁸⁶ “Kazakistan sınırlarında oturmaya izin veriliyor”.

⁸⁷ Kazakistan’da bir şehir.

Osmanova Sdret Raslkızı:

Gelduh ki zahstan'a, souò. Stansiyada (istasyon) enduò çòò souò, bizim yerler sicaò idi. Arabalar geldi, arabalara bindrdiler. Babam ağladı sızladı ki, kitaplarım da getti, dnyamız da getti, yerimiz de getti.

Gelduò zahstan'a, Őkr Allah'ın byklğne. Kaskelen'den geldi arabalar bizi gtrdiler bir kve. Kvin adı VoroŐilov idi. Evlere oydiler. Burası eydr, ama gel ki yerimiz, yurdumuz hep aòlmzdadur.

Babam iki ay aldı sora dnyasını deđiŐti, getti. Allah'ın yazısı, ader o idi. Allah'ın yazısı, adersiz bişe olmaz. Onan sora anam hastelendi. Altı çocuğnen biz alduò. Anam çòò çòò çekti hastaluği. Alđıya-sızlıya yalvarıyerdim Allah'a ki, urbet yere gelmiŐuò, babam getti anamı eylet. Ondan sora, Őkr Allah'ın byklğne, anam ey oldu, yz yaşına geldi. On yldur anamın gettuğuna. ç ardaŐım traktorda iŐlediler, gendimde traktordaydım. omŐumuz vardı, Allah reymet etsin, Tabliya apa, Kabliya apa beni onç yaşında işe yolladiler, işe gettim. Gni bgn azahların arilerinen iŐliyerim, adamlarınen iŐliyerim. Her iş başıma geçmiŐtr, çòò çòòta işlemişim.

Buraya ki gelduò komendant altındayduò. On iki yıl onun altındayduò. Ne oyani gidebiliyerduò ne biyani gidebiliyerduò. Kvden kve çıòamiyerduò, stmze bahıyerdiler. ardaŐım KŐeli ey işliyerdi, getti koparetten bir radyo aldı. Eve ki getrdi bir gn komendant geldi ç adaminen. Senin Trkiye'de kimin vardur ki sen bu radyoyı aldın da Trkiye'ynen syliyersin? dedi. ardaŐım demişti ki, ben Sovyet koparetinden aldım, Trkiye'ynen sylemiyerim, orada kimsem yoòtur. ordiyerd. Eger Trk yazılısayduò, deseyduò Trkiye'de kimsemiz vardur, kmet hamada gtriyet apadiyerdiler. O zaman ele olmişti. Ezizetleri ey grmŐt.

Eziyetlerden sora da Allah sonumuzu heyir etti. Halal işleduò, çalıştıò. Geldüginen iki eve bir inek verdiler. O inegin südüni bölüyerduò. Sora o inegin yerine bir tana alduò, oni böyüttüò. Yer verdiler, evleri yaptıò.

Úazahstan'ıma gelende ben oniki yaşındaydım. Buraya gelende artıò altmışbir yılına getti úızımcan. Buraya ki gelduò úomşularımız hep úazah idi, başha millet yoò idi. Ey úazahlarıydı, hep evvel ki şennigiydi. Reymetluò anam diyerdi ki, oğul bunar ey şennigiymiş, müslümandurlar.

Şimdi onar bizim dilimizi úanmiyer biz onarın dililerini úanmiyeruò. Öğrene-öğrene, bir gün, iki gün, bir hafta, öğrendüò. Onnarda başa baş diyer, ayağa ayağ, úola úol diyerdi, saça saç, geldi'me kel, getti'me ket, suya su, etmege nan diyerdiler. Onnarın dilinde çoò söz bizimkiydi. Onuçün çabuò bizde öğrendüò. Şkolaya (okul) getmedüò, gendi gendimize öğrendüò. Aşındı ben gendim de úazahça çoò yaòşı biliyerim, úazahın yeri de çoò eydür, aròadaşlarım úazah çoòtur. Reymetluò Nazarbayev'in⁸⁸ babasıynen barabar işlemişim, Nazarbayev'i küçük yaşından biyanı biliyerim. Altmış yıl úazahinen bir etmek yiyeruò. Aşındı millete yer, bahçalar verildi. Çoò yaòşı şenniktür, ben onnarı azıdiyirim, ama diyeruò ki Türkiye bizim canımız.

Úazahlar diyer “Sen kazahşasını bizden caksı kaydan bilesın?”⁸⁹ Gendim Türküm, Türkten yarad olmişim. Úazahta Türkten yarad olmiş, biruò biz, bölünmez. Şimdi de yadıma geldi bir Türki size söyliyem.

Canım, dedi, úurban olsun úadir bilene

İtibar yolıymiş yüze gülene.

Çetin nesib olmaz úarib ölene

⁸⁸ Kazakistan Cumhurbaşkanını (2005)

⁸⁹ “Sen Kazakçayı bizden daha iyi nerden biliyorsun?” (K)

Keşke eller çarşafına sarala.

*Gemi gelür neyliyem
Gedem elime söyleyem
Türk eskeri gelende
Canımı úurban eyleyem.*

*Gemi gelür aralı
İçi tolı yaralı
İçinde bir güzel var
O da Türklerin maralı.*

*Gemi gelür şan verür
İstanbul'a şan verür,
İstanbul'un úızları
Oğlan deyin can verür*

*Gemi gelür baş başa
İçinde İsmet Paşa
Paşaların paşası
Yaşasın İsmet Paşa.*

*Garib yerde baş yastuğa gelende
Acab neye varur hali garibi?
Gelen olmaz giden olmaz
Aòar gözlerinden yaşı garibim.*

*Neylet olsun dedi úurbet elin adına
Yetemedim lezetine, tadına
Úaçan úollun úardaş veten düşer yâduma
Gözlerimden gelür yaş töke-töke.*

*Sene úurban olem ay tağlar
Tağlardan geçende marallar var idi,
Gözel güzel sular aòardı
Babam ordan geder su içerde.*

*Babam diyerde úuzımcan gette o yollardan su getir
Çançaðlardan, puvarlardan su getir
O yádıma gelende gemüklerim titre titre úalır
Ey vetenim, ey canım, ey gözelim.*

Aðırımızı da gene Allah heyir etsin Yarabbim. Çoğunide unıtıyerim úuzımcan. Yadıma gelende yerimiz yurdumuz aðlım gediye başımdan.

Her namazımda diyerim ki.” Ey Yarabbim, Ya Rassül Alla, günahlarımızı bağışla, dertlerimizi dermen et. Ele mi sağla úurbet elde. Bir kötülüð heç kimseye gösterme. Mislimanın úılıcını keskin etsin, atını yügrük etsin, oğluşağımıza aðıl versin, Allah’ın yardımını olsun”.

Bunu úulah verene de, oöıyana da, dinliyanada Allah ömür gün versin, ahıldan ayırmasın, candan devletten ayırmasın.

Ne ki elimizden geliyor oni ediyerüð. Bizleri çoð oöutmamişler, ne ki reymetlüð babam o zaman öğrediyerde o aðlımda úaldı. Buraya gelduð acılıð, çıplaoluð, oðumað yoð, úavğa geçiyer, şennik kırılıyer. Onnanda úurtulduð, Allah’ın büyüklüğüne şükür.

Bizki buraya gelduð 1944’ci yılda ben oniki yaşındaydım. Bizlerin çoð hörmete aldılar úazahlar. Tanımasahta, meger dilimiz bir. Bunnar çoð cömert şennigimiz. Bir tabaòtan bizlere böldiler, birer kırıð etmekte olsada bizlere bölüp verdiler. Bunardan çoð millet yaòşı, cömert. Bizlerde içinlerde gezduð, bir kötülüð görmedüð Úazahstan’da. Ondan sora şimdi ben úazahça diyacam:

Men Kazahstın ışında östım. Menın şešem, körşımız bar edı, askere ketken, Kabliya degen markım, ogan tapsırdı. O jiyırma adamnın bastığı bolgan ola degen Kabliya mına kızım sagan amanat, ayttı. Odan keyyin men Kazahlarnan birge cumus ıstedım. Köp enbegimi olar aktadı. Enbegim cogalğan jok. Bır köşede otırganımızga altıpısbır jıl boldı. Kudayga şükür yeriminen cakşımın, toy-tomalagımı ılgı özımı çakıradı özimde çakıram, körmetteydi bular. 1954 jılı Nursultan'ın markım akesi men birge cumus ıstedım. Kolımızda birge tamak ışıp birge curdık. Kudaydan keyyin Nursultan degen balamız, baurımız, Kuday Utala sonı saktasın. Sondan keyyin elimızdı saktasın, bala şagımız aman bolsın. Jerımız, jurtumuz aman bolsın. Balası akası sıyaktı, bır kısıge karşı bolgan jok. Jokşılıkta tamak berdı kolından kelgenı, bır kısını rencinken jok, enbegını jogaltkan jok. Odan keyyin mına, Kudayga şükür, balası da süytıp kele jatır. Kuday, Kudaydan keyyin bul balasın arkası men Kazahstan'da kaçça baska nasınal bolsada berlıgını birge kurmetteyt, birge pensiya berıp, birge jer berıp, birge kurmetteydi.

Sonduktan men köp-köp akısına de, şeşesine de Kuday iman bersın, tuğan-tuskandarına da Kuday ömür bersın. Bala şagımız aga amanat bolsın. Elimızge, curtıımızga tınştık ber. Bütkül memleket aman bolsın. Işında bızdın balalarımız, özımız aman bolayık. Özımız rizamız ösı künge birge kelatırımız. Elimizde tınıçtık, aspanımız açık bolsın, dastarhanımız tok bolsın. Özım Kazahstan'ı da jaksı körem Türkiyamı da jaksı körem. Berlıgı aman bolsın. Odan keyyin tağı da köp angemeler bar yendı nedeyın aytayım? Kuday barını kabul alsın, jaksılık bersın”.

Türkçesi:

Ben kazaklarla beraber büyüdüm. Bizim bir komşumuz vardı, o yigirmi adamın başçısıydı, askere gidende, Kabliya diye birisi vardı beni ona verdi. Dedi ki işte

Kabliya bu kızım sana emanettir. Ondan sonra ben kazaklarla birlikte çalıştım. Çok emeğim olmuştu. Emeğim boşuna gitmedi. Altmışbir yıl oldu aynı sokakta oturuyoruz. Allah'a şükür yerimiz iyi, toy, bayramlarda bana saygı gösterip davet ediyorlar, bende onları davetsiz bırakmıyorum, çok saygılıdırlar. 1954 yılı Nursultan'nın⁹⁰ babasıyla birlikte çalışmışım. Hep birlikte yemek yiyorduk, hep birlikte olduk. Allah'tan sonra Nursultan diye oğlumuz, kardeşimiz var. Allahu Taala onu saklasın. Ondan sonra milletimizi korusun, çocuklarımız hep iyi olsun, yerimiz, toprağımız iyi olsun.

Oğlu da babası gibi kimseye karşı olmadı. Yoksulukta elinden geleni yaptı, herkese hak ettiğini verdi. Ondan sonra işte oğlu da bu yolda devam ediyor. Allah, Allah'tan sonra da bu oğlunun sayesinde Kazakistan'da ne kadar millet varsa, hepsine karşı aynı davranıyor, herkese emeklilik maaşını, toprak veriyor.

Bundan dolayı ben en çok babasına, anasına, akrabalarına Allah'tan uzun ömür diliyorum. Bütün devlet iyi olsun, içinde de bizim oğluşağımız, kendimizde iyi olalım. Bu dileğiyle bu günlere birlikte geliyoruz. Topraklarımız savaşız, göğümüz açık, soframız bol olsun. Kendim Kazakistan'ı da Türkiye'yi de çok seviyorum. Hepimiz iyi olalım.

Diyecek daha çok şey var, ama hangisini söyleyeyim ki? Allah hepsini kabul etsin, iyilik versin..⁹¹

Dileğim de gene odur ki Allah Utala gene nesib etsin gendi yerlerimizi, gendi Türkiyamızı, sağ-selemetinen göraò aleminen barabar. Orada sizi Allah saòlasın bizleri de burada Allah saòlasın”.

⁹⁰ Nursultan Nazarbayev-Kazakistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı (2005).

⁹¹ Kazakçadan Türkçeye tarafımca çevirilmiştir

İbişov Ziya Abitoğlu:

“Buraya gelduò ki gene çoò adam öldi. Çemkent’te otuz semya (aile) gelmişti. O otuz semyadan dört tene úarı úalmıştı, gerisi hep úırıldı. Niya? Havasını úalduramadı. Bura çoò sauò idi. Yolda o keten ölmedi nesil ki burada öldi. Havayı, acıyı úalduramadiler.

Biz gelende yüz on semya gelduò buraya. Buni ey biliyerim. Toplam kövün adamı. Toplam diyende, ceyillerimiz hep eskerdeydi. İötiyarlar, neneler, çocuòlar var idi. Eskerden bir ben gelmişim, iki gazi gene gelmişti, üçümüz iduò buraya sürende. Burada da baòan yoò. Kim kimi tanur? Allah’a şükür işleđuòta elimiz ekmege yetti. Yigirmibeş yıl abu May’da polivşik (sulamacı) oldum. Hem úaraul hem polivşik oldum. Ele işlerde hep bizim halk işliyerdi, úazah işlemiyerdi. Úazah dedi ki sizi Allah nereden getürdi? Ne yağış görüyorduò ne de úarnımız töyiyerdi. A biz gelduú Allah’ın raòemeti yağdı, tahılda oldı, işleđuòta úarnımızda toydı.

İstansiya Çemolgan’a ki gelduò kolhozlardan araba geldi bize, öküz araba. Arabaya toldurdiler, üstümüze keçe örttiler, çoò souòtı, oninen gelduò buraya, bir úazahın evine. Bir úarı iki uşığı var, o úarının da úocası eskerdedür. Oninen barabar ekmegimizde bir, çayımızda bir, yiyacaò içecağımızda bir oldı. Üç can o iki can da biz.

Bizi ki buraya getürdiler, biz kamendant altına düştüò. Aydan aya úol úoyiyerduò ki bir yere úaçmiyaò. Oniki yıl onun altında olduò. Ben gendim altmış yıl oldu bu kövde yaşiyerim, bir yere getmemişim.

Otuzbir yıl işledim, pensiyaya (emekli olmak) çıòtım. Polivşik idim. Úazah yoò idi bu işte, hep bizim millet. Elede iki planı veriyerduò. İleri ki, biz işliyerduò, el üstünde gezdüriyerdi bizi Úazah, aşındı ele degül. İleri çoò eyuduò. Úazahın bir

luòma ekmeği olaydı bizim ağızımıza úoyardı ki, siz geldiz bize bereket geldi, úarnımız toydi.

Biziki buraya getürecedòlardı dediler ki size orada burada kalan malın ya parasını verürler ya da malı verürler. Yaldatmışler bizi úızımcan, başta şennik beklıyerdı ki aòa verecaò aòa verecaò, ama olmadı, nerde kim sene ne verecaò? Eleyken úalduò. Bu yıl bene altmış bin tenge yazılmıştı, oni aldım. Bu para oradaki brahtuòumuzun bedelini ediyer mi? Yaòın bile degül. Genede çoğı hele alamamış, herkeşe vermediler. Gene diyerler ki parayı Gürce vermedi Nemes vermiş. Niyaki? Nemes davasına gettuò o zaman milletimizi sürgün etti burdan da, yaniki o yardım vermiş.

Gene ne söyliyem úızımcan? Sen de, ben unutiyerim. Doòsaniki yaşında, aòlım bir yerde degül, unudiyerim. (*gülümseyerek*)

Úızımcan biz ki buraya gelduò uruşça bilmiyeruò. Onnar úazahça söyliyir biz gendi Türkçede konuşıyeruò. Úazahçayı iki gün içinde öğrenduò. O da bizim dildür, uzaò degül. Biz ki, mesel, diyeruò su o da diyer ki su, biz diyeruò etmek onnar diyer nan, ee nan da bizim Türk dilinde nan deyiliyer etmege. Yani çoò raznitsa yoòtur. Otur otır'dır, tur tur'dur. Nesil ki bizim yerimizde kürt, terekeme var idi. Terekemeyi úanıyerduò kürdi úanmiyerduò.

Buraya gelende uşamız yoo idi. Aşındı üç oğlum var ikide úızım var. Oğullarımın adları Yaşa, Paşa, ondan küçügi Zekeriya. Úızlarımın adı Ganime, bir küçügi Nacibe. Eşimin adı Gülbaton Hanımdı, altmışbir yaşında öldi. Otuzaltı torunum var, altı tene torunların uşığı. Oldi úıròiki torunum var bu saatte. Gendimde dohsaniki yaşında.

Úazahlarınen çoò eyduò. Hele de eledür. Doòsan yaşıma ki toldum oğullarım bene büyük toy ettiler. O toya çağırdım úazah aròadaşlarımı. Selsovet (köy kurulu) böyüginı, direktori (müdü), akim (veli) úarıyı çağırdım. Bene iki çapan getürmüşlerdi.

Aşındı, hangi úarılerinenki işliyerduò burada, ceyil vahtımızda, hepsi nene oldiler. Uzaòtan görende geliyer boynuma sarılıyerler ki biz senden bir kötülüò görmeduò, eşitmeduò. Hele úazahlarınen biruò. Çoò eyuò. Ne o beni incitmişti ne de ben oni incitmiştim.

Türk'üh. Ahıska Türküyüm. Ne keten burada ey olsaò, oranın toprağı buranın altunundan eydür. Toğan yerim odur.

Geri dönmek işterdim, hay-hay, hani? Allah'a kurban olem. Ele boş palatkanın altında tururum. Orada moroz (ayaz) yoò. Meşeye úışın bir kömleginen gediyerduò. Burada şubam, kufaykam (kışlık montlar), sicaò şarvalım var gene de üşiyerim. Burasın havasıynen bizim yerin havası yoò. Ora çoò ey idi.

Konuşmamızın en sonunda Ziya dede bana bir soru sordu. Dedi ki: "Sene bunarı kim dedi ki yaz? Niye?" Ağlayarak.

Benim içimde hele o yara var úızım, çoò küsmişim, çoò. Borcom boğuzı bir yoldı, Türkiye keseydi yolu, milletimi ver malıda, yeride senin olsun desyedi. Niya ele etmediler? Niye bizi yalağuz brahtiler? Saab olmadiler?

Suleyman Demirel buraya geldi. Getmiştim Almatı'ya el verip selemleşmiştuò. Dedi ki ne yüregimden çığardurum ne de aòlımdan. Ne aòlına getürdi ne de yüregine. Hani niye götürmedi? Götürecem dedi. Ama ileriki Turgut Özal, o götürcahtı. O camiya girdi namaz úıldı, Almatı'da. O dedi ki ne teyür olsada götürcem. Gel ki yetişemedi, otravit ettiler. Evine ulaşamadı. Yolda ölmüş dediler, gendim

görmemişim. Ama abu Suleyman Demirel'inen úonuştuò, el verdim ona, burda, Almatı'da".

Recepova Ganime Veyselkızı:

“Úırò güne buralara yerleştüò. İstansiyaya getürdi, oradayken töktiler. O zaman geldiler sedirler, direktorlar, bölüştiler úaç adam o köve úaç adam bu köve. At arabalarinen geldiler götürdiler. Götürdiler úazahların evlerine verdiler. Dediler ki yarısında gendiniz yarısında bunar turacaòlar.

Buraya gelduò tağlarda on yıl úoyun baòtuò. Mal baòtuò, ev yaptıò. Aşındı de gene yüng çubuòlıyerdim braòtım geldim (*gülüyor*).

Úazahlarınen ele yaşıyerduò ki, Koran nahıçun, bir ev kimi. O ki çay úoyardı, inek sağardı, aburada Rıspekin anası vardı, diyerdiki kudağiler gelseze barabar çay içað. Diyerdim ayıptır apa, úoyşı, ayıbın kurusun, kayaktaki ayıb (ne ayıbı), kel diyerdi. Ele tatlıyduò. Aşındı şennik birez zenginleşti, birbirini tanımiyer.

Úadanalem ben getmemişim oòumaya. Orada, Kafkaz'da üç klas oòumışim. Mellimlerimiz acem idi. Acem dili, gürcice úatıyerdiler, bir urok (ders) kürtçe de var idi.

Buraya gelende ondört-onbeş yaşındaydım. Oòumaya ki dediler, biz de çoò namusluyduò, yoò yoò vermezuò úız uşağı oòumaya. Úardaşım oòudu. Beni rahmetli emim vermedi. Kolhoza da işe getmedim ben, çocuòları böyüttüm.

Aşındı benim dört oğlum var iki úızım var. En böyüğün adı Nureddin, ondan küçügi Fehrettin, sora Müseddin, ondan küçügi Ziyaddin. Üç oğlum öldi. Birinci úızım yedi oğlanın peşinden oldı, adını Cennet úoydiler, onun peşine biri oldı Zeynep úoydiler. Úocam iki yıldır dünyayı degiştı.

Burada biz yedi dinin içindeyduò gene gendi dinimizi saòladuò. Bize bir Türk mollası gelmişti dedi ki siz bizden de eysiniz. Din içinde din saòlıyersinis, dedi. Gendi dilimizi nesil unudaò, úadanalem? Hep ki bir yere düştüò, söyliyeduò. Ama Özbekistandakiler çoğı unutmuş. Bizde úazaha gelduhça úandurıyersin, evde gendi dilimizde söyliyeduò.

Gendi gendimize úazahça, orusça öğrendüò, her işe de úabullenduò. Gendi dinimizi tuttuò, gendi yemegimizi yeduò. Aşındı onnar bizi toya çağırıyer, biz onnarı çağırıyeruò. Hep úarışuğüò, bölmeò yoòtur. O yoòsuluòta bize ekmek verdiler, evlerine sohtiler, biz nesil inkâr edaò oni?

Úızımcan her şey úaldı Kafkaz'da, ev de úaldı, mal da úaldı, talla da úaldı. Sora buradaki bir haber geliyerdi diyeduò ki, aòa Kafkaz'a gediyeruò olakide. Ele çoò iştiyerduò, úızım. Ama aşındı yoò úızım, yoò kurusun, úoyşı, getmem. Adam soyunu yuturse soysuz olur. Buranın tuz ekmegini çığrıyıpta, gedipte orada ben ne iş görürüm?

Genede Úazahın içindeyduò, ama Türküm, Úazah degülüm. Aşındı Rassiya'dan Amerika'ya götürıyerlermiş, zorinen mi bilmem. Az mi yòıldıuò balam, az mi yòıldıuò? Gene de úahıp oraya gediyerler. Bizim milletimizin görduğı ölümde de görmezduò, bu dünyada görduò. Neujeli (acaba) o dünyada da cennemde yanacayuò? Açtan bayılan günlerimiz de oldi, poezda bir dede öldi, eleyken topraò üstüne attiler, yarıbuçuò, yerden omuzı görünüyerdi. Ele ölüm var idi.

Úızım, emim çoò hekiya bilürdi, söylerdi. Latif Şah var idi, Mahmut var idi, Aşık Garib var idi. Ben gendim biliyerdim, ama bacilerim ki öldi ağlamaynen aòlımda bişe úalmadı, úızım”.

-Bir türküyü hatırlamaya çalıştı. Hatırladıkları.-

“Bir adam varımıŝte úarısı birez eziyat veriyermiŝ. Bu adam evden úaçmiŝ getmiş. Gediyer ki bir baygun veranada turıyer. Dedi:

*Baygun ne öterse veran úayada
Derdinin dilinden mellimdür baygun.
Sen de benim kimi yer kaŝkunisen
Bekliyer ayazı zulumdan baygun.*

*Gel otur dertleri tecrübe edaò
Baòarsan sözüme bu yerden gedaò
Diyar úurbeti ihtiyar edaò
Gelmesen yolumdan neyleme baygun.*

*Tisliŝ'e diyer aòlın yara
Úudretten çekilde kalemi úara
Her ne úadar can dedim, edese yara
Azgından ot çıòar, dilinden baygun.*

(Of-of-of çekti Ganime nene).

*Bir çift turna gördüm ağlı, úaralı
İkiside sinasından yaralı.
O da benim kimi beòti úaralı
Yol ver aşayım dumanlı tağlar.*

*Bir çift turna gördüm yolda yorulmiŝ
Ŗahın vurmiŝ úol, úanadı úanalmiŝ.
O da benim kimi sevgülüinden ayrılmiŝ
Yol ver aşayım dumanlı tağlar.*

*Âşık Garip dedi ki turnalar úurbanım size
Úurtarem bu gamdan, çıòayım yüze
Yazayım bir neme vereyim size
Senemin özüne verin turnalar.*

*Ahmed'in sözünü söyledi teze
Ötüşür turnalar verür ses sese
Meremiz neredür Ardahan, Kars'a
Oryada bir selem verin turnalar.*

*Şimdi size vurur Kafkas'ın yeli
Yıdılsın Borcomi tez edür yolu.
Oòunmaz Koran'lar verinmez heyret
Ağlaşur öliler bilin turnalar.*

*Yer gözeldür, vetenimiz, yetemez kelem,
Ressüldür maymanlar verilmez kelem.
Olmiya Ahıska'ya vermiya selem
Bilin ki Gürciya úaldı durnalar.*

*Áşık Garib durnalara dedi:
Türli çiçektendür Kafkas'ın yağı
Serindür havası o elvan tağı
Çiçekli, çimenli mehlenin bağı
Yadıma düştükça yanar ağlarım.*

Ee balam, Allah göstermesin, Allah etmesin. Aòa, abu evi tök te çıò, nesil olursun? Bizde ele olduò. Cana zor baòtuò. Úazahlar kimi yüng verdi kimi yorğan, yamaluòlardan, úırıòluòlardan. Aşındı benim döşeklerimin sayısı yoòtur.

Senin hatırın içün bunnarı söyledim. Kafkas'tan başladım türkiyenen úurtuldum, úızımcan".

Suliyev Heyrullah Seyfiòlu:

“İşte bele gelduò Alma-Ata'ya. Orada bir yerden arabalar geldi, at araba geldi. Orada başladılar şennigi bölmeye. Sen oraya gedecan, sen buraya gedecan. Bizi ele

tağttılar ki kimisinin eşi başda yere getti gendisi başda yere getti. Çoò zülümler görduò, çoò çetiniò görduò biz. Hava çoò sauò idi. Şennik çıplaò. Gelduò işte burada yavaş-yavaş kolhozda işleduò gendimize gelduò.

Bizi getürdiler böldiler úazahların evlerine. Onnarın iki göz evi varsa bir gözde gendileri bir gözi boşaltıp bize verdiler. İki-üç yıl ele qalduò. Para falan almiyerdiler. Baòmaya bize ey baòiyerdiler. Yalan söylenmez, úazahlar ey baòtılar. Sora ki işleduò, gendimize zemlyanka yaptıò. Sora gene birez işleduò düzenni ev yaptıò. Aòa aşındı de, şükür Allah'a, bele yaşıyeruò.

1945 yılı ki gelduò bizi aldiler podkomendatura. Bir kövden bir yere çòamazsın. Bir yere gedecaòsan eger, komendantı bulacaòsıinki, izin alasin. Oniki yıl komendatura altında olduò. 1956 yılaçaò komendant altında olduò. 1956 yılı, İstalin ki geberdi, o vahıt úaldurdu, bizide apravdat (haklı çıkarmak) ettiler.

Şimdi bize paraynen verecaòlardı evin hakkını, malın hakkını, heç bir şey vermediler. Altmış yıl geçti, bize birez kompensasiya (hazmin) verdiler. Onide heppisine vermediler. Bene, mesal, para vermediler. Dediler senin imzan yoòtur. Ee ben nerdeydim o zaman? Her altı ay imza úoyiyerduò, kolhozda işledim. Nazarbayev'a⁹² iki kez mektup yazdım, gene bişe edilmedi. Hem evimiz, dünyamız yıòıldı hem gelduò oniki yıl lagerde (kamp) turduò, hapiste, gene bişe yoò.

Balam bizi eskiden harap etmişler. Eskiden Türk poddanıya asker işi yoò idi. Bunnar bahtılar ki bunnar burada yaşıyerler askere getmiyerler 1938 yılı dokumentlerimizi aldı çevirdiler azerbaycana. Azerbaycana çevürdiler askere aldiler götürdiler. Oki buraya gelduò, negramotnıy halh, biri dedi ki ben Türküm, biri dedi ki ben Azerbaycanım. Ele oldiki babası Türk, oğlı Azerbaycan, babası Azerbaycan,

⁹² Nursultan Nazarbayev-Kazakistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı (2005).

oğlı Türk. Nesil olıyerdı bu? Mesalıçün gene bugün ele iş var. Babası Türk, oğlı Azerbaycan ya babası Azarbaycan oğlı Türk. Hep karıšuò.

Şimdi balam ne diyem? Aşındı şennigimiz ey yaşıyer, kötü degül. Ökmet değiştı. Şimdi kimki dilinen beceriyer işlemeye ey yaşıyer, eskiden elinen ey işleyen ey yaşıyerdi.

Türk müsünüz soruma kızarak Türküm ya ne? Ölsemde Türküm. Nereye getsemde Türküm. Ben nesil Úazah olem, Uygur olem? Misalıçün úızımcan, buğdanın adı buğdadur lazutun adı lazuttur, lazuttan buğda olur mi? Olmaz. Elede Türkten Úazah olur mi? Olmaz. Türküm, Türküm. Öleneçan Türk ölürüm.

Gendi Kafkaz'ımıza mı dönmek? Yoò razı degülüm. Luçşe (daha iyi) gedip Türkiye'de ölürüm, ama Kafkaz'a getmem. Gürcün içinde benim ne işim var? Misliman yeri desen Türkiye, misliman yeri desen Úazahstan. Eger bizim Gürcistan ey yer olsaydı Hıristiyan içinde bizi sürmezdieler buraya. Aşındı bizim ceyiller oraya getseler oranın ceyillerinen birbirini úırarlar. Oraya getmaò olmaz. Sovyet ökmeti ki vardı gene mümkün olurdu, aşındı hep kapitalistür, kiminki úuveti yeter ele böler. Onun için ya otur burada ya da get Türkiye'de ol. Gürcistan'a yolumuz yoò. Elbet bizim vatanımızdır, vatani úaralamiyerim, ama vetenimiz olsaydı bizi sürmezlerdi. Şimdi gelduò buraya ey kötü, tutmasalarda mislimanluğı adı mislimandur. Ne dicam balam, ya úuvetin varsa get Türkiye'ye yaşa ya úuvetin yoòsa otur burada.

Bir haber geldiki gedin Gürcistan'a evlerinizi yapın yaşayın. Biz bir kere sürgün olduò şimdi bizim çocuòlarımız mı olsun? Onun yerine gederuò Türkiye'de yaşaruò. Gürcistan'da bize yer yoòtur. O úadar güçlü Sovyet ökmeti bizi götüremedi ki, almadı Gürcistan, aşındı onnar ayrı hökmet oldu seni alur mi? Almaz. Alsalarda familyanan (soyad) gürcice yazılacaò. Ki ben ölürüm benim çocuòlarım yazılacaò

gürci. Niye? Niye sora? Ben misliman olem, adım Türk olsun gedem Gürce yazılem he?

Úızım ben oðumamiş adamıyım. Eski sözleri tezeye çevürmað birez ağır geliyer bene. Şimdi diyerlerki “Köy köpeksiz olmaz kötü adamsız köy olmaz”. Bele tomarinen desem ele yaşaduð ki çoð ey, úardaş kimi bugüneneçað. Çekiş olsada her yerde var, ama bele yaşanda çoð ey yaşaduð. Barabarda işleðuð, evinde de yaşıyerðuð, bizim evimize úonað geliyerdiler. Çoð ey yaşıyeruð. Eskiden úazahlar çoð ey şennigidi. Aşındı birez kötülendiler, ceyiller bizi azetmiyer. Yanı ki bu başha halh aramızda niye var? Ki başha halhsız da olmaz hökmettür eger. Genede bize o kadar ziyannarı yoð.

Ben úazahça bilsem diyerim bilmesem Türkçe diyerim o kanıyer. Onnar úazahça diyer ben kanıyerim. O da zaten bir yıla úaten oldu. Bir yıl sora ben onardan da ey söyliyerdim úazahça (*gülerek*). Onsekiz yaşında gelmişim ya, bir-iki ay sora úazahça ey söyliyerdim.

Kendi dilinizi nasıl saklayabildiniz? Balam ana dilini yütüren adam misliman olur mi? Egerki sen Türk balasın gerek ki Türk dilini yütürmiyasın. Biz gelðuð úazaginen úazahça söyliyirim, urusinen uruşça söyliyirim, uygurinen uygurca, ama eve gelince türkçe söyliyirim. Onnarda bizim dilimizi tez öğreniyerler. Úazahlar ey şenniktür. Ey úanıyeruð ey de úanılyeruð. Nu kötülühsuz olmaz. Kötü adam bizde de var onnarda da var.

Úızımcan bizim eskiden televizor, radyo yoð idi. Aðşamları hepsi yığılyerdiler bir eve. Kimki nereye getmiş, ne görmüş söyliyirdi. Sora kimisi türki çağırurdu, kimisi hekiya. Sabagaçan orada dinlerðuð. Sabaga yaðın úaðıp evine gediyerðuð.

Şimdi balam o zamandan söylenmeyen hekiya adlımda ualur mi? Şimdi bu televizor çiotı uomşı uomşıya getmiyer.

Ben ne Kafkaz'da ne de burada heç ooumadım. Babam askerdeydi ben malmula baıyerdim. Buraya ki gelduò gece kursı yoò idi, a gündüz beni işlediyerdiler. Nerede oöiyem balam? Gece-gündüz işliyerdim ben.

Götür bunnarı yaz balam. Diyenler de sağolsun yazanlar da sağolsun. Mislimannuh bizde Elhamdülille. Yaşasın Türkiye. Var olsun”.

Asratov Nida Ridvanoğlu:

“Gelduh Úazahstana. Burada da ökmet böldi bizi kolhoz kolhoz. Maşına yoò. Geldi arabalar, bizi yüklediler. Úaç kolhoza úaç vagon düşiyerdi, bölüştiler bizi. Getürdiler camaatı kolhozlara. Kolhoz saòapluò etti. Evler verdi, úapide egletmedi. Biz buraya gelende, Úazahstana, buraya gelduğumuzda evler hep iki göz idi. Krişa (çatı) yoò idi. Bir gözde yatıyerdiler bir gözde de peç úurulı, pencereye truba çiodiyer. Saman yaıyerdiler, úura yaıyerdiler. Odunda yoò. Sahabini oraya çıgarttı bizi bu eve oturtturdi. Ele úıştan çiotuò.

İşte ondan sora komendantın altına düştüò. Dahada bir yana çioamaduò. Rayona gedecayuò, bazar orada, neft, ispiçka (kibrit) lazım, úap-úaşuò lazım, urba lazım. Gedip komendanttan izin alcahsın ki bazara gedesin. Ben kövün starşınaydim (burada: başekip). Kimki bazara gedecaò olur bir-iki gün ileri gelür ki, ben sabaò bazara gedecamda bene úağıt, izin lazım. Bende spisok (liste) yazardım, gederdim komendantın yanına ki bene on adama izin ver ki bazara gedecayuò. Kiminki izini yoò tutıyerdiler úapatıyerdiler on sutkaya. Ele günler yaşaduò. Oniki yıl

komendantın altında oldu. Soraki İstalin öldi, komendantta öldi, hepimiz gerişe çıotu. Başladu gendi başımıza yaşamaya.

Komendant zamanında o úapatma işi benimde başıma gelmişti. Ebile olmişti úızım. Ben kolhozda işliyordim. At arabaynen neft taşıyordim, Kaskelen rayonundan. Yaındı, beş verst. Üç tene boçka yükledim, uçotçik (muhasibeci) yanımda oturiyer. Kaskelene gediyerim ki neft getürem. Kaskelende komendant ögüme çıotu. Dedi propusk (izin kâğıdı). Propuskumda tükenmişti. Propuski aydan aya veriyordiler. Dedim yootur. Üç tene boçka gösteridim dedim ki aòa propusk, boçkalar ökmetin, aòa da uçotçik. Dedi den bunnarı iştemiyerim, propusk ver. Bende de yoò. Dedi sabaò komendanta gelürsün. Gettim neft aldım geldim. Sabahinen úaötüm gettim, úoröiyordim, neydersin? Gettim bene beş sutka verdi, úapattı ki sen niya propusksuz gediyersin. Ee ben gendi işime getmiyerim kolhozun işine gediyerim. Talla biçimi zamanı, neft yoò, traktor, kombayın turdı. İşte beş sutka verdi. Götürdi beni úapattı. Evleneçaò úapanuò oldum. Evleden sora bir baötüm ki brigadir geldi. Urus idi. Gediyer naçalnika úağıt aliyer de, onnara propusk veriyerde beni alıp çığardıyer. Bu günleride görduò úızımcan.

Ben burada işledim demürçide, úızım. Yigirmibeş yıl demürçi oldum. Yigirmibeş yılın içinde onbeşini kolhozun idi, on yıl sovhozun idi. Sora elli yaşında pensiyaya çıötüm. Aşındı ben seksenbeş yaşındayım. Otuzbeş yıldır pensiya aliyerim. Dahada işe getmedim. Gendi başıma işledim. Ustaluga çıötüm, evler yapıyordim, halğın işini görüyordim.

Bizki buraya gelduò bize evlerden başòa heçbişe vermediler. Ne urba ne bişe. Tolko o úış yerli úazağınen oturduò. Ertesi úışı hepimize ev verdiler. Herkeş gendi için başladı yaşamaya. Bele yaşaduò işte. Aşındıde Allah'a şükür yaşıyeruò.

Biz burada her dilde úonuşiyeruò, úızımcan. Gelende bilmiyerduò, ama sora úazahçada söyliyerdüò, gendi dilimizi de söyliyerdüò, uruşçada ögrendüò. Úazahstan'da her millet var ki. Heppisini ögrendüò. Bizim millet bizim dili yütürmedi, yütürmedüò. Úazahçayıda temüz ögrendüò. Aşındı hep çocuò uruşçada söyliyir, úazahçada söyliyir.

Úazahlarınen otnoşeniyamız (ilişki) eydür, kötü degül. Yaşiyeruò barabar. Toy, dügün, ey günler barabar geziyerüò, barabar yaşiyeruò. Ele ziyanı bize yoòtur. Úazahlarınen eyüò. Oğluşağımız oòiyer, paraynen zorla düşiyer instituta, tehnikuma. Oòumayı úurtuliyerler, ama sora da iş vermiyerler. Bizim ele adamlar varki iki tene diplomi var bir işi yoò. Úoymiyerler, hor görmiyerler, saçılıò ediyerler. Aşındı bahsana bir tene iş başında bizim milletten var mi? Yoò. Kimse yoòtur. Úadri yoò, iş vermiyerler.

Ben gendim 1941'inci yılı evlendim. Altmış yıl oldı úarıynen barabar turiyeruò, barabar yaşiyeruò, bir evdeyuò. Benim üç oğlum var beş úızım var. Onardan oğluşaò töredi. Aşındı benim úıròbeş torunum var. Heppisi evlenmiş, oğluşaò saabidür. Yaşiyeruò yavaş-yavaş, Allah'a şükür. Aşındıde iştiyeruh ki Allah bize nesip ede de Türkiye'ye gedaò".

Bayramov Bekir Şirinoğlu eşi Toloş Hanım ile:

“Gendi dilimizin saòlanması-evde çalçocuğinen hep gendi dilimizi söyliyerdüò. Onnarda ögrendi. Sonraki, Sovyet ökmetiki bozuldı, mekteplerde birer sabaò Türk dilinde oòuttiler.

Güni böğüne úadar bizim ihtiyarlarımız olsun, ceyillerimiz olsun gene de diyeruò ki bizim vetenimiz olsa, bizde veten saabi olsaò, bizimde yuvamız olsa bize çoò ey olurdu. Ey turıyerduò, ama genede vetensiz adamın yeri başòadur.

Geri topraklarınıza döner misiniz soruma gederuò, dedi. Nesilki getürdi ele götürse gederuò. Gederim, diyor Bekir dede. Çünkü vetendür. Vetenden adam vazgeçmesi olmaz. Vetenimdür, gederim. Orasıda olmasa, bizim şennik aşındı veten deyip Türkiye'ye gediyeerler yerleşiyerler.

Ordan gelen bizim ihtiyarlar ömürleri geçti, çoò ağladılar, sızladılar. Çoğıde veten deyip derdinden eriyip gettiler. Veteni braòmaò, gelmeò çoò çetin meseledür. Varı úaldı, dövleti úaldı, yeri-yüvası úaldı. Bizim milletin çoğı o derdinden öldi. Veten deyip vetene ulaşamadılar. Geride gelen çocuòlarımız belki buna ulaşur, diyar ki bizimde vetenimiz var, yerimiz var”.

Toloş nene:

“Bizde belki Allah'tan şefaata olur, bir saabımız olurda bizi veten saabi eder. Dileğimiz de, umudumuz da, gece-gündüz hep dilek ediyeruò ki bizde veten saabi olaò”.

Dursunov İsrafil Cabbaroğlu:

“Sora gelduò biz Úazahstan'a, Alma-Ata oblastine, stansıy Çemolgan bir yere. Burada poezdinen bizi egletti. İşte burada enduò. Ele souò ki, biz oradan buluzinen geliyerduò, a burada gelduò otuz gradus sauò. Şimdi o poezden enecayuò ki at arabalara binaò. O at arabalarınen stansıya Çemolgan'dan buraya gelduò. O da yigirmisekiz kilometirdi. O at arabalarınen, o sauòta gelduò köve çıòtuò. Her köve geldi on semya, yigirmi semya. Ev ev bizi hep götürdiler.

Úazahlar bizi çoò yaòşı úarşılادiler. Evlerinde ne ki var idi oni bölüp veriyerdiler. Mesalı bizim gettuğımız semyada gendileri dört adam idiler; anası, babası, úardeşi, bacısı, Casarbaydı adı. Biz on taneyduò onnar dört, bir yerden etmek yiyerduò, bir yerden çay içiyerduò. Ele hörmətli halhtur. Sorada yaz ki oldi, bizim işimiz yoò, evimiz-yurdumuz yoò, hep onnara çalışıyerduò biz. Ekmegi onnarda yiyerduò, çalışmayı de onnara çalışıyerduò. Ne çalışacan? Onun bostanını, malını baòiyerduò, inek sađıyerduò. İşte oninen geçinduò.

Şimdi düzini diyende, abu Sredniy Aziya respublikalarında yaşan halk arasında, úazaha ulaşan halk yoòtur. Úazah hem halaldur, hem de comart halktur, ekmek seven halk, hörmətliyan halktur. İşte onnarinen barabar, balamcan, başladuò yaşamaya.

Biz gelduò ki buraya iş neydi? Kolhozda gece-gündüz işlemeye iş var. Herkes getti başladı selskiy hozaystvada (tarım işleri), toprağınen işlenen iş. Lazut, ekim, nesilki bizim Kafkaz'da idi ele de burda. Mal burda çoò idi. Mal otaran mal otarmaya getti, ekininen uğraşan halh ekininen uğraştı. Başladı herkeş işlemeye. Bir yıl sora tahılıımızda oldı, lazudumuzda oldı, úartopimizde oldı. Ökmet, gendine úalsa, bize az pomogat (yardım etmek) etti. Kimisine bir küçük tana verdi. Biz Kafkas'tan gelende, bizim úırò can mal úaldı. Bizim gendimizde. A buraya gelduò ki bize beş tene toòlı verdi, o da küçük kuzılar. İşte kömek ettuği o idi. Ele işte, úızım. Bir elküt yeri o idi ki, gelduò ki bir yere gedemesin sen, konvoy kimiydin. Bir kövden bir köve gettin mi tutar götürürdi onbeş sutkaya úapadıyerdi. Niye gettin? Gettim, telefim var, görmeye gettim. Yoò, olmaz, diyerdiler. İzin alacaòsın. O izini almaya da, iki hafta gezecenki, ona izin alasin. Gedecaò yerde yaòın, iki kilometre, ama izinsiz tuttılar mi hemen türmeye götürüyorlar. Eleydi. Oniki yıl bize o günü gösterttiler. Oniki yıl biz

podkonvoy iduò. Oniki yıl sora, padişah ki öldi, başòa padişah oldı, sora bizi podkomendatura altından çığarttiler, svoboda (özgürlük) verdiler, başladuò gendi başımıza yaşamaya.

Úazah halkınen úardaş kimi olduò. Ordan gelende birbirimizi tanımayan türklerlerde de úardaş kimi olduò. Bütün millet bir úardaş kimiyduò. Güni bugünede gene eyleyuò.

Aşındı, on-onüç yıl oldı Sovyet ökmetinden úurtulduh. Herkeş kendi başına yaşıye, işliyer. Daha Allah'tan bundan artuò ne eylüg lazım? Allah'ın eylügi bu. Toprah verdi, yerimizi alduò, bahçamız var. Ben otuz yıl bahçanın brigadiri olmuştım. Bu otuz yılı içinde ben ne ki işlemiştım benim emegimidi. Bu emegimin úarşısına, bütün parasını saydı, bene yer verdi. O yer de benim kapımın önünde. Bahçam var, yer var, tarla. Onun idarasıynen, arpasını, buğdasını, yoncasını ekmiştüò, malımızı úayıruyuò, úalanını de götürüp bazarda satıp canımıza baòıyeruò. Her neki iştiyersin vardur şimdi, şükür Allah'a. Gendimde, úazağın parasıynen, onüç bin pensiya (emeklilik) parasını alıyerim. Aòa, işte yaşayışımız eydür.

Gene de diyerim, úazah halkımıza biz çoò razıyuò, evvel Allah tabii ki, sorada padişagımızı Allah sahlasın. Onun sayende hele Qazahstan'da kötülüò olmamiş. Heç bir şenniğ kötülüò, zorluluò olmamiş. Ele süküt yaşıyeruò. Allah'tan diliyeruò ki, gene ele ey yaşıyaò.

Biz burayaki gelduò, burada misliman şariatından heçbir şey úalmamiş. Bizim, nesilki orada ata-babalarımız neteyür şariat götüriyerdi, oroç tutmaò, namaz úılmaò, o bizim ağızımızda, o zamandan nesil idi günü bugüneçen biz eleyuò. Úazahlar gendilerde hekmet ediyerler ki, neçe yıl Rossiya'nın içinde turdunuz da,

heçeçine gendi edetinizi, dilinizi heç unutmamışız. Biz gene eleyuò aşındı. Şimdi, şükür Allah'ın böyüklüyüne, meçetler yapıldı, Cuma namazına gediyeuò, oroç tutiyeuò, namazımızı úılıyuò. Her bir eyluò vardır bizde, kötü degül.

İşte bele úızımcan. Beni sorarsan, Kafkas'dan geleneçaò ben altıncı sınıfa getmişim iki ay. Sora bizi sürdiler. Burada da başladım gendim gendime kitap oòumaya. Sora gettim yedinci klasa (sınıf), atistat (karne) aldım. Oninen gettim Talgar'da tehnikuma düştüm. O tehnikumi oòudum, úurtardım. Bizde diyerler sredniy obrazovanniye. Oninen başladım ben ökmetin işinde işlemeye.

Bizim Kafkas'tan gelen Türk halkına bura çoò eydür. Yaşamaya eydür. Din terefi birez serin idi, ama şimdi din terefi de geldi yerine. Camiler, medreseler açıldı. Çocuklar orada oòıyer. Şükür Allah'ın böyüklüğüne her iş gendi yerine geldi””.

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu:

“Gelduò çıòtuò kimimiz Taşkent'te, kimimiz Calabad'ta, kimimiz Kırğısıztan'da töküldiler. Biz ondan ileri gettuò Úazahstan'a. Bizim poezdin (tren) içinde altı semya (aile) varıdı. Onarın içinden yalaguz ben enip, heppisine ekmek alıyerdim, getürıyerdim millete yedürıyerdim. Gerisi hasta, ihtiyarlar idi.

Gelduò Alma-Ata'ya, istansiya Çemolgan'a. Çemolgan'da bizi endürdiler, at arabalar geldi, o zaman maşına yoğıdı, arabanın üstüne saman úablamişler, köylere tayin ettiler. Úazahlar sağolsunlar. Bize eylüg ettiler, adamluò ettiler. Bizi Cambul denilen köve getürdiler. Cambul Cabayev denen âşık idi. Orda bize süt getürdiler, buzlanmış, oni úırıyer yiyerduò.

Ben kolhozda brigadir (ekip başı) oldum. Beş yıl yardımcısı oldum. Gendim yetmişdohuz yaşıma gelmişim. Bizi 1944 yılından 1954'üncü yılaçan

podkomendatura tuttiler. Hapis kimi iduò. Bir kövden bir köve bizi úoyertmiyerdiler. İstalin'in ele prikazı (emir) var idi. Eger bir yere gederdin, götürüp hepise úoyıyerdi. 1953 yılından sonra, İstalin ki öldi, biz birez yaòşı olduò.

Bizim Kafkas'da tahıl da, her şey de vardı. Úazahlar südinen, ayraninen can baòıyerdiler. Birez gendimize ki gelduò, 1945 yılı, Allah'a şükür, tahıl derya kimi oldi. Úazahlar bize eski, bir göz toprah evler verdiler. Üstleri úamişten idi. Evlerde yaşaduò, şükür Allah'ın böyüklüğüne. 1945 yıla çıòanda bize tahıl verdiler úazahlar. Yavaş-yavaş geçinmeye başladıuò. Ben gendim, úardaşım, bacilerim hepimiz işliyerduò. Babam storoj (bekçi) idi. Ele işliyerduò. İşlemesen ziyemesin.

Şimdi yaşamamız yaòşı, şükür Allah'ın böyüklüğüne. Malımız vardur, evimiz vardur, bağ-bahçamız vardur. Gendim ey yaşıyerim. İki oğlum var, sekiz tene de úızım var. Hep ey yaşıyeruò. Allah Utaala bizim Türk cumriyatını sahlasın, mislimanları sahlasın, Úazahstanımızı da sahlasın. Úazahinen úardaşuò.

Ben bu sözleri şimdi söyliyerim. Benim yaòım úardaşımın oğlu Kazim getürmiş úızını, Fatma'yı. Úızı Türkiye'de oòıyer. Sizleri çoò ögiyer. Allah Utaala mislimana heyri ömür, rızih versin, askerimize de silah, kuvet, selemet versin. Allah Utaala Türkiye'yi, Kazahstan'ı sahlasın. Siz de sağıolun, varolun”.

3. Anayurt özlemi

Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer:

“Bizim bahçemiz de var idi tarlamız da var idi Ezgüde'de. Úoşıyerduò öküzinen, biçiyerduò elinen, harmanı dögiyerduò öküzinen. Harman da tahılı döğülen yere diyerduò. Bahçamız da var idi. Evimiz de ey idi. Evimizde Gürciler de turıyerdi, mellimler. 1944 yılda ben dördinci klasta (sınıf) oòıyerdim. Yarısı gürcice

oðiyerduò yarısı mislimanca. Bizim evde iki tene gürci mellimler yaşıyerdi. Biri Hızabagralı idi öbürü Kunsalı idi.

Bizim dedemizin dedesi Türkten gelmedür. Türkün Erzurum vilayetinden Telisker köyünden. Ordan gelmiş Emin Dede. Emin dede gelmiş Ezgüde'ye. Ezgüde'de onun üç oğlu olmuş. Biri Ezgüde'de úalmış, Aslan oğlu, adı Aslan imiş, biri Toloş'a getmiş, onun adı Ali imiş, biride Adıgön rayonunda (ilçe) Varhan köyüne getmiş, onların familyası (soyad) Bahçacıoğlıymış. Bizim Türkten gelen dedemizin adı Emin'dür nenemizin adı de Havva'dur. Biz Türkten gelmeyiò. Ondan gelmiş Aslan diyen oğlu Ezgüde'de úalmış, Ali diyen oğlu Toloş'a getmiş, Varhan diye kövede, adını unutmuşim, getmiş. Varhan kövinde ağaç ekmişler onara demişler Bahçeciogulları. Toloş'a gelen Ali tut ekmişler, Ezgüde'den tut getürmiş, onara demişler Tutoğulları, aşındı de Tutadze yazılıyerler. Bizim Ezgüde'de úalan Aslanoğlu, Emin dedenin toruni, bizde onun töremesindenuh. Aslan'dan olmuş Teyfur, Hasan, Gafur, İsmayil. Dört oğlu olmuş Aslan'ın.

Kafkaz'da yemek yapanda yapraò hınkal, makarnama hınkali, úarın tepiyerdiler, tuluò tepiyerdiler (tuluh peynir), çeçil peynir yapıyerdiler. Bizde úoyun, geçi hepsini saðlıyerduò. Úoyun yoğurduna yoğurd gelmez. Ona mayasını veriyerdiler (úoyunun mayası var) oni mayalıyerdiler sora da yoğurt, peynir yapıyerdiler. Tuluğı, çökelük ediyerdiler, süziyerdiler úoyunun pavşusuna tepiyerdiler.

Almadan çir yapıyerdiler, çançurdan hazur yapıyerdiler, ezme yapıyerdiler, pestil tökiyerdiler. Tuttan, çançurdan pestil tökiyerdiler. Tuttan köme yapıyerdiler, içine cevüz úatıyerdiler. Çançur erük kimidür ama birez uzundur. Çançurdan hazur yapıyerdiler. Hazurı úurudıyerler sonrada ondan kompot ediyerler. Biz ona ezme

diyeruò, bizim Osmanlı Türk dilinde ezme diyerler. Kömeyide tutun şiresini eziyerdiler, biraz buğda uni úatıyerdiler, seyrek, içine cevüz úatıyerdiler de köme yapıyerdiler. Köme çoò baòalıdır. Sonra tut pestili yapıyerduò. Tutı süziyerdiler ona en ey un úatıyerdiler sonrada parçaya töküp, oni úurudiyerdiler. O oliyerdi tut pestili. En pahalı kömeynen tut pestilidi.

Úızlar úaftan geyiyerdiler şarval geymiyerdiler. Herkeş gendinin edetinen. Başı açuò gezmeh yoò idi úızlara, gelinlere, úarılere. On yaşından yoòarı úız hep úaftan, marama geyiyerdi. Osman Türk vahtindeki nesil geyiniyerdiler bizde Kafkas'ta edetler var idi, ele geyiniyerduò. Babam ele söylemişti. Úarıler peştamal kullanıyerdi. Bir peştamal var onnar ev içinde, ev işleri yapmaya, bir peştamal var inek, úoyun sağmaya, o peştamal başòadır. Bu peştamal úaradan idi, úara parçadan, ev peştamalıda çitten.

Gene terkeliyerim úızlar şarval geymiyerdi, papros içmaò yoò idi. Ben úırò yaşında babamın yanında papros içmemişim. Böyük adamın yanında küçükler papros içmiyerdi.

Dügüni tanışsan düğünlerimiz bele yapılyerdi. Eger evlenecaò oğlun yetişmişse iki tene adaminen giderdiler elçiluğa. Úızın dedesinden, babasından sözüni alurdiler. Sora da geri gelürdiler de cuma-cumaertesı giderdiler nişan úoyardiler úıza. Ya yüzük verürdiler ya bir tene tafşal. Evvelden eleydi. Sonrada getürdiler atlı bey degüşürdiler. Úız ve oğlan semtinden bey degüşürdiler. Beyden iki gün sora gelür geri úalan işleri úonuşurdiler. Düğüne ne úatar pirinç lazım, yağ lazım, et lazım. Buni söyliyerdiler de razıleşüerdiler de gederdiler. Vahtını keserlerdi ki, aòa bu günde biz gelecayuò. Kesimini getürdiler mi ertesı gün ath

giderdi gelini alıp getirürdiler. O zaman maşına yoò idi, atnen, arabaynen getirürdiler gelini.

Bizim Gürcistan'da pirinç az bulunıyerdi. Buğday dibekte dögiyerdiler. El degirmene dibek diyerduò. Taştan yapıyerler, onun içine buğday islatıp tökiyerler, dögiyerler, onun úabuği çıòıyer, ondan yapıyerdiler pilavı, buğdadan. Sora úoyun mi keserdi, öküz mi keserdi? Genelde bizim şennigin yemegi pilavdur, ondan sora hınkaldur, olsa et kızarması, tolma yapardiler.

Dügünde tatlı ben görmemişim. Kanfet iş olıyerdi basòa tatlı yoò idi. Alma, meyve, cevüz bele iş istollarda var idi. Ama en birincisi pilavinen hınkal idi.

Allah rahmet etsin cümle geçmişlerimize, sizinde dedelerinize. Dünyayı degişen adama, şennik gelürdi, teref-tehlükat yığılurdu. Bizde orda et kesmeò yoò idi. Cenezeye et kesmeò yoò idi. Halva bişürürdiler, yuha bişürürdiler, onarı tağıdurdiler. Yaş etmekte (aşındı burada kimi) tağıtmak yoò idi. Mezercilere, mollaya, çimdürenlere kimin elindeki ne varidi verürdiler.

Kafkaz'da, Gürcistan'da talinka işi azidi. Pahırdan sahan var idi, terüp, hamur yogurmaya kesen varidi, kesenden büyük tekne varidi. Sini varidi hınkal için. Sahan çorba için. Gügüm varidi abdase, terete. Küze varidi, oni ağaçtan yapıyerdiler, o su içüendi, suyi sauò saòlıyerdi. Kaşuği armut ağaçtan yapıyerdiler bir de alma ağacından yapıyerdiler. Demur úaşuò bizde yoò idi. Çengel, hınkal yemeye, o da ağaçtan idi. Bir almayinen armut ağaçtan yapılıyerdi başòa ağaçtan olmiyerdi. Çaynik (demlik) işi yoò idi. Bizde samovar varidi. Çayı tolko (sadece) ondan içiyerduò. Bizde tencere vardi pahırdan, onda úaynadiyerdiler birde gügümde úaynadiyerdiler çayı. Tencere de gügüm de pahırdan idi. Türkte bardak diyerler biz

çayı istikanlardan içiyerdü, ya da fincanlardan. Küçük şeyler var idi onlara diyerlerdi fincan.

Güveç varidi, oni tıhadan yapıyerdiler, içine yoğurt mayalıyerdiler bir de úavurma eti saòliyerdiler. Yoğurdi pahr içine úatmiyerdiler, eger pahrın içinde yoğurt mayalarsan o ağı olıyerdi, adamı patlatıyerdi.

Eger Allah yazsa, ben, o Gürcistan'da gendi yerimde yaşamaya razıyım.

El yaòşı, ulus yaòşı, geymeye keten yaòşı.

Kurbet el cennet olsa ölmeye veten yaòşı.

Kızımcan, ölmeye veten yaòşı. Ben orda anadan olmişim, dedem de orda anadan olmiş, dedemin dedesi de orda anadan olmiş. Bura cennet olsa, bene ölmeye veten yaòşı. Buni eskiden aşuòlar demişti. Bura bene úürbettür. Türke, Allah Utala yol açarsa, ben gene o Erzurum vilayatına giderim. Orası bize çoò yaòındur, biziynen aynidür. Ele birinci ben giderim, ama ele olsa şenniginen barabar, úomşinen barabar ben Gürcistan'da yaşamaya razıyım”.

Osmanova Südret Rasülkızı:

“Úardaşım Yayla dünyaya yaylada gelmişti, adı da ondan olmişti. Şimdi reymetluhtur. O yaylada bir ziyaret yeri va idi, yüksek tağ idi, adı Ziyaret idi. O ziyarete terekemeler, bizler Türkler, bize Azerbaycan yazıyerdiler, úapaturlar úoròiyerdiler, ama ana-babamız diyerdi ki bizler Türküh oğul. O ziyarete gedende úurban kesiyerdiler, aş-etmek bişüriyerdiler, atlarinen oyniyerdiler. Gendimizde o zaman hele çocuòiduò. Reymetluh ana-babam diyerdiler ki deyya İrmika görüniyer, o suyun o geçesi Türk'tür.

Yanımızda Ezgüde'nin, Toloş'un yaylası vardı. Şenniginen çoò eyduò, söğmaò yoò idi, çekişmaò yoò idi, şennik hep halal idi. Düz işliyerdiler, çalmaò, haramluò, hırsızluò yoò idi. Ele de öğrenmişim ele de geliyerim. Babam diyerdi ki, úızım aha bu alma kolhozundur oni almiyasın bu alma bizimdür oni alursun. Bende günü böğün ele oğluşağıma öğretmişim, ele tertiplidür balalarım Allaha şükür, babamın öğütini almişim.

Rahmetli babam zenginidi, çoò işlegen idi. Tağlarda gezen babam (*ağlayarak*). O yıllar yâdıma gelende gözüm toliyer. Yaşamamız ey idi, aş-etmegimiz ey idi. Bişürende anam idi reymetluh, bacım idi, gendimde onnardan öğrenmişim. Cevüz, almamız, bağımız-bahçamız ey idi. Mallarımız, camuşlarımız ey idi. Acluò olmamıştı, çiplahluò olmamıştı yerimizde yurdumuzda. Gendimiz Kunsalı'da turiyerduò, Aspinza rayonunda (ilçe). Köyde bibim var idi, onun oğlı eskere getmişti. Eskere gedençağı bibim bizinen úaldı, bizinen buraya geldi. Onun da üç oğlı var idi. Öbür bibilerim uzaò yerlere köçmişti. Biri Heyrot'a biri Varnet'a. Az getti günler çoò getti günler herbişe aòlımdadır.

Evdeki oyniyerduò, bir úızın adı İnci idi, sabahınen úaòtım ki arhadaşım úız, anası da, babası da yüklemiş atlara ne ki urbası, eşyası var Türkiye'ye adlamışler. Erif adlı dedem var idi, o da getmişti. Eşref emim var idi, o da getmişti Türkiye'ye. Onnar gedende, diyeruò ki, niye bizde kaòıp getmiyeruò Türkiye'ye? Allah'ın yazısı yoò imiş, kısmet degülümüş. Diyerduò ki, yaòşı onnar orada bizde burada sağ-selemet olaò. Kimin ne aòlına gelürdi ki, Gürcistan bizleri kaldurup, getürüp Úazahstan'a tökecaò.

Kuntsa'mız ey yeridi, zengin. Bir tağın dibinde turiyerduò biz. Yanımızda böyük úaya var idi. Úapımızın ögi böyük, geniş idi. Puvarlar aòiyerdi. Bahçamızın

adı Napuzar idi. O Napuzar'ın içinde beş gektar yerimiz idi. Dünyanın meyvesi hep bizim bahçamızdaydı. Meyvelerin adıydı-Deürüşpek'in alması, Kerefil alması, Nenezir armudı, Taurecül armudı úış armudiydi, sarı armut, incir, Ahırşah armudı yumurıydı, çançur, úızıl cuğ, úabah armudı, Paşa alması, Hanım alması. Çoğınide unutmışım, yadıma gelmiyer. Erügümüz, vişnemiz varidi. Büyük-böyük cevüzümüz var idi. Döşürduòlarımızı gelip ökmet götürürdi, götürmiyanı biz götürüp satarduò, yarısını gendimiziçuò işliyerduò. Pervelde, çir yapıyerduò, alma armuttan pestil yapıyerduò. Çançurdan reçel úaynadıyerduò, armuttan pekmez ediyerduò, cevüzden köme yapıyerduò. Pomidor (domates), lahana turşusını yapıyerduò.

Benim babam, reymetluh, zengindi, on tene camuşumuz var idi, beş – onbeş tene úoyunumuz var idi, at yoò idi. Yazın tağa çıòarduò, orada úoòumuz var idi, orada úalıyerduò. Güzün köve dönerdüò. Yağ, peynir, süt eyidi, ey geçiniyerduò. Bizim kövde bizden ey geçinen yoò idi. Oni bir Allah bir de ben bilürüm, küçügidim, oniki yaşında.

Taglarımız serindi. Ezgüde'nin yaylasıyenen Toloş'un yaylası bir yerdeydi. Toloş'un yaylasında puvar çıòıyerdi, sıcaò su, sauò su çıòıyerdi. Ele düzluò idi ki, ekmet. Hep orada oyniyerduò, çobanlar türkiyenen mal otarıyerdi. Taglardan öyanki terefe bahanda diyerdiler ki, deyya Türkiye görüniyer. Ortada büyük deniz geçiyerdi, o denizi gendim görmüştim. O geçe Türkiye idi bu geçe bizduò. Onar hep aòlımdadur. Yayladan gelürduò köve enerduò. Kövde şenniginen geçinmemiz ey idi, yerimiz çoò idi. Úırò gektar yerimizi ökmet aldı, bahçamız gendimize kaldı. Oninen de geçiniyerduò, şükür Allah'ın büyüklüğüne.

Bizim tallalarımız, ben gözümü açanaçaò beş yaşındaydım, harmanımız var idi, reymetluh babam yırğa tutardı. Yedi – sekiz tene tallamız var idi. O talların adları

da Platvan, Harıkana, Úayabaşı, Kıldızir, Çançao dibi. O tallaları buğda, arpa ekiyerduò. Oni hep elinen biçiyerdiler. Biçinnen sora arabaynen harmana getüriyerdiler, sora öküzleri úoşıyerdiler, úapımızın ögi büyük harman idi. Ökizi úoşıyerdiler, o öküzün altına da, gem diyerduh, gendi tahta idi altı da taş idi ki döge, oraya oturiyerdi adam olsun çocuò olsun úarı olsun, onnar öküzi bele tolanduriyerdiler. O ki dögiyerdi eyce, tahıl çıoiyerdi, o zaman oni yügüdiyerdiler, tahıl yığandan sora sauriyerdiler ki temiz tahıl oliyerdi, oni úurudiyer meşoklara tolduriyerduò götüriyerduò Toloş'a. Toloş'ta suyinen dönen degirmen vad idi, o degirmene getirüp yügüdiyerdiler. Buğdaninkini ayrı, arpaninkini ayrı, lazudıninki ayrı. Arpaninkine buğda úatıp furun ekmeği büşüriyerdiler. Lazudıninki dögiyerdiler, yağinen, úauriyer hamur ediyerdiler. Onnan yağlı çadı yapıyerduò. Hep furunda, hep gendimiz ediyerduò. Hep suyinen yaðanmış, úurudulmuş, içinde ne taş var ne topraò, haram ayağ da basılmamış. Şennigimiz ele işlegen idi eskiden. O zaman ne kombayın (biçerdöver makinesi) vardı ne bişe, hep elinen ediyerduò, oğul.

Ele geçiniyerduò. Fuharaluò ta var idi, ama yerimiz, yaşamamız yaòşı idi. Buraya da gelduò aòa, şükür Allah'ın büyüklüğüne, burada da ey. Kime ki Alla Utala ne kismet vermiş o olur. Burda malımız var, úoyunumuz var, işimiz var.

Bizim orada haladilnik (buzdolabı) yoò idi. Orada tağa ki çıoiyerduò, tağ serin idi sinek falan yoò idi. Malı kesennen sora eti úurudiyerdiler tuzınen, ne úohardı ne de bişe ederdi. Südi de teknelere tökiyerdiler. O teknenin yüzünü bir sutkadan (bir gün) sora, serin tağdan gelenden sora, alıyerdiler, altını uzun çeçil yapıyerdiler, çeçil peynir. Úoyunun südünden yapıyerdiler úoyun peyniri. Yüzünü alandan sora yayuò var idi, úoyun pavşusini yaòiyerler iki tereften bağliyerler yoðarı, içine úaymak ya da südün yüzünü toküp úyani-biyani sallıyerdiler, ondan çıoiyerdi

yağ. O yağı yapandan sora eridiyerler, büyük güveçlere tökiyerduò. Yiyeni yiyerduò yemiyeni götürüp bazarda satıyerduò.

Böyük-böyük çanaòlar vardı onnara südi tökiyerduò, böyük lengerler vardı, siniler. Úaşıòlarımız hep ağaçtan idi, kepçelerimiz hep ağaçtan idi. İstikanlardan (bardak) çay içiyerduò, tabaòlarınen. Tabaòlar gözel-gözel yapılı, sarı topraòtan idi. Böyük, küçük çanaòlar çorba için. Onnar da sarı toprağınen ağaçtan yapılyerdi. Tavalarımız tenekeden yapılydı, mökkem. Furun ekmeği furuna tökende, gendinkinin yumrı tavalar var idi, onnara tökiyerduò.

Yatmanın bir evi var idi, saòluò diyerduò evimiz var idi, alma iş toldururduò, furun evimiz var idi, hep içindeyken idi, mercep var idi, içine ot tolduriyerduò, o da içindeyken idi, ahor diyerduò mal úapadiyerduò, o da içindeyken idi, yedi-sekiz göz evimiz vardı, heppisi ayrı-ayrı, bir úapiden gediyerduò.

Evler toprağınen taş, tahtadan yapılydı. Edrefi taş, üstü tahta, altı de topraò. Ey yaşıyerduò, ama olmadı. Yerimizden ki úaldurdiler çoò yandı şennik.

Kövde ileriden latince oòiyerduò. Latince oòiyandan sora oni örttiler. Ben gendim oniki yaşındaydım üçüncü klasačan (sınıf) açtiler gürcice, ben üç klas oòudum gürcice. Üç klas oòiyandan sora artuò úaldurdiler buraya, burada da úazahça da oòumaduò, uruşça da oòumaduò. Böyük úardaşıminen böyük bacim latince oòudiler, biz dördümüz oòıyamaduò. Buraya gelduò ne ki biliyerduò ele úalduò.

Yemaò işini desem pilav bişüriyerduò úızımcan, etmegi furuna tökiyerduò, bazlama, lavaş, bişi, halva yapıyerduò, kesme aşı yapıyerduò, hınkal bişüriyerduò, yapraò hınkal, yumrı hınkal, erişte toğrıyerduò, haçapur yapıyerduò oğul. Yumrı-yumrı ekmekler büşüriyerduò. Ne ki elimizden geliyerdi oni yapıyerduò, herbişe de var idi.

Eskiden televizor görmedüò oğul, heçbişe yoò idi. Böyükler hekiya söylerdi, naòıl söylerdi, ne ki Kor'an'da yazılıydı oni ögrediyeirdiler oğul. Böyükler hep bir yere yığılurdiler, kim ki böyügidi her şeyi biliyerdi, aòıllıydı, hep onarın yanına oturup úulaò verürdüò. Svet (elektrik) yoò idi oğul, buraya ki gelduò burada da yoò idi. Hekiyeynen de meselleri, türkîleri çoò diyerdiler, biz onnarı çoò úulaò veriyerduò. Onnar televizirden de bize artuò idi. Aşındı televizirde hep şeytan işini gösteriyerler, a bize dedelerimiz ahıllı işleri söyliyerdiler, biz onardan ögüdi almişüò, aşındı, şükür Allah'a, bizde çoçuòlarımıza ahıl veriyerduò, ele de yaşıyerduò.

Úoyunlarımız var idi. Onnarın yünginden çoò şey yapıyerduò. Úoyunun yüngini tarıyerdiler, yaòıyerdiler, oranın yüngi temüz, uzun idi. Oni egiriyerdiler ağruşağinen, ağaçtan yapılyerdi. Egirennen sora, çırgiò diyerduò, çırgiòinen bükiyerdiler.

Şarvalda toòıyerdiler, parça kimi telden, çorap toòıyerdiler, keçe, cecim ediyerduò, yüngi döşeklere toòıyerduò, eldivannarı toòıyerduò, onnarın çoğını de ökmet eskere yollıyerdi. Kimin ki elinden ne geliyerdi oni ediyerdiler. Cüre-cüre halı toòıyerdiler oğul, hep elden, hep elden. Fabrika yoò idi, zavod yoò idi. İhtiyarlar da ceyiller de oturup toòurdiler.

Ergişler ki ot biçerdi, úarıler gedip yığardı, almayı döşürürdiler üstüne çıòıp. Ben gendim oniki – onüç yaşındayken ağaçların üstüne çıòıp almaları döşüriyerdim, kim ki ne iş görürdi. Ergişler ağaç yarardı, odun hızarlardı, tallayı úoşardı, mala baòarlardı. Úarıler de gendi işini görerdi, nesil ki burada.

Elinen tikilen urbayı giyerduò. O zaman maşına yoò idi. Şarval, buluz ergişler geyiyerdi. Úanayaòlılar da zaten başına leçek, enni úaftannar, buluzlar geyiyerdi, peştamal önünde bağılı. Kısa úaftaninen, şarvalinen gezen bizim millet yoò idi oğul.

O zaman bizde mest te yoò idi, ayaòlarına kaloş giyerdiler, çaruh tikiyerdiler, çaruh giyerdiler. Böyükleri görende çocuòlar söylemezdiler.

Benim babam reymetluh molla idi. Eger, Allah reymet etsin heppisine içinde de benim geçmiş geçmişlerime, İslam adına Allah hepsine cennet iman etsin, eger göreydiler ki bir insan ramazan günü orocuni tutmıyer, ona çò ayıp idi. Namaz da úılıyerdiler, oroçta tutıyerdiler, úurban da kesiyerdiler. Allah'ın adını heç bir vahıt unutmamişuh úızımcan. Ben altı mi yedi mi yaşındaydım, bahçada çançur döşüriyerduò, ben ağızıma aldım da, unuttum, bir çançur yedim, dedim ki babama ben bir tene çançur yedim orucum úırıldı ya. Dedi ki, oğul sen hala çocuòsun, oni unutmış yemişsin, ona bişe olmaz, gene tut. Buraya da gelduò gene tuttuò, oğul. Aşındı çoğı tutıyer çoğı tutmıyer, ama bizler nesil ki öğrenmişuò ele gediyeruò. Aşındı, ökmek bozulandan sora camiler yapılmış Úazahstan'da, oğluşuò gene tutıyer, namaz úılınıyer, cumadan cumaya gediliyer. Gene Allah ahırımızı heyrettsin. Alla Utala ne ki nesib etmiş oni görecayuò. Allah eylik göstereyin, ey ömür gün versin oğluşuğımıza, dünya içinde, âleme içinde de bize, herkeşe Allah kuvet versin, misliman kılıcını keskin etsin, canım. Aò ne ki biliyerim oni söyliyerim. Gendimde yetmişdört yaşındayım, çoğini biliyerdim de, ne ki aòlıma aşındı geldi oni söyliyerim”.

İbişov Ziya Abitoğlu:

“Anamın adı Şeyzer babamın adı Abit idi. Benim babam anam, ikisi bir günde ölmüş. Toçno (tam) bir yaşta. Ele bir hastaluò oldu ki kövde, bizde o vaòıt yedi can telef olmuştı. Ben bir yaşındaydım. Bir baci bir úardaş úalmışuò. Bacim de

burada, Çimkent'te telef olmuş, adı Münüş idi, úaldım ben tek. Ana-baba görmemişim ben úızımcan, ele zannedin ki ben taştan olmuşim. Úardaşım yoò.

Ne vaòit ki sekiz yaşıma girdim ev işi ediyordim, úaz, úoyun otarıyordim. Sora on sekiz yaşında çoban oldum, kövün úoyunu otarıyordım. Beş yıl çobanluò ettim. Beş yıl çobannuò edenden sora kövde bir úız úaçurdum, zengin ağanın úızı idi, çoú zengin idi. Úızı úaçurdum, barıştuò, úızı da Allah vermedi, telef oldu. Ondan sora 1941 yılda beni eskere götürdiler. Eskere ki götürdiler iki yıl dohuz ay eskerde oldum. Nemeslerinen (almanlar) dava ettüò, beş dönüm yaralandım.

1941 yıl ki mobilizovat götürdiler. Bizi rayona (ilçe) ki yıgdiler, yaya Borcom'a gettuò. Ordan alıp götürdiler Thet goroda. Altı ay Thet'ta úaldım, Gürcistan'ın. Ondan sora müslimanı ayrı seçtiler kristiyanı ayrı. Bizi götürdi Haçmaskuva'ya. Dört ay da orada úaldım. Ondan sora úaldurdi, haydi balam, Dagestan, Derbent. Orda yigirmi dört gün úalduò. Ordan úaldurdi Mahaçkala'ya. Mahaçkala'da da üç ay úaldım ondan sürdi aşığı Çeçenistan'ın yerine. Mozdok'una da gettim, Hasayurd'una da gettim, Gudurmes'ine de gettim. İki yıl úaldım orada. Ondan sora işte hem úolumdan yaralandım, samalettan (uçak) parmağıma degdi, iki ayağımi moroz (ayaz) üşüttü. Yorgun adam düştüò yuòladuò úahtım ki iki ayaòtan az úalsın ki ayrilem. Bir ay orda yaturdiler. Sora Stalin'in prikazı (emir) çıòtı ki ele adamlar eve getsin. 1943 yılında Mayın ondördünde Şoloşet'a, evime gettim, Allah'a şükür. Geldüò eve, oradan da buraya sürdürttü Stalin. Günahsız, sebepsiz sürdü bizi buraya. Hele de burada yaşıyeruò. Ben bezgramotnıyım (okumamış), yazmaò oòumaò bilmiyerim. Birez úol çekmeyi biliyerim, oda eski latince.

Úızımcan Kafkaz'da ben ki on sekiz yaşıma girdim, biz naçar iduò. Úoyuna gettim çoban oldum. Yılda yigirmi kuzı alıyerdim, ona baòıyerdim. Sora sora biz ey

ileri gelduò. Bir çift erkek camuşumuz var idi, sora iki inegimiz var idi, sora gel úoyuna, elliden artuò saòlamiyerduò. Onnarda úızımcan, kolhoz olduò ki hep öldi, telef oldu. Sora 1944 yıl sürgün olduò. Buraya ki gelduò, toçno (tam) ottuz yaşımnda ben geldim abu yere. Úazah söyliyir biz úanmiyeruh, biz söyliyruò onar úanmiyer.

Úızımcan Kafkazi desem, oranın küli buranın altunundan bene eydür. Can sağluğuna ora ey. Oranın suyi derman, havası daha da ey. Ola burada su yoò ki ogorod (tarla, bostan) suarem, baba! Çoò çetin. Bizim yerde yer suarmah yoò idi. Orası buradan yüz úatlı artuò idi.

Bahçamız yoò idi. Bizim ki tahıl ekmaò, mal-úoyun saòlamaò, petek, bele işler idi. Bizden aşıòki köylerde bahçalar var idi. Bizim hep tağ idi. Orada tahıl ekiyer, ot biçiyerduò. İki tekir arabaynen o tağın başından köve getiriyerduò. Çoò ey idi. Ele hesret úalmışıuò. (*ağladı*)

Gendimizin yer hep gendimizin idi, kolhoz yoò idi. Kolhoz sora oldu. Gendi yerimizi úoşarduò öküzinen, tahılımızı ekerduò, úolinen biçerduò, harmanlarda öküzinen dögerduò, samanı rüzgere vererduò tahılı bize kalurdu. Samanı merelere tökerduò, úşın malımız yiyerdi, tahılı gendimiz yiyerduò. Úartopi ekerduò. Suarmiyerduò valla billa. Bir úartopi bir kilo ikiyüz gram çıòardı, terezede ölçmişıtuò. Toyamiyerduò o úartopiden. Aburada iki dilim úartopi yesem sabađačan gegirdiyer.

Kafkas çoò eydi. Ele ekmekler biçüriyerduò ki kimse yetişemez ona. Bişi biçüriyerduò, feselli, bazlama biçüriyerduò, palaça biçüriyerduò. Her işte var idi. Meyve bizde yoò idi. Bizden aşığı Toloş'ta meyve çoò idi. Bizde yağ, tahıl, úartopi. Oranın úarpuzı, úavunu tatlı, pal kimiydi. Buranın ele degül. Ele yerinen, havaynen, suyinen, yağışınen. Burada biz yağış görmiyeruò, yoò.

Bizim oradaki kövin yaòında, iki kilometre, Törelte, Terekeme kövi, Tatlıkışla, aşagda Alazla, onun altında Toloş, sora yoharıda oyundere, Buzvarı, Van, Uban, Lebis, Bezirhana, Agara, Niyala, Varlez, Úardelez, Ardah heppisini bilürüm, hep. Hep gezmişim onnarı. Yanımızda bir meşe var idi, Rakızım meşesi diyerdiler. Meşeye bir verst (1,0668 km) ancaò varidi. Ben ki eskerden geldim, ayaòlarım yaralıydı, iş edemiyerdim. Meşeye gediyeirdim findih döşüriyerdim, çoò findih vardı, bizim işkolaya (okul) odun getüriyerduò. Ongora, Zurzelli bizden onbeş kilometre uzaòtaydı. Sora obaret, Gobiyet, Aspinza, ondan yoòarı Ota, bir Ermeni kövi vardı Tamara. Bu terefte iki Oşora vardı biri yoòarki Oşora biri aşàki Oşora. Sora İndusa, Gamza, aşagı gedaò Koboze (Kürt köydi), Azgur, Kündala, Azgurda. Aşagı bir küçük köy vardı oni unuttum.

Ey geçinmeye bizim Şaloşet hepisinden artuğ idi. Neden tanışsan? Tahıl ekiyerdi çoò, úartopi ekiyerduò çoò, mal-úoyun bizdeydi, petek çoò saòliyerduò, öküz bizde çoò idi. Bizim köy çoò eydi.

Televizor (televizyon) yoò idi úızımcan, radyo yoò idi. Bir aşuò gelürdi saz çalardı, sabagaçan millet ona baòardı. Buraya gelduò burada da yoò idi radyo felen, sora sora oldi.

Ben masal, hekiya biliyerdim ceyil vaòtımda, aşındı hep unuttum balam. dohsanikideyim aòlımda úalur mi? Yoò”.

Recepova Ganime Veyselkızı:

“Babam Ongora’nın anam Gobaret’in úızı, ben de Ongoralıyım. Biz beş baciyeirdi, beş úardaşıduò. Aşındı úalduò iki baci bir úardaş. En büyükleri Mövbet, onun peşine úardaşım İsrafil, onun peşine Remize, onun peşine İslam úardaşım, onun

peşine ben Ganime, onun peşine Bezgün úardaşım, onun peşine Kamile, Emine, sora peş peşe Musa, Mustafa. Bizim Kafkas'da sađlamluò ey idi. Anam on çocuğinen dohtor görmemişti. Ele vaòit olıyerdi ki acluòta vardı, otta yiyerduò, gene sağlam iduò. Tağa çıòıyerduò, mal sađıyerduò. Tağın havası çocuòlara çoò eydi.

Dòrt inegi braòtuò gelduò, derdınalem. Tağda bir şey satmaò yoò idi. Ne yağı ne peyniri, bir gram satmiyerduò. Kùtlerde saòlıyer úış boyu yiyerduò. Bir şekere para veriyerduò. Tahıl, úartopi tarlamızdan geliyerdi, her idara oradan idi.

Ele peynirler yapıyerduò ki úızımcan. Bòyük tekneler sarıyerduò, ağaç tekneleri, südi tòkiyerduò, ondòrt inegi yıđışturıyerduò, yüzi abu dòrt parmak úalınluđıda olurdi, süt maşına yoò idi. Oni alurduò altını çeçil peynir yaparduò üstünü úaymaò yaparduò. Yayuò vardı, bòyük, on litre alurdi. Ona úaymađı deyürierlerdide iki úarı çalkardı, ele yağlar çıòardı ki sığmazdi tegeşlere. Eridürdiler, güveçlere toldurıyerdiler.

Çoò buğda ekiyerduò ya, úadanaler. Orda kombayın yoò idi. Òküzi koşup harman dögiyerdiler. Sap sarıyerdiler, tahtadan gem, altı taşlı, oninen òküz tolanurdi, yabaynen saururdiler tahıl ayrı. Üç–dòrt úarı elerdi. Sora samanı merege, tahtadan yapılmış ot ambarlara ele diyerduò, tahılı ambara. Samanı ona deuriyerdiler bol-bol. Un almaò yoò idi. Herbişe talladan geliyerdi.

Her türli ekmek büşürierduò. Somi de büşürierduò bazlama da. Bòyük furunlar var idi, taştan yapılmış. Üstüde taş tuvarıda taş. Furun evin içindeydi úızım. Bir furun kızmada dòrt–beş tòküm ekmek tòkiyerdiler. En birinci delükli tòkiyerduò, onun peşine yumuri ekmek tòkiyerduò, onun peşine de somi tòkiyerduò. Altını úaba oduninen yaòıyerduò, úış oduninen. Sora da o ekmek yedi güne yiyerduò. Bir somini bir çobana bir güne yetmiyerdi, ele havası var idi, yedürierdi adama. Oralar eleydi.

Pantalar vardı. Panta armudun küçüğüdür. O pantayı döşürürdüò, furuna toldurur úurudurduò, bacalara sararduò. Çeten tohurdiler, ona toldururdiler. Alma, armut meraklerdeydi, üşümiyerdi. Merekenin úapısını ki açıyerduò o almanın úoòusundan toyiyerduò. Şimdi ele alma nerde? Úara alma, Sinop alması vardı.

Oralar çoò sağlam idi úızımcan. Yedi tene bazlama yiyerduò diyerduò ki gene mi aç gezecayüò?

Bizim malımız yazın tağdaydı úışın ahordaydı, úoyun komda idi. Çocuklar işkolaya gediyeirdiler, gelduginen komda oynaşıyerdiler.

Bizim orada úartopi işi, tallayı suarmaò yoò idi. İdarayı Allah Taala gendi veriyerdi. Yumur suyinen suarıyerduò, gendimiz. Ele yağıyerdi ki mübarek! Çamurda ayaòlarımıza çaruò geyiyerduò, üşümiyerduò.

Herkeşin gendi işi varıdı, úızım. Úariler halı da toòıyan vardı, úadanalem, cecim toòıyan vardı, sora gömlek. Onnarı ince úara telden egiriyer toòıyerdiler. Úarilerin, vay başına, ellerinden ip düşmiyerdi. Yüng tariyerdiler bir eve yığılıp. Ertesi gün öbür eve yığılırdiler. Bir úıza úırò çift çorap toòıyerdiler. Úızların çeyizde çoò şey yoò idi. Bir çift döşek, minder, úapúaşuò, zenginse inegi veriyerdiler.

Orada çay az içiyerduò. Ne vahtı ot biçiminden gelürdiler o vahıt samavar úoyarduò, dişleme şekeri çayinen içerdeò. O da hınkalın peşine, ya ketenin peşine. Sinor, börek yapardılar.

Orada her şey saòlıyerduò. Malda, tauòta, úoyunda. Bizde sekiz tene geçe var idi. Her biri bir saplı sağılıyerdi. A burada? Bir inek ele sağılmiyer.

Evlerimiz birbirine çoò yaòındı. Bacalarda geziyerduò birbirimizin. Úomşunun bacası bizim úapının ögiydi. Aşındı evler yüksek. O zaman yer barabar idi. Evi eşiyerdiler, ondört adam topraò atıyerdiler evin üstüne. Kim görmiştiki

sementi (çemento)? Dört terefi tahtadan yapılıydı. Terekler vardı. Onnara da úağıttan toğrıyerdiler süs, yapuştıyerdiler ki yağışsın. (*gülererek*)

Halı, kilim çoò vardı, úadanalem. Buranın kimi sintetika yoò, yüngün halılarıydı. Zengin evlerde çoò vardı, ama eleleri varıdı ki cecim yoò idi.

Düğünlerde çoò şey yoò idi, düğünde düğün. Lobiya çorbası, pirinci kim görmüşti? Bizim Kafkaz'da gelini atlarından götürüyorlardı, iki yenge, gelin ortada, úaynatası atı yedeklerdi.

Yüzi papaò leçekle örtüliydi. Davul–zurnaynen götürüyorlardı. Bir de úızı göstermiyorlardı. Ne úız oğlanı görürdü ne de oğlan úızı. Aòa felen oğlana seni veriyerüò, görmeò yoò idi. İster kör olsun, saòat olsun, ne olur olsun gedip kabul olacağıdı. Kafkaz'da úarı braòmaò yoò idi úadanalem, öleneçen çekeceydi”.

Suliyev Heyrullah Seyfiöğlu:

“Kafkaz'da mal baòıyerduò, bahçamız var idi. Tağa çıòıyerduò, yaylaya. Yazın yaylada olıyerduò, úıřın köve geliyerduò. Gendimizin malımız var idi. Kolhoz yoò idi ileriden. Sora kolhoz oldu toprağımızı aldı, malımızı öküzlerinden aldı. Bizim ufaò malımız úaldı.

Benim babamın adı Seyfi anamın adı şeyzer idi, dedemin adı Sait nenemin adı Zöhre. Bařòa kimsem yoò idi bende. Babam 1943 yılı askere getti. Bizi 1944 yılı sürdüler. Babam 1946 yılı askerden geldi, sora burada mellim oldu, burada öldi. Buraya ki geldüò ben kolhozda işliyordim, talla suarıyordim.

Kafkaz'da tağa çıòıyerduò. On evin malını biz götürüyorduò, inekleri. Benim nenem vardı, rahmete getti, o neneme yardım ediyordim. Peynir, yağ yapıyordi. Bir inekten bir–iki put peynir olıyerdi, bir buçuò put yağ olıyerdi, bir put úurut olıyerdi.

Oniki yapıyerdı, saabına deyip, o gelip alıyerdı, yarısını gürcilere satıyerdiler. Onun yerine tahıl alıyerdı ki inegine bağıyer. Eleyen geçiniyerdiler.

Ekmegi furunda gendimiz yapıyerduò. Tahılı ekiyerduò gendimiz, biçiyerdüò, harman dögiyerduò öküzinin, tahılı temizliyerdiler sora götürüp degirmende yügüdiyerdiler. Evde de hamur yoğuriyerduò, sora da furun yaòıp ekmek biçüriyerdiler. Kimi bazlama kimi yuòa biçüriyerdı, her cüre ekmek biçüriyerdiler. Furun on–onbeş güne yetiyerdı, az semya (aile) olsa. Herşey gendindendi balam. Süt, yağ, peynir, úurut, un. Bahçamızda alma, armut, çançur her meyvadan vardı. Onnarı saòlayıp úışın yıyerduò. Nesilki aşındı varenya (reçel) yapıyerlere, eskiden bizde o yoò idi. Meyveyi furuna töküüp úurudıyerdiler. Ufaò armut, panta diyerduò, oni úurudıyerdiler. Gene tağ meyvesi varıdı, úışın yügütüp yiyerdiler. Tuttan pekmez úaynadıyerdiler. Gene tutı úurutup yügüdiyerdiler, olıyerdı talhan. Sora bizim petegimiz çoò var idi, palımız. Palı çıgardıyerduò yıyerduò, yemiyanı götürüp satıyerduò. Onnen geçiniyerduò balamcan. Lazut, tahıl yani herşey ekiliyerdı. Nesilki aşındı burada elede orada ekiliyerdı, biçiliyerdı.

Úarilerin dişeri getmaò yoò idi. Yani gidıyerlerdi ama ne vahıt? Ot biçiminde, tahıl biçiminde gedıyerdiler. Adamlara evlelüh götüriyerdiler. A navaòıt kolhoz oldu, o zaman úarileride götürdiler işlemeye. O zaman traktor yoò idi. Biz tırpannen biçiyerdüò onnarda tırmıgınen yıgiyerdiler. Kolhozdan ileri úarıúısmı dört tuvar arasındaydı. Evinde yemek biçürür, çamaşur yaòar, çocuòlarına baòar. Başòa işi yoò onun. Babasıgile gedende ya úaynatası ya úocası öğüne düşıyerdi, götüriyerdı. Başına marama sarıyerdı. Orada úalacaòsa úocası geri dönıyer sora ya babası ya úardaşı alıyer getüriyerdı evine. A bele samovolnıy gezmaò yoò idi orada.

Şimdi bizim yerde çamaşur etmeye çaruò var idi. Kövün úırağında. Çaruòda gedende, aòşamnan urba hazırlanıyerdi, bohça bağılyerdi. Sabağinen, erden, úocası alurdı bohçayı beline, gelinde peşine gediyerdi. Su úaynamış, sıcaò aòıyerdi úayadan. Úurtulanaçağı úocası geliyerdi oni geri götürıyerdi eve. Úarılerin dişeride gezmaò yoò idi. Şimdi bazarda da, çarşıda da úarıler. Zaman ele geldi neydaò?”

Asratov Nida Ridvanoğlu:

“Ben bu yigirmidört yaşınaçan orada olan işleri hep biliyerim. Malımızda var idi, kolhozlar neteyür úuruldi. 1930’unci yılı kolhoz úuruldi, kolhoza girduò. Evvelki işleri biliyerim. Ebile olmışti úızım.

İleri bir Türk geldi. Türk geldi saudi getti, Gürci geldi. Bir yıl úaldı Gürci getti gene Türk geldi. İşte o vahıt başladılar birbirini úırmaya. Gürcinin toğı var idi. O toğda begler var idi. Begler yıgdi bizim Türkleride seksen eve ataş verdiler. Seksen adama ataş verdiler. Úapattiler bir eve de ataş verdiler. Ermeninen Gürciler yaptiler buni. Ondan sonra Gürci getti Türk geldi. Türkte başladı artuò onun camaatını úırmaya, öldürmeye başladı.

Azgur bir şehir varıdı. Azgur’da bir ağa varıdı, ermeni. O ağanın nökeri Türk. Bu ağa eşidiyerdki aşadòtan Gürci gelecaò, Tiflisten, yoòardan Ermeni padişahı gelecaò. O ikisi gelecaò ta, zaten orada bizim Türk üç rayon (ilçe) varıdı, o üç rayoni temiz úıracadı. Ahıska, Aspinza, Adıgön. Bu üç rayoni temüze úıracadı. Bu Ermeni ağa eşidiyer buni. Ağa gendisi zengin, nökeri de bizim şennik, Türk. Geliyer nökerine diyerki, mesali bu yedi günden sora úadacaò Gürci, Ermeni sizi úırmaya. Büyük Gürcinin adı Kori, Ermenin adı Totosiyan, Ermenin böyüğü. Bu ikisi iki yerden úadacaò, gelip sizi úıracadı. Gürci yoòardan Ermeni aşadòdan úıracadı. Bu

ikisinin arasındaki mislimanı temizliyacað, bir çocuð úalmıyacað. Sora bu Ermeni aða, herif merhemetli adamımış, nökerine diyer ki: "Ola felen günü sizin şennigi úıracaðlar. Benim úanım etmedi. Sizin Türki, mislimanı hep úıracaðlar. Sen Türke ulař". Bizim yerler yaðındı. Nöker úahıyer validen geçıyer gediyer Türke çıdıyer. Daha bilmem İstanbula mi çıdıyer, nereye? Eskerin böyüginı bulıyer, binbaşını. Binbaşını bulıyer gediyer şikayat ediyer ki: "Pařam ebile-ebile iş var. Aða üç gün úaldı. Falan günü ařaðtan Gürci gelecað yoðardan Ermeni gelecað bizi temel kıracah. Sen gelesin ki bize imdat et". Kakraz o sabahı onarın gelecağı gün, Ermeninen Gürcinin.

Bizim böyük tağ vardı, İrmika. Türkler oraya çıdıyer bağıyerki onnar uje tepeleniyerler. Türk kesiyer topi. Bunnarki Türkin topini eşidiyerler Gürciler de siniyer Ermeniler de siniyer. Bişe edemiyerler, Türk geliyer. Orda her kövde Türk oturiyer, on evden, onbeş–yigirmi evden.

Sora Türkün böyüğüne haber geliyerki İngiliz geliyer, sen geri gel. Gedençaði Türk diyer ki: "Size burada gün yoðtur, mislimanlara. Aða ben çekem gürci arabasını, sen úoř, yükle üstüne urbanı gel peşime". Bizim şennik getmiyer. Elede úalduð. Sorada yollar kitlendi. Sovyet oldu. 1930 yılı kolhoz şuruldu. şennik hep kolhoza girdi. Granitsalar (sınır) kesildi. Bir işpiyon yollıyerdilerki get oradan bir gazet getür. Kimiki tutıyerdiler tuluð çığardıyerdiler. Ele günler geçıyerdi. Daðada Türkinen bizim alaðamız yoð idi. Sovyet ki öldi aða Türkinen alaðası çıtı.

Kafkaz'da yer hep kolhozundu, işliyerdin. Talla biçıyerdin, çayı úořıyerdin. Hep kolhoz için iřliyerduð. Kolhoz günlük yazıyerdi, kimki ne úaten işledi. Sora ona göre tahıl bölıyerdi, şennige veriyerdi. Çastnıy (özel mülk) bişe yoð idi. Öküzde ökmetin, arabada, cılgada kolhozun idi. Senin varıdı bir tene inegin, camuşun vardı,

úoyu, tauò vardı, kendi yerin vardı. Eskiden çoò tutarduò, herkeşte at vardı, mal-mul vardı. Ele çoò vardıkı bir kövde üç tene çoban çıdıyerdi. Biri öküz otarıyerdi, biri mala bağıyerdi, biri úoyun otarıyerdi, ama kolhoz ki oldi hep adliler elimizden. Oninen yaşıyerduò. Kolhoza işledin mi tahılın var işlemedin mi tahılında olmaz, tahılsız úalursun. Elede yaşıyerduh gendimiz için. Malımız da, úoyunumuz da, tallamız da vardı. Oğluşağımız geçiniyerdi, yaşıyerdi”.

Bayramov Bekir Şirinoğlu eşi Toloş Hanım ile:

“Ben, Bayramov Bekir Şirinoğlu. 1934 yılı Gobiyet köyünde Aspinza rayonunda togmişim. Orada ikinci klasa gediyerdim. Azerbaycan dilinde ođıyerduò.

Babam üç úardaşturlar. Üçide esker vaòtında eskere gettiler. Sora iki arkadaş eskerdeydi babam orada hestelendi geri geldi. 1944 yılına úadar bir tek babam idi evde. Babamın adı Şirin İbragimoğlu anam Selvi, Varnetli. Biz bir baci iki úardaştıuò. Bacim Sarigül úardaşım Eleddin.

Kafkas’da Gobiyet’te bahçamız da vardı, tallamız da vardı, iki yerde talla varıdı iki yerdede bahçamız. Bahçamızda her meyvadan varıdı. Yüzüm, fişne, kiraz, çançur, cevüz herbişe böıyerdi. Biz onnarı döşürierduò eve getürierduò, saòlananı sauòta saòlıyerduò satanı satıyerduò, şehere götürierduò. Tallada ekim ekiyerduò, mala ot. Mal saòlıyerduò. Malın idarasını da şehere götürüp satıyerduò. Yağ, peynir, süt, úaymaò”.

Eşi Toloş Hanım:

“Tahıl ekiyerduò. Harmanda qarılar eliyen dögiyerdiler. Evelden eleydi ki, Kafkaz’da ergişiler ökizinen biçiyerdi úarlar alıyerdi çubuğınen dögiyerdi. Saurup rüzgerinen getürierdiler evlere. Ambarlara toldırierdiler. Úışın gendimizin

idaramızı gendimiz yiyordu. Ökmetten almaò yoò idi. Un işi hep gendi elleriynen ediyordu.

Úarilerin işi çoò idi. Mal saòlayıp sağıyerdiler, tallada da biçimde, ekimde idara yığışturuyerdiler. Evelden úariler tolko (sadece) ev işindeydiler. Ekmek bişürüyerdiler, türlü-teyürlü yemekler pişürüyerdiler. Yuòada bişürüyerdiler, sinor ediyerdiler, erişte, hıncal. Sinori yuòada bişürüyordu, kesip tavalara seriyordu üstüne de sarı yağınen yoğurt sepiyordu. O ki Ramazan geliyordu erişte çoò ediyordu, meşoklarınen (çuval) úuruyordu. Yuòayı bişürüyordu, ince toğruyordu, furunda úuruyordu. Meşoklara tepiyordu óarap olmiyordu. Sarı yağınen yasluòta úaòıp yiyordu.

Evvelde bahçada alma, çançur çoò var idi. Çançurdan pestil tökiydiler. Almayı bişürüyorsun, süzekten geçiriyorsun istollara (masa) yayıyordu úurutuyordu. Sora onide úışın bazara götürüp satıyordu. Tuttan küme yapıydiler. O da nesil yapılyardı biliyorsun? Cevüzün içini úuruyerdiler, tele taòıydiler, sora tutun úaynamış pekmezin içine soòıyer úuruyerdiler. O olıyordu küme. Çoò lezzetli olıyordu, yemeynen toyamasın. Almadan çir ediyerdiler, pestil de tökiydiler. Pervelde ediyordu. Úışın bir yere çòmıyordu. Getürüyerdiler süzeginen deürüyerdiler ortaya, çal-çocuò úırıp-úırıp yiyordu.

Becerükli úariler çorap toòıydiler yünkten, irem diyerler. Ele irem toòıyerdiler gelinlere ki aşındı magazinde ele toòıyamazlar. İrem-bayaz yüngi ince-ince egürüyerdiler, gelinlerin üstünü örtmeye. Yelek toòıydiler. Kimki ne beceriyordu oni toòıyordu. İpi de gendiler egürüyerdiler. Halı, kilim çoò toòulıyordu.

Bizim Kafkas'da adamlar çoò yaşıyerdiler. Seksen-doòsan yaşına çıòıyerdiler. Benim nenem yüzon yaşında öldi. Ele çoò yaşıyannar olıyerdiler. Buraya gelduò altmış-yetmişe ancaò çıòıyeruò. Oranın havası da eydi. Allah Utalanın verdüğünü yiyerduò”.

Dursunov İsrafil Cabbarınoğlu:

“Üç tene olğum iki tene de úızım var. Ele onarın töremeleriynen barabar oturiyeruò. Şaminen, gülmeynen gözel vahtımız, günümüz geçiyer, şükür Allah'ın bir olduğuna.

Bizim úöydeki yaşayış birez eydi. Yoòsa yaşamaò çetindi. Sorada úavğa vahtında adamlar úavğaya getti. Úövde işliyan úarı, ihtiyarlar naçar oldu. Eger düzüni diyanda, Kafkaz'ında Úazahstan'ı barabar etsah hiç yadımızada gelmezdi, ulaşamazduòta bizim yaşayışinen. Kafkaz'da biz tolko (sadece) selskiy hozaystva (tarımcılık) varıdı. Fabrika yoò, zavod yoò. Böyük bazarlarda yoğıdı ki, gedip sadra edip, para úazanasın, o da yoò. Selskiy hozaystvada tahıl ekiyerduò, úartopi, lazut ekerduò. Bahça, bostan hep vardı. Her úövün gendi bahçası var idi. Oninen geçiniyerduò, oninen gediyerdi bizim tirçilik. Yaşayış eleydiki mesal, biz buraya gelende, Úazahstan bir kilo tahıl kimseye vermiyerdiler, bütün ökmete gediyerdi. Bizim orada eleydiki, ne ökmete alıyerdiler ne de heçbir yere. Hele gendi tahıl gendi úövuüne yetmiyerdiler. Tehnika yoò idi, hep elinen, öküzinen, atınen çalışıyerduò.

Bizim Kafkaz'da can baòmaò çetin idi. Ele topraò az idi, hep taş-tağluò idi. Bizim ihtiyarlarımızın elleri legir olıyerdiler, o úater işliyerdiler, gece-gündüz. Oninen zar-zor ekmek bulup yiyerduò.

Úız, gelinler urba yapıyerdiler, o da çoò degül idi. Ermenistan'a, Tiflis'a gedecağdım ki parça getüresin. Getüriyerdiler yahudiler elde satıyerdiler. Oninen

döşeg, minder tikiyerdiler. Ergişlerin geyinmesi kötüydi. Şarval, buluz, ayağada gendimiz, deriden tikip geyiyerduò.

Erişetimiz naçar idi, ama din terefimiz mökkem idi. Eleki, Allah’a bir kötü söz diyen yoò idi, yoòsa onun başı gederdi. Burda ele degül idi. Biz buraya gelende Úazah halkı eski edetlerini unutmuşti. Bizler unutmamıştuò. Bizim hele edetimiz, gene eski sözüümüz vardur. Úazahçayı misal, ben Úazahlar kimi söyliyirim, ama gendi dilimide unutmamışim. Elede hep şennigimiz Úazahça biliyer, Uruşça da biliyer, başka dilleri de bilenler çoò var. Ama gene ata-babalarımızın saltımızı unutmamışuò. Gene o ata saltinen gediyeuò biz”.

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu:

“Babamın adı Koçalı, anamın adı Yıldız. Bacılarımın adları: Hediya, Esmey, úardaşım Musa. Emilerim varıdı Necip, Niyaz, Úoçalı, Peri. Dört úardaşlar idi. Yaşamamız yaòşı idi, şükür Allah’ın büyüklüğüne. Yaşıyerduò ele Gürcistan’da.

Benim doòuz tene amimin oğulları Germaniya’nın Rusinen davasına gettiler. Gedennen sora, 1944 yılı sentabır (eylül) ayının onbeşinde, onuncu beni askere aldiler. Alannan sora, ben, Ahıska vilayetinde Aspinza rayonunda iki ay asker oldum. Asker olannan sora bizi istiraya düzdiler, içimizde Gürci, Yahudi varıdı. İçinden Türkleri seçip, biz Osman Paşanın Türkleriyuh, stroydan (sıra) çıòarttı bize dedi ki tamam sizde davaya gedecaòsız. Bizi evimize úoyertti”.

Değerlendirme

Ahıska Türkleri, tarihte görülmemiş bir uygulamayla, yurtlarından, yuvalarından koparılmış insanlardır. 1944 yılının soğuk bir Kasım gecesinde binbir eziyetle, hayvan vagonlarıyla Orta Asya steplerine sürülmüşlerdir. Kendi vatanlarından, perişan bir halde, bilinmeyen yerlere gönderilen bu halk halen kendi kültürünü yaşatmakta ve kimliğini korumaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti'ne sürülen bu Ahıskalı dede ve ninelerle konuşarak elde ettiğimiz bilgiler, bu tezin içinde yer almaktadır. Hem derleme sırasında hem de derlediğimiz materyaller içerisinde yer alan ilginç ve önem verilmesi gereken hususların yorumlarını da vermeye özen gösterdik.

İlk olarak şunu vurgulamak gerek; Sürgün bu insanların kanına öylesine işlemiş ki, “Kafkasya’daki hayatınızdan bahsedebilir misiniz?” sorumu duyar duymaz doğrudan sürgünü anlatmaya başlıyorlardı. Onlar için artık her şey “sürgün öncesi” ve “sürgün sonrası”na bölünüyor. Çünkü suçsuz günahsız yere sürgün edilen Ahıska Türkleri çok büyük acılar yaşamışlardır. Akıl almaz zulümlere ve işkencelere tâbi tutulan bu insanların hafızalarında başka hiçbir şeye yer yoktu artık. 1940 yıllarına kadar sürdürdükleri huzurlu yaşamları, mutlu günleri sürgünün arka planında kalmıştı. Ön planda ise altmış bir yıldır süren anavatan hasreti, sürgünün getirdiği acılar yer almaktadır. Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer sürgün facialarını, Kazakistan’a gelişlerini gözyaşları içerisinde anlatıyordu. Diğerleri de ondan farklı değildi.

Bu çalışmanın asıl önemi, bizden sonra gelen nesillere güçlü bir halk edebiyatına sahip olan ve sadece sözlü gelenekte yaşatılan Ahıska Türklerinin tarihini, dilini ve sözlü kültürünü aktarmaktır. Bunun için ilk olarak kapsamlı bir kütüphane çalışması ve kaynak taramasını yaptık. Bunun yanında internette Ahıska

Türklerle ilgili sitelerden de faydalandık. “Ahıska” kelimesi üzerinde durduk, coğrafya ve tarihle ilgili bilgileri verdik. Araştırmamızın ön hazırlık sürecini oluşturacak olan bibliyografya taramasıyla elde edilen veriler ışığında, derleme amacıyla alana çıktık. Alan derleme sürecinde fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazı kullandık. Alan araştırması Kazakistan’ın Almatı ve Enbekşi-Kazak vilâyetlerinde yaşayan Ahıskalılar arasında gerçekleştirdik.

Alana çıkmadan önce, babamın ve annemin yardımı ile ön araştırma yaptım. Konunun ciddiyetini bildiğim için her şeye bunun gerektirdiği tarzda yaklaşmaya çalıştım. Babamla her akşam oturup bu göçü yaşayanlardan kimin hayatta kaldığını ve nerede oturduğunu hatırlayarak bir liste oluşturmaya çalıştık. Ancak ben falanca dede de var dedikçe babam: *“Kızım bu dede bir yıl önce vefat etti, oysa çok şey anlatabilirdi bize”* sözlerini tekrarladıkça, böyle bir çalışmaya ne kadar geç başladığının farkına varıyordum. Hatta ben bunu şahsen yaşamıştım. Bizim, Candosov, köyümüzde yaşayan bir ihtiyarın evine birkaç gün içinde gitmeyi planlıyordum. Kendisiyle de bu konuda anlaşmıştık. Bir sabah annem beni kötü haberle uyandırdı. *“Kızım, hani Ziya dedenin yanına gidecektin ya, bu sabah vefat etmiş”*. Bu sözlerden sonra içimde *“Keşke daha önce gitseydim, keşke uzatmasaydım”* diye pişman oldum.

Üzerinde çalıştığımız liste sonunda hazır oldu ve babamın çalışmadığı günlerde, yaklaşık beş ay boyunca (Nisan-Ağustos 2005) sürekli alandaydık. Bu çalışmada babamın çok katkısı oldu: çevredeki insanları iyi tanıdığı için, o insanlarla irtibat halinde birisi olarak sürekli benim yanımdaydı. Gittiğimiz her yerde ihtiyar Ahıskalılarla önce babam konuşur sonra ben araya girerdim. Şaşuyev Mehmet Koçoğlu görüşmemizin sonunda dedi ki: *“Ben bu sözleri şimdi söylüyorum. Benim*

yaðın úardaşımın oğlı Kazim getürmiş úzını, Fatma'yı...". İnsanlar babamı tanıdıkları için bana da güvenleri sonsuzdu. Ziya dedeyle konuştuğundan sonra, rahmetli eşiyle birlikte çekilmiş eski bir portreyi istedim. *"Yoð kızım veremem. Úarıynen başòa kartıçka yoðtur bende."* dedi ihtiyar. Benim sadece fotoğrafının fotokopisini alıp aslını geri getireceğimi bir türlü anlatamıyordum kendisine. Sonunda Ziya dede dedi ki: *"Yaðşı úzım, seni bilemem, ama bu kartıçkaya bişe olursa, Úazım, senden hesap soracam"*. Böylece babamın yardımıyla, desteğiyle sağlam adımlar atıyordum.

Araştırmaya iyi hazırlanmışım. Benim böyle bir çalışma içine girdiğim herkes tarafından çok çabuk duyulmuştu. Artık beni her görüşlerinde: *"Bizim yazar kızımız geldi"* diyorlardı Ahıskalılar.

Gideceğimiz ilk yer Almatı vilayetinin Çemolgan kentinde yaşayan Sefer Aslanoğulları idi. Önceden kararlaştırmadığımız için Sefer dede bizi beklemiyordu. Ahırda kırılmış bir bagayı (yemlik) tamir etmekle meşguldü. Bizi görür görmez: *"Hoş geldiniz! İçeri giriniz"* dedi. Türk kültüründe misafirperverlik her zaman ön plandadır. Bunu Ahıska Türkleri hiçbir zaman unutmamışlardır ve hâlâ da konukseverliği yaşatmaktadırlar. Bu şirin dedenin gelini Yösma Hanım ve torunları Ferhat ile Bahtiyar evde idiler. Birkaç dakikanın içinde önümüze bir sofraya kurmuşlardı. *"Önce çay sonra sohbet"* dedi Sefer dede. (Bkz: Ekler-Fotoğraflar). Sefer dedeye çay sırasında ne amaçla geldiğimizi açıkladım. Onun: *"Kızım çok güzel bir şey düşünmüşsün. Bizim torunlarımıza bizden sonra kalan miras olur bu yazacağın kitap. Çok yaşa!"* sözleri, benim ne yapacağım, nereden başlayacağım konusundaki şüphelerimi, içimdeki paniği tamamen silmişti. Artık çok rahat ve kendime güvenli bir şekilde başlamışım sorularıma.

Yaptığım alan araştırmasında “esnek mülakat” ve “katılarak gözlem” tekniklerini tercih ettim. Yani insanî, samimi bir ortam yaratarak konuşmaya çalışıyor ve bir yandan da, onları bana gereken konulara yönlendirmeye gayret ediyordum. Sohbetimize öyle daldık ki, o kadar ilginç şeyler anlatıyordu ki Sefer dede, ancak akşam evlere dönen inek sürüsünün seslerinden kendimize gelebilmiştik. Dışarı çıktığımızda hava iyice kararmıştı. Artık fotoğraf çekme işini ertesi güne bırakmıştık. Bu da, Sefer dedeyle bir daha görüşeceğimiz anlamına geliyordu. Ayrılırken dualarını eksik etmedi Sefer dede. Arabamız gözden kaybolana kadar durup el salladı bize. O güler yüzünü hatırladığım her seferinde içim ısınıyor benim.

Bundan sonra gittiğim her Ahıskalının evinde aynı muameleyi gördüm. Güler yüzlerle, ara sıra yanaklarından süzülen gözyaşlarını silerek anlatıyordu herkes kendi hikâyesini.

31 Temmuz 2005 tarihinde May köyünde oturan Ziya dedenin yanına gittik. 92 yaşındaki ihtiyar bizi görünce hem sevindi hem de çok üzüldü. “*Şimdi bunların ne önemi kaldı kızım?*” diyerek bizi içeriye davet etti. Çok ısrar ettim. O da benim yoğun isteğime karşı duramadı. Baştan sona anlattı başından geçenleri. Ziya dede beni çok şaşırttı. O yaşta olmasına rağmen her soruma çok net yanıtlar veriyordu. “*Sizin köyün etrafındaki köylerin isimlerinden hiç olmazsa birkaç tanesini hatırlayabilir misiniz?*” soruma, Ziya dede çok şaşırtıcı bir şekilde bana nerdeyse kırk köyün ismini sayarak cevap verdi. Daha sonra, Ankara’daki Ahıska Türklerinin Federasyonu’ndan aldığım Ahıska haritasına baktığımda, bu isimlerin ve yerlerinin hepsinin doğru olduğunu gördüm. Benim şaşkınlığımı gören Ziya dede: “*Kızımcan şaşma, ben dün ne olduğunu hatırlamayabilirim, ama bizim Kafkasya’da olup bitenlerin hepsi aklımdadır*” dedi gülümseyerek.

Böyle köyden köye dolaştıkça elimdeki dosya yavaş yavaş kalınlaşıyordu. İnsanların hatıraları, sevinçleri ve acıları, geçmişteki ve günümüzdeki fotoğrafları dolduruyordu içini. Günden güne bu dosyanın değeri biraz daha artıyordu benim için. Çünkü içinde bir halkın acı dolu geçmişi vardı.

20 Mayıs 2005 tarihinde Südret Rasülkızı'nın evine misafir oldum. Kendisi 74 yaşında emekli bir nine, benim kendi ninem. Fakat yaşına rağmen Südret ninenin eli hiç boş durmaz. Sabahtan akşama kadar çalışır, evde beslediği hayvanlarla uğraşır: *“Bizim Kafkas'ta boş oturmak yok idi kızımcan, çalışmasan sana nereden ne gelecek? Ben boş oturunca hasta oluyorum, biz alışmışız çok çalışmaya”* diyor kendisi. Çay eşliğinde yaptığımız sohbete ara sıra kızı Nigar Hanım da katılıyordu. Küçükken, şimdi rahmetli olan, anneannesinden duyduklarını anlatıyordu bana.

Tarih 14 Kasım 1944. Bu Ahıskalılar için unutulmayacak bir tarihtir. Bu tarihten itibaren Ahıska Türklerinin kara günleri başladı. Onların, yıllarca devam edecek bir sürgünün başlangıcı idi. Oysaki bu halk kendi anavatanında, kendi hayatlarından memnun olarak yaşıyorlardı.

Gözel Ahıska

Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer'in sözleriyle: *“Kafkaz'ımızda çodò ey yaşıyerduò. Bizim bahçemiz de var idi tarlamız da var idi Ezgüde'de. Úoşıyerduò öküzinen, biçiyerduò elinen, harmanı dögiyerduò öküzinen. Harman da tahılı döğülen yere diyerduò. Bahçamız da var idi. Evimiz de ey idi... Bizde úoyun, geçi hepsini saòliyerduò.... Tuluğı, çökelük ediyerdiler, süziyerdiler úoyunun pavşusuna tepiyerdiler. Her şeyimizi gendimiz yapıyerduò. Òer işimiz de vardı”*.

Osmanova Südret Rasülkızı anlatıyor: “Yanımızda Ezgüde’nin, Toloş’un yaylası vardı. Şenniginen çoò eyduò, söğmaò yoò idi, çekişmaò yoò idi, şennik hep halal idi. Düz işliyerdiler, çalmaò, haramluò, hırsızluò yoò idi. Ele de öğrenmişim ele de geliyerim... Rahmetli babam zenginidi, çoò işlegen idi. Tağlarda gezen babam (ağlayarak). O yıllar yâdima gelende gözüm toliyer. Yaşamamız ey idi, aş-etmegimiz ey idi. Bişürende anam idi reymetluh, bacim idi, gendimde onnardan öğrenmiştim. Cevüz, almamız, bağımız-bahçamız ey idi. Mallarımız, camuşlarımız ey idi. Acluò olmamıştı, çiplahluò olmamıştı yerimizde yurdumuzda. Gendimiz Kunsalı’da turiyerduò, Aspinza rayonunda. Kuntsa’mız ey yeridi, zengin. Bir tağın dibinde turiyerduò biz. Yanımızda büyük úaya var idi. Úapımızın ögi büyük, geniş idi. Puvarlar aòiyerdi. Bahçamızın adı Napuzar idi. O Napuzar’ın içinde beş gektar yerimiz idi. Dünyanın meyvesi hep bizim bahçamızdaydı. Erügümüz, vişnemiz varidi. Büyük-büyük cevüzümüz var idi... Pervelde, çir yapıyerduò, alma armuttan pestil yapıyerduò. Çançurdan reçel úaynadiyerduò, armuttan pekmez ediyerduò, cevüzden köme yapıyerduò. Pomidor (domates), lahana turşusını yapıyerduò...

Benim babam, reymetluh, zengindi, on tene camuşumuz var idi, beş-on beş tene úoyunumuz var idi, at yoò idi. Yazın tağa çioarduò, orada úoòumuz var idi, orada úaltyerduò. Güzün köve dönerdüò. Yağ, peynir, süt eyidi, ey geçiniyerduò. Bizim kövde bizden ey geçinen yoò idi. Oni bir Allah bir de ben bilürüm, küçügidim, oniki yaşında... Tağlarımız serindi... Toloş’un yaylasında puvar çioiyerdi, sicaò su, sauò su çioiyerdi... Yedİ–sekiz tene tallamız var idi... O tallaları buğda, arpa ekiyerduò... Ele geçiniyerduò. Fuharaluò ta var idi, ama yerimiz, yaşamamız yaòşı idi... Yedi–sekiz göz evimiz vardı, büyük büyük...”. Günümüzde de Ahıska Türklerinin evleri hemen kendilerini belli eder. Her evde mutlaka yastık minderle

döşenen sekiler (sekü) vardır. Duvarlara, elde edilmiş nakışlı dokumaları asarlar. (Bkz: Ekler-Fotoğraflar). *“Evler toprağınen taş, tahtadan yapılydı. Ey yaşıyerduò, ama olmadı. Yerimizden ki úaldurdiler çoò yandı şennik... Yemaò işini desem bizde her şey vardı kızımcan... Çoò ey yaşıyerduò...”*.

İbişov Ziya Abitoğlu şöyle diyor: *“Úızımcan Kafkaz'da ben ki on sekiz yaşıma girdim, biz naçar iduò. Úoyuna gettim çoban oldum. Yılda yigirmi kuzu alıyerdim, ona baòıyerdim. Sora sora biz ey ileri gelduò. Bir çift erkek camuşumuz var idi, sora iki inegimiz var idi, sora gel úoyuna, elliden artuò saòlamıyerduò... Úızımcan Kafkazi desem, oranın küli buranın altunundan bene eydür. Can sağıluğuna ora ey. Oranın suyi derman, havası daha da ey. Ola burada su yoò ki ogorod (tarla, bostan) suarem, baba! Çoò çetin. Bizim yerde yer suarmah yoò idi. Orası buradan yüz úatlı artuò idi. Bizim ki tahıl ekmaò, mal-úoyun saòlamaò, petek, bele işler idi... Bizim hep tağ idi. Orada tahıl ekiyer, ot biçıyerduò... Çoò ey idi. Ele hesret úalmışuò. (ağladı). Kafkas çoò eydi. Ele ekmekler biçüriyerduò ki kimse yetişemez ona... Her işte var idi...”* Ahıska Türkleri kendi çalışkanlığıyla, alın teriyle kazandıklarıyla geçiniyorlardı.

Recepova Ganime Veyselkıızı diyor: *“Bizim Kafkas'da sağılamluò ey idi... Tağa çıòıyerduò, mal sağııyerduò... Tahıl, úartopi tarlamızdan geliyerdi, her idara oradan idi... Ele peynirler yapıyerduò ki úızımcan... Çoò buğda ekiyerduò ya, úadanaler. Her türlü ekmek biçüriyerduò... Oralar eleydi. Oralar çoò sağılam idi úızımcan. Yedi tene bazlama yıyerduò diyerduò ki gene mi aç gezecayüò?... Bizim orada úartopi işi, tallayı suarmaò yoò idi. İdarayı Allah Taala gendi verıyerdi. Yamur suyinen suarıyerduò, gendimiz. Ele yağııyerdi ki mübarek!... Orada her şey*

saðliyerduò. Malda, tauòta, úoyunda...” Yer yer düzlükler görülmekle beraber dalgalı bir yapıya sahip olan Ahıska toprakları, sulak ve tarımla elverişlidir.

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu bunları anlatıyor: “*Kafkaz’da mal baðliyerduò, bahçamız var idi. Tağa çıðliyerduò, yaylaya. Yazın yaylada oliyerduò, úşın köve geliyerduò. Gendimizin malımız var idi... Súdten her şey yapıyerduò: peynir, yağ, úurut... Ekmegi furunda gendimiz yapıyerduò. Tahılı ekiyerduò gendimiz, biçiyerduò, harman dögiyerduò öküzinen, tahılı temizliyerdiler sora götürüp degirmende yüğüdiyerdiler...*”. Ahıska’da yaylacılık geleneği vardı. Ormanlık tepelerin aralarındaki yüksek ve bol otlulu vadilerde hayvancılık yapılırdı.

Bayramov Bekir Şirinoğlu ise şunları diyor: “*Kafkas’da, Gobiyet’te bahçamız da vardı, tallamız da vardı, iki yerde talla varıdı iki yerde de bahçamız. Bahçamızda her meyvadan varıdı. Yüzüm, fişne, kiraz, çançur, cevüz herbişe böyiyerdi. Biz onnarı döşüriyerduò eve getüriyerduò, saðlananı sauòta saðliyerduò satanı satıyerduò, şehere götürüriyerduò. Tallada ekim ekiyerduò, mala ot. Mal saðliyerduò. Malın idarasını da şehere götürüp satıyerduò. Yağ, peynir, süt, úaymaò*”.

Eşi Toloş Hanım ekliyor: “*Tahıl ekiyerduò. Harmanda qariler eliyenen dögiyerdiler... Ökmetten almaò yoò idi. Un işi hep gendi elleriyenen ediyerduò... Úarilerin işi çoò idi. Mal saðlayıp sağiyerdiler, tallada da biçimde, ekimde idara yığışturıyerdiler. Evelden úariler tolko (sadece) ev işindeydiler. Ekmek biçüriyerdiler, türlü-teyürlü yemekler pişüriyerdiler... Evvelden bahçada alma, çançur çoò var idi... Becerükli úariler çorap toðliyerdiler yünkten, yelek, halı, kilim çoò toðulıyerdi...*”. (Bkz: Ahıska Türklerinin Anlattıkları).

14 Noyabır 1944: Sürgün

Evet, savaş vardı. Ve Sovyet Birliği savaşın içindeydi. Genç Sovyet vatandaşları gibi Ahıskalılardan gençlerin büyük bir kısmı askere alınmışlardı. Ama insanların günlük hayatları bahçede, bağda ya da yaylada sürüp gidiyordu. 14 Kasım 1944’de kadar. Bundan sonra ki günler ise sürgünün getirdiği acılarla ve zulümlerle doluydu.

Kasım ayının bu soğuk gecesinde, askerler gelip halka kendi emniyetlerini sağlamak için, onları daha emin bir yere geçici olarak nakletmek istediklerini bildirerek, hemen kendilerine en gerekli nesnelere, ihtiyac malzemeleri alıp yola koyulmak üzere, harman yerinde toplanmalarını istiyorlar. Ahıska köyleri baskı altına alındı ve bir gece içinde boşaltıldı. Asker kamyonları halkı demiryoluna getirdi. Askerlerin kontrolünde gerçekleştirilen sürgün, halkın, önceden hazırlanmış kargo vagonlarına bindirilmeleri ile başladı.

Bu sürgün, yukarıda metni verilen Rus belgelerinde belirtildiği gibi, Kuzeydoğu Anadolu topraklarına göz diken Gürcülerin, öncelikle Ahıska topraklarını arındırma hareketiydi. Ahıskalılar da Türkiye taraftarı oldukları için, Stalin bunlara güvenmiyordu. Onları bir tehlike olarak görüyor, bu bölgeyi kendine göre güvenli hâle getirmek istiyordu.

İnsanlar günlük hayatlarını yaşadıkları bir zamanda karşılaştıkları sürgün olayını şöyle anlatıyorlar: Osmanova Südret Rasülkızı “*Gece saldatlar Úapiyi dögdiler. Sabađa yaòın idi... Úapiyi kestiler ki tez çıòın, ne ki alacahsınız alın almiyan kalur. Ellerimize ne geçerdide?... Gece götürdiler harmana... Herkeş ağlyer, sızlyer. Böyük maşınalara yüklediler, yohsa köve ömürbilla maşına gelmemiştide.*

Onnara şennigi toldurdiler, detürdiler Ahıska'ya. Ahıska'da da poezde bindürdiler...

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu anlatıyor: *“Úaòtuò sabaò erden, Noyabırın on dördünde 1944 yılı bizi başladı sürgün etmeye. Amerikanskiy sudabekirler geldi, bizim de tuyenklerimiz yoò ki, onnarı úarşılıyaò. Bişe yapamaduò. Bizi getürdi demür yoluna. Enduò ki, poezda saldı. Úış günü poezdde geliyerduò. Bir ay gelduò yol. Sauò yerlere gelduò. Üstümüzde urbamız az...”*

O gece Ahıska köylerine sanki kıyamet günü geldi. Çabucak toparlanan halkı sokaklarda kamyonlar bekliyordu. Demiryolunda yüzlerce insanın lâneti duyuluyordu. Çocuklar, kadınlar ağlıyordu.

Asratov Nida Ridvanoğlu anlatıyor: *“1944'üncü yılı, noyabırın on dördünde sabaò erden geldiler úapiyi dögdiler. Úapiyi dögdiler, çıhtuò úapiya. Her úapide üç tene, dört tene soldat avtomatınen bekliyer... Bize üç saat srok (süre) verdiler, evlerden çıòın. Çıòtuò kövün úrağına, bir gece orada úalduò. Edrefimizi soldat sardı... Ertesi günü maşına geldi. Amerikanskiy sudabekirler, üsti palatka örtüli. Geldi camaat neki vardı toldurdiler de götürdiler bastiler vagonun içine. Ahıska'da biz demür yolu yapmıştuò, yengi...”*

1940 yılına kadar hiç askere alınmayan Ahıskalılar'dan birden bire 40 bin civarında kişi Alman cephesine sevk edildi. *“Eskiden Türk poddanıya (uyruklu) asker işi yoò idi”* diyor Heyrullah dede. Askere sevk edilenlerin kız, gelin ve çocukları Borcom'dan Vale'ye döşenen 70 kilometrelik demiryolu inşaatında çalıştırdılar. Kendilerini ana yurdundan uzaklara götürecek demiryolunu kendi elleriyle yaptılar. *“Gendimiz iki-üç yıl ileri Ahıska'ya demir yolu yaptıò. O yol işinde ben de işledim. Bize yaptırdı yolu, getürdi tovarnıy poezdi bizi sürdi. Böğüneçaò o*

yol işlemez, eyleyen turur. Özel bizim için yaptırdı o yolu İstalin. Borcom'dan oraya yüz kilometreden çok olur, oni de hep bizim halh yaptı. Tanışmıştu niye yapacayuh, ama söylerler mi bize? Dediler ki yük gelecah. A gürciler biliyerdiler, bize haber etmediler.” anlatıyor Suliyev Seyfioğlu. “Ahıska'da biz demür yolu yapmıştuò, yengi. Onda vagonlar turuyordu.” diyor Asratov Nida Ridvanoğlu. Anlaşıyor ki Ahıska Türklerinin sürgün edilme düşüncesi Rus yöneticileri tarafından önceden planlanmaya başlanmış ve tam istedikleri bir anda gerçekleştirilmiştir.

Ahıskalılara karşı hayvan muamelesi çok utanç vericidir. “Nesil ki bir úoyuni úapadasın ele de biz gelduò” anlatıyor İsrail dede.

Her vagonda erkek, kadın, çocuk rastgele otuz kırk kişi doldurarak üzerlerinden kapılar kilitleniyordu. Tuvaletsiz, susuz vagonlarda hayvan gibi götürülüyordu bu insanlar. O vagonlarda nice facia ve tüyler ürpertici vahşet yaşanmıştı. Kapılar günde bir kere açılıyordu o da yemek vermek ve ölenleri almak için, dışarı çıkmak yasaktı. “Vagonda bize yemek veriyerdiler, ama dava vaòtı, günde bir dönüm getiriyerlerdi, bir vagonda en çoò yigirmi eviduò. Dört vedra çorba getiriyerdiler, seyrek, lahanadan. Oninen bir ay yol gelduò. Birer úuriòta úara ekmek veriyerdiler. Az veriyerdiler.” , “Yolda bires sup (çorba), borş verdiler. Çoò vermediler, o úaten ki ölmüyaò. Ama gene de çoò adam öldi...”, “Yemek vedroynen (kova) getiriyerdiler. Günde bir rağız. Bir vedro dört eve veriyerdiler. Bir evde de on çocuò. Kime yeterdi? İki parmaò dilimlidi ekmek. Ele ki ölmesin yeter...”

Ölenleri vagondan alıp dışarıya atıyorlardı. Onların bir mezara bile hakkı yoktu. Recepova Ganime Veyselkızı “Yolda ölenleri ne yapıyorlardı?” sorusunu sorduğuma pişman etti beni; Yaşlı ninenin cevabı beni çok, ama çok duygulandırdı.

Ganıme nine bir yandan ağlarken dedi ki: *“Yolda çoò adamımız öldi kızım. Oralari tanışmayın, kızımcan. Ölüler yolda kalıyerdı, vay başlarına. Benim nenem yüz yaşındaydı, yolda öldi, vay başına. Cecime sardı götürdiler braòtiler. Nereye bize demediler. Biz o dünyayı bu dünyadayken gördüò... (Gözyaşları sel olmuştu).*

Sefer dede ise şöyle anlatıyor: *“Bizim vagona bizim nenemiz vardı. O ki öldi, oni dört beş gün gizlettiler, vermediler. Sora soldatlar geldi aldı götürdiler bir vagona topladılar, sora bir dereden geçiyerduò oraya onları töktiler. İhtiyar ceyil hep barabar. Bir on beş yaşında ceyil kızı da poezd ikiye böldi, üstünden geçti. Ben oni gendim görmüştim...”.*

Mehmet dede anlatıyor: *“Yolda ölenleri poezden endüriyerduò, eleyken braòiyerduò. Kimi nerede gömlediler, mezerleri oldı mi? Oni bilmiyeruò. Yolda çoò ölenler var idi. Biz yalınayaò, başı açuò, urbamız da yoò, ele gelduò”.*

Ahıska Türkleri sürülürken, onlara kendilerinin Alman tehlikesinden koruması için başka yerlere geçici olarak göç ettiklerini, en kısa zamanda topraklarına geri döneceklerini söylediler. Ahıskalılar ise buna karşılık şunları anlattılar.

Sulliyev Heyrullah Seyfioğlu: *“Bizi ne maana ettiler balam. Yanı ki Türkiye’ye oradan, Germaniya’dan, úavğa geliyer bunnarda Türkiye’ye çoò yaòındur, bunnar Türke yardım eder. Onnar hemen bizi Gürcistan’dan pakladiler.”*

Orta Asya toprakları genelde çok soğuk havalara sahiptir. Ekimin sonundan başlayarak Mart ayının sonlarına kadar çok şiddetli soğuklar hüküm sürer. Ahıskalıların sürgünü de Kasımın 14’ünde gerçekleştirilmiştir. Aşırı soğuklar nedeniyle Ahıskalıların sayısı yarıya iner. Açlıktan da çok soğuk etkiliyordu insanları. Konuştuğum herkes sözbirliği yapmışcasına bunu vurguluyordu. *“Çoò sauò idi. Ele sauò idi ki yere tüküriyer buz oluyerdi, ele sauòtu... Şennigimiz çıplaòtı.*

Sauòtan çoğı úrılmışti. Çoò sauòtı...” diye anlatıyor Nida dede. Gittikleri Kazakistan’ın Almatı şehrine tam bir kış gelmişti. Sefer dede şöyle diyor: ”Úara úışın yigirmi dördünde gelduò Almata’ya. Sauò, otuz-úirò gradus (derece) idi”.

“Sauò yerlere gelduò. Üstümüzde urbamız da az. Bizim Kafkaz’da yerler sicaò idi, biz sauò yerlere düştüò” anlatıyor Heyrullah dede.

Südrete nine anlatıyor: “Geldüò ki Kazaòstan’a, sauò. Stansiyada endüò çoò sauò, bizim yerler sicaò idi...”

“Buraya gelduò ki gene çoò adam öldi. Çemkent’te otuz semya gelmişti. O otuz semyadan dört tene úarı úalmışti, gerisi hep úırıldı. Niya? Havasını úalduramadı. Bura çoò sauò idi. Yolda o keten ölmedi nesil ki burada öldi. Havayı, acıyı úalduramadiler” diyor Ziya dede. Ahıskanın sıcak havasına alışık bu halkın yarısı soğuktan can verdi.

Kazaklar Ahıskalılar nasıl karşıladı

Geldikleri yerlerde yerli halkın yardımı ile hayatta kalmayı başardılar. Günümüze kadar Ahıska Türkleri onlara kötü günlerinde elini uzatan herkese minnettardır. Biz burada Kazaklardan bahsediyoruz. Sürgün yolculuğundan sonra perişan düşen Ahıskalılar nihayet Kazakistan’a vardılar. Artık hiç güçleri kalmamıştı.

Ancak yerli halk onlara gerçekten çok yardımcı oldu. Ahıskalılar bu konuda şunları anlatıyor: *“Kazaklar bize yardım etti. Oni Allah’tan inkâr etmeye olmaz. Ekmekte verdiler, urba da verdiler. Biz birez meyve getürdüò, o meyveyi urbaya degiştüò. Ben bir tene cevüzi bir çift valenkaya (keçeden yapılmış kışlık ayakkabı, çizme) degiştim, bir de bir eski papah aldım... O kışın, baòaraçan, odun yoò idi bizde. Kemiş, saman yaòıyerduò. Kazahlar bize kepek veriyerlerdi, ayran*

veriyelerdi. Oninen bahara çıhtuò” diyor Sefer dede. Böyle akıl almaz zor şartlarda hayatta kalmaya çalışıyordu Ahıskalılar.

“Kazahstan’ıma gelende ben on iki yaşındaydım. Buraya gelende artuò altmış bir yılına getti úızımcan. Buraya ki gelduò úomşularımız hep úazah idi, başha millet yoò idi. Ey úazahlarıydı, hep evvel ki şennigiydi. Reymetluò anam diyerdi ki, oğul bunar ey şennigiymiş, müslümandurlar. Bizleri çoh hörmete aldılar kazahlar. Tanımasah ta meger dilimiz bir. Bunnar çoh cömert şennigiymiş. Bir tabahtan bizlere böldiler, birer kırık etmek te olsa da bizlere bölüp verdiler. Altmış yıl úazahinen bir etmek yiyeruò. Çoò yaòşı şenniktür, ben onnarı azıdıyerim, ama diyeruò ki Türkiye bizim canımız” anlatıyor Südret nine.

“Kazahlarınen ele yaşıyerduò ki, Koran naòıçun bir ev kimi. O yoòsuluòta bize ekmek verdiler, evlerine soòtiler, biz nesil inkar edaò oni?... Kazahlar kimi yüng verdi, kimi yorğan, yamaluòlardan, úırıòluòlardan...Sağolsun Kazaklar, ömrinen toysunnar, gene öldürmediler, yedürdi içürdiler. Bir inek sağılıyerdi, orta bölüyerdiler, bir şeker caròalasını orta bölüyerdiler ki ölmiyaò. Sağolsunnar çoò yardım ettiler.” anlatıyor Ganime nine.

“Kazahlar bizi çoò yaòşı úarşılادiler. Evlerinde ne ki vardı oni bölüp veriyerdiler. Mesali bizim gettuğımız semyada (ailede) gendileri dört adam idiler; anası, babası, úardeşi, bacısı, Casarbaydı adı. Biz on taneyduò onnar dört, bir yerden ekmek yiyerduò, bir yerden çay içiyerduò... Kazah halkinen úardaş kimi olduò... çoò razıyuò...” diyor İsrafil dede. “Kazahlar sağolsunlar. Bize eyliğ ettiler, adamluò ettiler... Orda bize süt getürdiler, buzlanmış, oni kırıyer yiyerduò.”

“Bizi getürdiler böldiler úazahların evlerine. Onnarın iki göz evi varsa bir gözde gendileri bir gözi boşaltıp bize verdiler. İki-üç yıl ele qalduò. Para falan

almiyerdiler. Baòmaya bize ey baòiyerdiler. Yalan söylenmez, úazahlar ey baòtuler” diyor Heyrullah dede.

Tutulmayan sözler ve baskı

Sovyet Yönetimi onları yerli halkın evlerine yerleştirerek elleri boş bırakmıştı. Sürgün öncesi onlara verilen sözlerin kesinlikle yerine getirilmediğini açıkça görüyoruz. Asratov Nida Ridvanoğlu anlatıyor: *“Evininizde, burada ne ki úalur malın, úoyunun, tallanın oni ökmet orada verür size”* denilmişti.

İbişov Ziya diyor: *“Bizi ki buraya getüreceòlardı dediler ki, size orada, burada úalan malın ya parasını verürler ya da malı verürler. Yaldatmışler bizi úızımcan, başta şennik beklıyerdi ki aòa verecaò aòa verecaò, ama olmadı, nerde sene kim ne verecaò? Eleyken úalduò”, “Şimdi bize paraynen verecaòlardı evin hakkını, malın hakkını, heç bir şey vermediler”* Yukarıda verdiğimiz Devlet Savunma Komitesi kararlarında da aynı sözler geçmektedir.

Ahıska Türklerinin yaşadıkları acılar az gelir Sovyet Yönetimine. Orta Asya’ya yerleştirilişlerinden altı ay sonra, yani 1945 Mayıs ayının sonlarında NKVD’nin (Halk İçişleri Komiserliği) sıkı kontrolü altında yaşamaya mecbur kaldılar. 12 yıl süren bu rejim sırasında ayrı düşmüş akrabaların birbirleriyle görüşmesi, bir köyden bir başka köye gitme, yüksek tahsil yapma ve Türk kimliği yasaklanmıştı.

Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer şöyle anlatıyor: *“Komendant altındayduò, tutsaò. Úövden bir yere çioòmaò olmiyerdi. On iki yıl podkomendatura altında olduò. Biz tutsaò hesabında turduò bu on iki yıl. Her yılda iki paşbort*

(pasaport) alıyerduò. Altı aydan altı aya değişiyerdiler. Her on gün komendanta gedip ol oyıyerduò ki, biz varuò, açmamıřuò”.

Osmanova Sdret Rasülkızı ise şöyle anlatıyor: *“Buraya ki gelduò komendant altındayduò. On iki yıl onun altındayduò. Ne oyani gidebiliyerduò ne biyani gidebiliyerduò. nden ve çıòamiyerduò, üstümüze baòıyerdiler.”*

İbişov Ziya Abitoglu şöyle diyor: *“Bizi ki buraya getürdiler, biz kamendant altına düştü. Aydan aya ol oyıyerduò ki, bir yere açmiyaò. On iki yıl onun altında olduò”.*

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu ise şnları anlatıyor: *“1945 yılı ki gelduò bizi aldiler podkomendatura. Bir nden bir yere çıòamazsın. Bir yere gedecaòsan eger, komendantı bulacaòsın ki, izin alasın. On iki yıl komendantın altında olduò. 1956 yılaçaò. 1956 yılı, İstalin ki geberdi, o vaòit aldurdu, bizi de apravdat ettiler (serbest bıraktılar)”.*

Asratov Nida Ridvanoğlu şöyle diyor: *“Sora biz komendantın altına düştü. Daha da bir yana çıòamaduò. Rayona gedecayuò, bazar orada, neft, ispiçka (kibrit), apařuò lazım, urba lazım. Gedip komendanttan izin alacaòsın ki bazara gedesin... Kiminki izini yoò tutıyerdiler apatıyerdiler on sutkaya (gün). Ele günler yařaduò. On iki yıl komendantın altında olduò. Soraki İstalin öldi, komendantta öldi, hepimiz gerişe çıòtuò. Bařladuò gendi başımaza yaşamaya.”*

Stalin’in ölümü ve Ahıska Türklerin günlük yaşamı

1953’te Stalin lr. 31 Ekim 1956’da Yüksek Sovyet, gizli polis teşkiltının kontrolünde devam eden sıkı rejim şartlarını kaldırır.

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu Şunları anlatıyor: *“Bizi 1944 yılından 1954’ünci yılaçan podkomendatura tuttılar. Hapis kimi iduò. Bir úövden bir úöve bizi úoyertmiyerdiler. İstalin’in ele prikazı var idi. Eger bir yere gederdin, götürüp hepise úoyıyerdi. 1953 yılından sonra, İstalin ki öldi, biz birez yaòŐı olduò”*.

Sıkı polis rejimi kaldırıldıktan sonra Ahıska Türkleri özgürce nefes alabildiler bir ölçüde. Yavaş yavaş kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştılar. Onlara verilen topraklarda kendi evlerini kurup yeni bir hayata başladılar. Eskiden beri tarımla geçinen Ahıskalılar yeni topraklarda da bu işe baş koydular. Kazaklar göçebe bir halk olduğu için çoğunlukla hayvancılıkla geçiniyorlardı. *“Burda kazahlar görmiyer ki ekmek nedür. Yoò idi, biz getürdüò. Gene biz birez tahıl getürdüò, burada heç yoò idi. Onnar süt, ayranınen can baòıyerdiler”*, anlatıyor Sefer dede.

“Kazah dedi ki sizi Allah nereden getürdi? Ne yađŐş görıyerduò ne de úarnımız töyiyerdi. A biz gelduò Allah’ın rahmeti yağdı, tahıl da oldu, işleduò ta úarnımız da toydı... Siz geldiz bize bereket geldi, úarnımız toydı”. diyor Ziya dede.

Etnisiteler arasında çok yönlü bir alışveriŐin söz konusu olduğu buradan da açıkça anlaşılmalıdır. *“Biz buraya gelende kazahların evleri hep iki göz idi, kırıŐa (çatı) yoò idi, ilk yapan bizduò”*. Ahıskalılar yerleŐtirildikleri çöl arazilerini güzelleŐtirdiler. Çalışkanlıkları, dürüstlükleri ile kısa bir zaman içinde yerli halktan daha iyi yaşamaya başladılar.

Ağır tarım işlerinde çoğunlukla Ahıskalılar çalışırdı. Ziya dede Şöyle diyor: *“Otuzbir yıl işledim abu May’da, polivşik (sulamacı) oldum. Hem úaraul hem polivşik oldum. Ele işlerde hep bizim halk işliyerdi, úazah işlemiyerdi. Elede iki planı veriyerduò ”*. Ekler kısmında verdiğimiz belgeler, Şeref diplomalar bunun en iyi ispatıdır.

Ben Osmanlı Türküyüm

Baskı ve zulümlere rağmen Türklüklerini, dillerini, dinlerini, örf ve geleneklerini hep korumaya çalıştılar. Yerli halk, Ahıskalılara “göçmen”, “Kafkas” dedikçe onlara karşı kendilerinin “Türk” olduklarını ispat etmeye çalıştılar. Bu nedenledir ki kimliklerine “Türk” diye yazdırıyorlardı. “...1952 yılı başport aldım. Orda tanıştı ki millet ne yazaò? Dedim Türk... Bizim dedemizin dedesi Türkten gelmedür. Türkün Erzurum vilayetinden Telisker üöyünden. Ordan gelmiş Emin dede. Emin dede gelmiş Ezgüde’ye. Ezgüde’de onun üç oğlu olmuş. Biri Ezgüde’de üalmış, Aslan oğlu, adı Aslan imiş, biri Toloş’a getmiş, onun adı Ali imiş, biri de Adıgön rayonunda Varhan üöyüne getmiş, onarın familiası Bahçacıoğhymış. Bizim Türkten gelen dedemizin adı Emin’dür nenemizin adı da Havva’dur. Biz Türkten gelmeyuò...” anlatıyor Sefer dede.

1974 yılında Gürcistan resmî olarak Ahıskalılara, Meskler, Müslümanlaşmış Gürcü olduklarını, tekrar Gürcü olmayı ve eski dinleri Hıristiyanlığı kabul etmelerini, pasaportlarındaki milli kimliklerini, ad ve soyadlarını değiştirmelerini, ancak bundan sonra kendilerine bütün kapıların açılacağını söylemişlerdi. Türk olarak sürgün edilen halk “Meshet”, “Gürcü” olarak nasıl geri dönebilir ki? “Bir haber geldiki gedın Gürcistan’a evlerinizi yapın yaşayın. Almaz bizi Gürci. Alsalar da familyanan (soyad) gürcice yazılacaò. Ki ben ölürüm benim çocuòlarım yazılacaò gürci. Niye? Niye sora? Ben misliman olem, adım Türk olsun gedem Gürci yazılem he?” öfkelenerek diyor Heyrullah dede.

Merkez Komitesi; Azeri, Özbek, Gürcü, Rus yazmak istemelerine rağmen Ahıskalılar; “Hayır ben Türk’üm ve asla milliyetimden vazgeçmem” diye

direniyorlardı. *“Altmış yıldır Orta Asya’da yaşıyorum, ben Türküm. Kazakta degülüm, Kazah Türkiide degülüm, ben Osmanlı Türkiyim. Dedemin dedemin dedesi Türkiyeden gelmedür, Erzurum vilayatından Telisker úövünden. Ben Türküm. Dilimi de yütürmedim, oğullarım, torunlarım hep Türktür, Türk yazılıyeruò, Türkçe söyliyüerüò”* bağırarak söylüyor Sefer dede.

“Gene de Kazaòın içindeyüò, ama Türküm, Kazaò degülüm...” ekliyor Ganime nine.

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu “Türk müsünüz?” soruma kızarak: *“Türküm ya ne? Ölse de Türküm. Nereye getsem de Türküm. Ben nesil Kazaò olem, Uygur olem? Misalıçün úızımcan, buğdanın adı buğdadur lazutun adı lazuttur, lazuttan buğda olur mi? Olmaz. Elede Türkten Kazaò olur mi? Olmaz. Türküm, Türküm. Öleneçen Türk ölüürüm”* diye cevap verdi.

Ahıskalılar hariç eski SSCB de “Türk” diye resmen kabul edilen başka millet olmamıştır. Ne yazık ki her şeye rağmen Ahıska Türklerinin bir kısmı hâlâ başka millet olarak biliniyor. *“...Mesalıçün gene bugün ele iş var. Babası Türk, oğlı Azerbaycan ya babası Azerbaycan oğlı Türk. Hep úarışuò...”*. Altmış bir sene sonra pasaportlarını değiştirmekten vazgeçmiyor bu halk. Yeter ki orada başka millet değil, “Türk” yazılsın.

Günümüzde Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri yerli halkın arasında kolayca fark edilebilir. Günlük yaşamlarında olsun düğünlerde olsun hemen kendilerini belli ederler Ahıskalılar. Örneğin düğünlerde kendi kültürlerine özel kıyafetler giyerler, türküler söylerler, danslar ederler. Hiçbir Kazağın evinde duyamayacağınız davul-zurna sadece Ahıskalılarda çalınır. Bir Ahıskalı günlük kıyafetleriyle hemen tanıtır kendini. İhtiyarlar eskiden beri fes, papak, kadınlar ise

başörtüyü giyerler. Evli bir kadın kesinlikle başı açık gezemez. Kendi aralarında mutlaka Türkçe konuşurlar. Kazak komşuları, ancak Sovyetler dağıldıktan sonra Kazakça konuşmaya başlayınca, Ahıskalılar eskiden bu yana böyledirler. Kazakistan'a sürgün edilen bu halk kendi dillerini kaybetmemeye başardı. Geldikleri yerlerde Türkçe konuşulmuyordu. Resmi dil Rusça idi, köylerde az Kazakça konuşulurdu.

Kazakça? O da bizim dildir

“Dil meselesini desah eger, bizim ihtiyarlar úazahça heç bilmiyerdiler, úanamıyerdiler. Usul-usuldan, işmarinen, ele-bele oninen ögrenduò” anlatıyor Sefer dede.

Südrete nine şöyle diyor: *“Şimdi onar bizim dilimizi úanmıyer biz onarın dililerini úanmıyeruò. Ögrene-ögrene, bir gün, iki gün, bir hafta, ögrenduò. Onnarda başa baş diyer, ayağa ayağ, úola úol diyerdi, saça saç, geldi'me kel, getti'me ket, suya su, etmege nan diyerdiler. Onnarın dilinde çoò söz bizimkiydi. Onuçün çabuò bizde ögrenduò... Úazahlar diyer “Sen kazahşasını bizden caksı kaydan bilesin?”* (Sen Kazakçayı bizden daha iyi nerden biliyorsun?).

Ziya dede anlatıyor: *“Úızımcan biz ki buraya gelduò uruşça bilmiyeruò. Onnar úazahça söyliyir biz gendi Türkçede konuşıyeruò. Úazahçayı iki gün içinde ögrenduò. O da bizim dildir, uzaò degül. Biz ki, mesel, diyeruò su o da diyer ki su, biz diyeruò etmek onnar diyer nan, ee nan da bizim Türk dilinde nan deyiliyer etmege. Yani çoò raznitsa yoòtur. Otur otur'dır, tur tur'dur”*.

Eve gelince Türkçe söyliyirim

Ganime nine diyor: *Burada biz yedi dinin içindeyduò gene gendi dinimizi saòladuò. Bize bir Türk mollası gelmişti dedi ki siz bizden de eysiniz. Din içinde din saòlyersinis, dedi. Gendi dilimizi nesil unudaò, úadanalem? Bizde úazaha gelduhça úanduriyersin, evde gendi dilimizde söyliyeduò... Gendi gendimize úazahça, orusça öğrenduò, her işe de úabullenduò. Gendi dinimizi tuttuò, gendi yemegimizi yeduò*". Kendi çocukluğundan hatıralar bu satırların iyi bir örneğidir. İster okulda, ister sokakta hep Rusça, Kazakça konuşurduk arkadaşlarıyla, ama evimize girer girmez Türkçe şarttı.

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu'na: *"Kendi dilinizi nasıl saklayabildiniz?"* soruma böyle bir cevap verdi: *"Balam, ana dilini yütüren adam misliman olur mi? Egerki sen Türk balasın gerek ki Türk dilini yütürmiyasın. Biz gelduò úazaginen úazahça söyliyirim, urusinen urusça söyliyirim, uygurinen uygurca, ama eve gelince türkçe söyliyirim"*.

Nida dede anlatıyor: *"Biz burada her dilde úonuşıyeruò, úızımcan. Gelende bilmiyerduò, ama sora úazahçada söyliyeduò, gendi dilimizi de söyliyeduò, urusçada öğrenduò. Úazahstan'da her millet var ki. Heppisini öğrenduò. Bizim millet bizim dili yütürmedi, yütürmeduò. Úazahçayıda temüz öğrenduò. Aşındı hep çocuò urusçada söyliyir, úazahçada söyliyir"*.

Bekir dede diyor: *"Gendi dilimizin saòlanması-evde çalçocuğinen hep gendi dilimizi söyliyeduò. Onnar da örgendi"*.

İsrafil dede bunları söylüyor: *"Biz burayaki gelduò, burada misliman şariatından heçbir şey úalmamış. Bizim, nesilki orada ata-babalarımız neteyür şariat"*

götürüyordu, oruç tutmaò, namaz úlmaò, o bizim ağızımızda, o zamandan nesil idi günü bugüneçen biz eleyuò. Úazahlar gendilerde hekmet ediyerler ki, neçe yıl Rossiya'nın içinde turdunuz da, heçeçine gendi edetinizi, dilinizi heç unutmamışız. Biz gene eleyuò aşındı”.

Altmış bir yıldır kendi anavatanlarından uzakta yaşayan Ahıska Türklerinin kendi dil ve dinlerinin, örf ve adetlerinin korumaları şaşırtıcıdır. Sadece bununla yetinmedi bu halk. Bunun yanında çok güçlü bir sözlü kültüre de sahiplerdir.

Çalışmamızda Asratov Nida Ridvanoğlu'ndan derlediğimiz masallardan örnekler verdik. Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer'in bacısı, Madina Hanımın yazdığı şiirlere yer verdik. Kendisi 85 yaşında, üçüncü sınıfa kadar tahsil görmüş. Şiirlerinde 11'li hece ölçüsünün egemen olduğu dörtlükler fazla. Şiirleri oluşturan dörtlüklerde a a a b, c c c b tarzında Türk halk şiirinden tanıdığımız koşma ve semai de görülen kafiye şeması vardır. Ancak ölçüde olduğu gibi kafiyede de aksaklıkların oranı oldukça fazladır. Şiirlerinde: dünyanın geçiciliği, anne-baba sevgisi, çocuk sevgisi, adama bir nasihat konuların yanında dinsel içeriklidirler. Güller Kamalova'dan Ahıska Türklerinin atasözlerini, Ceferinoğlu Sefer'den Ahıskalılarının günlük yaşamlarında kullandıkları duaları verdik. (Bkz: Ahıska Türklerinin Sözlü Kültür Ürünleri).

Bugün masallar, atasözleri, türküler hâlâ Ahıskalılar arasında koruyor varlığını. Tıpkı kendi çocukluk yıllarımdaki gibi. Akşam olunca biz ablamlarla kendimizi dedemizin dizlerinde bulurduk. Dedem de saçlarımızı okşarken “Bir varmış bir yohmuş...” diyerek masala başlardı. Onu nasıl heyecanla dinlerdik. Artık ihtiyarlarımızın çoğu rahmetli, ama biz onları, anlattıkları masallarda yaşatıyoruz.

Türk oldukları için sürülmüş, Türk oldukları için Sovyetlerden binbir zulüm görmüş ve Türk oldukları için hâlâ dışlanıyor bu halk. *“Eskiden úazaòlar çoò ey şennigidi. Aşındı birez úötilendiler, ceyiller bizi [ò]azetmiyer. Yanı ki bu başòa halò aramızda niye var? Ki başòa halòsız da olmaz, hökmettürse eger”* anlatıyor Heyrullah dede.

“Kazaòlarinen eyuò. Ele ziyanı bize yoòtur. Ama gel ki oğluşagımız oöiyer, paraynen zorla düşiyer instituta, tehnikuma. Oòumayı úurtuliyer, ama sora da iş vermiyerler. Bizim ele adamlar var ki iki tene diplomi var bir işi yoò. Úoymiyerler, hor görmiyerler, saçiluò ediyerler. Aşındı baòsana bir tene iş başında bizim milletten var mi? Yoò. Kimse yoòtur. Úadri yoò, iş vermiyerler” diyor Nida dede.

Sovyet Birliği dağılmadan önce bütün büyük işlerin başında Ruslar vardı. O zamanlar böyle bir politika izleniyordu. Ruslar kendilerini üstün görüyorlardı. 1990’lı yıllarda Sovyetler dağılır ve 1991 yılında Kazakistan Cumhuriyeti kendi bağımsızlığını ilân eder. Bu sefer konumlar değişir; Ruslar ikinci Kazaklar ise birinci plana çıktılar. Ahıska Türkleri ise her zamanki gibi en alt sınıf olarak kaldılar. Onlar için değişen hiçbir şey olmadı. Günümüzde bu ayrımcılık hâlâ devam etmektedir.

Altmış bir senedir anayurtlarından koparılan Ahıska Türkleri kendi acılarıyla başbaşadır. Bugüne kadar çaresizlik içinde yaşıyan bu halk hep vatan hasretiyle ayakta durmuştur. Yüreklerindeki yaraya zaman bile çare olmamıştır.

“Burası eydür, ama gel ki yerimiz, yurdumuz hep aklımızdadur... Yádıma gelende yerimiz yurdumuz aòlım gediye başımdan” ağlayarak anlatıyor Südret nine.

“Ordan gelen bizim ihtiyaerlar ömürleri geçti, çoò ağladiler, sızladiler. Çoğı de veten deyip derdinden eriyip gettiler. Veteni braòmaò, gelmeò çoò çetin

meseledür. Varı úaldı, döwleti úaldı, yeri yuvası úaldı. Bizim milletin çoğı o derdinden öldi. Veten deyip vetene ulaşamadılar...” diyor Bekir dede.

“Úızımcan Kafkazi desem, oranın úüli buranın altunundan bene eydür. Can sağluğuna ora ey. Oranın suyi derman, havası daha da ey. Orası buradan yüz úatlı artuğ idi. Ele hesret úalmışuò ki...”. Yüzüme baka baka gözyaşı döküyordu ihtiyar...

Şirin Ziya dedeyle konuşmamız artık sona eriyordu. Aniden bana bir soru sordu. Dedi ki: *“Sene bunnarı kim dedi ki yaz? Niye?”* Ağlayarak devam etti: *“Benim içinde hele o yara var úızım, çoò úüsmişim, çoò. Borcom boguzı bir yoldı, Türkiye keseydi yolu, milletimi ver malı da yeri de senin olsun deseydi. Niya ele etmediler? Niye bizi yalağuz braòtiler? Saab olmadiler?”* sorusuna ne cevap vereceğimi doğrusu bilemedim. Ziya dede sözlerine devamla: *“Suleyman Demirel buraya geldi. Getmiştim Almatı'ya el verip selemleşmişuò. Dedi ki ne yüregimden çığardurum ne de aólımdan. Ne aólına getürdi ne de yüregine. Hani niye götürmedi? Götürecem dedi. Ama ileri ki Turgut Özal, o götürercaòtı. O camiya girdi namaz úıldı Almatı'da. O dedi ki ne teyür olsa da getürecem. Gel ki yetişmedi...”*.

“Türkiye Cumhuriyatı birez uzaò oldı bize, bize de bir yerden yardım gelmedi...” gözyaşlarını silerek dedi Mehmet dede.

Beklentiler

Bunca acıyı çekmelerine rağmen Ahıska Türklerinin içinde hâlâ bir beklenti vardır. O da kendi topraklarına kavuşma, bir vatana sahip olma ümidi. Bundan hiçbir zaman vazgeçemediler.

“Dileğim de gene odur ki Allah Utala gene nesib etsin gendi yerlerimizi, gendi Türkiyamızı, sağ-selemetinen göraò, aleminen barabar” diyor Südret nine.

“Güni böğüne úadar bizim ihtiyarlarımız olsun, ceyillerimiz olsun gene de diyeruò ki bizim vetenimiz olsa, bizde veten sabi olsaò, bizim de yuvamız olsa bize çoò ey olurdi. Ey turiyeruò, ama gene de vetensiz adamın yeri başòadur” diyor Bekir dede.

Aslanoğullarından Ceferinoğlu Sefer’in sözleri dikkat çekici: *“Eger Allah yazsa, ben, o Gürcistan’da gendi yerimde yaşamaya razıyım.*

El yaòşı, ulus yaòşı, geymeye keten yaòşı.

Kurbet el cennet olsa ölmeye veten yaòşı.

Kızımcan, ölmeye veten yaòşı. Ben orda anadan olmuşım, dedem de orda anadan olmuş, dedemin dedesi de orda anadan olmuş. Bura cennet olsa, bene ölmeye veten yaòşı. Buni eskiden aşuòlar demişti”. Bunun üzerine ben bir soru sordum: *“Yani, buralar sizin için hâlâ gurbet midir?”*. Sefer dede: *“Bura bene úürbettür. Türke, Allah Utala yol açarsa, ben gene o Erzurum vilayatına giderim. Orası bize çoò yaòındur, biziynen aynidür. Ele birinci ben giderim, ama ele olsa şenniginen barabar, úomşinen barabar ben Gürcistan’da yaşamaya razıyım”* dedi.

Köyden köye dolaşarak, ihtiyarlarım ile konuşarak onlarla birlikte güldüm, birlikte ağladım. Kendim için yeni çok şey öğrendim. Kendi milletimin acılarını paylaştım. Öğrendiğim bilgileri bizden sonra gelen nesillere, bu sayfaları okuyan herkese aktarmayı bir vazife gördüm.

Dilekler, temenniler

Sonuç olarak ihtiyarlarımın son dediklerini, dualarını da burada vermek istiyorum. Şaşuyev Mehmet Koçoğlu’nun dediği sözler: *“Ben bu sözleri şimdi söylüyeyim. Benim yaòın úardaşımın oğlu Kazım getürmüş úuzunu, Fatma’yı. Úızı*

Türkiye’de oöiyer. Sizleri çoò ögiyer. Allahu Taala mislimana heyri ömür, rızih versin, askerimize de silah, kuvet, selemet versin. Allahu Taala Türkiye’yi, Kazahstan’ı saòlasın. Siz de saòolun, varolun”.

“Ee balam, Allah göstermesin, Allah etmesin. Çoò çektuò. Cana zor baòtuò. Senin hatırın için bunnarı söyledim. Kafkas’tan başladım türkiyenen úurtuldum, úuzımcan.” dedi Recepova Ganime Veyselkızı.

Osmanova Südret Rasülkızı: *“Dileğim de gene odur ki, Allah Utala gene nesib etsin gendi yerlerimizi, gendi Türkiyamızı, sağ-selemetinen göraò aleminen barabar. Orada sizi Allah saòlasın bizleri de burada Allah saòlasın”*

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu bana bu sözleri dedi: *“Götür bunnarı yaz balam. Diyenler de saòolsun yazanlar da saòolsun. Mislimannuh bizde Elhamdülille. Yaşasın Türkiye. Var olsun”.*

IV BÖLÜM: AHISKALI TÜRKLERİN SÖZLÜ KÜLTÜRÜNDE ÖRNEKLER

1. Nida Ridvanoğlu'ndan Masallar

1.1 Altun Topi

Var idi yoò idi vaòtinin birinde zamanın ikisinde bir ağa var idi. Çoò zengin idi. Bu ağanın üç tene oğlu var idi. Oğulları geldi yetişti. Bu sırada ağanın úarısı öldi, úaldı tek. Oğulları buna baòmiyerdiler. Böyük oğlu da ortanci da küçügi da baòmadiler. Ağa dedi ki:

-Yavaş, bunnarı ben teke çekem.

Böyük oğlını çağırđı dedi ki:

-Balam, sen úaran de bene baòsın, falan yerde bir böyük altun topi saòlamışim de ben ölünden sonra o altun topi sen alursun.

O saat geldi bu úarisına diyer:

-Úız, buna, babama, ey baòarsın. Yedürürsün, içirürsün, paklarsın, temizlersin.

Neyse, bir hafta aradan geçti ağa ortanci oğlunu çağırđı.

-Ola, oğlum seni seviyerim, felen yerde altun topi var bir tene, ben ölünden sonra alursun, ama ben öleneçen úaran de bene ey baòsın.

Neyse, buda ele yaptı. Artuò bu iki úarı baòiyer, baş ediyer ağaya, birbirine amal vermiyerler. Bir haftadan sonra da ağa küçük oğlunu çağırđiyer.

-Oğul, benim küçük oğlum sensin, felen yerde altun topi var, saòlamışim, benki ölürüm benden sonra o topi alursun senin ceti cetey yeter, ama úaran de bene baòsın.

Neyse, bu üç gelin da bunun başında ele tolaniyerki, daha ne? Tolaniyerler, o geliyer baòiyer bu geliyer baòiyer, herifi elin üstünde gezdüriyerler. İleri heç baòmiyerdiler.

Bir zaman aradan geçti ağa öldi, ömrini size bağışladı. Küçük oğlan úaçtı ileri getti da topi çaldı. Aldı oradan da götürdi gizletti. Böyügi getti ki top yoò, ortanci getti ki top yoò, küçügi getti ki top yoò.

-Ola bene babam ebile demişti.

-Bene de ebile demişti, birbirilerine demişler.

Bu üçüde başladiler birbirine vurmaya, çekişmeye. Biri dedi ki:

-Sen aldın.

Öbüri diyer:

-Yoò sen aldın.

Bunnar ters úıyamadiler, bir-iki ay ki aradan geçti dediler ki:

-Bele çekişmeynen olmaz. Şikeyete gedaò. Aòrı ökmette úadi var onun yanına gedaò.

Neyse, bunnar üçide úaòtı da úadiya gettiler. Kendileride cahil degüller. Yolda getmede, böyügi ögde gediye, ortancisi peşinde, küçügi de en geride geliye. Barabar getmiyerler, ayrı-ayrı gediye. Bir düz tallaluğa ogradiler. Böyügi baòtı ki öğüne bir adam çıòtı.

-Salam aleykum.

-Aleykum selam.

-Ola, úardaş ben bir deveyi yütürdüm görmedin mi? tanıştı adam.

Ağanın böyük oğlu dedi ki:

-Bir gözi kör miydi?

-Ola úardaş o devedür, gözi görmiyerdi, benimdür.

Dedi ki:

-Ben bilmem, benden gerideki úardaşıma tanış.

Bu ogradı getti, geldi ki geriki úardeşi.

-Salam aleykum.

-Aleykum selam.

-Ola úardaş, ben bir deveyi yütürdüm görmedin mi?

Dedi:

-Bir yüki pal bir yüki yağ mi?

-He.

Dedi:

-İzini gördüm gendini görmedim. Get benden sonraki úardaşıma sor.

Neyse, geldi küçük úardaşıma:

-Salam aleykum.

-Aleykum salam.

-Ola úardaş, bir deveyi yütürdüm görmedin mi?

Dedi:

-Üstünde ikicanlı úarı mi var idi?

Adam bağırmaya başladı:

-Ola úardaş devemi ne ettiniz?

-Görmeduò ağa. İzini görduò gendini görmeduò.

Bunnar şamata etmeye başladılar, ay kütüldi. Ağa tanıştı:

-Ola, siz nereye gediyorsunuz?

-Biz úadiya gediyeuò.

-Eylese ben de sizinen geleceim.

Gettiler úadiya çitötiler. Úadi başladı bunnara hórmet rahmet etmeye. Bunnar ki meselesini söyleneçað devenin sahibi dedi ki:

-Úadi sağolasın, benim bir şekiyatım var.

-Ne haber, de baðem balam, dedi úadi.

Dedi ki:

-Úadi sağolasın, ben bir deve yütürdüm. Bu adama dedi ki devemi gördün mü, dedi bir gözi kör miydi? Bir gözi kör idi benim devemin. Bu ikincisine dedim, bu da dedi ki, bir yüki pal bir yüki yağ miydi? Dedim he. Üçüncüsüne dedim, üstünde ikicanlı úarı mi var idi? Dedi he.

-Eee, dedi úadi, herifin deveni ne etmişiniz, işte temüz görmüşüz.

-İzini görduò gendini görmeduò, dedi üç úardaş.

Úadi düşündi düşündi

-O zaman sen nesil ağnadın ki devenin bir gözi kör idi? Sordi úadi böyüğüne.

Dedi:

-Úadi sağolasın, giderken yolun hep bir terefini otlamış, öbür terefinin bir çöpüne bile degmemiş. Ondan ağnadım ki bir gözi kör imiş.

Úadi turdı, dedi ki:

-Senin ki düz.

Sonra ortancıya gelende:

-Sen neden ağnadın ki devenın bir yüki pal bir yüki yağ?

Dedi ki:

-Úadi sağolasın, yağ olan yere úarınca çòuşmuş pal olan yere sinek çòuşmuş. Ondan ağnadım ki bir yüki pal imiş bir yüki yağ imiş.

Úadi gene turdı, dedi ki:

-Senin ki de düz.

Sonra küçüğüne geldi.

-Peki, sen neden ağnadın?

-Ben ondan ağnadım ki, o ki deveyi yòmiş suyun başına gelmiş oturmuş su içende, úari iki eline çòkmiş de ele su içmiş de ele úaòmiş. Ondan ağnadım ki úarı iki canlı imiş. Yanı izini görduò da gendisini görmeduò.

Úadi deve sahibine dedi ki:

-Çiò buradan, hadi. Herifler devenin izini görmüşler gendini görmemişler.

Onu kovaladı, üçünün meselesini dinledi baòtı ki: "Oho, büyük bir çataya rast geldim, bunnarın meseleyi ben açamiyacağım". Getti, bir nökeri var idi, onu çağırdı dedi ki:

-Bir úoyun kes.

Úoyun kestirdi, büşürttürdi, úavurma ettürdi. Hazır oldu getürdi aş-ekmek, sufrayı úurdiler úadi úapiya çìòtı. Úapının ardında turdı úulaò veriyer. Üç úardaş úaldı sufrada. Úavurma geldi, teze etmek geldi. O ki böyügi ete el vurdı, dedi ki:

-Ola bu et itin etidür, úadi bize itin etini yedüriyer.

Úadi eşidiyer: "Delidür köpekoğlı, itin eti da ne idi?" şaşti úadi. Ortancı etmek aldı dişledi, dedi ki:

-Etmek úan úoòıyer. Etmek bişüren úari temüz degül.

Buna da úadi bir şey diyemedi. Neyse, küçüğüne geldi, o da dedi ki:

-Ola bunnar ne yitürmiş ne arıyer, padişahının kendiside piçtür.

Bunu ki dedi úadının papağı yoòarı getti. Bunnar başladı yemeye, úadi da sükütten dışarı çìòtı. Dışarı çìòtı getti padişahın yanına.

-Padişahım sağolasın, e bile e bile oldu ne dersin? Padişah úadiden daha çò şaşti, úaòtı getti anasının yanına. Bir seksen-yetmiş yaşında anası varmış. Getti dedi ki:

-Ana!

-Ne padişahım?

-Ana bir memeni versene hasretlendim ana, sene úurban olem.

Nene de ihtiyar hasta nene.

-Ola oğlum neynersin?

-Yoò ana ver hasretlendim.

Neyse, memesini çıòarttı verdi, o ki mökkem dişledi:

-Ana, deki ben kimin oğlıyım?

Dedi:

-Oğul öldürme diyem. Senin baban ki var idi, padişah idi. Hangi úarıyı alıyerdi úız toğıyerdi, úarıyı da kesiyerdi úızı da kesiyerdi. Beni ki aldı, yattım ben da úız toğdum. Úız toğdum yanımda ki ebeye dedim ki: "Sene çocuğun tartısı altun verem bene oğlan bul". Tam bu zamanda köyün kenarında bir fukara nene yattı, úocası yoò, onun oğlanı oldu benim úız. O oğlanı bene verdiler benim úızımı da ona verdiler. Senin tartın ben altun verdim seni aldım.

Úadi parmağını dişledi: "Ola hep gerçek imiş". Sonra getti çobanı çağırdı.

Dedi ki:

-Ola çoban, köpekoğlı, oboca tavarın içinde sen iti mi kestir?

Çoban turdi:

-Aaa, ağa, tavar öldi da úuzu úaldı, oni itin memesinen böyüttüm.

Úadi baòtı o da gerçek. Getti úarısının yanına. Úarısı etmek úoyiyer.

Dedi ki:

-Úız, úarı etmegin niye úan úoòıyerdi?

Dedi ki.

-Şeriyette ayıp degül, ben temüz degülüm etmek büşürdüm.

Úadi geldi nökerine söyledi ki:

-Ola atımı ayarla.

Bu arada úadinin akıllı bir úızı var idi. Getti úızın yanına geldi. Úızına dedi ki:

-Úızım, bunnarın meselelerini ben açamiyerim úaçacağım. Ne edeceksen et.

Bunnar etmek yiyenecen úadi bindi atına da getti başòa yere. Bunnar etmek yediler, sufrasını úaldurdiler. Bu arada anlarına úadinin úızı geldi, dedi ki:

-Ey úardaşlar, gelin Şimdi syliya. Babamı felen yere padişah ađırmiŐ oraya getti, babam gelenean sz sohpet eda.

Demin dedu ya ki úız o ahıllı. İŞte úız başladı bunnara meseleyi sylemeye, belki altuni bula.

-ÚardaŐlar, vatın birinde zamanın ikisinde, bir kyde bir fuara oğlan ağanın úızını iştiyerdi, úız da oğlanı iştiyerdi. Bir gn bu fuara oğlan, úız suya gedeneen, úızı tutiyer.

Diyer ki:-Úız sen bene kecan.

-Ola, dedi úız, anan yaŐı baban yaŐı, ben ağanın úızıyım, sen fuara oğlı, hiçbir Şeyin yo, tutarlar seni natan, sen benim úanıma girme.

-Yo, diyer oğlan.

-Tamam. Sen bene elini vurma, andım olsun Allah'ın yanına, nereki beni krrler birinci gece senin yanan gelem.

Turdu oğlan. Allah'ı sevdirdi ne etsin?

Dedi:

-Get, Allah seninen olsun.

Úızı úoyertti. Úız getti. Bir mddet sonra geldi haber úomŐı padiŐahdan. Padişahın oğlı var idi, evlenecek. Geldiler da bu úıza bey deđiŐtiler. Bu padişahın oğlı, o da zengin ağanın úızı. Adetinen iş yaptılar. Birbirine al-ver ettiler, altun, amarat o geldi. Şimdi vait veda geldi ki, gtreca úızı. Ama úız Allah'ın yanına and etti ki, birinci gecesini o çocuğun yanında gereca. Bunu aldiler davul zurnaynen, eskerinen gtrdiler. AŐam ki oldu bunnarı, oğlaninen úızı, zifaya verecatiler, úız cefinden ağu ığarttı.

Dedi:

-Benim Allah'ın yanında Şartım var. Bizim kyde bir oğlan beni iştiyerdi, tuttu, ben el vurdurmadım, dedim birinci gece senin yanına gelrm. Şimdi beni úoyertsen sene yar olurum úoyertmesen bu ağuyi içip lecem.

-Get hanım, Allah seninle olsun.

Úız ıt yola. Gece yalağuz, boynunda altun, meceri, boncu, dzen, mahmudiya, o urbaynen úızı úoyertti. Úız yolda giderken úızı haramiler tuttu. Batiler ki bu altun amaratinen nereye gediyer. TanıŐtiler.

Dedi:

-İşte ebile-ebile, and etmişim şimdi oğlanın yanına gediyerim.

Harambaşı dedi ki:

-Ola el vurmayın úıza. Bu úanayaòlı olduğu yerde and etmiş, etme getsin.

-Haram başı úoyerdin beni, ben geri gelende sizin yanınıza uğrıyem, dedi úız.

Úızı aldiler úöyün úırađına getürdiler braòtiler. Úız gece geldi düz oğlanın úapısına çıòtı. Úapiya vurdi oğlan çıòtı.

Dedi:

-Kimsin?

-Ola, benim.

Adını söyledi úız.

-Benim, baò, geldim. Sene and verdime ki, birinci gece senin yanan gelecem.

Ele úız gettim úız geldim. Aò sen, aò da ben.

Oğlan açti úapiyi baòtı ki, altun, boncuò, düzen, küpe, üstünde kemer eleken gelmiş. Dedi ki:”Ola benim ki daha ne adamluò olur? O adam buni úoyermiş, ben ne yapacam ki?”

Dedi:

-Get, sen benim bacimsin.

Çevürdi úızı, úöyün úıraòınıçan yola çığarttı. Úız çıòtı geldi haramların yanına. Baòtı ki haramiler hep yuòlıyer. Úaçsa, geder úaçar. Getti oyandurdi harambaşıyi.

Dedi ki:

-Úaò, ben geldim.

Haramiler baòtiler ki úız gerçekten de gelmiş, yaldatmamış.

Dediler ki:

-Sen ki, o úanayaòlı yüreginen, o insan mertinen, Allah’ın eminenen geziyersin get Allah seninen olsun.

Bu an úardaşlardan en küçügi dedi ki:

-Ne, altunlarını almadiler mi?

Úız dedi ki:

-Altun topı sendedir. İşte úardaşlar altun topinizi bu aldı.

Úalan iki úardaş küçüğünden altun topi çığartturdiler. Masal da burada tükendi. Allah heyirli ömür gün versin.

1.2. Diner Söylemez

Var idi yoò idi vaòtinin birinde zamanının ikisinde bir zengin ağa var idi. Bunun üç tane oğlu var idi. Bir gün oldu ki, ağa dünyadan getti, oğulları úaldı. Ne işleri var ne de bir şey. Bunnar malını-mulunu evini hep yediler de úaldiler fuòara.

Bir gün en böyügi dedi ki:

-Neydeò ola, bele acından mı öleò? Siz turun ben gedem bir yerde işliyem para úazanem getürem. Hem kendimin boguzumi úayirurum hem de sizin.

Neyse, bu üçünün üç tene atı var idi, bu atına bindi de getti bir başòa şehre çıkò. Aòşam oldu. Bir úapiya vurdi bir tene nene çıòtı.

-Nene! Vaòtın öeyrli olsun.

-Her vaòtın öeyir ogul.

-Nene tanrı misafiri.

Dedi:

-Balam, buyur.

Neyse, bunu tanrı misafiri etti nene. Getürdi atını içeri bağladı, buna yedürdü, içürdü. Dedi:

-Nene ne haber var şehrinizde? Şennigize ne olmiş? Birileri güle-güle gediye birileri aglaya-aglaya.

Nene dedi:

-Oğul bu şehirde bir padişahımız var. Padişahının bir úızı var, diner söylemez, kimki úızı üç dönüm söyler úz ona úöçecaò, kim ki söyledemez öldürüyer, kellet ediyer.

Oğlan yattı bir şey demedi. Sabagına úaòtı, heyirli sabaò üstümüze açılısın, dedi ki:

-Nene bene o padişahının evini ögret.

Dedi:

-Ola oğul, o cadıdur, o ele işler eder sen onu söyledemezsin, naòtan ölürsün balam, etme getme. Nerden gelmişin, uzaò yerden, başòa yere get, iş bul işle.

-Yoò nene gedecem. Nasıl olsun ki ben ağanın oğlu, bir úızı söyledemem.

-Get, olgum get, günaòı sene, dedi nene.

Ağannın böyük oğlı úaòtı, nene öğretti evlerini, düz oraya getti ki şennik yığılmış padişahın sarayında. Ham adam geldi.

-Gel, gel, dedi.

-Ben söze girmeye geldim.

-Buyur balam.

Bunu buyur ettiler, içeri çağıldiler.

-Balam baò, üç dönüm úızı söylettin úız senindür, üç dönüm söyletmedin başını keserüò. Aburaya úol úoy.

Neyse, úoydi úol. Artık bu başladı, Musa kimi, aşğdan yaldatıyer, yoòardan yaldatıyer, felenden filenden úız heç, ses yoò, bir kelime bile demedi. Daha oğlan söyleyemedi.

Dediler:

-Ola oğul söylet.

-Daha sözüm yoòtur. Ne söyleyem?

Bunun başını kestiler. Bir ay mı iki ay mı aradan geçti. Úardaşları gözediyer ki, bize belki idara geture. Ama hiç gelmedi, haber de yoò. Ortanci dedi ki:

-Ola yavaş bende gedem. Belki o şeherde onu bulurum, belki bir işe tutuldu da gelemiyor.

Neyse, ortanciside úaòtı getti, düz o şehere çıòtı. Aòşam oldi. Böyük úardaşın gettiyi úapiya geldi. Baòtı bir nene oturiyer.

-Nene! Vaòtın heyri olsun.

-Her vaòtın heyri.

-Nene tanrı misafiri.

-Oğlum buyur.

Bunu buyurum etti. Oğlan içeri girdi ki, oòo úardaşının atı turiyer.

-Nene abu at kimindür?

-Oğlum maşallah, seni onun üçün mü ben misafirluga aldım? Benimdür.

-Yoò nene, sen Allah'ı seversen düzi de, ben atı tanıyerim.

Neyse buni içeri buyur etti dedi ki:

-Balam e bile-e bile bir oğlan geldi, bu şeherde padişahının bir diner-söylemez úızı var onı söyletmeye getti de oğlanı öldürdiler.

-Oy, ben de gedecem nene, úardaşımın anını alem.

-Ola, oğul, ben onada dedim balam, o cazıdır sen onı söyledemezsin naòtan getme ki seni de öldürürler, yazuòtur. Get baòşa yerde iş bul işle, úazan, ye.

-Yoò nene, ben úardaşımın úanını alacam.

-Ola oğul, úardaşında ele dedi, naòtan ölürsün getme. O atı da götürde get, istemem.

-Yoò nene.

Neyse, gece oldu yattılar. Sabağınen erden úaòtı nene gene dedi ki:

-Oğul getme.

-Yoò nene, padişahın saraylarını bene öğret.

Öğretti. Düz getti, geldi gene camaat yığılmış. Bir ham adam geldi, dedi:

-Ola ne oldu?

-Ben úızı söyletmeye geldim.

-Geldiysen al bu akta úol úoy.

Çıgarttı aktı verdi, oòudı.

-Razı misin?

-Razıyım.

-Aburaya úol úoy.

Úol úoydi. Ey, saat on ikiden başladı, buni içeri çağırdılar, dediler:

-Gel söyle.

Başladı ortanci oğlan. Aşağdan vurdi yoòardan vurdi, söyledi-söyledi, ne söyledi ne söylemedi úız heç, eyle ferdenin ardında turiyer úulaò veriyer, hiçbir şeyden haberi yoò.

-Ola gene var mi sözün?

-Yoò.

-Söyle.

-Yoòtur daha.

-Yoòtur sa cellet buni, dediler.

Cellete götürdiler de bunun başını da kestiler.

Gel haber kimden verem- küçük oğlandan. Beş-altı ay aradan geçti hiç biri gelmedi. Bu evlerini sattı, parayı úoydi cefine da dedi:

-Gedem, úardaşlarımı bulem.

Evlerin parasını cefine úoydi çiotı yola. Geldi bir mezerluğun úırağından ogradı, baòtı ki bir adam bir öliyi çığartmış de ne dögiyer. Geldi:

-Ola úardaş dellendin mi, öli dögülür mi? Niye dögiyersin?

-Ola yavaş, bu sağ vaòtında benden yüz altun aldı da vermedi şimdi yüz tene toppa vuracağım.

Oğlan dedi ki:

-Ola, aşındı ki bunun yüz altunini versem daha dögmessin mi?

-Daha niye dögecem, benim aòlım ki deger ben dögmem daha.

Oğlan çığarttı adama yüz altun verdi, öliyi tekrar, mezara, yerine gömlättürdi. O adam parayı aldı azeda-azeda, bu da düştü yolun turabına gediye. Getmede yolda ele bir yağış yağdı ki tırnaòaçan su oldu. Deli düz, nereye gitsin? Ağaç yoò taş yoò bir şey yoò. Atın üstünde su oldu, ele oldu ki, suya soòti çioarttiler. Bir zamandan sonra havalar açıldı. Attan endi, üstünü süzdü. Biraz cefinde altun úalmıştı, oni çioarttı açtı kurusun diye. Urbasını da hep açtı, úuriyer. Gendi de tiliplaò, ton gömleginen, oturdu bir taşın üstüne. Bir de baòtı ki bir delükten bir tene siçan çiotı geldi altunun birini aldı úaçtı. Oğlan gendi gendine güldü “Yavaş şimdi sene gösteririm”. Getürdi o siçanın delüğüne úamayı úoydi. Siçan çiotı oradan úama başına çökti. Başına çökti, siçanı tuttu. Siçan da bağırdı ki:

-Ola öldürme, úardaş olaò.

-Ola, sen siçan ben adam, altunimi niye çaldın? Ben seninen úardaş olamam.

-Ola öldürme, aşındı altunini getürem de seninen biz úardaş olaò.

Oğlan úılıcını úaldurdu, siçan getti iki altuni de getürdi çioarttı verdi. Dedi:

-Şimdi seninen ben úardaş olaò ama, sözümde çioamiyasın. Benki ne diyerim onu edersin, ele kardaş oluruò.

-Nasıl? tanıştı oğlan.

Başladı siçan söylemeye. Dedi

-Senin iki úardaşın getti, felen şehirde diner-söylemez úıza, ikiside ölmüştür. İkisinin başını kestirdi úız. Şimdi sen gidersen, seninen ben úardaş oluruò, beni úutuya úoyarsın cefine soòarsın. Gedersen sen o bese girersen, aòşam ki olur diyersen günüz söylemem, aòşam ki olur, camaat ki yioılır bitevi, beni usuldan cefinden úoyerürsün diyersen ki: “Abu yastuò söyleyin”, ben yastuğun altından söylerim, sonra

oradan gelur cefen girerim. Úız cevabını verür, ama benim sözümnden çıòmiyasın. Olmiyaki kimseye söz veresin yangılsın, tekrarladı siçan.

Oğlan getürdi urbasını geydi, siçanı cefine úoydi. Ondan geldi çıòtı düz o nenenin evine geldi. Baòtı ki iki úardaşın atı turıòer. Dedi:

-Bunnarın sahabı hani?

Nene úyanı biyanı döndi. Oğlan dedi ki:

-Yaòşı nene, onnarın hepsini biliyerim. Atlar tursun bunda, benim atımda burada úalsın. Sabah ben gedecağım, Allah verse ben úızı söyledürüm.

-Ola oğul etme, getme. Úardaşlarında ele dedi, naòtan ikisi de öldi. Sen de ceyilsin, getme, sözüme baò.

-Yoò nene, gedecağım Allah'ın emriyle ben o úızı söyledecağım.

Neyse, nene dedi:

-Get oğlum Allah seninle olsun. Sözüme baòmiyersin ne ederim, dögemem, sögemem.

Sabah erden úaòtı oğlan geyindi, nene yolu öğretti düz padişahın konaòlarına. Gelgi, çağırdiler içeri. Dediler:

-Ola, balam, niye geldin?

-İşte ebile-ebile, dedi oğlan.

-Aòa aktımız budur.

Oğlan açtı oòudu ki, eger üç dönüm söylettin úız senindür söyledemedin başını keseruò.

-Razıysen úol úoy buraya.

Úol úoydı. Baòtı úardaşların da úolı var orada.

-Sadece aòşam, lampa yanarken söyledecem, dedi şartını oğlan.

Şehrin şennigi ne vardı hepsi gelgi yığıldiler oraya.

-Ola bir oğlan gelmiş, aòşamınen söyledecaò úızı.

Neyse, aòşam oldu. Oğlan geldi oturdi, siçanı usuldan úoyertti. Siçan getti bir yastuğun altına soòuldu. Oğlan dedi ki:

-Camaat, benim yerime bu aòşam abu yastuò söyliyecaò.

-Bize ne, bize ses gelsin, kim söylerse söylesin. Artuò siçan, yani yastuò başladı oradan.

-Camaat, vaòtinin birinde bir doğramaci, bir molla, bir tene de terzi var idi. Üç tene aròadaş yolda gidierler, gede-gede bir meşeye tayandılar. Meşe de yabani meşe imiş, adamı yiyen her cüre canlı var. Birisi dedi ki:

-Ola úardaşlar, üçümüzde birden yuòlasah bir şey gelürde üçümüzü yiyer. Gelseze birer-birer úarađulluò edaò.

Doğramaci dedi ki:

-Yaòş1. Benim baltam, bıòçım var, ben ağaç keserim, ataş yaòarım. İleri ben beklerim siz yuòlayın.

Neyse, bu ikisi yattı yuòladı. Dođramaci kaòtı bir tene ağaç kesti, getürdi dedi kendi kendine: “Ola ben niye boşuna çabalyem ki?”. Getürdi bir insan suratı yaptı; başını, úolını, úıçını, yere tayattı. Yuòusu geldi. Getti terziye dedi ki:

-Kaò, benim yuòum geldi.

Terzi kaòtı, gözlerini sildi, ataşı yaòtı bir baòtı ki çiplaò insan turıyer. Getti yanına baòtı ki, ha bu doğramaci ağaçtan, merfetini göstermiş, úız yapmış. Buda getürdi tikiş makinesını, úırıò-úırtıòtan buna bir úat úız urbasını tikti. Urbayı tikti, geydürdi, eyle tayattı, dünya gözeli úız oldu. Bunun da yuòusu geldi. Getti mollayı oyarttı, dedi ki:

-Molla molla kaò, artık sabah açılıyer yuòum geldi.

Molla kaòtı, ataşı ışıòlattı, baòtı ki başucunda bir úız turıyer. Getti yanına, òa, bu doğramaci yapmış, bu terzi tikmiş geydürmüş sıra şimdi bene gelmiş. Getti, Allah rızası için, abdasını aldı kıblaya turdı iki rifat namaz úıldı. Allah’a yarvaldı ki:

-Ya Rabbi sen bu úıza can ver.

Allah’ın hekmetinen úıza can verdi, dedi siçan. Şimdi camaat úız kime düşer?

Bunnar başladı; biri diyer doğramaci başladı ona, biri diyer terzi tikti ona, biri diyer mollaya, úız dayanamadı dedi ki.

-Ola bu ne aòmaò camaattur. Dođramaci ağaç kesti yaptı, terzi urbayı tikti, ama úıza can kim verdi? Allah kimin dileğini úabul etti? Mollanın. Úız mollarındur.

-Oooo, úız söyledi.

Bu anda oğlana bir kür getürdiler, tamur kürdi, verdiler. Millet tağıldı getti. Gece bunnarı zifava verende, siçan úapıya çıòanda dedi ki oğlana:

-Araya úılıcı çekersin, aròanı çevürüp yatarsın. Olmiya ki úıza ya el vurasın ya baòasın.

Neyse, úız yattı yılan vurmuşe döndi, yuòusı yoò, yuòıyamiyer. Oğlan aròasını çevürdi yuòıyer. Úız da gendilüginen el vuramiyer. Neyse, o gece úaldı. Sabaò açıldı, òeyri sabaòları açılısın, oğlan úaòtı düz nenenin yanına geldi.

-Nene, gözün aydın olsun úızı bir söylettim.

Nene oğlanı hörmetledi dedi:

-Oğul, Allah senden razı olsun, çoò ey.

O aòşam gene aldı siçanı cefine úoydı geldi dedi ki:

-Camaat olur mu bu aòşam da abu minder söylesin?

Dediler:

-Olur.

Artuò bu başladı ikinci gece söylemeye.

-Vaòtının birinde bir fuòara oğlan padişahın úızını iştedi. Úızını iştedi de, bu úız suya getti oğlan tutt oni. Úız dedi ki:

-Ola beni berbat etme, ben padişahın úızı sen fuòara oğlı, nesil olsa da beni sene yar etmezler. Öldürürler seni de beni de, ben úan sahibi olmaò iştemem. Allah'ın yanında andım olsun nereye gedersem birinci gece senin yanına geleceğim. Neyse, and etti úaldı. Bir ay mı bir yıl mı aradan geçti, úızı beylediler başka yere. Bir zengin padişah aldı da úızı davul-zurnaynen, eskerinen aldı götürdi. Úızın göski altun, amarat tolı. Şimdi zifava verecaòlar úız elinden şüşe çığarttı, dedi ki:

-Buraya baò oğlan, ben sene delmişin, benim bir şartım var Allah'ın yanında and etmişim. Eger úoyertsen şartıma getsem sene yar olurum, yollamasan aşındı abu ağuyu içerim ölürüm. Ne sene ne de ona úalurum.

Oğlan turdı.

-Neyse úarı get, Allah seninle olsun ama, geri gel.

-Gelürüm başka ne ederim, dedi úız.

Çıòtı úız yola. Yolda getmeden haramiler rast geldi. Úızı tuttılar baòtılar ki úız teze gelin, urba-iş, düzen, altun, kemer, boncuò. Harami başının yanına getürdiler.

-Úız, gece vaòtı sen bu urba bu altuninen nereye gediyrsin? Ne haber?

Úız dedi ki:

-Harambaşı sağ olası, ebile-ebile ben felen padişahın úızıyım felen padişaha gelin oldum, beni bir oğlan iştiyerdi, beni tutti de Allah'ın yanında and ettim ki,

birinci gece onun yanına gedecam. Şimda úocama geldim, úocam izin verdi, oraya gediyerim. Sen de bene izin ver gedem, Allah'ın yanında şartımı yerine getürem. Sonra gelürüm yanan soyarsın mı ne edersen et onı sen bilürsün.

Ondan haram başı dedi iki tene oğlana ki:

-Bunu úöyün úrağınacan götürürsüz kimse olmiya ki el vura.

Úızı götürdiler oğlanın úapisinecan. Úız úapisini döğdi, oğlan içerden çıòtı baòtı ki, o úız gelmiş. Dedi:

-Oğlan, aòa geldim. Allah'ın yanında and ettim. Böğün benim düğünüm idi, úocam izin verdi, geldim. Aòa ben, aòa da sen. Şimdi sen ve senin insafın úaldı.

Dedi ki oğlan:

-Dünya yüzünde sen benim bacimsin, get Allah seninen olsun.

-Sağol, dedi úız.

Birbirine el verdiler de úız çıòtı getti. Çıòtı haramilerin yanına geldi. Baòtı ki haramiler yuòlıyer. Getti onnarı oyarttı. Harambaşı kaòtı baòtı ki kız gelmiş. Dedi ki:

-Get úızım, eger oboyca merifetin var da sen bizi çığniya gedebilirdin de etmedin, oyandurdun get, anan sütü kimi helal olsun.

Buda getti úocasının yanına, úapiyi göğdi. Úocası açtı:

-Geldin mi?

-Geldim. Nesilki úız gettim ele de úız geldim. Şimdi aòa ben, aòa da sen.

Dedi:

-Camaat merifet kimdedür?

Biri dedi ki: "Birinci oğlan ki tuttu onun", biri dedi ki: "Haramın başındadır", bir başòası dedi ki: "Felende filende". Úız son turamadı dedi ki:

-Ola bu ne aòmaò camaattur. Halal úocası. Ondadur merifet.

-Oooo, úız ikinci kez söyledi. İkinci kürt gelsin.

Oğlana ikinci böyük kürt getürdiler geydürdiler. Neyse, bu gece götürdiler bunnarı zifava vermeye, siçan kapiden dişeri çıòanda dedi ki:

-Baò, sözünde turursun. Olmiya ki úıza yan baòasın, el vurasın. Úılıcı çek ortaya úoy, o úılıçtan adlayamaz, sende aròanı çevür yat yuòla.

O gece de ele yattılar. Sabah açıldı, heyri sabah üstümüze açılısın, geldi oğlan nenenin yanına. Atını gördi, vurdı úafayı yattı yuòladı. Nene azetti ki söyletmiş ikinci kere de.

Geldi üçüncü gece söyledecaò úızı. Camaat yığıldı. Oğlan dedi ki:

-Bu gece de bu lampa söylesin.

Başladı siçan söylemeye.

-Camaat, vaòtini birinde zamanının ikisinde üç tene oğlan bir úızı iştediler de kurbete para úazanmaya gettiler. Úız hengisinin hediyesini alsa ona úöçer. Oğlannardan birisi remçi, rem atıyer, ikincisi molla, ele nusòa yazar ki ölünün ağızına tamlatsan dirilür, üçüncüsünün de dizlerin úapağı yoò. Neyse, üçi gettiler barabar işlemeye. Aradan beş-altı ay geşti hepsi bir araya geldiler dediler ki:

-Ola biz burada helek oliyeruò úızımız nesildür orada? Hele bir baòale remci.

Remci rem attı dedi ki:

-Oooo, úız ele tar òastadur ki ağızına su tamladiyerler.

Nuòsa yazan dedi ki:

-Ben Allah'ın sayesinde ele nuòsa yazarım ki onun suyunnan bir tamça içse úız ey olur.

Üçüncü oğlan da dedi ki:

-Bir aylüò yolu bir saata gederim. Sen nusòayı yaz ben götürüm.

Neyse, bu oturdu nuòsa yazdı: biri tusi vermek, biri suyunu içürmek, biri gözünü yaòamaò. Yazdı verdi dedi ki:

-Abuninen tusi verürsün, abuninen el yüzünü yaòarsın, abuninen içürürsün úız ey olur.

Artuò bu aldı da altı aylüò yolu altı saata geldi. Geldi baòtı ki millet yığılmiş padişahın úızının ağızına su tamladiyerler. Bu itekliye-itekliye getti hepisini úapiya tökti, dedi:

-Ben mollayım bu úızı eyledecam.

Úızı getürdiler. Nuòsaları süzdü úıza tusi verdi, suyu içürdü, el yüzünü yaòadı úız úaòtı oturdu.

Oğlan dedi ki:

-Ey camaat úız şimdi hengisine düşer?

Kimi dedi remçiye, kimi dedi felene düşer, kimi dedi filana düşer. Gene úız sıgduramadı, dedi ki:

-Yani, o remcidür úızın hasta olduğunu söyledi, o da molladur nuòsa yazdı, o oğlan da eger ulaşturmasa fayda olmaz, ama úız nesil olsada mollaya dűřiyer. Onun úçün ki úız onun nuòsasını içti.

-Oooo, úız úçüncü ret söyledi.

Getürdiler bunnarın döşeklerini vurdiler. Siçan dedi ki:

-Yangılmıyasın, úılıcı araya úoyarsın.

Neyse, bu gece de ele yaptı. řimdi padiřahtur sabađına úaÒtı toy, dűđün, úırò gün úırò gece dűđn ettiler. Her gece de siçan diyer ki:

-Olmiya úıza el vurasın.

Neyse, toy dűđün ki úurtuldu ođlan dedi ki:

-Padişahım şimdi de bize izin ver gedaò, evimiz var yerimiz var.

Ondan padişah eskerinen, úořunen-işinen úızı úattı öğüne. Getürdi nerde ki siçan altını çaldı, o tağa geldi çiotiler. Siçan cefinden seslendi ki:

-Eglet!

Egletti. Siçan cefinden çiotı da bir delikanlı oldu. Dedi:

-Senin biz úardař olduò abu tağda, ele midür?

-He.

-Sözüme baòtın, senin o eylűđün yoò, şimdi úızı ben úazandım. Úılıcı bene ver.

Úılıcı aldı dedi ki:

-şimdi úızı ikiye bölceğim.

Yoòardan ki úaldurdu úıza vuracağıdı úız:

-Haaa, etti úoròusundan da, ağzından yılan çiotı. Vurdu yılanı toğradı-toğradı dedi:

-Eger úıza el vuraydın bu yılan seni öldüreceđıdı. Senin o eylűđün benim de bu eylűđüm, dedi siçan.

-Siçan úardař ele yavařale. Sen bu eylűđi bene ettin, bu úarıyı bene verdin ben sene ne eylűđ ettim ki? dedi ođlan.

-Sen bene ne eylűđ mi ettin? Sen felen mezarluđa ki ođradın, bir adam öliyi döđiyerdi o benim cendegimdi, ben o adamın ruhiyim. Sen o eylűđi ettin yüz altun verdin bende sene bu úızı da, dünyayı da verdim.

Oğlan aldı úızı getürdi eve. Úırò gün úırò gece toy-düğün etti. Onnar yedi içti yeraltına geçti bize de Allah heyri ömür, beòt versin.

1.3. Mayil Bek

Var idi yoò idi vaòtinin birinde zamanının ikisinde bir zengin padişah var idi. Züriyatı yoò idi. Bir gün bu seyrene çiotı dedi: "Bir şey edem belki Allah bir züriyat vere". Geldi bir tağa çiotı, çadırını kurdu, Leleynen oturdiler. Oturiyerler bir baòtiler bir pir ihtiyar geldi:

-Salam aleykum padişah.

-Aleykum selam.

-Padişah ne geziyersin?

-Ne yapım ihtiyar? Benim bir dileğim var oni arıyerim.

-Allah versin, ben verürüm sene bir alma, bu almayı götürürsün úarıynen barabar yiyersin, yarısını sen yiyersin yarısını o yiyer sizden bir oğlan uşadı olur da adını ben geleneçaò úoymiyasız.

Padişah azeda-azeda almayı aldı geri döndiki ihtiyar yoò. Dedi ki:

-Ola bu evliya idi.

Neyse, geri döndi geldi, almayı úarısıynen yediler, bunnar yattılar. Doòuz ay doòuz gün tamam olanda bir oğlan uşadı dünyaya geldi. Geldi oğlan uşadı dünyaya bunnar başladı azetmeye. Acilere yedürdiler tiplaòlara geydürdiler, toy düğün ettiler ki, padişahın oğlu oldu. Epeyce ki oldu, çocuòların hepisinin adı vardır bunun yoò. Onun úapiya gediye o diyer:"Ola get sen piçsin, adın yoòtur", vurıyer çekişiyer. Padişah nece hayret etsin, oğlan vurdu onbeş yaşına geldi, adı yoò. Bir nenenin oğlunen çekişiyerdi ona vurdu, o da dedi ki:

-Topraò senin başan. Bunun adı Murad'dur, onun adı Halid'dur senin baban yoòtur ki sene ad vere.

Oğlan ağlıya-ağlıya eve geldi. Geldi ki:

-Ana benim adım niye yoòtur? Sebebi ne?

-Yaòşı oğul, baban diyem eli yığsın da sene ad úoysun.

Neyse, getti úarı babasının yanına, söyledi ki:

-Herif, çocuò ağlıyer, herkes úandurıyer ki adım niye yoòtur. Buna bir ad úoy.

Padişah úarısına dedi ki:

-Hanım, benim şartım var. O adam dedi ki, ben gelmeden ad úoymiyasın. Yıg camaatı belki gelür.

Neyse, padişah ilan etti, her tereften geldi toy dügün ki: “Padişah oğluna ad úoyacaò”. Herkeş gendi için bir ad úoyiyer ki, ey addur. Bir de büyük odada oturmada, ağalar, beyler, ele zırt bir ihtiyar geldi:

-Selam aleykum padişahım.

-Aleykum selam.

-Padişah bu, heyirli olsun, toy dügün nedür? Ne haber?

-Ya, ben rüyamda gördüm sen gelecaòsın da camaatı maòsüse yıgdım.

-Çoò ey, çoò ey. Allah heyirli etsin, dedi pir ihtiyar.

Çocuğı aldı yanına götürdi, eyle úapilerin yanında turdı, çocuğı úucağına aldı:

-Baò camaat, bu çocuğun adı Mayil Bektür, dedi ihtiyar ve birden bağırdı:

-O, padişah oraya baòsana, úoşat úırılmış oda uçacaò.

Millet oraya baòmadan, geriye döndüler ki ne çocuğ var ne dede var. Çocuğ getti. Padişah başladı ağlamaya:

-Tez buldum tez yütürdüm, dedi.

Ama neytsin, oğlan gitti, pir götürdi.

Gel haber kimden verem-Mayil Bekten.

İhtiyar pir buni götürdi bir tağa çıòarttı, tağda götürdi bir mağaraya úapattı. Megerim bu pir bir devmiş. Bu başladı çocuğa öğtermeye, üyani-biyani. Üç tene atı bağı, úapısı da ele bir úaya tayatmışki, yigirmi adam onı deviremez. Ele yattılar. Neyse, bir tene saòallı arap turıyer onda, bu devın üç atını úayıriyer. Geldi bunnarın yanına:

-Selam aleykum.

-Aleykum selam. Eee oğul, bu úafirin eline sende mi düştün?

-Nedür ki? Kimdür ki?

-Oğul ebile- ebile, eline geçeni bu yiyer, devdür.

Bunu dedi, çocuğ turdı, baòtı úapiyi açamaz. Devde arabı saòlıyer ki atlarına baòsın.

-Ee ne edaò şimdi? Buna ne ilaç olur? tanıştı oğlan.

Arap dedi ki:

-İlaç bu olur. Bunun bir úılıcı var, eger onu úapiden endürebilürsaò onun başını keseruò, ondan sonra úapiya aòrı bir şey edip açaruò.

Geldi çoðuştiler, bu arapta Mayıl Bek te, úılıcı úucaòladılar endürdiler yere braòtiler, ama o ihtiyar dedi ki:

-Úoròma seslenür ne eder, bu úürò gün geziyer, úürò gün yiyer, úürò gün de yuòlıyer, bu yuòlıyan zamanıdür, úoròma.

Neyse, úılıcı yere endürdiler getürdiler ikisi devin boynuna úoydiler de çektiler. Bir terefe çektüğinen devin başı başka terefe getti. Bağırđı:

-Bir gene vur.

Dedi:

-Yoò, bene bir dönüm yeter.

Neyse, dev geberdi. Bu ikisi úaldı genişte, arabinen Mayıl Bek. O gece úaldılar. Sabah da düşündüler ki: “Bu úapiyi nesil açað?”.Bunnar demür iş getürdiler, taşinen-işinen úapiyi birez iteklediler çòtiler dişeri. Ama bu devin evinde de úaflan, aslan, yabani úoyuni her bir şey buna teslim. Üç tene de atı var. Başladiler arabinen bu yaşamaya. Arabi getürdi traş etti, megerim ihtiyar degül, o da ceyil. Dedi ki:

-Benim de evim yurdum yoòtur seninen biz úardaş olaò.

Neyse, bu ikisi, Mayıl Bekinen bu arap, úardaş oldiler. Bir zaman ki aradan geçti dedi ki Mayıl Bek:

-Úardaş, ele olmaz. Gelsene ben şimdi gedem bir úöyden bir úız getürem bize aş-ekmek bişürsün.

Neyse, getti Mayıl Bek bir úızı aldı getürdi araba verdi. Başladiler bunnar yaşamaya. Bir gün arab dedi ki:

-Baò, üç tene at var oğul, hangi atı ki iştersin bin get nereye gedersin, onda attan enersin atın gemini boynuna úoyarsın úılıc-úalòan üstüne asarsın úoyerürsün. At gelür buraya. Nerede de sene at lazım olsa oraya gelürler. Abu üç atında üç tuyunu al. Bu üç tuyunu maramaya düğledi.

-Al hengi ki atı iştersen onun tuyunu e bile birbirine vur, o at ayarı, úılıcı, kalhanı ondadur. Binersin gedersin işin görersin, ama en gemini boynuna úoy, úoyert gelsin.

Neyse, bunnar razileştiler. Bir zaman yaşadiler beraber. Mail Bek dedi ki:

-Şimdi ben gedem bir şeherde gezem, bir yere nöker turem para-mara alem.

-Get, dedi arap.

Mail Bek atının birine bindi. Geldi bir padişahın şehrine çıòtı. Padişahın şehrinin bir úragında bir tene ihtiyar dede úarpuz a úaraul.

-Salam aleykum ihtiyar baba.

-Aleykum selam balam, gel.

Neyse, getürdi buna úarpuz kesti, yedürdi. Dedi:

-İhtiyar baba sene hizmetker lazım degül mi?

Dedi:

-Balam lazımdur.

Dedi:

-Beni nöker et, bir etmegimi yedür bir de günde bene bir istikan findiò al.

Neyse, ihtiyar razileşti. Başladiler bunnar yaşamaya. İhtiyar her gün gediye, bu Mail Bek úalıyer úarpuzun başında.

Gel sene haber kimden verem- padişaktan. Hengisineki bu ihtiyar úarpuzuna úaraul oldı, o padişaktan. Padişahın üç úızı vardı. Bir gün ihtiyar dedi ki Mail Beke:

-Oğul, padişahın baòçasında bir havuz var, get çim, paklan, temizlen de úirli niye geziyersin, yazdur.

Öğretti Mail Beki, o da getti. Sarça sarayında üç úatlı ev vardı. Úızlar orada turiyer. Mail Bek havuzda çimmede úızlar balkondan baòıyer. Birden Mail Bekin yüzünün söyleti sudan oraya vurdi. Úız o yana baòtı bu yana baòtı ki, bir oğlan suda çimiye. Gözetti. Oğlan ki eyce çimdi úurtuldi çıòtı, başına, büyük tavar derisinden tikmiş, papaò çekmiş, gözlerini úırıyer. Eski urba geymiş. Úız buni belledi. Ha, bizim úarpuzci dede var onun nökeridür. Bu padişahın da en küçük úızı idi. Geldi úızların yanına dedi ki:

-Úızlar!

-Ne úız, gene ne çığarttın?

-Úız seme, deyye sen vurdun otuz beşe geldin, sen geldin otuza, ben de yigirmi beşe geldim, biz köçmiyacayuò mi?

-Toprah senin başan, dedi böyügi de başına bir vurdi.

-Úız niye vurıyersin?

-Biz babamıza gedaò diyaò ki, baba bizi köçür, ele mi?

-Diyaò.

-Úız ne teyuri diyacaòsin?

Dedi:

-Yavaş, aşındı ben yaparım.

Nökeri çağırdı dedi:

-Gedersin bostancıya üç tene úarpuz getirürsün. Biri ey yerişmiş, yeyilecaò, birinin yarısı çürük yarısı sağ, biriside içi çürümüş.

Bu nöker getti ihtiyar babaya dedi ki:

-İhtiyar baba padişahın úızları üç tene úarpuz iştedi, ebile-ebile-ebile úarpuz.

İhtiya o saat aġnadı ki köçmeye iştediler. Mail Bek buldi üç tene úarpuz, üç tabaġa úoydi getirüdi. Baòtı ki üç úız yıġılmış. Geldi bir úarpuz ey yeyilecaò, küçük úız çıġarttı bıcaġını ona sançtı. Biri yarı yeyilecaò yarı çürümüş ortancı úızının bıcaġını aldı ona sançtı, o çürügede getirüdi böyük bacisinin bıcaġını sançtı. Düz nökerin birine verdi, dedi ki:

-Götür de babama hediye verürsün.

Nökerin biri aldı götürüdi padişahın öġüne úoydi, dedi ki:

-Padişahım, sağ olasın, senin úızların hediye verdiler.

Dedi de üç úarpuzı öġüne úoydi. Üçünü de bıcaġı üstünde. Padişah baòtı ki úarpuzlar ey degül, çürük.

-Vay, benim úızlarım beni masòaraya aldiler. Bunnarı kellet edecem, kestürecem, falan-filan.

Lelesi dedi ki:

-Yavaş padişahım, yavaş. Úızların úöçmaò iştiyer. Göriyersin abu böyük çürük úarpuzda kimin bıcaġıdır? Böyük úızın: onun vahtı geçmiş. Abu yarı yeyilecaò yarı çürük úarpuzda kimin bıcaġı var? Ortancı úızın: onun yarı vaòtı var. Abu ey úarpuz ki var bu kimindür? Küçük úızın. Aòa en ey vaòtı onun var imiş.

Neyse, padişah bu üç bıcaġı aldı sildi, geri verdi. Úarpuzları aldı tökti, dedi:

-Úızlarımı úöçüriyerim.

Eee, geldi haber, padişah úızlarını úöçüriyer. Şimdi derganliler padişahın úapısından ogriyerler de, úız altun topunu atiyer, hengisine ki vuriyer úız onu iştiyer. Böyük úızı Lelenin oġluna vurdı, ortancı úızı vezirin oġluna vurdi, bu küçük úızı da hiç kimsenin oġluna vurmiyer. Gelen getti, úöyde kim úaldı? Bir düşündüler ki deyu bostancı de bir kel oġlan var bir o úaldı.

-Getürün! Emr etti padişah.

Gettiler oni zoran getürdiler. Úız onun ele tam tallarına vurdi.

Onun yanında da üç tene oğlan turıyer.

-Ola olmadı, o bize attı da ona degdi.

Úız terkelden buna vurdi. Neyse, bunnar başladı bey değışmeye. Ama bu küçük úızı, niyeki buna úöçti, hiçbir şeye saymadiler ki bu dilenciye, kel oğlanı seçti.

Geldi böyüginı askerinen işinen götürecaðlar, dede dedi ki:

-Balam sen burda tur, böğün padişahın úızı gediye, ben gedem yiyem de sene de pilav-milav getürürüm.

Dede getti toya. Mail Bek bir kır atın tıyunu çıðarttı, tıyunu vurdı úır at geldi; ayar, úılıç, úalòan, urba, herşey üstünde. O gendi urbasını açtı bir yere soòtı, geyindi bu urbayı, úılıç úalòanı bağıladı bindi úır ata. Bindi úır ata bostanın içinde bir bele getti, bir bele getti, bostanı tağıttı. Onnarda artuò úızı çıðartiler götüriyerler, o yandan fırlandı geldi. Elinde yay oòı var idi.

-Ola bu yay oò senindür, diyende eniştıye attı da eniştının tallarına degdi. Enište yıòıldı. Bu atı sürdü yitti getti. Asker peşine düştü, hiç. Úır ata ulaşır mu? Úır at tağın başına savuştı getti o yana. Geldi eve attan endi, gendi urbasını geydi, onnarı atın üstüne astı, atı úoyertti, at da getti. Padişahın eniştisine doòtor çağırdiler. Ola bu kim idi ne idi? Ne idi? Eniştimizi kim öldüreceòtı? Neyse, zamaninen enište ey oldı. Úızı götürdi verdiler. Geldi sıra ikincisine, Lelenin oğluna. Bu sefer Mayıl Bek tor atın tıyunu çıðarttı. Tıyunu vurduı, geldi tor at. Urbasını çıðarttı bir dereye úoydı, atın üstündekini geydi úarpuzların içinde bir bele getti bir bele getti. Úarpuzları ele ezdi ki bir şey úalmadı. Getti askerın içine, onnarda úızı çıðarttı götüriyerler. Fırlandı geriden geldi.

-Ola, enište, buda senin yay oòın, dedi de buna da vurup yıòtı.

-Ola bu kimdür padişahın düşmanı? Tutun.

Neyin tutması, herif çıòtı getti. O yandan fırlandı geldi úarpuzun içinde gendi urbasını geyindi, úarpuzı bir gene çığnattı, ele etti ki úırığı göge getti. Bu eniştıye de doòtor çaòırdılar, yarasını sardiler. Neyse, aòşaminen dede geldi ki Mayıl Bek ağılyer.

-Ola balam niye ağılyersin?

-Bir atlı geldi de úarpuzı çığnadı, az úalsın beni de çığnayacaòtı.

-Ola o padişahın eniştesini yaralattı eyki de seni çığnamamış.

Neyse, geldi sıra şimdi üçüncü úza, bunu vercaòlar bu oğlana.

-Úız senin gözün kör olsun, ele ama bu kel oğlanı mı buldun?

Heppisi yüzüne tüpürdi. Padişahın bir úaz pini vardı götürdi oraya oğlanı verdiler, úızı da getürdiler oraya verdiler, zifava. Ama padişah dertlendi ki: "Benim úızım nesil nökere úöçer?", ama neytsin úız iştedi.

Aynı zamanda bu padişahın başına başka bir padişah úavğaya geldi. Úavğaya geldi, çekişecaò. Padişah dedi ki:

-Ola buna úarşı kim gider?

-İşte eniştelerin getsin. Lelenin oğlı var, vezirin oğlı var.

Bunnar ikisi oralı olmadı. Mayil Bek geldi úır atına bindi, urbasını úılıcını geydi geldi. Kimse bunu tanımyer ki, o kel oğlandır. Geldi dedi ki:

-İzin ver padişahım, ben çıòem bunnara úarşı.

Padişah baòtı ki, ele bir güzel oğlanki, daha ne bilem. Dediler:

-Ola bu padişahınki eniştesini yaralattı o attur, o oğlandır.

Neyse, buna izin verdi. Oğlan çıòtı (Mayil Bek) bu eskerin öğüne. Yengti, başlarını kesti, arttuğunu úattı öğüne. Ama bir ok attılar, o da geldi Mayil Bekin úoluna degdi, sol úoluna, oni yaraladı. Mayil Bek baòtı ki úolı úan aòıyer. Padişah da gördi. Çıgarttı gendi cefinden, yedi hazinesi yapılan maraması vardı altundan, o maramayı úoluna bağladı.

Dedi:

-Balam buyur bize gel, bu gece bize misafir ol, felen-filen.

Dedi:

-Yoò, ben uzaò yoldan gelmişim.

Bu úalmadı orada.

-Selemet úalın, dedi de çıòtı getti. Getti atı başòa tereften sürdi, getti üyandan fırlandı geldi gendi tavuò pinine soòuldi.

Gene şehir halkı bunu masòaraya alıyer. O çeçen papağı başından çıgartmiyer, buna taş atıyerler, masòaraya alıyerler.

Padişah döndi geldi ki:

-Úızım senin gözün úor olsun, eyle bir oğlanı bulaydına, ona úöçeydine.

Gettin de kel oğlana úöçtün.

Úarısına dedi ki:

-Úarı ebile-ebile bir oğlan ıòtı, benim yedi hazine yaptığum maramayı úoluna sardım, úolı yaralanmıştı de, ne olurdu eyle bir oğlana úöçeydi bizim úızımız.

Neyse, herkeşe yayıldı ki padişahın maraması oğlanın úolunda getti.

Oğlan ki yorulmuş, aòrı úavgadan gelmiş, geldi ústünü açtı yattı. Úız baòtı ki: ”Ana, babasının maraması”. Sükütten ústünü örtti anasının yanına geldi.

-Ana, ana.

-Ne?

-Ana gözün aydın olsun, hele buraya gel.

Geldi anası. Úız dedi:

-Ana babamın maramasını tanıyer misin?

-Tanıyerim.

Oğlan yuòlıyer, eli dişeride, ele padişah nesil ki düglemiş ele turıyer marama.

Anası gördi dedi ki:

-Oy úızım, ústünü mökkem ört ki, terlemiş, yuòlasın.

Gendisi düz padişahın yanına geldi, úarı.

Dedi:

-Herif herif gözün aydın olsun.

-Nedür úarı?

-Ya, senin maraman tanur misin?

-Ben bağladım, nesil tanımam gendi maramamı.

-Hele gelele gör, sora diyerim.

Padişahı úaldurdu getürdi. Geldi baòtı ki, oğlanın úolunda, padişah nesil ki düglemiş maramayı ele turıyer. Padişah ey oldu, azetti.

Dedi:

-Ústünü örtün yuòlasın.

Sabahınen erden úaòtuđınen geldi ki:

-Ola oğul, o ki bele adam mişin beni niye öldürıyerdin? Bene göstereydine adamluğını.

Dedi:

-Sen bene tanışmadım ben de sene demedim. Ne adamluò iştiyersin? İki enişteni yaralayan benim, bu atlar da benim.

Padişah çoò azetti. Toy-dügün terkelden oynadiler. Onnarı pinden çığarttiler başòa eve götürdiler, ama oğlan o çeçen papağını braòmier.

Bunnar başladı yaşamaya.

Bir gün padişah òastalandı. Derde düştü padişah, bu úızın derdini düşünedüşüne verem oldu. Padişah düştü döşege. Bunna bir yaòudi doòtor buldiler. Geldi dedi ki:

-Bunun dermeni aslan sütidür. Aslan süti içse bu ey olur.

Eşitmişler ki, felen tağda dev var, devin elindedür aslanlar. Kim geder de alur? Enişteleri getsin. Lelenin oğlu, vezirin oğlu başladiler hazırlanmaya. Bu úarısına dedi ki:

-Get padişaha de ki, bene de izin versin ben de gedem.

Neyse, buna da izin verdiler, bir de kötü at verdiler. Bu çòtı şherin úırağına o kötü atı braòtı de úır atın tuyuni aldı vurdi urbasını geydi, úır atına bindi de, haydi balam arap úardaşın yanına. O arap úardaşı aòrı aslan-úafıanın yanında. Oğlan düz bunun yanına çòtı.

Dedi:

-Selam aleyküm.

-Aleyküm selam.

Bunnar úucaòladiler birbirini, úonuştiler. Oğlan dedi ki:

-Halkeze ebile- ebile, ben padişahın oğlu oldum, iki bacanağım geliyer de aslan sütüne, iki tene geçi sağarsın da verirsın, aslan sütüni vermiyasın.

Neyse, bir zaman ikisi de úapide oturdiler. Arabın úarısı bunnara aş-ekmek yedürdi, içürdi. Bir de baòtiler ki padişahın iki enişteleri geldiler.

-Selam aleyküm.

-Aleyküm selam.

-Buyrunuz buyrunuz.

Bunnarı buyrum ettiler, atlarını bağladiler. Bunnara da yemek iş verdiler.

-Ya, niye uğradınız?

-Biz gelduò sizden aslan südi almaya, altuninen paraynen.

-Çòò ey çoò ey, dedi arap, ama biz altuninen paraynen satmiyeruò.

-Ya?

Arap getti bir nalı getürdi.

-Abu nalı ataşta úzdurem, eyce, şarvalını açarsınız, geriden bir basarım, sora aslan südi verürüm. Bizim şartımız budur. İkinize de vururum ele südi verürüm, yoòsa yoò. Biz paraynen satmiyeruò.

Şimdi bu iki bacanaò birbirine:

-Ola çoò yaòar mi? Acişur mi? Ölmezuò mi?

Başladı bunnar ele söylemeye. Çaresiz.

-Ola ondan buraya gelmişuò, kim görüyor ki? Heçte kimse. Yaòsa da, úayrat eder gederuò evimize, eylenür.

Razileştiler. Arap getürdi büyük ataş yaòtı, iki tene nalı getürdi ataşa úoydi. Eyce úrmızilendi dedi:

-En büyük enişte sensin, aç şarvalını.

Bu şarvalı açtı arap geriden bir vurdi bu öge atıldı.

-Ola acıştı mi?

-Yoò yoò acışmadı.

Sora öbürüne bastı. İkisinede bastı. Sora dediler ki:

-Şimdi get de en büyük aslanların sütünü sağ de getir.

Arap getti iki tene geçi sağdı, şüşelere toldurdi getürdi, verdi. Bunnar geliyorlar geri, ama atın üstünde oturamıyerler, ayaòta turıyerler, götleri yandı nesil otursunlar?

Mayıl Bektür iki üç gün burada turdı, arabın yanında.

-Şimdi onnar eve yaòlaşurdiler.

Aldı ihtiyar aslanın sütünü sağdurdi, iki tene şüşe toldurdi, úoydi cefine de, haydi balam geri.

Geldi çıòtı şehrine. Onnar gündüz bu da geldi gece endi şehre. Atını braòtı, úöti ki at vermişler ona bindi geldi.

Sabağınen getürdiler yaòudi doòtora:

-Aòa, eniştelermiz süd getürdi.

Yaòudi aldı baòtı, dedi ki:

-Ay, bu geçi südidür.

Bunnarın hersi çıòtı ki:

-Biz aslan südi almışuò.

O ara Mayıl Bek úıza dedi ki:

-Úız, abu bir şüşeyi götürde usuldan yaòudiye ver, öbürlerine vermiyasın.

Úız da geldi, usuldan yaòudi doòtorun yanına, dedi:

-Aòa, buni de bizim oğlan getürdi.

Yaòudi aldı baòtı, dedi:

-Baò, bu işte aslan südi.

Getürdi, nesil ki lazım idi, padişaha içürdi, çimdürdi bu südinen. Padişah eylendi, úabuòtan çıòtı. O südün aròasıynen eylendi, úaòtı.

Neyse, oğlanı çağırdı yanına, oturturdu.

-Balam, o ki bele merfetin vardı sen beni niye ecelsiz öldürüydün?

Dedi:

-Sen bene demiyerdin, tanışmiyerdin ki nerden geldin? Kimsin? Nesin? Ben de bildüğumi işliyerdim.

Yaòşı, o vaòıt padişah ey oldu. Mayil Bek padişahın yanında turdi.

Bunnar yaşadı bir zaman. Bir gün Mayil Bek dedi ki:

-Padişahım sağolasın, benim de babam var, o atlar da, dev de benim elimdedür. İnanmazsan, ben senin eniştelere mühür vurmuşım, her birinin úuyrugunda benim úır atımın nalının yanuğı var, baò. Şimdi bene izin ver ben gedem babamı bulem.

Geldi bu arabın yanına. Arabı gördi, oninen halallaştı de getti babasını buldi. Onnar başladı yaşamaya.

Onnar yedi-içti yeraltına geçti sizde yeyin-için yeryüzünde gezin.

Allah heyirli beòt, heyirli ömür-gün versin.

1.4. Hacı Kasımın Hekiyası

Var idi yoò idi vaòtının birisinde zamanın ikisinde bir molla var idi. Her gün sabahları evden gederdi, sabah namazını millete úıldururdu, ezen verürdi, gelürdi evine. Bir gün de evden getti ki, caminin ögünde bir tene úondak braòılı, çocuò. Neyse, bu úondağı aldı, körpe idi, evine geturdi ki:

-Yenge, yenge ben bir çocuò buldum, caminin minarasında braòılıydı.

Mollanın gendisinde de bir oğlı bir de úızı var. Geturdi buni de açtiler ki, oğlan.

-Ey oldi, zaten bir úızınen bir oğlanımız var, yenge buni de onnarinen büyüt.

Yenge başladı buna da baðmaya. Oğlandır, büyüdi. Molladır gediye her vaðit ezenini veriyer, namazını úılıyer, geliyer eve. Epeyce zaman geçti, oğlan büyüdi.

Oğlı de, úızı da derganlı oldiler.

-Ee, balalarım ben şimdi haca gedecağım, dedi Hacı-Kasım.

Getürdi úafla-úatarını düzdi de, aldı böyük oğlıninen úarısını da, üç çıòtı gettiler. Evini, camide bulan oğlana teslim etti. Bu oğlanla úızı evde úaldılar. Haca gidip-gelme üç-dört ay çekiye atınen, deveynen gettiler. Bunnar haca getmede olsun gel sene haber kimden verem.

Bunnarın úomşuları bir yılan vuracak nene var idi. Oğlanı çağırđı, dedi:

-Ola, gelsene.

-Ne, nene?

-Ola, ele úız evde turıyer, sen orada-burada geziyersin, hazır ele úızın úoynuna girip yatsana.

-Nene, bacimdür

-Ola, neyin bacisi. Seni caminin ögünde buldiler, sen piçsin, ola, o senin bacin degul.

Bunun aòlına yer oldu. Geldi úızı tolandurđı. Úız dedi:

-Ola, sen benim úardaşımın benden vazgel. Etme, eyleme.

-Yoò ben seninen olacağım.

Úız buna taş attı, başını úarış verdi, úapiya braòtı. Oğlandır gediye meyhanalarda geziye gelieyr úıza ezyat veriyer. Úız úovalıyer, úomşu nene de ayağını úaldurıyer ki, oğlansın da bir úıza baş gelemiyersinmi.

Beş altı ay ki aradan geçti, bu oğlan meyhanalarda çayòanalarda hep zarhoş geziye, úız onu eve úoyertmiyer. Bir günde de bir haber geldi ki: “Oğul geliyeruò, aòa Ahıskaya gelduò, bize at getir”. Oğlan haberi aldı dedi: “Oòo, babam geliyer, úardaşım geliyer, anam geliyer, úız haber verirse bunnar beni öldürürler”. Bu evediyeye bir adamı tutıyer úağit verip babasının yanına gönderiyer. Mektüpte yazdı ki: “Sen babam olasın, siz gettiz evden daha loti getmiyer. Lotunun biri giriye beşi çıòıyer. Úızız úòti yola çıòtı, úappelüò ediyer”. Úağıdı götürdiler Hacı-Kasım mollaya verdiler. Molla aldı úağıdı ki oòudi, ağız úurudu.

Dedi:

-Ben haca gettim ki hacım úabul olsun, evde de bu úız bu günü gösteriyer.

Oğluna dedi ki:

-Oğul, biz burda tururuz sen get te o úızı öldür bene gómlegini göster. Onu gözüm görmesin.

Oğlandur geldi gece úapiya vurdı, pencereye vurdı, úız açmıyer, içerde şamata etti ki:

-Kimsin? Reddol.

Şimdi úızı sınağa vurıyer. Açturamadı úapiyi. Sonra pencereden dedi ki:

-Úız benim, úardaşımın işte.

-Oy tada, senin geldiğun yollarına kurban olem.

Úapiyi açtı, bunnar birbirine sarıldı-úarıştı, ama oğlanın yüregi úarışıyer, úız ölecaò, neytsin. Úız buna getürdi çay içüreceò. Oğlan dedi:

-Çayın vaòtı degül, hazırlan ki úarşı gedecayüò. Anan-baban dedi ki getürsün úarşı.

Neyse, úızınen oğlan bir ata bindiler de bele gedecağına vardiler de tağa çıòtiler, meşelere. Çıòtiler ki tağın meşesine, yarı yol geçtiler oğlan tutti úızı attan braòtı da çevürdi atı. Atı çevürdi, geldi çıòtı. Úız evden çıòmamiş, yer görmemiş, meşenin içinde ağladı:

-Tada, tada.

Neyin tadası? Úoròusundan getti bir ağacın dibine oturdi ağlaya-ağlaya. Eleyken sabah açıldı. Oğlandur getti atları götürdi, anasını-babasını getürdi. Babası tanıştı:

-Yitürdün mi?

-Yitürdüm.

Neyse, gel haberi kimden verem, bu úızdan.

Úız, sabah ki açıldı, meşenin bir úırađı gök görüniyer, başòa görünmiyer. Bir terefe tutti başını da haydi balam. Getti meşenin oyanki úırađına çıòtı. Tağ, düzlüg. Orada gezmede o yerin padişahın oğlı var idi, Şahzadası. Av úuşta geziyerdi. Aldı bülbüli gözetti, baòtı ki bir yerde birşey yırgalanıyer.

Oğlanlara dedi ki:

-Ođlanlar, orada bir elik var. Gedaò o eligi tutaò.

Burayı sardiler, başladılar yaðın gelmeye. Úız baðtı ki: “Vay, beni sardiler”. Úız oradan bağırdı ki:

-Bene bir úat urba verin ele gelin yaðın.

Neyse, buna getürdiler bir buluzunen bir şarval braðtılar. Úız aldı, geydi, çıòtı yanlarına. Úız çıòtı ki, onı aldılar de getürdiler Şahzadanın yanına. Şahzada da heç evlenmiyerdi, ama bu úızı ki gördi, úız dünya gözeli, saçları topuğı dögiyer. Ola, padişaha müjde götürün. Gedin padişaga ki, oğlun evlenecað, ögümüze yenge davul-zurna getürsün, esker iş getürsün ki úızı götürað. Neyse, oğlanın biri getti padişahın yanına da yengeyi de getürdiler, davul-zurnayı da getürdiler. Úızı geydürdiler, düzelttiler de, úızı aldılar davul-zurnaynen getürdiler. Úız da padişahın gelini oldu. Padişah úırò gün úırò gece toy etti. Bunnar başladı yaşamaya. Aradan epey zaman geçti. Üç tene oğlı oldu. Altı yıl turdı úız. Ne idim? Ne oldum? Ne olacağım? Bir o tağda söyledi oğlana, ondan sonra sesi yoð. Lal, söylemiyer. Bir gün de padişahın oğlı düşün-e düşün-e çarşıya başağı getti. Bir dede rast geldi, dedi:

-Ola, padişahın da oğlı megerim düşünürmüş. Balam ne düşüniyersin? Varın mı yoð, dövletin mi yoð?

Dedi:

-Ee ihtiyar baba, ele derdim var ki.

Dedi:

-Balam, her görene tanış, yüz tenesinden biri cevabını verür. Ne derdin var?

Dedi:

-Ebile-ebile, evlendim, bir evlenende sesini eşittim ondan biyani, altı yıldür evliyim, üç tene de oğlum var, altı yıldur sesini eşitmemişim.

Dede güldi, dedi:

-Balam, ondan úolay ne var? Deyürada uşaðlar aşuð oyniyer get üç tene aşuð al: úırmızı üç tene aşuð al, úara üç tene aşuð al, beyaz, ama bunnarı hep çift-çift al da gizlet. Üç tene de aşuð: bir úara, bir beyaz, bir úırmızı, götür úapıyı aç, çocuðların çağır de ki: “Ola, aða ben size aşuð getürdüm”, üç aşuğı brað, sen çıò o úapının dibinde gizlen de bað ki o úız ne diyer. Dedenin sözüne baðtı. Getti üç tene úırmızı aşuð, üç tene beyaz aşuð, üç tene de úara aşuð aldı cefine úoydi. Geldi eve üç tenesini çıkarttı, bir úara, bir beyaz, bir úırmızı dedi:

-Oğul, oğul hele gelin size ne getürdüm?

Aşuòları yere tòkti de, açtı úapiyi çìòtı dişeri. Bunnar başladı o úrmızıyı úapiyer, bu úrmızıyı úapiyer, birbirine vur-çekiş, úız dedi ki:

-Eyvah, yazuò ki padişahın oğlıdır, ola alıyersin bu zuòumi üçünü de úrmızı al, üçünü de beyaz al, üçünü de úara al. Bunu benim başıma belaluò mi olsun aldın? Şimdi çocuòlar birbirini úırıyerler.

Oğaln úapiyi açtı geldi içeri.

-Oy, senin sesen kurban olem, sesin var imiş. Beni niya ezyetsiz öldüriyersin?

Dedi:

-Eger ezyetsiz ölmaò iştemiyersen, beni ki tağda buldun, ben o tağda-taşa òom toğmadım, tikenden òom çìòmadım, aòrı benim de yerim var yurdum var. Kimin úızısın? Nesin? Sen sormadın ben de söylemedim.

-Ola, úarı, Allah razı olsun senden.

Getürdi çocuòların her birine iki tene aşuò daha verdi, onları sükütletti.

-Úarı ne haber? Kimin úızısın?

Dedi:

-Tifliste Hacı-Kasımın úızıyım. Ben altı yıldır sene yarım, beni oraya yolla.

Bunnar úonuştı, düzelttiler herşeyi. Şimdi padişahın gelinini kim götüreceaò? Padişahın bir Lelesi var idi, dedi ki:

-Bu Lele götürsün.

Getürdiler çocuòlara deveden keceve yaptılar, üç çocuğı de bindürdiler. Úarı ayrı bindi, Lele ayrı bindi, çadırlarını aldılar ki, buradan oraya bir ay yol var, çìòtler yola.

Bunnar geldiler çìòtler bir gece, ikinci gece diyanda Lele dedi ki: "Ola, padişahın oğlı olmaynen òom padişah buna mühür vurmadı, gedençaò benim olsun geri gedenden sonra gene padişahın oğlunun olsun." Geldi úıza ki:

-Sen beninen olacan.

-Ola, Lele, ana yaòşı baba yaòşı etme eyleme. Ben olmam, olmam.

-Yoò, başın keserim.

-Olmam, dedi úız

Lele dedi:

-Baò çocuòların keserim.

-Lele olmam.

Tutti böyük oğlunu kesti. Bu olmadı. Öbürünü de kesti, olmadı. Üçüncüsünü de kesti.

Dedi:

-Lele, Allah zulumunu versin, Allah belanı versin. Ben bir dışeri çıdem de, abu ibrığinen temüzlenem gelem de, o vaòit ne edersen et.

Lele buna inanmadı. Getürdi úoluna ip baqladı. Úızdur ibrığı eline aldı, çiotı ipi kesti de deli-düze yitti getti. Úaranuò gece. Getti bir dereye, bir taşın dibine aròa verdi yattı. Úız yattı. Leledür birezden sonra çekti ipi baòtı ki, ibrığ seslene-seslene geldi, çiotı. Lele braòtı ibrığı, eleyken vurdu úafasını yattı. Yattı, sabah açıldı, heyri sabah üstümüze açılınsın, Lele úaòtı çocuòların üçünü de, keceveyi yapmıştı ya, ona yükledi de çevürdi de, haydi balam geri geldi, evine. Lele padişaha gelmede olsun. Geldi çiotı, padişahın oğlu baòtı ki Lele geldi:

-Ola, ne haber?

-Ya, sen onı tağda bulmuşın de, delilüğü yadına geldi de gece çocuòları kesmiş getmiş.

Heç, oğlan aldı çocuòları gömledi başladı ağlamaya.

Gel sene habari kimden verem, úızden.

Sabah açıldı, úız úaòtı. Nereye gedem? Bir yolu tutti. Yolinen getmede baòtı ki bir kerven gediye, bezirgen. Geldi bu bezirgene, dedi:

-Bezirgen, nereye gediye?

Dedi:

-Tiflise gediye.

Dedi:

-Ne olur beni de götür.

Dedi:

-Yoò, ben kimseyi götüren degülüm.

Úız dedi ki:

-Eleyse bir mektüp verem de mektüp götür.

Úız oturdu de mektüp yazdı.

“Gelen bezirgenner geden hocalar

Bu nemeyi Alihana yetürün.

*Ne oş olur hakka bildürür kelemi
 Yazı yazda düşer kalemi.
 Úırdı balalarımı getti harabi
 Bu nemeyi Alihana yetürün
 Badi hanam da der derdim elli midür, yüz midür?
 Lukman gelse baòsa seksen bin yüz midür?
 Eger yerimi sorsa yerim Tiflistür
 Haci-Kasimin úzıyam
 Bu nemeyi Alihana yetürün”*

Bezirgen, úafl-úataynen, bu padişahın yanına geliyordu, bunun úaynatasgile. Aldı mektubi, dedi:

-Başımüste, úızım

Bezirgen aldı mektübü úız da düşti yola, ama önce tanıştı ki:

-Abu yol nereye gidiyor?

Bezirgen buna yol öğretti. Geldi getürdi mektübü verdi Alihana. Alihan aldı mektübü oòıdı.

Úızdur getti bir deli tağa çıòtı ki, bir tene çoban tavar otarıyor. Getti yaòım.

-Çoban, bereketli olsun.

-Allah razı olsun.

Gendisi kürt.

-Fatiko senin geldiğün yollara kurban olem. Sen nerden geldin?

-Ele geldim işte.

-Neyse, benim úarım yoòtur seni alacam.

-Al, ben onun için geldim zatı, dedi úız. Ama baò, sen çobansın sizin úöyünüzde han olur, ağa olur, beg olur, beni bu halinen, bu düzeninen götürürsen senin elinden alurlar. Aşto senin üstün bene ver, ben onı geyem tavara baòem, sen de get ananın bir úat eski urbasını getir bene geydür, aòşaminen tavarinen barabar gederuò. Eski urbayı geysen beni kim bilür ki nedür.

Úız bele demede oğlan dedi ki:

-Çoò ey.

Başında bir çeçen papaòı vardı, açtı úıza verdi. Úız saçını topladı içine, urbasını geydi başladı tavara baòmaya. Çoban úöye düzendi. Çoban úöye getmede olsun, haber kimden verem-úızdan. Úız getürdi bir geçiyi kesti, bunun pavşusunu yaòadı getürdi başına geçürdi, bele mökkem sıòtı da, çıòtı tavarı braòtı da, haydi bala, düşti düze. Kürt urbasını geymiş, elinde böyük degenek, tavarı braòtı de úız yitti getti. Tavardur tağıldı, her biri bir yana getti. Çobandur úöyünden geldi ki tavar tağılmış, yitmiş, canavar úırmış.

-Vay Fatiko, sen beni yaldattın, dedi de, úöye getse öldürürler, tutti bu da bir terefe getmede olsun.

Úızdur geldi kel oğlan oldu. Başında papaò altında da o pavşu úurudu, oldu kel oğlan. Papağı de gözüne çekti de, günlerin bir gününde geldi düz babasının şehere çıòtı, Tiflise. Çıòtı geldi ki, o úardaşluğı su tolduriyer. Su toldurdu getti, úız da peşine düşti. Bunun babası da, Hacı-Kasım, úonaò saòabidi. Getti içeri de:

-Bir tene kel oğlan geldi de, diyer, tarı misafiri.

Neyse, buni buyrum ettiler. Geldi bir úırağa oturdi, gendi babasının evine. Kel oğlan oturdi baòiyer anası ihtiyarlanmış, babası ihtiyarlanmış, piç de geziyer, hele evlenmemiş.

Bunnar ele olmada gel haberi kimden verem-çobandan. Çobanda geldi, gün enende, o şehere çıòtı. Kimsesi yoò: "Ola nereye gedem?". Öğrettiler ki, Hacı-Kasımın úonağı var, o misafir aliyer. Neyse, bu da oraya getti. Geldi girdi içeri.

Dedi:

-Tarı misafiri.

Buni de buyrum ettiler, úız görduğinen tanıdı ki, o çobandur. Oturdiler. Bunnara getürdiler çay-may vermede bir de úapı döğüldi. Çıòtiler ki iki tene atlı gelmiş de diyer:

-Tarı misafiri.

Biri úocası biri de Lele. Bunnarı içeri aldiler, atlarını bağladiler. Başladiler bunnar aş-etmek yedi, içtiler, ama úız baòtı ki o Leledür, çocuòlarını kesen, o úocasıdır, o kürttür, bir zamandan sonra o nene de geldi, úomşusu nene, hangisi ki oğlanı úandurdu, o da geldi oturmaya. Bunnar söz-sohpet etmede, dediler ki:

-Ola, gelin bir şey anlatın.

Dediler ki:

-Kel adamda söz çoò olıyer, gelseze bu gece bu kel söylesin.

-Yaòşı, dedi. O ki siz iştiyersiz ben söylerim, ama o şertinen söylerim ki, bu evden ne biri dişeri çıòsın ne içeri girsin, giden-çıòan olmasın.

O vaòıt Hacı-Kasım dedi ki oğluna:

-Oğul, bir úazıden kebab taò abu ataşa úoy, kel oğlan hekiyayi söyleyeneçen kebab ta bişer, yiyaruò.

Neyse, başladı úazıyı kebab edip ataşa úoymaya, kürt úapinin dibine oturdu, dedi:

-Bu degenegi görıyer misiz? Bir kimseyi úapiya úoyertmem.

Úız başladı anlatmaya:

-Var idi yoò idi vaòtının birinde zamanın ikisinde bir Hacı-Kasım var idi. Onun bir oğlı bir úızı var idi. Bir gün sabah namazına getti dedi, caminin ögünde bir úondaò buldı. Úondaò buldı. O saat anası-babası başladı birbirine baòmaya. Úız yitkindür, getürdiler buni oğul ettiler, böyüttiler. Oldı Hacı-Kasım iki oğlanı bir úızı. Vaòıt geldi Hacı-Kasım dedi ki, şimdi ben haca gedecağım. Molla haca getme de olsun, gel sene haberi kimben verem-bu úardaşluğundan.

Úardaşı, anası, molla: üçü dedi, haca gettiler. Bunnar getmede, úardaşluğı bir cadı nenenin eline geçti de, başladı bunun ayağını úaldurmaya ki, bele úızdur, sen úardaşı degülsun, onı al, yat oninen, onnar getti daha gelmez. Ne kadar bu piç úıza ezyat verdiyse úız oralı olmadı, úovaladı evden oğlanı, dedi. Oğlan getti meyhanalara içti, zarhoş gezdi.

Bu oğlan ki úaòıp úapiya çıòmaò iştiyanda kürt dedi:

-Görıyersin kobalı, ele vururum ki, parça-parça olursun.

Dedi úız:

Çevürün úazıyı yanmasın.

Sözde hılap olmasın.

İçeri-dişeri giren çıòan olmasın.

Bu oturdu. Úız devam etmeye başladı.

O ki dedi, bunnar döndü geldiler, megerim bu piç babasına yazdı ki, ebile-ebile úız úappeluò ediyer, buni bundan reddedin. Ondan úardaşı geldi buni sınıadı, úapiya vurdu, pencereye vurdu dedi, sonra ses verdi, benim úardaşımın diye, o vaòıt açtı úavuştı úardaşına. Úardaşı da dedi, bunun kalbi egri, buni yarıgece ata bindürdi

de aldı tağa götürdi. Götürdi tağa da, derin meşeye, gün görmemiş, úapi görmemiş, bir yer görmemiş. Eleyken tutmuş meşenin içine bir úarò yolu da getmiş bir terefe. Getti meşede bir tağın başına çìòtì. Meşeden çìòtì úurtuldu, geldi düz tağ. Orada, dedi, felen padişahın oúlu av-kuşa geziyordu, dedi.

-Oy, kel oğlan, sene kurban olem.

Çevürün úazıyı yanmasın.

Sözde hılap olmasın

İçeri dişeri giren çìòan olmasın, dedi úız.

Sora, o oğlan, bir padişahın oğlı, aldı o úızı götürdi úırò gün úırò gece toy düğün etti, úarının oldu üç çocuò. Adını ebile-ebile úoydi. Bu úızın da sesini oğlan hiç eşitmedi, o ki tağda eşitti bir kere oninen tamam. Bir günde çarşıda megerim gediye, bir ihtiyar rastgeliye.

Diyer:

-Balam, padişah oğlı bele düşünür mi? Ne düşüniyersin?

Dedi:

-İhtiyar baba ebile işim var. Úarının sesini eşitmedim, laldur, sağırdur, nedür bilmem.

Dede dedi:

-Oğlum ondan úolay iş. Gedersin üç tene aşuò alursun ebile-ebile edersin.

Oğlan geldi eve dedenin söyleduòlarının aynısını yaptı. Çocuòlar aşuòları çekişmede úarısı onuştì.

-Vay úarı, sene kurban olem, sesin varmış megerim. Niye úonuşmiyerdin?

Úarısı da demiş ki:

-Herif, úaç yıldur ben senin yanında turiyerim, altı yıldur, sen bene bir gün dedin mi ki o tağda o taşın úızı òom degülüm, meşede aòrı büyümedim, benim de aòrı anam var babam var, elim var, yurdum var. Sen tanıştın mi ki, ben de sene söyleydim?

Neyse, bunnar açti meseleyi, úonuştular. Oğlan aldı de úarısını gönderdi evine, babasına. Kim götürsün? Kim götürsün? Lele götürsün.

Lele burada bir hücum etti, hücum edende de kürd dedi:

-Aòa, görüyorsun úobalı!

Çevürün úazıyı yanmasın

Sözde hılap olmasın

İçeri dışeri giren çıòan olmasın.

Neyse, úıza kecivan yaptılar çocuòarınen yola çıòtı. Lele de yanında. Bir tağa çıòtiler, çadır úurdiler, dedi. Bir gün iki gün bu kafirin, Lelenin, kalbine girdi.

Úız bunu diyende Şahzede, padişah, Lelesine baòtı.

Neyse, Lele buna ne kadar zor etsede úız tabii olmadı. Dedi oğlularını keserim, tutti de bu kafir üçünü de kesti, dedi. Úız baòtı, bu acısı canıma kere etti, bir dışeri çıòem gelem de ne edersin et, dedi. Úız ibrığı eline aldı, Lelenin úoluna bağladuğı ipi biçuğınen kesti de ibrığa bağladı da úaçtı, Deli düz, úaranuò gece, el yoò, yurd yoò, ham úız, getti bir taşın üstüne oturdi de başladı ağlamaya, dedi.

Neyse, ağladı-sızladı, sabah açıldı. O kafirde aldı çocuòları geri döndi. Bezirgene ebile-ebile türki dedi. Bezirgen oni götürdi Alihana verdi. Úız geldi ki, tağda bir çoban tavar otarıyer. Oninen söz açıldı. Çoban da dedi úıza, sen úal ben seni úarım ederim falan. Úız razı oldu, ama dedi ki çobana, sen çobansın úöyünde beg mi var, ağa mi var, beni ele görürseler senden alurlar. Sen get bene ananın eski urbasını getür, ben onnarı giyem de ele gedaò, dedi. Çoban razı oldu, o getmede úız bir úoyunini kesip pavşusunu başına geçirip gene yola úoyuldu. Günnerin bir gününde úız geldi babasının şehrine çıòtı, dedi. Geldi babasının evine úonaò, oldu.

Gel haberi kimden verem, çobandan. O úöyden dönmede baòtı ki tavarın yarısı yoò, yarısını canavar kırmiş. O da úaçtı. Geldi o da o şehere çıòtı. Nereye getse? O da geldi Hacı-kasımın misafiri oldu, dedi. Sona úapi çalındı baòtiler ki, padişahinen Lele geldi, onnarı da içeri misafir ettiler.

-Şimdi camaat çevürün úazıyı yanmasın, sözde hılap olmasın, sen de çoban baòki içeri dışeri çıòan giren olmasın, dedi kel oğlan (úız).

Gendisi çıòtı dışeri, başından niğabını çığarttı, gendi urbasını geydi, padişahının gelin urbasını, geldi düz ortağula çıòtı.

Dedi:

-Aòa sizin úızıs. Bu işi eden benim, ama bu Leledür çocuòlarımı kesen, çoban ebile etti, abu nenedür bele etti.

O zaman getürdiler Leleyi úatırın úuyruğuna bağladiler, úoyerttiler geberttiler, o cadı neneyi öldürdüler, oğlani de öldürdiler.

Şahzededür úızı aldı, bu cümlese birbirine úavuşsun, úız babasına úavuşti. Bunnar başladı yaşamaya. Onnar yedi-içti bele gettiler bizde yeduò-içtuò bele gelduò.

Allah heyirli ömür dün versin.

1.5. Kurnaz Oğlan

Var idi yoò idi vaòtinin birinde zamanın ikisinde bir fuòara nene var idi. Bu fuòara nenenin de bir oğlı var idi. Oğlı geldi on sekiz yigirmi yaş. Bir gün bir bayram geldi. Bunnarda bir úazınen can baòiyerler, bayram geldi oğlan dedi ki:

-Ana bir úazı ver, böğün götürem satem de ben eşyoldaşlara úarışem, içem, yiyem, gezem.

Oğul bir ana bir, neytsin? Úaldurdu verdi.

-Sora oğul biz neyinen geçinaò?

Dedi:

-Ana, Allah Kerimendür.

Aldı oğlan úazıyı, úoltuğun altına soòtı de çarşıya başşağı getti. Pazara getmede öğüne bir ağa rasgeldi:

-Ola, balam, bu tavuğa ne verem?

Dedi:

-Ağa úazdur, tavuò degüldür.

Ağa getti fırlandı bir daha geldi, dedi ki:

-Ola bu tavuğa ne verem?

-Ağa, ucuz alacan al ama, úazdur tavuò degüldür.

Oğlanın hersi geldi. Bir çarşıya gene getti gene öğünen geldi.

-Bu tavuğa ne verem?

Daha úurtulamadı úazdan da baòalı iştedi.

Parasını verdi ağa, tavuò deyin aldı. Oğlan turdi bunun peşine baòtı düşündi, úaşındı, peşine getti.

Ağadur getti bir furunciya girdi, dedi:

-Ola furunci.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Al abu tavuğımı kesersin, úızardursun biri gelende verürsün ekmeginen eti
Parası nedür?

-Abu úaten.

-Abu tespeyi kime ki verürüm sene getürür, ona verürsün.

Oğlan da geriden baòıyer. Baòıyer de dedi ki: “Baò ağa, bu ey oldu, Şimdi baò sene tavuğı yedürecam mi, yoòsa yoò”.

Neyse, ağadur tespeyi çıòtı getti. Furuncidür getürdi kesti úazı, pakladı, úoydı furuna bişürdi, úızarttı, çığarttı. Oğlan dedi ki: “Bu tespeyi yapan òom bir tene yapmadı”. Getti camiya baòtı ki bir tene dedenin elinde ele bir tespe, dedi:

-Dede, sene kurban olem, bir yarım saata abu tespeyi bene ver.

Dede bir fuòara adam.

-Ola oğul al, canın sağolsun.

Aldı tespeyi verdi. Oğlan uyandan fırlandı geldi düz furuncinin úapısına.

-Ola furunci.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Ağanın tavuğı hazır mı? Aòa tespe.

Dedi:

-Hazırdur.

Ağa zaten parasını vermişti. Furuncidür sardı ekmegi, úazıyı, güzel úızartmiŐ, úađıta sardı verdi buna. Bu aldı úoltuđuna, çıòanda da úapinin üstüne yazdı ki:

Úazım úazım úaz saabım

Tüyli tüyli söz saabım

Ağa anan ağladacağım

Bu küçük oyundur

Böyügi geriden geliyor.

Oğlan yazdı buni úapinin üstüne getti. Neyse, geldi çıòtı eve anasının yanına.

-Ana, ana.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Ana buraya gel. Gel bir úazının etini yiyaò, bizim úazımızın.

Getürdi sofrayı úurdu, eti úoydi, o bayaz ekmeği úoydi. Çığarttı on altunide verdi.

Dedi:

-Ana aòa

-Ola oğul bu nerden?

Dedi:

-Senin işin olmaz ana, Valla bizim úazdür.

Dedi neyse, buni oturdi analı-oğulı yediler. Gel sene haberi kimden verem, o ağadan.

Aòşam oldi, ağa acıòtı.

-Ola nöker!

Dedi:

-Ne var ağa?

Dedi:

-Nöker, felen úöşede ki furuna gedersin, ben oraya bir tavuò vermişim de, abu tespeyi gösterürsün o sene úazı verür, al da gel.

Nökerdür, sallıya-sallıya getti.

-Ola furunci.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Ola furunci ağanın tavuğunu ver.

Dedi:

-Ola, úöpekoğlı, ağa bene òom on tavuò vermedi. Bir tavuò verdi, onide bir oğlan geldi aldı getti. Tespeyi getürdi.

Bu furunciynen çekişti. Furunci yemiş-içmiş, nöker de zayıf, o ki bir vurdi, nöker tıngıl tepe getti. Bunnar çekişmede o yana bu yana, ağa baòtı ki nöker gecıòtı. Ağa úaòtı getti ki, nökerin ağzı burnı úan.

-Ola ne oldı?

-Aòa, ağa, ebile-ebile, bene tavuğı vermiyer.

Ağa baòtı ki onda birşey yazılı, oòudi ki:

Úazım úazım úaz saabım

Tüyli tüyli söz saabım

Ağa bu küçük oyundur

Böyügi geriden geliyor.

Yurdan arpa ekecağım.

Ola!!! Ağadur nökerini aldı geldi getti. O şherde padişah oturuyordu. Ağa sabaòmen úaòtı padişahın yanına getti.

-Padişahım sağolsun, bizim şherde bir hırsız çıòmış, ebile-ebile benim başıma deki tutti.

Nesil edaò, nesil edaò? Yolun úırağında bir puvar var. Dedi ki, o puvarın yanına götüraò altun tökeò, bir yigirmi-ottuz tene altun tökeò, iki tereften iki tene úaraul úoyaò. Kimki geder egilür altun alur hırsız odur.

Neyse, padişahın altuni mi yoò? Getürdi tökti bir elli tene mi yüz tene mi puvarın etrefine. Buni oğlan eşitti. Eşitti ki, bunnar úöyün úırağında ki puvarın yanına altun tökmişler. Oğlan düz yemeni tikenin yanına getti.

Dedi:

-Ola yemeni tiken.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Benim ayağıma bir çift yemeni ver ama, ele ki altına pis yapuşturam.

Getürdi, ayağına oldi. Oğlandur, geldi yerden pis aldı, güzel eritti, altına yapuşturdu, úağıda sardı da getti. Getti o puvarın yanına. Úaraulun biri onda biri bunda bekliyerler. Oğlan getti puvardan el yüzünü yaòadı, o yemenleri geydi, su içti, altunların üstünde gezdi, o altunları bittevi altına yapuştı, ondan yemenlerini úoltuğuna aldı da geldi getti. Aòşam oldi. Úaraullar dediler ki birbirine:

-Ola, gece gelür çalarlarda padişah bizi asar. Haydi gedaò.

Geldiler ki, ne altun var ne de birşey. Onda da bir parça úağıt braòılı. Yazılık ki:

Ağa, padişah!

Bu küçük oyundur

*Böyügi geriden geliyer
Yurduza arpa ekecağım.*

Oldı mi padişaha da bir bela?. Ağanın da zaten bir belası, yüz altını getti. Oğlandır getürdi parayı anasına verdi. Anası azetti ki:

-Balam nerden?

-Anam, işin olmasın, Valla bizim úazın parasıdır ana.

Neyse, bunnar başladiler aramaya. Bunnarın úomşide bir úötü padişah idi. O eşitti. Ondan úağıt yazıyer ki: “Senin úarın leçegi başında olsun ki şeherinde bir hırsız varda tutamıyorsın”. Bu da neytsin? O kuvvetli bir padişahur.

Ağanın bir oğlu varidi. Ağa başladı oğlunu evermeye, geldi padişahının úızını aldı. Ağanın oğlu da hastaluòlı. Padişahın úızı, niyeki varlıdur, zoran verdi. Verdi buni, davul-zurna, geldi götürdiler. Eşitti oğlan ki, úız razı degül. Úız elinde ağı tutıyermiş, içip te ölecağım, ben sene yar olman. Oğlan dedi ki:

-Ana.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Ana, bir úat gelin urbası bul bene. Abu úomşularda gelin vardura, bir úat urba al. Bir úaftan bir de tafşal yeter.

Neyse, anası getti úomşulardan aldı ki, bacimin úızı geldi de ona örtecam, dek etti nene. Getürdi. Aòşam ki oldı oúlan dedi ki:

-Ana, şimdi bunnarı ben geyerim, sen benim öğüme düşersin. Gederuò padişahın evine. Orada, şennik diyer ki, úızın yanına giriyer, kim ki úızın elinden ağıyi braòturur onu padişah çıraò edecaò. O ağıyi braòmiyer. Ben içeri girerim, úızının yanına, sen úapının dibinde turursun, úız mi çıòar ben mi çıòarım ses çıgartmıyasın, sükütten elimden tutar gedersin.

Anasına tembe etti. Geldi ki millet çoduşmiş, o cazı neneler, gellinler ki, gedaò biz ağıyi döktürürüz. Giriyerler braòturamıyerler geri çıòıyerler. Sıra buna geldi, buda girdi, úız oturiyer, elinde bir şüşeynen ağı, buna sarıldı, sarılmada da úızı mökkem dişledi, padişahın úızını.

Dedi:

-Babası poòlı, sen oğlansın.

Dedi:

-Oğlanım. Seni úurtarmaya geldim. Ama bu işleri yapan benim, bene úöçer misin?

Dedi:

-Úöçerim.

Dedi:

-Eleyse, aştó senin üstün bene ver, benim üstümdekileri sen geyin de çıò. Úapının dibinde anam turıyer, elinden tutar gedersin. Sen gerisine úarışma.

Úız azetti. Neyse, bu şüşeyi braòtı. Úız çıòtuđınen nene elinden tutti:

-Yol verin, yol verin.

İtekliye-itekliye çıòtı getti, aòrı oğlan tembe ettiki, ele aldın mı get. Bunnar:

-Ola kimidi ağuyi braòturan? Padişah kimi çıraò edecaò? Diye bağırmaya başladiler.

-Bilmiyeruò, bir nene idi, bir gelininen geldi braòtı gettiler, birşey yoò.

Bulamadiler bunu ki çıraò ederler.

Neyse, bu bunda úaldı, oğlan. Ağanın da úırò göz evi var, megerim. O ki aòşam oldu, bunnarı götürdi zivaba, başòa eve verdiler. Oğlan dedi ki:

-Şey, hele bir baòem senin neyin var, ben padişah úızıyım, zengin, senin varın, dövletin, baban görem ki yüregim yerine otursun.

Geldi uyanı-bıyanı, o evde urba, o evde altun-amaratı, parçası, tahılı. Bir eve geldi ki, demir sıòan bir mengeme, ağzı açuò turıyer.

Dedi:

Bu nedür?

Dedi:

-Biz yaòudi cinsiyuò, yilda bir kimsenin çocuğını çalıyeruò da buraya sıòturıyeruò, çocuğun úanını aòıdıyeruò da, úanını eski hamura úatıyeruò.

Úız dedi:

-Hele ben girem beni sıò.

Oğlan sıòtı.

-Ola çevürsene, bir şey olmiyer.

O da úıyabiliyermi? Úıyamiyer.

-Aç.

Açtı, o çiotı, dedi ki:

-Hele sen girere, baðem úolay döniyer mi? Ben çevürem, ki hamurı ben yoguracam.

Oðlan girdi bu çevürdi.

-Vay öldüm, bağırdı.

Úız gene sıotı oðlan dil braotı, ağanın oðlı. Braotı eleyken mengenin içinde, yarı saò yarı öli. Geldi evediye úız urbasını braotı. Getürdi ağanın evde ki altun, eşya ne vardı, yerlerini biliyer, görmüştı, beş-altı ebgeye toldurdi, düzeltti de çiotı düğün evine. Beş-altı tene oðlanı çağırdı.

-Ola buraya gelin.

Geldiler.

-Aða size harcıızı, aunnan her bir ebgeyi felen yere götürün.

Neyse, bu oðlannara bu ebgeleeri yükledi, götürdiler oðlanın úapısına braotiler.

Dedi ki:

-O evler sahabsızdur. (Ebgeyi götüren oðlannara dedi). Gedin ne kadar iştersiniz sabağačan taşıyın. Ele edin ki, o evde heç bişe úalmasıın.

Bunnar azettiler, geldiler ağanın evine giriştiler. Döşegini de, parasını de, tahılını de ele boşalttiler ki evlerde heç bir şey úalmadı.

Oraya da yazdı ki:

Úazım úazım úaz saabım

Tüyli tüyli söz saabım

Ağa bu küçük oyundur

Böyügi geriden geliyor.

Anazı ağladacam

Yurduza arpa ekecağım.

O gece davul-zurna úurtuldu, düğün tağıldı, yattılar. Sabağinen erken ağa úaotı ki: "Bunnar ne çok yuòladiler." Ağa geldi ki oðlan mengeneeye sıdılmış, dili çıömüş. Ne ölidür ne sağdur. Ağa bağırmaya başladı. Evediye buni açtı çığarttı. Ola ey doòtor nerede var? Ey doòtor nerde var? Buni oðlan eşitti. Oðlan getti evediye paraynen, parası mı yoò, beş-altı tene botlı aldı, bir bayaz çadır aldı, bir-iki tene iskem aldı, renk-renk sular aldı. Geldi. Dediler ki Ahışhada böyük dede-doòtor

çıoımış da oraya götürüo. Bu faytonı úoşturdu yavaş-yavaş götürmede, oğlan çağırdu faytonciyi ki:

-Ola faytonci, beni yarım saata bu yere götür, aòa senin paran.

Onnar usul-usul gediyeerler ki, oğlan hastadur ölmıya, bu da sürdi yanlarından oğradı yitti getti. Getti şeherin úırađına evedıye çadırı dikti, oturdu.

Dedi ki faytonciya:

-Git

Faytonciyi úoyertti, çadırı dikti bir iskemi úoydi oturdu, eline de bir kitap aldı, yanı oğıyer. Bir de baòtı ki aòşam ústi bunnar geldiler. Ağa geldi, taniyer ki aòrı ağayı. Ağa geldi. Ağa baòtı ki çadır turiyer yolun úırađında. Getti:

-Balam, ne çadırdür?

-Bu şehere raatlanmaya geldim de buranın böyük doòtorı benim.

-Ebıle-ebıle bir hastam var.

Dedi.

-Hele getir baòem.

Getürdi.

Dedi:

-Ooo, buni neye sıòturmuşler ki bele olmış,

Ağa dedi ki:

-Baò, gerçekten ey doòtor imiş.

Dedi.

-Ağa ben buni eyledürüm, abu úadar altunun alurum. Yüz altununi alurum. Ellisini aşındı ver ellisinide sabah yoò, öbür gün aòşam ústi gelde götür.

Geldi oğlanı aldı, getürdi, bir döşege yaturdi. Ağadur elli altuni verdi, oğlanı braòtı getti. Bu oğlan tutti oğlanı boğdı öldürdi, çadırın úırađına tayattı, ayağüstte egletti. Úapıde geçende görüksün ki ayaòta turiyer. Ayađüsti egletti.

Onda da yazdı ki:

Úazım úazım úaz saabim

Tüyli tüyli söz saabim

Ağa bu küçü oyundur

Böyügi geriden geliyer.

Anazı ağladacam.

Neyse, oğlanı öldürdi. Urbasını açtı, eleyken çadırı braòti de, faytona bindi de, gendi yoluna geldi getti. Geldi getti oğlan. Ağadur ikinci günü getti yoldan baòti ki oğlan gülüyor. “Allah sene şükür, ey olmuş” diye düşündü. Yaòın getti el vurmuş oğlan tıngıl tepe getti. Oğlan taa çòtan ölmüş, saumiş.

Neyse, buni aldı faytona úoydi ağlaya-ağlaya getürdi. Orada oòumayi de gördi. Oğlanı götürdi gömledi, padişahın eniştesini. Şimdi padişaha dert oldu ki: “Benim úızım necoldi?” Padişah bilmiyer úızı nereye getti. Oğlanın yedisini medisini ki verdiler, teller çağırdı.

Dedi:

-Teller, çòarsın úöşelerde seslersin ki, her kim ki bu işi ediyer eşkereye çòsın, ben bağışlıyem.

O úötü padişahta günde mektüp yollıyer ki seni utanasın, sen úarı misin bir tene tutamıyersin? Oğlan da úapiya çòmiş baòiyer ki, teller bağıriyer ki padişah diyer ki: “Bu işleri kim yapıyer eşkereye çòsın, ben oni bağışlıyem”.

Oğlan geldi tellenin elinden tutti dedi:

-Benim.

-Sensin? Haydi padişah çağırıyer.

Getti padişahın yanına. Herif geymiş, úurşanmış. Artık parası var, dövleti var. Padişaha temenini aldı. Teller, bağıran, dedi ki:

-Padişahım, aòa abu oğlan diyerki, “Benim”.

Dedi:

-Balam sen misin?

Dedi:

-Benim.

-Benim úızım nerededür?

-Senin úızın da benim evimdedür.

-Sağ mıdür?

-Sağdur.

-Gel otur balam.

Oturdi.

Padişah dedi ki:

-Balam, bu işi niye başladın? Neden oldi?

Dedi:

-Hele ağayı çağır aburaya.

Ağayı çağırdılar. Geldi ağa, oturdi, Herifin oğlu ölmüş evi talanmış úalmış boş elle.

Dedi:

-Padişahım sağolsun, ben felen úöşede bir fuðara nenenin oğliyım. Bir anam var bir de benim. Üç tene úazımız var. Bayram günü úazı úucağıma aldım dedim ki, aròadaşlarımá úarışem, artık yigirmi yaşına geldim yiyem, içem, gezem, oyniyem, tamaşa edem. Bu geldi de bene diyer ki, ola senin tavuğan ne verem? Ağa úazdur tavuò degül, úaz satiyerim. Yoò, tavuğa ne verem? Buni tavuò deyin elimden aldi de ağa, parasını aldım, aòa bu işi onnan başladım. Oğlani de mengene ben sıòtım, ben de öldürdüm. Senin úızın da benim evimdedür, padişah.

Lele, vezir hepsi oturiyer.

-Bağışladım balam. Úızım ki sağ imiş, bene de enişte oldun balam ama, sene bir dilegim var.

-Ne dilektür?

-Abu felen yerde bir padişah var oni eşitmişin mi?

-Eşitmişim padişahım.

-Sen o padişahın başına bir iş tutamazsın?

Mektupları, çıuğarttı gösterdi.

-Bene ebile-ebile yazıyer ki, úarın leçegi başında olsun bir hırsız tutmiyersin. Oğlan turdi, düşündi.

Dedi:

-Benim deduğumi et, ben onun başına ele iş tutem ki öleneçan unutmaz.

Dedi:

-Ne?

Dedi:

-Padişahım sağolsun, bene bir kürk tiktürürsün, tavar yüngünden, her tuyun başında da bir tene zil bağlarsın bu bir, ikincisi de bir tene top yapturursun, ebile sapı olsun, parlasın, yanı ki ataştur, bir de zanduò yapturursun adam içine sağ sığsın.

O saat padişah emir verdi kürk tikene kürk tiki, úuyimçilere emir verdi zillerini tökti getürdiler zandüçiya emir verdi zandüğünü yaptı getürdi. Bir haftadan sonra hepsini getürdi yığdı, çağırdı oğlamı ki:

-Gel azırdur.

Oğlan geldi baòtı, kürki geydi o topi eline aldı, úatladı zandüğün içine úoydi kürki de topi de.

Dedi:

-Şimdi bene bir fayton ver, ne ki ben diyerim eder. Úaç güne bundan oraya gediye? Misali iki güne, bir günde onda úaluruò yaptı üç gün, iki günde gelürüò beş gün. Beş gün atların yiyacağını bizim de yiyacağımızı arabaya yüklersin. Beşinci günü sen abu gendi tahtan, ne ki senin tanışların var, ağalar, begler, Lele, vezir onikiler, yaòın yerden daha başka padişahlar varsa hepisini çağırursun, abu senin even yığarsın. Ben onun başına ne iş yaparım buraya getürürüm, bunda görürsünüz.

Dedi:

-Yaòşı.

Úoydi zandüğü faytona oturdi, dedi:

-Padişahım sağolasın, selemet úalın.

Dedi:

-Get balam, uğur olsun.

Faytonciya dedi ki: "Tarıl".

Faytondur getti. Vaòtı geliyerdi atlarını açıyerdi yedürüyer içüriyerdi. Gendiler yiyer içiyer. İki günden sonra geldi o şehere çitötiler. O azgun padişahın şehere çitötiler. Şimdi nereye gedaò? Baòtiler úapide bir nene oturiyer.

-Nene vaòtın heyri olsun.

Dedi:

-Oğul her vaòtın heyir.

-Nene tarı misafiri.

Dedi:

-Balam gelin.

-Bu gece úalaò da sabaò yolumuza gedaruò.

-Buyrun balam. Atlara da yerim var.

-Nene harcını veraò.

Harcını verdiler. Nenedür bunnara aòşamluò yaptı getürdi.

Oğlan dedi ki:

-Nene, bu Şeherin padişahı nesildür?

-Ooo oğul, onun adını ağma ki, dilinen desem dilimi ığardur, gözinen desem gözümü ığardur. Ele azalzil birŐeydür.

Dedi:

-Evleri böyüktür, iki-üç úatlıdür, gendide en üst úatta yatıyer, yanında da her zaman asker beklyer, úapısında.

-Nene bir yerde senin sözün olmasın. Aòa senin harçluòun da gerisine sen úarıŐma.

Yattiler bunnar yuòladiler. Yarı gece ki oldi oğlan faytonciya dedi ki:

-Úaò.

Faytonci úaòtı atları úoŐti. Oğlan geldi kürki geydi, dedi:

-Sür.

Nene öğretti ya evlerini, yerini. Oraya geldi. Bir evin köŐesinde dedi ki:

-Abu evin yanında atları eglet, bu evdür.

Egletti. Getti úapılarını ki açtı padişahının, baòtı her terefte asker turıyer. Bu yanlarına getti bir yırgalandı, kimi balkondan attı gendini, kimi úapıdan, kimin úıçı úırıldı kimin úolí úırıldı ele úaçtiler ki. Heç biri úalmadı. Bunnar úaçtiler, bu úaòtı, oğlan, zanduğı aldı eline, úırò ayaò merdivene baŐyòarı ıòtı, getti ki padişah yuòlıyer. Hemen onun göŐküne bir tekmük attı. Bu gözünü açanda dedi:

-Úaò! Ne yatıyersin? Ben azrayilim, geldim canını alacağım.

Baòtı ki gerçek azrayil, kürk üstünde, gezende ziller seslenıyer, elinde altun topi.

Dedi:

-Azrayil úardaŐ, gelsene, ben gedem bir ođluŐaòiminen halallaŐem de ele canımı al.

Dedi:

-Yoò. Allahım yazısı eledür ki, sen olđuŐađını görmiyacaòsın. Úaò.

Oni ton kömleginen getürdi zanduğa bastı, zanduğı úırò merdiven aŐađı sürüde-sürüde getürdi, oğlanı çağırdı ki:

-Ola gel.

Úaraul ele gitmiş ki heç kimse yoò. Bunu arabaya yükledi, kürkünü açındı arabaya úoydi, dedi:

-Sür.

Çevürdi atlarını geri. Sürdi, geldi günlerinden, hangi güne ki demişti, o güne geldi úöve çıòtı, úövün úrağına ki geldi, dedi:

-Ola eglet.

Egletti. Bu kürki geyindi de getürdiler faytonciynen ikisi, zanduğı úucağına aldiler getürdiler ortaluğa braòtiler. Bir bağırdı, kimisi pencereyi úırdı úaçtı kimisi bilmem ne.

-Ola úaçmayın, ola úaçmayın, benim, geri geldim.

Neyse, millet sükütlendi, oturdi yeri yerinde. Zanduò ortaluòta, o padişah ta içinde. Açtı úapağını oğlan, altun topunu eline aldı, dedi:

-Úaò.

Úaòtı, dişeri çıòtı baòtı ki, o felen ağa, o filen ağa, o felen padişah hep urbaynen düzeninen, bu da ton kömleginen turıyer.

Dedi:

-Ola, azrayıl, úardaş, beni ton kömleginen niye getürdün, bunnar ki hepsi urbaynen getürmişin benim urbam yoò miydi? Niye beni de urbaynen getürmedin? Bunnar hep gülüştiler. O gendi yazduğı mektübi öğüne verdi.

-Oòı abu mektubi. Kim yazdı?

Dedi:

-Aa, o dünyada birşey olmuş te şimdi bu dünyada benden su alıyersiz.

Bunnar hep gene gülüştüler, úaòúaòa ettiler.

Dediler:

-Eyce aòlın başan topla, ölmemişin, bu dünyadur. Senin başan bu derdi tutti

O saat padişah, gendi de kuvvetli padişah idi, emir verdi. Getürdiler buna bir úat urba geydürdiler, ama herif öldi ki, oboca şennik içinde ton kömleginen idi. Sesi çiomıyer. Getürdiler buna yedürdiler, içürdiler. Oğlana getürdiler bir kürki örttiler, ki eniştédür padişahın. Millet yavaş-yavaş gitmeye başladı.

-Ee, şimdi bene de izin ver ben de gedem, dedi o padişah.

-Sen önce elinden bir úağıt ver ki haramsız, kudussun. Sen gedersin sabahta askerinen üstüme gelürsün. Ona úağıt ver.

Bu turdı, turdı.

Dedi ki:

-Bu oğlan sizdeyken úağıt verem and da edem, ki ben size hiç gelmem, yoòsa askerimin hepsini úırar, ki biri úalmaz.

İşte úağıdını verdi; oni faytona bindürdi oradan yolladi de geri. Getürdi padişahın úızını o küçük evden çıgırttı úırò gün úırò gece toy-düğün etti. Onnar yedi içti yeraltına geçti. Ağanın ocağını söndürdi. Onnar başladı yaşamaya.

Allah size de heyirli ömür-gün versin.

2. Güller Kamalova'dan Derlediğim Atasözleri:

Bişkek'te (Kırgızistan) yaşayan Ahıskalı Güller Kamalova'dan derlediğim Ahıska Türkçesiyle atasözleri ve deyimleri Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler" kitabındaki Türkiye Türkçesi atasözleriyle karşılaştırarak aşağıda sunuyoruz.

-A-

Ac it furun yıòar (Aksoy, s. 78, Num: 43)

Ac ne yemez, toò ne demez (Aksoy, s. 78, Num: 47)

Acıòmiş úudurmuşten beterdür (Aksoy, "Acıklı başta akıl olmaz" s. 77, Num: 15)

Ağlayanın malı gülene úalmaz

Ağlayana meme ver (Aksoy, "Ağlamayan çocuğa meme vermezler" s. 80, Num: 97)

Ağaç dibinden su içer

Ağır úazan ağır úaynar (Aksoy, "Ağır kazan geç kaynar" s. 80, Num: 89)

Azan úuşun ömri azdur

Atalar sözi aòlımın gözi (Aksoy, "Atanın (babanın) sanatı oğla mirastır" s. 86, Num: 258)

Ayranım olsa sinek Bağdattan gelir (Aksoy, "Balım olsun, sinek Bağdat'tan gelir" s. 89, Num: 341)

Analı úız úınalı úız (Aksoy, "Analı kuzu, kınalı kuzu" s. 84, Num: 197)

Almayı soyup ye, armudı sayıp ye (Aksoy, “ Armudu soy ye, elmayı say ye” s. 85, Num: 220)

Ana olmasa baba tanış úalur

Astarına baò vezini al, anasına baò úızını al (Aksoy, ”Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” s. 84, Num: 201)

Ara söz evi yıòar

Arabayı úışın hazırla

Aòıllı sayı sayanaçaò deli köprü geçer (Aksoy, “Akıllı köprü arayıncaya dek deli suyu geçer” s. 81, Num: 125)

At úaçtı torba düştü

At olmayan yerde eşek de attur

-B-

Bayramdan sora úına

Babamın evi uzaò olsa ögünmeye ne demek

Baltacının baltası olmas

Balı parmağı uzun olan degül, úsmeti olan yiyer yememiş (Aksoy, “Balı, parmağı uzun olan kısmeti olan yemiş” s. 89, Num: 344)

Bazısı arar bulamaz, bazısı bulur yiyemez

Bir úazanda iki baş úaynamaz (Aksoy, “Bir çöplükte iki horoz ötmez” s. 92, Num: 408)

Ben yanarım yavruma yavrum yanar yavrusuna

Benim horozum el bacasında ötsün, elin horozu benim bacamda ötmesin

Birlik olmasa varluò olmaz (Aksoy, “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” s. 92, Num: 411)

Bışmiş eşten úar olmas

Biri balta olsa biri cevüz olacaò

Bir úoyunda iki meme birbirine deger

Boynuzsuz úoçun hakkı boynuzlu úoçta úalmaz

Bögünde tur, yarında tur, hep tur

Böyük başın derdi de böyük olur (Aksoy, s. 94, Num: 465)

-C-

Can boğuzdan geçer (Aksoy, s. 94, Num: 472)

Canım úurban olsun úadır bilene
Camı yıòılsa mehrabı úalur

-Ç-

Çamura taş atma yüzüne sıçrar (Aksoy, “Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar” s. 95, Num: 506)

Çig yumurta soyulmaz
Çenge ey olsa sakıs çürümez
Çoò ödölen çürük çıòar (Aksoy, “Çok bilen (söylenen) çok yanılır” s. 96,

Num: 518)

Çor diyene sen can de
Çuvala çuvaldur vurulmaz
Çürük taòta muò tutmaz (Aksoy, s. 96, Num. 528)
Çürük ipinen úuya inilmez

-D-

Davetsiz giden mindersiz úalur (Aksoy, “Davetsiz gelen döşeksiz oturur” s. 97, Num: 540)

Deliye günde bayram (Aksoy, “Deliye her gün bayram” s. 97, Num: 558)
Deli alaca molla salaca
Dert bir olsa ağlamaya ne gerek var
Dert bulmaò úolay yitürmaò çetindür
Dert var gelür geçer, dert var delür geçer
Denize düşen kefrüğe el atar (Aksoy, “Denize düşen yılanı sarılır” s. 98,

Num: 566)

Dost taşı úöti deger (Aksoy, “Dost acı söyler” s. 100, Num: 615)
Doğan ayın doğuşundan belli
Dünyayı yemiş bir arsız bir de gamsız
Dünya úadar varın olmadan zerla úadar baòtın olsun
Düşünmeyip oturan úaòanda rezil olur

-E-

Elinen verduğun bitmez

El ağlasa yalan ağlar, úoy ağlasın öz ana (Aksoy, “Ağlasa anam ağlar, kalanı yalan ağlar” s. 80, Num: 98)

Elçinin ya bir çuval altını olacaò ya bir çuval yalan

Elden gelen ögün olmaz, olsa da vaòtında olmaz (Aksoy, “Elden gelen ögün olmaz, o da vaktinde (her vakit) bulunmaz” s. 101, Num: 657)

Etiler ne úadar düz olsa orağ o úadar egri olur

Elti eltiya taş atar, úuma úumaya pambuò (Aksoy, “Elti eltiye eş olmaz, arap unundan aş olmaz” s. 102, Num: 678)

Eşinden ayrılan birde vatani olmıyan

El için ağılayan gözden olur

Evvele can sora canan (Aksoy, “Evvel taam (selâm), sonra kelâm” s. 104, Num: 738)

Evde var altunun bağası yoòtur

-F-

Fikirleşmenin aòri deliluòtur

Fuòaranın tavuğı tek tek yumurtlar (Aksoy, s. 105, Num: 745)

-G-

Garibe bir selâm bin altuna deger (Aksoy, s. 105. N-749)

Gecenin heyrinden sabaòın şeri eydür

Gelen gedene dua ettirir (Aksoy, “Gelen gidene rahmet okutur” s. 105, Num: 758)

Gelinin eyisi olmaz, úızının úötüsü olmaz

Gendi yıòılan ağlamaz (Aksoy, ”Kendi düşen ağlamaz” s. 117, Num: 1074)

Getti gül getti bülbül ister gül ister ağla

Gözü ancaò topraò doyurur (Aksoy, “Gözünü toprak doyursun” s. 216, Num: 3718)

Gözele göz deger, yürece söz deger

Güne göre kürkün gey

-H-

Hançerin yarası eyi olur, dil yarası eyi olmaz

Harman yelinen, düğün elinen olur

Hastayı buza yollamazlar, aşığı söze yollamazlar

Her úövün soğan toğraması başòadur

Her sılığa uyan tez döner

Her öküzi bir çubuğinen sürmezler
Her esen yeleye uyma

-İ-

İki cambaz bir ipte oynamaz (Aksoy, s. 111, Num: 922)

İki gövül bir olsa samanluò da saray olur (Aksoy, “İki gönül bir olunca, samanlık seyran olur” s. 112, Num: 928)

İnsan sözünden, öküz buynuzundan tutulur (Aksoy, “İnsan ikrarından, hayvan yularından tutulur” s. 112, Num: 952)

İçerisi beni yayar dışerisi eli yaòar

İt yürür kervan gider (Aksoy, “İt ürür, kervan yürür” s. 113, Num: 979)

İtin ölümü gelince çobanın degenegine sürtünür (Aksoy, “İti, öldürene sürütürler” s. 113, Num: 972)

İnek öldi hap kesildi

İt ölürse saabı çıòar

İpin o başıda úirli bu başıda

İnsan olğunun gözünü bir topraò doyurur (Aksoy, “Gözünü toprak doyursun” s. 216, Num: 3718)

İşi yarıbuçuò braòma

-K-

Úar yılı var yılı

Úara haber tez tuyulur (Aksoy, s. 115, Num: 1008)

Kalpten kalbe yol gider (Aksoy, “Gönülden gönüle yol vardır” s. 106, Num: 774)

Úarının saçı uzun aòlı úısa (Aksoy, deyimler, s. 259, Num: 4886)

Úarip itin úuyruğı döşünde gerek (Aksoy, “Garip itin kuyruğı bacağı arasında gerek” s. 105, Num: 750)

Úısmetsiz luòma yeyilmez (Aksoy, “Kısmetinde ne varsa, kaşığında o çıkar” s. 118, Num: 1093)

Úızı öz keyfine úoysan davulcıya úoçer

Úondaòta giren ahlak teneşürde çıòar

Úomşuda bişer bize de düşer (Aksoy, deyimler, s. 240, Num: 4391)

Úomşunun tavuğı úomşuya úaz görünür, gelini úız görünür (Aksoy, s. 119, Num: 1114)

Úöti adamın derdi eksük olmaz
Küçük luòmayı al úardaşına baò, büyük luòmayı al úocana baò
Küçük taş baş yarar

-M-

Mart çıòmasa berd çıòmas
Malın alacaòsın dişeriden insanı içerden
Meyvasız ağaca hiç kimse taş atmaz (Aksoy, “Meyvalı ağacı taşlarlar” s. 123, Num: 1216)

Mum dibine ışıò vermez (Aksoy, s. 123, Num: 1232)
Misafirinen on kismet gelür (Aksoy, “Misafir on kismetle gelir, birini yer dokuzunu brakır” s. 123, Num: 1226)

-N-

Naòırcı naòırı braòur, mal saabi malı braòmaz
Namus geder dönmez geri, yoòtur onun belli yeri
Ne çabuò ol asıl, ne yavaş ol basıl (Aksoy, “Ne yavuz (aşkın) ol asıl, ne yavaş (şaşkın) ol basıl” s. 124, Num: 1248)
Ne ekersin onu biçersin (Aksoy, s. 124, Num: 1239)
Ne ver, ne de peşine git
Ne kadar bilsen de gene bir bilene sor

-O-

Olacağınen, öleceğe çare yoòtur (Aksoy, “Olacakla öleceğe çare bulunmaz” s. 124, Num: 1260)
Oğlan toğdum oydi beni, úız toğdum soydi beni
Oğul babasına göre safra açar

-Ö-

Ögde geden yorulur, aròasında geden soyulur
Öğüne baòma sonuna baò
Ölümden başòa her şeye çare var
Ölümi göreceòsın ki bayılmaya razı olasın (Aksoy, “Ölümlü gören hastalığa razı olur” s. 126, Num: 1291)

Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar

-P-

Pal tutan parmaò yalar

Parmağın kesilmese acısını duyamasın

Paran vardır çarşı pazar senindür, paran yoòtur sırt Allah kerimdür (Aksoy, “Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun” s. 126, Num: 1300)

Pisik ete yetişemezse oroçdur diyar (Aksoy, “Kedi uznamadığı (yetişemediğı) ciğere pis (murdar) der” s. 117, Num: 1026)

Pisik gettuòtan sora siçanlar beg olurlar

-S-

Sabur selemettür (Aksoy, “Sabrın sonu selâmettir” s. 127, Num: 1327)

Saburun dili altundur

Saòla samanı gelür zamanı (Aksoy, “Su uyur, duşman uyumaz” s. 128, Num: 1343)

Saymaduğun taş baş úırar

Su yuòlar duşman yuòlamaz (Aksoy, s. 130, Num: 1410)

Su geder úum úalur

Sükût atın tekmügi acı olur

Sütten ağzı yanmış yoğurta üfliyer (Aksoy, “Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer: içer” s. 131, Num: 1419)

-T-

Tava delik taş delik sende geldin üstelik

Tatlı dil yılanı delükten çıhardur (Aksoy, s. 132, Num: 1446)

Toò evin aç iti

Toòun açtan haberi yoò (Aksoy, “Tok acın halinden bilmez (ne bilir)” s. 133, Num: 1469)

Tavuğ su içer Allah’a baòar

Tağda arıyerdim bağda buldum

Taòtım baòma baòtım baò

Tilki tilkiya demiş tilkide úuyruğuna demiş (Aksoy, “İt ite buyurmuş, it de kuyruğuna buyurmuş” s. 113, Num: 973)

Tilki delüğüne sıgmamış úuyruğuna çal asmiş

-U-

Uzaò yerin somini böyük olur

-V-

Vaòitsız öten òorozun başını keserler (Aksoy, s. 134, Num: 1495)

Vaòtını yütüren beòtini yütürür

Varını itler yemiş yaòasını bitler.

-Y-

Yatan aslandan gezen tilki yaòşıdur

Yalanın ayağı aòsaòtur

Yazda ayransız olma úşın yorgansız

Yazın kölge hoş úşın çuval boş (Aksoy, s. 136, Num: 1546)

Yelinen gelen selinen geder

Yeyilmemiş aşıa dua edilmez

Yılanı yaralı biraòmazlar, öldürürler

Yuòì yastuò iştemez

Yürek şüşe kimidür úırıldı mi yapılmaz

Yürüş vardır ki türüştan beter

-Z-

Zaman sene uymasa sen zamana uy (Aksoy, s. 138, Num: 1604)

Zorla güzellik olmaz (Aksoy, s. 139, Num: 1616)

3. Madina Hanım'ın Şiirleri

1

Bizde gelduò bu úurbetin düzüne
Hesret olduò çoò adamın yüzüne
Nasib edermi yaradan gendi eline
Bende elimden yad oldum tağlar.

2

Hem gezerdim edrafıma baòardım
Úomşı yoò ki oturaydım, úaòaydım.
Kerip düştüm bu yerlere baòaydım
Bende elimden yad oldum tağlar.

3

Hem gezerim etrafıma baðarım
 Aslı Kerem kimi ağlar yazarım
 Ben bu yerlerde kerip gezerim
 Bende elimden yad oldum tağlar.

4

Sözlerimi hem yazdımda ağladım
 Ezel baştan talayimi bağladım.
 Yarı gördüm bir yüzüne baðamadım
 Bende bu yerde úaribim tağlar.

5

Keder bele olduğuni etmezdim gümen
 Tağların başında çoò olur duman
 Ayrıldım elimden oldu bir yuman
 Baðanda sene ağlarım tağlar.

6

Mevlam yazmış keder aldım elime
 Úayret úurşaò bağlamışım belime
 Yazar mı Mevlam gendi elime
 Baðanda sene ağlarım tağlar.

7

Tağların olur dumanı
 Beni kiniyanarın yoòtur imanı
 Herkeşin söz yazmaya gelmez gümeni
 Kerip düştüm, bu sözleri yazarım da ağlarım.

8

Tağlar, geldim sizi gördüm
 Oturup söyletip güldüm
 Gezdimde çoò sırn bildim
 Söylesem sırn küser misin tağlar.

9

Gayrı çimen sende yoòtur

Suyun var tikenin çoòtur
 Gendin çoò yoòardasın
 Başında papagın yoòtur

Cevabı dedi tağ

10

Sende geldin bizi gördün
 Oturup söyledin güldün.
 Gezinde ne bildin insan oğlı?
 Seninde ayıbın var, başıma niye güldün?

11

Dağlar başıboş olmaz
 Gül çiçeksiz hoş olmaz
 İnsan oğlı úurulma çoò
 Úurda ayıbsız olmaz.

12

Sırımı size söyleyim tağlar
 Kerib olan günde ağlar
 Úurşaò alur bele bağlar
 Hoş olur mi sene tağlar?

13

Gözlerimden küsmiyan tağlar
 Gül çiçegiz üzmeysin tağlar.
 Ben bu yerde keribim
 Benim gövlümü bozmayın tağlar.

14

Tağlar sizi ögmeli
 Yaòaların dügmeli
 Tağlar sizin döüşünde
 Peynir ekmek yemeli.

15

Úaldım tağlarda medet ay medet
 Ağlama dostum her yerde vardır bu adet

Tağa baòıp ne fayda?
İşte fayda Allah'tan.

16

Tağlarda maral gezer
Maralda avcidan bezer
Maral buynuzunu diyerler dermen
O da gerçek olur mi tağlar?

17

Tağlarda maral gezer
Duman tağlardan bezer
Bu dünyada kim olur gözel?
O da sene malümdür tağlar.

18

Başınan yol aşar mı tağlar?
Yolun vetene düşer mi tağlar?
Çoò adamlar sende úşlar
Şerbet midür suyun tağlar?

19

Tağların olur dumanı
Yağsa yağışı, vermez amanı
Bizde ederuò Yaradan'nan gümanı
Duman geder, ögi yazdur tağların.

20

Tağlarda duman çekilür
Gökten yere nur sepilür.
Benimde gövlüm ağılur
Sene de hoş olur tağlar.

21

Tağlara yaz gelende,
Bağlar meyve verende,
Senin meyven derende

Sene de hoş olur tağlar.

22

Tağlarda gözel-gözel su aòar

Humar gözli ceyran baòar

Ceylanda avcidan úoròar

Hoş olur mi sene tağlar?

23

Sözlerimi bende yazdım, bilinsin

Ben ölede bu sözlerim bilinsin.

Yaradanım bene de cennet iman nesip eylesin

Cennete imana yoldaş et beni.

24

Çoh düşündüm, fikirleştim derdimden

Bu sözleri bende yazdım gendimden.

Kedir Mevlam bize kömek olsun senden

Mevlam yardım senden isterim.

25

Hasta-hasta geden oldum elimden,

Yaradanım bize yardım olsun senden.

Bizde úaòtuò gelduò bu yerlerin düzüne

Gelen yerde yaòşuluğı aò versin

Ölen yerde kebirime nur ensin.

26

Yazduğumi tuyarlar, eşidürler,

Eşidenner bene suğı úoyarlar.

Terefi ordadur gendi eti diyarlar

Terefte bize gelmiyer tağlar.

27

Beni de Yaradan yaratmış, bende bir canım

Bende tolanıp bu yerde úaldım.

Bende bir aò deriyasına taldım,

Talga vursa úıraòlarda gezerim.

28

Bu dünyaya neçe cannar gelmiştir,
 Bene bu sözleri Yaradan'ım vermiştir.
 Put eliler çoò sözleri bilmiştir
 Bile bile dünyasınnan gediye.

2

Dünyaya Yazdım

1

Bu dünyada bizi şama yetürür
 Kimisi de azar yolu yütürür.
 Kimisini hem eylüge yetürür,
 Yolu geniş düz gezene dünyada.

2

Dünya boldur, çeper kimi çekilmiş
 Ev eşikte her eylüge tepilmiş.
 Yemaò, geymaò ayaò alta sepilmiş,
 Yolu geniş düz gezene dünyada.

3

Herkeş diyar balalarım olsun düz,
 Heçkime olmasın bir úötü söz.
 Eylügi elekten ele leçekten süz,
 Yolu geniş düz gezene dünyada.

4

Dünya sende çoò arsızlar varımış,
 Çoò adamda senin sırın tanımış.
 Kimisini yalanınen yaldattın,
 Dünya senin etibarın yoğımış.

5

Bu dünyanın her bolluğı çoò oldu,
 Kimisinin ar namusu yoò oldu.
 Hörmət yoòtur, oda bize az oldu

Dünya senin ar namusun necoldı?

6

Bu dünyada ne zamannan úuruldı
 Çaylar taşıp sular aòıp turuldı.
 Dünya sene çoò adamlar vuruldı,
 Hem yalancı etibarın yoò dünya.

7

Fani dünya her boluğı bağışlar
 Dünya seni çoò adamlar úargışlar.
 Kimisini yalayninen yaldattın
 Dünya sende Sultan Suleyman'da úalmadı.

8

Suleyman'da sultan idi, han idi
 Serçalardan sarayını salurdı
 Türli candan haracini alurdı
 Ona da úalmadın, fanisin dünya.

9

Bu dünyanın neçe neçe gözi var
 Yazduğumda asıl marcan sözler var
 Söz söylenir diliyinen
 Güller açar günüyinen.

10

Bu dünyanın çoò işleri yalandur
 Yüzi gelip yüzi yere gedendür.
 Eli köşçe tağlar veran úalandur,
 Sen edesin dünyamızı yaradan.

11

Bende bu dünyada çoò cafalar çekmişim
 Yaradana şükür olsun demişim.
 Bu dünyada yemiş, içmiş, gezmişim
 Azabinen beni saòla Yarabim.

12

Úaça úaça gediýerdim yoluma
 Úayrat úurşað bağlamışim belime.
 Bu ömiri sen vermişin canıma
 Azabinnen beni saðla Yarabim.

13

Bu dünya yalandur, yalan,
 Azrayil gelip canı alan.
 Yaradan mevlam bir kömek vere
 Yaradan yardımını senden isterim.

14

Azrayil gelip can alanda
 Akın divanına varanda.
 Úaranuð yere úoyanda
 Yaradanım yardım senden isterim.

3

Bu Sözleri Adama Diyerim

1

Adam ne hayal desin, aðretin oyla
 Dilinde salavat hemeşe söyle.
 Birað úötülüğü, gel yaðşılıuð eyle.
 Geden ömrün ne olduğun söylenir.

2

Adam olma úöti, eyleme zulüm.
 Bükülür belin boş úalur elin.
 Olsanda emekar (za) eder dilin
 Olma úöti ne olduğun söylenir.

3

Adam bu dünyada şeytandır, ölmez
 Geden günnerin geriya gelmez.
 Heç kimse eýlügi eliynen vermez.
 Olma úöti ne olduğun söylenir.

4

Kimi adam adama eyelük eder,
 Uymaz şeytan, neyllet eder.
 Ettuği eyelükler deriyayi bozar
 Olma úöti, úötülügün söylenir.

5

Dilbaz adam hemeşe gendini öger,
 Bir seferi görse diliynen döger.
 Sefile, faðıra hemeşe söger
 Sögme faðıra, o da Allah'ın úuludur.

6

Úurulup söyliyane adam olmaz,
 Haraplar dostunun ketrini bilmez.
 Eder kötülüğü terğini vermez
 Kötülüöten navaòit bezersin adam?

7

Adam bildüğü işler uzağa getmez,
 Misliman şartına heçbişe yetmez.
 Çalışıp dünyada cennete yetmaò,
 Kim geder kim gelmez bir Allah bilür.

8

Her adam gendini zaniyer sultan
 Çevür salavatın getür bir tamam.
 Ederdin úötülüò, vermezdin aman
 Úötülüöten ne zaman bezersin adam.

9

Söyledüğü sözlerin yalandur yüzi,
 Ele zaniyersin beledür düzi.
 Gezende dünyada bulursun yüzi
 Gedende eòrete görürsün tozi.

10

Adam söylediği sözlerin çoğısı yalan
 Gezduòça dünyaya vurdun mi talan?
 Gezerdin yaman, söylerdin yalan
 Haò divanında ne cavap verecedn adam?

11

Adam ne çıòmişsin tağinen taşa?
 Yaradan aòılı vermişti başa.
 İster az olsun ister çoò yaşa,
 Fanidur dünya, çıòamasın başa.

12

El içinde olur talan
 Yazduğumda yoòtur yalan.
 Bele yazdım keder Mevlam
 Günaòımı bağışla Allam.

13

Kimi adam gezen yerde olıyer,
 Kimi adam şirin candan beziyer,
 Her bir işi gözeli Allah biliyer
 Yaradanın yazduğıdur her bir işin.

14

Ben de Yaradana yarvaldım da dinledim,
 Geçti ömrüm ey günnerde görmedim.
 Aòıl bolup dostı úastı bilmezdim
 Yaradanım yardım eyle yazana.

15

Baharım etrafıma azımış dostum,
 Úoròıyerim içinde olmiya úastım.
 Fani dünyada ben úara baòıtım
 Bene de yardım et Yaradan'ım.

16

Bu dünyada bir sefilde yaşamış,
 Ömrünide zerilüginen başlamış.

Aramış eylügeni, gövül hoşlamış
Gezse bulamamış, boştur bu dünya.

17

Geniştür dünyaya, her yana baðar
Gövül çoşanda çay kimi aðar.
Gövülün hoşluği canın sağluği
Olmasa eger, boştur bu dünya.

18

Úoysalar ögen yağı, pekmezi
Gelmese hoşan yoðtur lezeti.
Dünyanın eylügeni, gövülün hoşı
Hoş olmasa eger, boştur bu dünya.

19

Çoð çalıştım, yetemedim baya
Úorðiyerim emegim getmiya zaya.
Yardım et Yaradan ben divanaya
Bene de yardım et yaradanım.

20

Düz yola düşenner gendini öger,
Faðırlar gözünün yaşını töker.
Felegin yazduğı belini büker
Zalim felek beyle yazmış, ne edem?

21

Faðırların olmaz arı, úeyreti
Yaradanım yaratmıştür alemi.
Bu felek bele sızmış úalemi,
Bu felekte bele yazmış, ne edem?

22

Beni de sersilki felek, ögmemişim özimi
Úurulupta söylemezdim sözimi.
Niye felek bükti benim belimi?
Bu felekte bele yazmış, ne edem?

23

Yaşadım ömürü, dünyada gezdim
 Úörlüò gördüm de ömürden bezdim.
 Eylüò ettim leçekten süzdüm,
 Bilende yoòtur, boştur bu dünya.

24

Sefil canım çoò ağırdın, bilmedim
 Fani dünya ey günlerde görmedim.
 Ağladım, sıızladım, aòlımı bilmedim
 Gözyaşımı töke töke yaşadım.

25

Çoò yangıldım fani dünya işine,
 Yaradanım aòıl verseydi başıma.
 Duman çökti gözlerimin üstüne
 Gözyaşımı töke töke yaşadım.

26

Zulüm verdim ayağıma, úolıma
 Heçbişe de gelmemiştür elime.
 Çoò úoròardım yoòsulugun ucundan
 Düşünmeden günüm geçti, ağladım.

27

Úırıldı mi ayağımın tamarı?
 Yaradanım açuò eyle yolumi.
 Şifa eyle bu derdime dermanı
 Muòanete muòtaç etme canımı.

28

Kimdür dünyada ey günner gören?
 Cafa çekmemiş, vaòtında öle?
 Keder bele midür mevladan gelen?
 Kedere razıyım yaradanım.

29

Benede yaradanım ömür verdi, yaşadım
 Hasta düştüm, çoò işleri boşladım.
 Uzağım úötülüòtan, ey işleri hoşlardım
 Düşünmeden günüm geçti, ağladım.

30

Ezelden halim almiştur belli
 Zalimler beni dediler, deli
 Söylesem sırumı ben tevekulli
 Beni kim kınar yaradanım?

31

Beni kıyannar olur mi?
 Beni kimi olur mi?
 Bir gün döner yolundan
 Yana yana úalur mi?

32

Ben yuòliyanda úuşlar kimi uçardım,
 Hayalimde ceyran kimi úaçardım.
 Ey günneri ben de ölçer biçerdim
 Yaradanım bele yazmış, ne edem?

33

Sene úurban olem Allah'ım
 Bele miydi talaòım?
 Sen verdin de ben yazdım,
 Günaòımı bağışla Allah'ım.

4

Buni Ana, Baba, Balaya Yazdım

1

Ana-baba diyen bir şirin candur
 Bir yanı döşektür, bir yanı paldur.
 Ana-baba úadrini bilenler
 Bir asıl candur.

2

Bala da ananın can úırığı
 Yarada yandursun çırağını.
 Her ananın öz balasını
 Hak versin muradını.

3

Balam seni aziz-aziz baðmişim,
 Beşigen òamayıllar taðmişim.
 Sen gülende ben şad olup baðmişim
 Yaradana çoð razıydım sen için.

4

Balam seni neneynen beslerdim
 Ben yuòlasam sen beşikten seslerdin
 Şirin yuòı yuòlamamış anan da
 Yaradana çoð razıyım seniçün.

5

Ananın eylügeni balaya çoòtur,
 Ananın dünyada baası yoòtur.
 Ana-baba tutmiyanların
 Hiç aòlı yoòtur.

6

Ananın eylügeni balası bilür
 Ana bu dünyada da cenneti görür.
 Oroçtan, namazdan haberi olur,
 Hemeşe balarım ey günler görür.

7

Ananın eylügeni balası bilür
 Ananın, babanın dileğini yaradan versin.
 Balalarım hemeşe ey günler görsün
 Ey dilegimi hak versin.

8

Balam niyani gitsen de yolun, işin ey olsun

Allah'ın duası üstünde olsun.
 Ana-baba h rmetinden haberin olsun
 HemeŒe h rmetli olasın balam.

9

Elemiynen eyl g bize de olsun,
 Yaradan baŒıma a ılı versin.
 Benimde balalarım ey g nler g rs n
 Ey dilegimi hak versin

10

Benimde Allah dilegimi versin
 Beni  nıyanlar imansız olsun.
 Bende d ŒmiŒim na ar
 Bene de yaradan yardımcı olsun.

11

...ne dilersem yaradan versin
 Ey dileklerim hep  ab l olsun.
 Benim de balalarım ey g nler g rs n
 Ey dilegimi hak versin

12

Bizden  t l g tağlara getsin,
 Yaradan balalarımıza ey ba ıt versin.
 İsterse tez olsun, isterse ge 
 A rımıza heyr olsun.

13

Na ar d Œt m yaradanım, ba sana halime
 Balalarımı  ast eyleme canıma.
 Hayret ver ayağıma,  oluma
 Azabından beni sa la Yarabim.

14

Sefiliydim, he  iyi g nler g rmedim,
 Bala ba ıp nasıl oldu bilmedim.
 Yaradan'dan hep ey g nler dilerdim,

Ey günleri sen veresin Yaradan'ın.

15

Çoò çalıştım, heç bilmedim halimi,

Bala için feda ettim canımı.

Çoò eylükler biliyerdim Allah'tan

Ey günleri sen veresin Yarabim.

16

Balam gelse, kedrimi bilse

Şirin söylep, yüzüme gülse.

Ana-baba kedrini balası bilse

Allah balana dileğini versin.

17

Yer çürük olsa her biride çürüdür,

Úöti sözler taşları da eridir.

Yaradanım sevileri geridir,

Yaradanım yazduğuma razı ol.

18

Bende yatarım da, yuòum gelmez

Bu derdimden kimse bilmesin.

Kimse bene kúmek vermesin

Bene yardım sen veresin Yarabbim.

5

Buni Gönüle Yazdım

1

Deli gönül yaòışmışsin yaòama

Dostum uzaò, düşmanlarım yaòında.

Úurban olem Yaradan'ın adına

Verduğı ömürü gezene kadar.

2

Gönül benden úüsmiş, uçiyer

Semelenmiş, tağa-taşa úaçiyer.

Ebile gönül bize kefen biçiyer
Bir yudum su içene úadar.

3

Deli gönül umut etme yaşa,
Úocaluò gelür başa.
Allah'tan yardım istersin
Ezreyil göskene úonana úadar.

4

Gönül sende melil mişköl tutursun
Derdini gene yüregen alursun.
Gönül, gel giderim düzinen
Hadır İlyas yoldaş olsun bize.

5

Ben yazdım deste-deste
Dilim söyler, vücüdüm hasta
Verduğun amanat turur òafeste
Ne vaòit alursun olıyer adam.

6

Anama Dedim

1

Toğanımda heste düştü, oyladı
Ceyil getti, ömüründen toymadı.
Babam úaldı, bizi yalağuz úoymadı
Ana yerin cennet olsun diler.

2

Anam gördüm neyledim,
Soòetine toymadım
Anam olsun, rahmetli,
Yattuğı yerde cennetin.

3

Anam rahmet olsun sene

Çò emekler ettin bene.
Eylüg edemedim sene
Ana olasin cennette.

4

Gene yeşilleniye baòçalar, bağlar
Söylesem sırrımı tağlarda ağlar.
Fani dünyada baòtı úaralar
Biri benim biri acap kim olur?

5

Ben de ceyilydim, sular kimi aòardım
Bazı-bazı sözlerine baòardım.
Heste düştin, sene yoluò baòamadım
Ana yerin cennet olsun dilerim.

6

Ana senin öldüğün da bilmedim
Senden sora ey günlerde görmedim.
Ağladım, düşündüm, aòlımı bilmedim
Ana yerin cennet olsun dilerim.

7

Ana, seni balaların unutmaz!
Etin yoòtur, gemüklerin çürümez.
Ruhun uçar, perilerden saçılmaz
Ana yerin cennet olsun dilerim.

8

Ana cafa çektin safasını görmedin
Bala baòıp eylügüne toymadın.
Babam öliminen úıymadı
Ana yerin cennet olsun dilerim.

9

Benim babam da yoòtur
Gelip halimden bile.
Benim anam da yoòtur

Gelip nasihat vere.

10

Canım anam, benim anam

Ceyil-ceyil yetim úoyan.

Allah'ın rahmetini alan,

Canım anam, benim anam.

11

Ana, heste düştün, úaðamadın

Ceyilidim, ama seni ey baðamadım.

Ana rahmet olsun sene

Emegin halal et bene.

12

Ana, balalaran sende lay-lay dedin mi?

Balan vardı, tatlı ekmek yedin mi?

Ölürüm de balam yetim úalur mi?

Bele işi düşündün mi anamcan?

13

Anam úaldı uzaða

Babamın yoluni gözede.

Cennette geyip bezene,

Canım anam, benim anam.

7

Mislimana Yazdım

1

Bismillahirrahmanirahim'dür Kur'an'ın başı

Meke'de durıyer úıblanın başı.

Oroç, namazdur misliman işi

Yaradan imana yoldaş et bizi.

2

Yaradan Nida gelmiş,

Bize beş vaðıt namazı vermiş.

Mislimannuò òaktur, demiş
Namazını úıl, unutma úulum.

3

Beş vaòit namaz òakdur
Mevlanın kelemi çoòtur.
Fani dünyada úalan yoòtur
Namazını úıl, unutma úulum.

4

Bende arz ediyerim oroci, namazı
Yaradan sen nesib et bize cennet imanı.
Hastelerin sende vardur dermeni
Yaradan sen nesibet bize cennet imanı.

5

Haciler hacına gedip gelenler,
Oroç tutup namazını úılanlar.
Muhammat alem selemi⁹³ adını anğanar
Cümlemize Yaradan'ı yardım olsun.

6

Bende çoò ederim duayı
Göreydim Mekke'yi, Medine'yi.
Meke'nin muderimde bende
Bende úılsaydım namazı.

7

Oroç, namaz bize farzdur
Beş vaòit namaz da azdur.
Oroç tutmaò bu zamandır
Oroç, namazı unutma úulum.

8

Úurban olem Allah'ım
Dilimde var salavatın.
Neceki ömrüm var

⁹³ (Alem selemi: âleyhisselami).

Oroç, namazdur gumanım.

9

Bu dünyanın çoò işleri yalandur
Yüzüm gelip yüzüm yere gedendür.
Eli úöçse, tağlar veran úalandur
Şen edeyim dünyamızı yaradan.

10

Bu dünya yalandur, yalan
Azrayil gelip canı alan.
Yaradan Mevlam úömek verir
Yaradan bize yardımın olsun.

11

Azrayil gelip canı alanda
Hakın divanına varanda
Úaranuò yere úoyanda
Yaradan bize yardımın olsun.

12

Güller açılır den-den
Söyliyaò salavatı birden.
Allah'ın gözel isminen
Çekih tespahi den-den.

8

Gendime Yazdım

1

Bismillahirrahmanirrahim
Sene úurban olem Allah'ım
Dilimde var salavatın.
Nezeki ömrüm var
Oroç-namaz durguzanım. Âmin

2

Allah'ım sene ayandur halim,

Bağışla benim günahlarımı.
 Çoò istiyerim namazı
 Yardım et benede Rabbim. Âmin

3

Yaradanım bizi biliyer
 Oroç-namazı sorıyer.
 Kebirde neler oliyer
 Yaradanım bize yardımın olsun. Âmin

4

Yaradan birdür, biliyerim
 Zikirimi edeyim.
 Yaradan senden diliyerim
 Bene de cennet iman ver diyerim. Âmin

5

Hacine gedenlerden
 Murada erenlerden
 Duası úabül olanlardan
 Beni de eyle, Rabbim. Âmin

6

Hacine gedenlerden
 Murada erenlerden
 Kefserden içenlerden
 Beni de eyle, Rabbim. Âmin

7

Güller açılır deste-deste
 Oòunur Kur'an bir nefeste
 Kuran Kerim, başım úste
 Yaradan nesib et bize. Âmin.

9

Buni Ramazana Yazdım

1

Aziz günler gelür atlı
 Lezzeti var, baldan tatlı
 Kebirde olur şafaatı
 Aziz günler, aziz günler.

2

Aziz günler hoş olur
 Namaz günde beş olur.
 Kebirde yoldaş olur
 Aziz günler, aziz günler.

3

Yılda gelür Ramazan ayı
 İki bayramdur niyatı
 Eder niyat, keser úurban
 Kebirde olur faydası.

4

Aziz günleri biliyeruò
 Hazırluğı görüyeruò.
 Yaradan senden diliyerim
 Bize cennet iman ver, diyeruò.

5

Cennet úapısını acap kim açar?
 Eyini, úötini Yaradan seçer.
 Sırat úöprüsünden çoò úullar geçer
 Bize de Yaradan'ın yardımını olsun.

6

Cennet yapılmıştür, gözeldür gözeli,
 İçinde hüri, melekler gezer.
 Bir terefinde bize de yer düşer,

Bize de Yaradan'ın yardımını olsun.

7

Cennete girenler ey úullar olur,

Onlar da cennette ey günler görür.

Geride úalanlar acap ne olur?

Cümlemize yaradan yardımını olsun.

8

Ölüm eşidende birez úoròaruò,

O zamandan salavatı diyeruò.

Kebire enende biz ne ederuò?

Cümlemize yaradan yardımını olsun. Âmin.

10

Buni Türkiye'ye Yazdım, Antalya'ya Gettiğimde

1

Binduò samaleta, yolu uzattuò

Türkiye'ye gettuò yardım gözettuò.

Ögümüze geldi bir şirin oğlan

Ali úardaş, babası Birlen'dür adı.

2

Gelduò görduò Türkiya'nın özünü,

Gireydim camiya, süreydim yüzümi.

Nasib edilmiş bize yaradan, içmeyi suyuni

Türkiye'nin ezen sesi güzeldür.

3

Türkiye'nin çoò ey yeri

Oòunur ezenleri.

Sadı úana dinniyenin

Titriyer kemikleri.

4

Úurbette gezende olmiyer bina,

Arıyer semtini, ediyer dua.

Türkiye’de gördüm bir nurlu Hoca
Ooıyanda ezeni sesi gözeldür.

5

Úazahstan’dan gelduò Antalya’da úalduò,
O yerde biz de hörmeti görduò.
Yeduò yemegi, içtuò suyuni
Hörmeti, hızmesti çoò artuò görduò.

6

Türkiya’nın gördüm toprağını, taşını
Kimisi hakkına vermiş başını.
Kimileri yiyer, içer, çeker hoşuni
Türkiya’nın adı, şanı gözeldür.

7

Türkiya’da gördüm hekmeti
Yaradan bize de ver bereketi.
Yoò idi haznesi, toò idi úarnı
Türkiya’nın adı, şanı gözeldür.

8

Bazarında gördüm yeşili, gögi
Adın başında vardur tikenı.
Alıp satanın çoòtur úıymeti
Türkiya’nın adı, şanı gözeldür.

9

Türkiya’da az gezdim,
Gördüüm yerleri deftere yazdım.
Huzursuz yerlerde adamda olmaz
Huzurlar deftere yazılmas.

10

Bizde çağırttuò, geldi evliya úarı
Getürdi bize din kitapları.
Misafir saabı o gülden bacı
Gülden sözler, sohpeti gözeldi.

11

Gece, gündüz úlar namazı
 Yüreginde hakka eder niyazı.
 Misafire şeriatı söylerdi
 Hem de bize nesil eylüg ederdi.

12

Gene geliyor yoldaş havası
 Kuran'ın dünyada olmaz baası.
 Ettüğün eylüge sen eyle halalı
 Ben edeyim Yaradan'dan duayı.

13

El içinde olur tala
 Yazduğumda yoòtur yalan.
 Bele yazdım kademe
 Günaòimi bağışlayın.

14

Ekrandan gördüm Anadolu'nun yaylasını, düzini
 Úoyun, úuzi, otağını, suyuni.
 Çeşmeler gözel-gözel úaynıyer
 Úoyun, úuzi etrafında oynıyer
 Ne gözeldür Anadolu yerleri.

15

Anadolu'yi ekrandan gördüm
 Ben de gövlimi o yere verdim.
 Saydım yaşımı, yetmişdörde de geldim
 Neydem ki, gözeldür yer Anadolu.

16

Gözeldür yeri, bahçası-bağı
 İçinde vardur ayvası, narı.
 Türkiye'den aòıyer Ardahan çayı
 Ne güzeldür Türkiye'nin yerleri.

17

Binalıdur Türkiye'nin yerleri
 Etrafında tağı, taşı únalı.
 Baòanda tağına, seyran havalı
 Ne güzeldür Türkiye'nin yerleri.

Bende ey gün görmedim, yetim oldum. İşte yazduğum ele. (Madina Hanım).

4. Ceferinoğlu Sefer'den Dualar

Sofra Duası

Enzubilahi lenaşetani rehim Bismillahirrahmanirrahim elhamduillah
 elhamdullillah hmezi etamana ve sahkene ve jalene minal muelik etamana ve etama
 külümeleu tohsa min talil cennet ve sakene ve saka külü lau tahla min şaravil Kevser
 Allah mecel devletine daymi ve hevletine alimi ve ne tuselin aleune nimete celiluler
 bereketi helilullah şafagati senden resüllah meftelere rehmet, sağlara selemet, hanaya
 bereket, Alahan ve latu kelil bu hörmetiye ella rasulullah selevet Allah meselini oòı.

Yağmur Duası

Kepçe hatun ne ister?
 Allah'tan yağmur ister
 Yaòsın-yaòsun sel olsun
 Etrafımız göl olsun.

God bacadan gelende,
 Goda selam verende,
 Yağmur yüzi görende,
 Yaòsın-yaòsın sel olsun
 Etrafımız göl olsun.

Úara tavuğun úanadı
 Kim vurdi kim sınadı?
 Hanım nene çıòsana,
 Yağ güvecine baòsana

Bizi yola salsana
Yaðsın-yaðsın sel olsun
Etrafımız göl olsun.

Nazar Duası

Ovsuğladım nazarı
Evve benim başımı
Úara göz, mavi göz
Úör, topal, lal, sağır, kel
Her kimin nazarı degmişse
Yedi çift kullanılmamış igne
Yedi çift kullanılmamış muò
Yedi çift kullanılmamış çuval

Sarılsın onun bağına, bağırsağına. Bacasın yıldırım vursun, úapısına sindan kilidi
asılsın!

Yatanda Okunan Dua

Yattım sağıma döndüm soluma sığındım supòanıma, melekler şaðat olsun
dinime, imanıma Allah sen heyerli sabaòlar aç, ilahi senin birliğine şükür.

SONUÇ

Ahıska, Ahışha olarak da bilinen ve günümüzde Akhaltsikhe adını taşıyan şehir Posof ırmağı üzerinde kurulmuş olup Türkiye sınırına 15 km. uzaklıktadır. XIX. yüzyılın sonlarında 30.000'e ulaşan nüfus, 1968 sayımında 18.000 olarak tespit edilmiştir.

Ahıska, Gürcüce “Yeni Kale” anlamına gelen Ahal-Tsihe'nin Türkçe ve Farsça şeklidir. Bölge ilk İslâm fetihleri sırasında Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde (644-656) Şam Valisi Muâviye'nin kumandanlarından Habîb Mesleme tarafından, 624'te fethedildi. Selçuklular zamanında Sultan Alparslan (1063-1072) tarafından, 1068 ele geçirilen Ahıska, 1267-1268 yıllarında Moğollar'ın hâkimiyeti altına girdi. Daha sonra bölgedeki mahallî valiler yarı bağımsız olarak “atabeg” unvanını aldılar. Ahıska, Ardahan, Artvin kesimlerinin idarecileri olan atabegler 1268-1578 tarihleri arasında bölgenin yönetimini ellerinde tuttular ve bu dönemde İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu devletlerine bağlı kaldılar. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferi sırasında (23 Ağustos 1514) dolaylı olarak yardımları görülen Ahıska atabegleri, Lala Mustafa Paşa'nın Çıldır Savaşı (1578) sonunda Osmanlı idaresine girdiler. Son atabeg Minûçihir bağlılığını bildirerek Müslüman oldu ve Mustafa Paşa adını aldı. Bu tarihten sonra Ahıska yeni kurulan Çıldır eyaletinin merkezi haline getirildi. Ancak Çıldır'ın savaşlarda harap olması üzerine Ahıska eyalet oldu. Bir ara Safevîler'in eline geçen şehir, 1635'te Osmanlılar tarafından geri alındı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'yla Rusya'ya terk edildi. Ahıska'nın Rusya'nın eline geçmesi halk arasında büyük üzüntü yarattı ve pek çok ağdın söylenmesine sebep oldu. 1853-1856 Osmanlı-Rus savaşlarında Osmanlı ordusuna

yardımcı olan Ahıskalılar, savaş sonunda Rusya'nın baskısından kaçarak Erzurum'a sığındılar. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne göre Ahıska ve Ahılkelek sancakları, merkezi Kars olan yerli geçici hükümete (Millî Şûra Teşkilâtı) katıldılar. Millî Gürcistan hükümeti Haziran 1918'de Trabzon Antlaşması'yla bu iki sancağı resmen Türkiye'ye bıraktı. Fakat 13 Nisan 1919'da İngilizlerin Kars'ı işgali ve Millî Şûra'nın dağıtılması üzerine Ahıska, Gürcistan tarafından işgal edildi ve 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Tiflis vilâyetine bağlandı. Ahıska, bugün aynı adı taşıyan bölgenin idarî merkezidir.

Uzun yıllar Rusya tarafında kalan Ahıska Bölgesi'nin Türk nüfusu sürekli adaletsizlik ve zulümlere tâbi tutuldu, zaman zaman onlara katliamlar yapıldı. 14 Kasım 1944'te Sovyetler Birliği diktatörü Stalin'in emri ile Ahıska Bölgesi'nin 220 köyünden, 110 bini aşkın Türkü bütün malı mülkü ellerinden alınarak, amansız koşullar altında Orta Asya'ya sürgüne gönderildi. Uzun sürgün yolculuğu sırasında ve sürgün yerleşim yerlerinde kısa süre içinde 17 bini çocuk olmak üzere 30 bin insan hayatını kaybetti. O günden bu yana 61 sene geçti.

Günümüzde bu insanlar, bu halk nerelerde, hangi şartlar altında, nasıl yaşamaktadırlar? Başka ülkelerde farklı kültürler ve dinler karşısında kimliklerini kaybettiler mi yoksa hâlâ "Biz Türküz" diyerek, kendi örf-âdetleriyle mi yaşamaya devam ediyorlar? Bunlar çok önemli sorulardır. İşte bu ve benzer sorulara cevap vermek için böyle bir çalışmaya gerek duyuldu.

Ahıska Türklerinin çektiklerinin, sürgünün her anı önemlidir, her saniyesi unutulmaz acılarla doludur. Bu olayları yaşayan ata analarımızla konuşarak, görüşme metoduyla alana çıkıp, bu araştırmayı yaptık.

Kaynak kişilerin anlattıklarından tarihte geçenlerin doğru olduğunu görüyoruz. Doksan iki yaşında Ziya dede otuz iki köyün isimlerini veriyor ve biz de bunları Ahıska haritasının üzerinde bulabiliyoruz. *“Kızımcan ben bu yerleri hepisini gezdim, hepsi aklımdadır”* diyor bize Ziya dede. Şahsen benim için bu çok şaşırtıcıydı. Yukarıda verdiğimiz sürgün belgelerinde yer alan kararların gerçek olaylarla birbirini tutmadığını öğreniyoruz. Stalin’in verdiği emirler okununca insan öyle zannediyor ki, vatanlarından sökülüp atılacak olan bu insanların her türlü ihtiyaçları önceden tespit edilmiş; malları, canları ve hakları güvenlik altına alınmıştır. Oysa gerçek hiç de öyle değildi.

Kasım ayının soğuk bir gecesinde köyler askerle kuşatılır, kapılar dövülür, kapılarını açan masum insanlara: *“Türkiye sınırından Alman ordularının gelme ihtimaline karşı, kendi güvenliklerini sağlamak için, buralardan içerilere doğru götürülecekleri”* söylenir ve hemen hazırlanmaları emredilir. Birkaç saat içinde, küfür, tüfek ve dipçiklerle hayvan vagonlarına doldurulurlar. Haftalarca sürececek bir ölüm yolculuğuna çıkarılırlar. Gidecekleri yerlerde yıllarca sürececek akıl almaz zorba bir yönetime mahkûm edilirler. Dolayısıyla kararlarda geçen hak, hukuk ve ihtiyaç sözlerinin hiçbir anlamı olmamıştır.

Eşyaların alınmasına izin verilmesi, her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verilmesi, göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetlerinin verilmesi, önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedellerinin ödenmesi gibi kayıtların hiçbirinin yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Yukarıda verdiğimiz materyallerden bunların hepsi açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bugün Ahıska Türklerinin bırakın vatani, toprağı, kendilerine ait bir isimleri bile yok. Sürgün edildikleri Sovyet Cumhuriyetlerinde onlara verilmedik isim

kalmadı. Halen bu Türk halkına “Sovyet Türkleri”, “Meshet Türkleri”, “Ahalsıhskiye Turki”, “Meshetler” son zamanlarda da “Gürcü-mislimanlar” veya “Gürcü-Meshler” olarak adlandırılıyorlar. Son birkaç yılda onlara “Ahıskanın Türkleri” denilmeye başlandı. Oysaki Sovyetler zamanında onları çoğunlukla Azeri olarak kayıtlara geçirilmişlerdi. Batılı kimi kaynaklarda da “Acarlar” ile “meschen” Müslüman Gürcüler olarak nitelendirilmişlerdir.⁹⁴

Yarım asırdan fazla başka milletler ve kültürler arasında yaşamalarına rağmen bu halk kendi dilini, aile yapısını, örf ve âdetlerini kaybetmeden bugüne kadar gelmiştir. Bunun yanında Rusya ve Ukrayna’da küçük topluluklar halinde yaşamakta olan bu halkın bütünüyle asimile olmaları tehlikesi de söz konusudur.

Bugüne kadar sürgün edilmiş halklar arasında sadece Ahıska Türklerinin hakları iade edilmedi. Stalin bu millî soykırımı sadece Ahıskalılara değil diğer Türklere de uyguladı. Aralık 1943’te Karaçay Türkleri, Nisan 1944’te Balkar Türkleri ile Çeçenler, Kalmuklar, Temmuz’da ise Kırım Tatarları sürüldü. 1956’da çıkan bir kararla bu Kafkasya kavimlerine anavatanlarına dönme hakkı verilirken sadece Ahıskalılara bu hak çok görüldü.

Sadece bu halka, kendi vatanlarına dönmesi için, kendi milletinden vazgeçip soyadlarını değiştirme tehdidinde bulunuldu. 1974 yılında Gürcistan resmî olarak bunu ilân etti. Ahıskalılara “Siz Meskler, Müslümanlaşmış Gürcülersiniz. Tekrar eski dininizi Hıristiyanlığı ve Gürcü olmayı kabul ederseniz, pasaporttaki milli kimliklerinizi, ad ve soyadlarınızı değiştirirseniz size bütün kapılar açılır” demişlerdi. Ahıskalılara göre Hıristiyanlaşmaktan, Gürcüleştikten, çektikleri acılara tekrar katlanmak daha iyidir. Sadece bu halk Türk oldukları için, 4 Haziran 1989’da bu defa

⁹⁴ Bkz: Örneğin Robert Bleichsteiner, “Vorderasien” (Önasya) in: Neue grosse Völkerkunde. Völker und Kulturen der Erde. In wort und Bild. Köln. 1968. Hrsg. Von Hugo A. Bernotzik. s. 388.

da Özbekler tarafından ikinci kez sürgün edildi. Bu olaylarda yüzlerce ölü ve yaralı oldu. Fergana olaylarından sonra Ahıska Türkleri Rusya'ya kaçmak zorunda kaldılar. Ama orada da onlar için sakin ve huzurlu bir yaşam fazla görüldü. Yerli halk tarafından dışlanan, oturma izinlerini ve pasaportlarını alamayan Ahıska Türkleri, son 15 yıl içerisinde çok perişan bir şekilde yaşamaktadır. Kendilerine karşı işlenen cinayet ve suçların hiçbiri adlî makamlar tarafından dikkate alınmamaktadır.

2004 yılında Rus Haber Ajansı “Kubanlı bir Rus, iki genç Ahıskalı kızını silâhla öldürüp diğer Ahıskalıları da vuracağı tehdidinde bulundu” başlığıyla bir haber verir. İnsan Hakları Komitesi Novorossiysk Şubesi'nin REGNUN Haber Ajansına yaptığı açıklamada, 26 yaşında Narmine ve 19 yaşındaki Nargile isimli iki Türk kızını, Rus komşuları tarafından katledildi. İkisi de ADB'ye göç programına başvurmuşlardı. Üstelik bu olay tek de değildir.

ABD'nin Ahıska Türklerini kabulü meselesini değerlendirecek olursak; çoğunluk buna karşıdır, ama bu insanların başka bir çaresi mi var ki? Hem artık kaçınıcı kez oturduğu yerden kopup, kalkıp da başka yerlere gidecek? Bu, o kadar kolay mı? Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri için artık neden kabul edildikleri hiç önemli değil, yeter ki onlara karşı soykırım son bulsun.

Rus gazeteci Vadim Takmenev Rus NTV kanalında hazırladığı “Vragi Naroda” (Halk Düşmanları) adlı programında, Krasnodar vilâyetindeki Ahıska Türklerinin yaşamını ve daha sonra Amerika'ya göçlerini anlatıyor. İşte Amerika'ya göç edenlerden birisi doksan yaşında bir nine daha doğru dürüst Rusçayı öğrenemeden oturmuş bu defa da İngilizce öğreniyor. Çaresizlikten şiir yazmaya başlamış:

*Kafkaz'ı unutmam, toğulan yerim
Kestiler göbeği tamladı kanım.*

*Veten toprağında karen setenim
Ana vetenimde yatmah isterim...*

Orta Asya çöllerine bırakılan Ahıska Türkleri yaşam mücadelesine devam ettiler. On iki yıl sıkı polis rejimi altında kaldılar. Geldikleri yerlerde evsiz, barksız, her şeyi yeniden kurarak yaşamayı öğrendiler. Ganime nine: *"Kızımcan her şey kaldı Kafkaz'da, ev de kaldı, mal da kaldı. Talla da kaldı..."*. Kaynak kişilerin birçoğunun anlattığına göre Kazaklar, Ahıskalılara iyi davranmışlar, yardım etmişler. Bu yardımları için Ahıska Türkleri yerli halka hâlâ teşekkürü borç bilmektedirler. Geldikleri yıl Kazaklar kendilerine evlerini, eşyalarını, yemeklerini yarı yarıya bölüp verdiler. Ahıska Türkleri Kazaklara tahıl, ceviz vererek onun karşılığında süt, ayran alıyorlardı. *"Biz buraya gelende Kazaklar etmek ne demek bilmiyorlardı"* diye anlatıyor bize Südret nine. *"Onlar kurut, çökelek, süt, ayranla geçiniyorlardı, ama biz gelende tahılları da oldu ekmekleri de oldu. Evleri yoktu çadırlarda yaşıyorlardı ya da küçük, çamurdan yapılmış evlerde. Biz ki buraya geldik ilk evleri biz yapmıştık"*. Göçmen Ahıskalılar ile yerliler arasında buna benzer pek çok konuda kültür alışverişi olmuştur.

Bugün Ahıska Türkleri 61 yıldır kendi vatanının hasretini çekmektedirler. Bekir dedenin sözleri çok acılı: *"Ordan gelen bizim ihtiyarların ömürleri geçti, çoh ağladılar, sızladılar. Çoğı de veten deyip derdinden eriyip gettiler..."*. Her ne kadar yaşadıkları yeni topraklara alışmışlarsa da, her ne kadar kendilerini yabancı görmüyorlarsa da yine de sadece misafirlerdir oturdukları yerlerde; onlar böyle hissederler ve onlara böyle hissettirilir. Nitekim Südret ninenin sözleriyle ifade edersek: *"Burası eydür, ama gel ki yerimiz, yurdumuz hep ahlımızdadur. Yâdıma gelende yerimiz yurdumuz ahlım gediye başımdan..."*.

Günümüzde bu insanların umutları, beklentileri vardır. İhtiyarlar kendi vatanlarını bir daha görmek umuduyla yaşıyorlar. Onların hayalleri gerçekleşecek mi? Bu soruya cevap bulmak oldukça zor.

Dağınıklık yüzünden millî kimlik ve kültürlerini korumakta zorluk çeken Ahıska Türklerinin durumu hâlen bir çözüme kavuşmamıştır.

KAYNAK KİŞİLERİ VE KAYNAKÇA

Asratov Nida Ridvanoğlu 85 yaşında, Candosov köyü, Kazakistan.

Aslanoğullarından Sefer Ceferoğlu 73 yaşında, Çemolgan köyü, Kazakistan.

Bayramov Bekir Şirinoğlu 71 yaşında, Candosov köyü, Kazakistan.

Dursunov İsrafil Cabbaroğlu 77 yaşında, Candosov köyü, Kazakistan.

İbişov Ziya Abitoğlu 92 yaşında, May köyü, Kazakistan.

Osmanova Südret Rasülkızı 73 yaşında, Candosov köyü, Kazakistan.

Recepova Ganime Veyselkızı 73 yaşında, Çemolgan köyü, Kazakistan.

Suliyev Heyrullah Seyfioğlu 77 yaşında, Canaşar köyü, Kazakistan.

Şaşuyev Mehmet Koçoğlu 77 yaşında, Candosov köyü, Kazakistan.

Avşar B. Zakir, Tunçalp S. Zafer: **Sürgünde 50. Yıl. Ahıska Türkleri**. TBMM

Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Aksoy, Ömer A.: Atasözleri ve Deyimler. Ankara Üniversitesi Basımevi 1965.

Ercilasun, Ahmet B.: **Kars İli Ağzıları, Ses Bilgisi**, Ankara 1983.

Ahıska Türkleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, **Ahıska ve**

Ahıskalılar, internet yoluyla alınan dosya, internet adresi: <http://www.ahiskalilar.org/giris/tarihimiz.html>

Ahıskalıların Dünyası: internet yoluyla alınan dosya, internet adresi:

<http://www.moyarodina.sitemynet.com/ali/ahistar5.htm>

Badalov, Çingiz: **Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri**, Çimkent 2004.

Bayraktar, Rasim: **Ahıska-Çıldır Beylerbeyliği**, İstanbul 2000.

Berdzenişvili. N-Canaşia. S.: **Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)**, İstanbul 1997.

Bejensı iz Krasnodarskogo Kraya (*Krasnodar Bölgesinden Göçmenler*), internet yoluyla alınan dosya, internet adresi:

http://lenta.ru/articles/2004/07/22/turks/_Printed.htm

Devlet, Nadir: **Çağdaş Türk Dünyası**, İstanbul 1989.

Feridun, Abaday: **Çıldır Tarihi**, Ankara 1987.

Gazeta **“Tureskiy İshod”** (*“Türklerin Sonu”* Gazetesi), 2004, internet yoluyla alınan dosya, internet adresi: <http://www.civitas.ru/cgi-bin/pressshow.cgi?code=3998>

İslam Ansiklopedisi: Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948.

John F. Baddeley: **Rusların Kafkasya’yı İstılâsı ve Şeyh Şamil**, Çeviren S. Özden, Kayıhan Yayınları, İstanbul (Tarihsiz).

Kaşıkçı N.-Yılmaz H.: **Aras’tan Volga’ya Kafkaslar**, Ankara 1999.

Kazakistan Cumhuriyeti’ndeki Ahıska Türklerin Gazetesi **“Ahıska”**, N0-8(31), Almatı, 30 Eylül 2003.

Kırzioğlu, M. Fahrettin: **Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi**, Ankara 1998.

Kırzioğlu, M. Fahrettin: **1855 Kars Zaferi**, İstanbul 1955.

Perevozkina, Marina: **Sudba Meshetinskih Türkov**, (*Mesket Türklerin Kaderi*), Moskva 2001.

Rafatov, İ. Ramizoviç: **Meshetiya İ Meshi** (*Meshler ve Meshetiya*), Bişkek 1996.

Rafatov, İ. Ramizoviç: **Meshetinskaya Diaspora V Kirgiziyi-Perspektivi Repatriasiyi Na İstoriçeskuyu Rodinu**, (*Kırgızistan’daki Meshetlerin Topuluğu-Vatanlarına Dönme Perspektivleri*), Bişkek 1998.

Tkaçenko, A. A.: **İstoriya Deportasiyi Narodov Rossiyi**, (*Rusyadaki Halkların Sürgün Tarihi*), Rossiyskiy Demografiçeskiy Jurnal, N0-1, 2002.

Viktor, Solakhyan: **Problema Meshetinskih Turok İ Novue Podhodu K Eyo Reşeniyu** (*Meshet Türklerin Sorunu ve Çözümü İçin Yeni Yöntemler*), internet yoluyla alınan dosya, internet adresi:

http://www.scirs.org.ge/russian/analytic/round_five/print/solakhyan.htm

Togan, Zeki Velidî: **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1981.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1982.

Yusuf Sarvarov İ Dvijeniyeye Meshetinskih Turok Za Vozvraşeniyeye Na Rodinu (*Yusuf Sarvarov Ve Vatanlarına Dönmek İçin Hareketi*), internet yoluyla alınan dosya, internet adresi: <http://kpd.nvrs.ru/bib/tm/4-07-03.htm>

Zeyrek, Yunus: **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Ankara 2001.

SÖZLÜK

-A-

A ise (R)	Both şişe (A.T)
Aboca bu kadar (T)	-C-
Abu katen bu kadar (A.T)	Ceyil genç (A.T)
Ağu zehir (A.T)	Cüre türlü (A.T)
Agarot: ogorod bostan (R)	-Ç-
Akim vali (R)	Çal zil (A.T)
Armiya ordu (R)	Çanah büyük güğüm (A.T)
Avtomat tüfek (R)	Çançur eriğin bir çeşiti (A.T)
Atestat karne (R)	Çapan Kazaklarda değerli hediye, mont (K)
Aha işte (A.T)	Çaruh bir çeşit ayakkabı (A.T)
Ašto, abu bu (A.T)	Çastny özel mülk (R)
Aunnan oradan (A.T)	Çaynik demlik (R)
Azeda-azeda sevine-sevine (A.T)	Çatağ mesele (A.T)
Azeti sevindi (A.T)	Çekişmah kavga etmek (A.T)
-B-	Çengel çatal (A.T)
Bolnitsa hastane (R)	Çeten elle örülmüş delikli torba (A.T)
Başport: pasport pasaport (R)	Çohuşmiş girişmiş (A.T)
Bezgramotny okumamış, cahil (R)	Çırdı yırttı (A.T)
Borş lahana çorbası (R)	-D-
Brigadir ekip başı (R)	Dava savaş (A.T)
Bitevi tamamıyla, bütün (A.T)	

Direktor müdür (R)

De söyle (A.T)

Derganlı delikanlı (A.T)

Degül değil (A.T)

Dokumentı evrak (R)

Düşüm burada kazandım anlamına geliyor (A.T)

-E-

Ebile-ebile böyle-böyle (A.T)

Edrefi: etrafı (A.T)

Elküt ters, yanlış (A.T)

Ele öyle (A.T)

Elekende böylede (A.T)

Eleyse öyleyse (A.T)

Enni uzun (A.T)

Evediye hemen (A.T)

-F-

Familiya soyad (A.T)

-G-

Gektar hektar, dönüm (R)

Gorod şehir (R)

Göz: oda (A.T)

Gradus derece (R)

Granitsa sınır (R)

-H-

Harman tahılın işlendiği yer (A.T)

Hamada: hemen (A.T)

He evet (A.T)

Hekmet etmah hayret etmek, şaşmak (A.T)

Hersi geldi sinirlendi (A.T)

Hepepine tamamen (A.T)

Hesir tuğla yapılan payendaz

Haladilnik: holodilnik buzdolabı (R)

-İ-

İnstitut enstitüt (R)

İspiçka: spiçka kibrit (A.T)

İstol: stol masa (R)

İstikan: stakan bardak (R)

İşkola: şkola okul (R)

İşpiyon: şpiyon ajan (R)

-K-

Kak raz tam (R)

Kanmiyer anlamıyor (A.T)

Kanfet: konfetı şeker (R)

Kapitan yüz başı (R)

Kara kış aralık ayı (R)	Koyşu bırak ya (K)
Karaul: nöbetçi (A.T)	Kömek yardım (K)
Kara parça sert, koyu renklerde olan kumaş (A.T)	Köçmah evlenmek (A.T)
Kartopi patates (A.T)	Kimiyduh gibiydik (A.T)
Karı kadın (A.T)	Kristiyan: hristiyanin Hıristiyan (R)
Kah halk (A.T)	Krışa çatı (R)
Kaftan: elbise (A.T)	Kurtardım: bitirdim (A.T)
Kayaktaki ayıb ne ayıbı (K)	Kufayka kışlık palto (R)
Kayırmah yedirmek, beslemek (A.T)	Kıç bacak (A.T)
Kellet etmek başını kesmek (A.T)	-L-
Kel gel (K)	Lager kamp (R)
Kiraz ayı: haziran ayı (A.T)	Leçek turbent (A.T)
Kuda nereye (R)	Luçşe daha iyi (R)
Klas sınıf (R)	-M-
Klüç anahtar (R)	May mayıs ayı (R)
Komendant kumandan (R)	Maşına araba (R)
Kompensasiya hazmın, zarar ödentisi telafi etmek (R)	Makaron makarna (R)
Konvoy muhafaza müfrezesi (R)	Marama başörtüsü (A.T)
Kol koymah imza atmak (A.T)	Maya pakmaya: (A.T)
Koparet dükkân (A.T)	Melim öğretmen (A.T)
Koh taştan yapılmış ev (A.T)	Merek ot ambarı (A.T)
Kombayın biçerdöver makinesi (R)	Meşe: orman (A.T)
	Meşok çuval (R)
	Milisiya: militsiya polis (R)

Mobilizovat: mobilizovanniy	Otravit	zehirlemek (R)
seferber edilmiş, askere çağırma (R)		-Ö-
Moroz	ayaz (R)	Öbür
Mökkem	kuvvetli (A.T)	diğer (A.T)
	-N-	Örtmek
Nahtan	boşuna (A.T)	kapatmak (A.T)
Naçalnik	başkan, şef (R)	-P-
Negramotniy	cahil, okumamış (R)	Palatka
Neft	petrol (R)	çadır (R)
Ne katen	ne kadar (A.T)	Pahır
Nemes	alman askeri (R)	bakır (A.T)
Neujeli	acaba (R)	Paklamah
Necoldi	nerede (A.T)	temizlemek (A.T)
Neteyür	nasıl (A.T)	Pasportniy stol
Nikuda	hiçbir yere (R)	nüfus dairesi (R)
Noyabır	kasım ayı (R)	Papros
	-O-	sigara (A.T.)
Oblast	vilayet (R)	Pavşu
Oboca	bunca (A.T)	hayvan midesi (A.T)
Olakide	galiba, herhalde (A.T)	Peç
Olem	olayım (A.T)	ocak, soba (A.T)
Opravdat	temize çıkarmak, haklı çıkarmak (R)	Pensiya
Otnoşeniya	ilişki (R)	emeklilik maaşı (R)
		Peştamal
		önlük (A.T)
		Podkomendatura
		sıkı bir polis rejimi (R)
		Polivşik
		sulamacı (R)
		Pomidor
		domates (R)
		Pomogat
		yardım etmek (R)
		Poyezd
		tren (R)
		Prikaz
		emir (R)
		Propusk
		izin kâğıdı (R)

Put: pud eskiden Ruslarda 16.3

kiloluk bir birim (R)

Puvar pınar (A.T)

-R-

Rayon: ilçe (R)

Raznitsa fark (R)

Rağız kere (A.T)

Remci okçi (A.T)

Respublika cumhuriyet (R)

-S-

Samolyot uçak (R)

Sabağaçan sabaha kadar (A.T)

Samovolniy: samovolno isteğine

bağlı (R)

Sahan demirden yapılmış tabak (A.T)

Sahluh yiyeceklerin uzun süreli

muhafaza edilen yer (A.T)

Selsovet: selskoye hozaystvo köy

meclisi (R)

Selskoye hozaystvo tarım işleri (R)

Semya aile (R)

Sentyabır eylül ayı (R)

Sintetika sentetik (R)

Sobraniya: sobraniye toplantı (R)

Saldat: soldat asker (R)

Spisok liste (R)

Srok süre (R)

Sutka bir gün (R)

Sup çorba (R)

Sredniy Aziya: Srednyaya Aziya

Orta Asya (R)

Stansiya istasyon (R)

Starşına başçavuş (R)

Stroy sıra (R)

Storoj bekçi (R)

Svet elektrik (R)

Svoboda özgürlük (R)

Sükütten usulca (A.T)

Süzek süzgeç (A.T)

-Ş-

Şamata gürültü (A.T)

Şkola okul (R)

Şuba kışlık palto (R)

Şüşe cam (A.T)

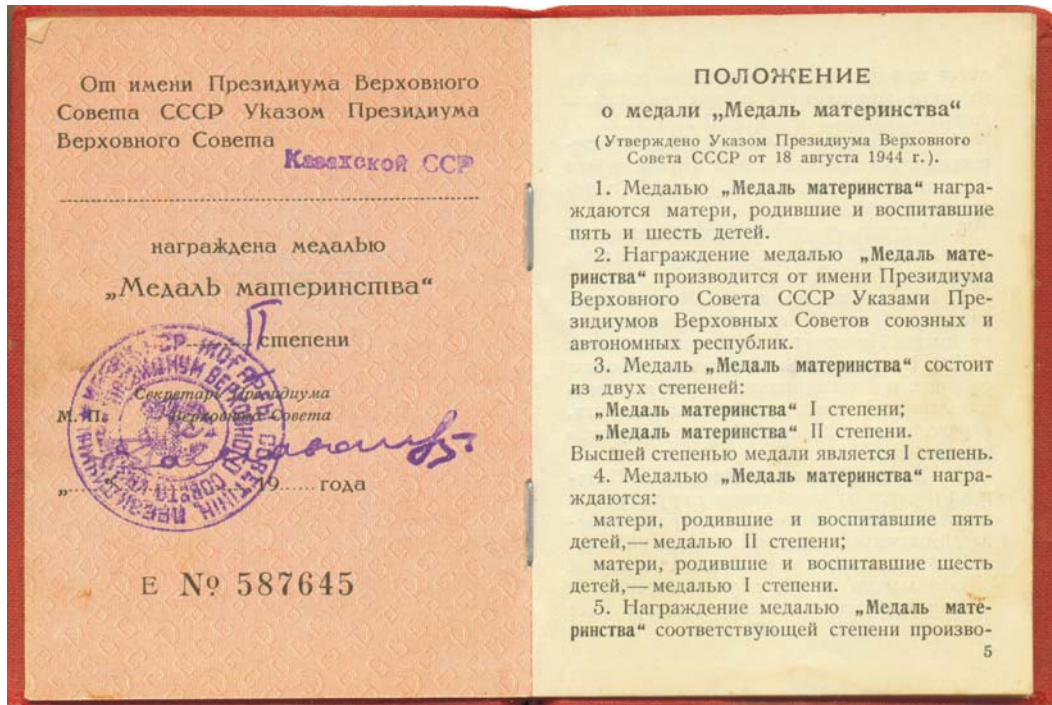
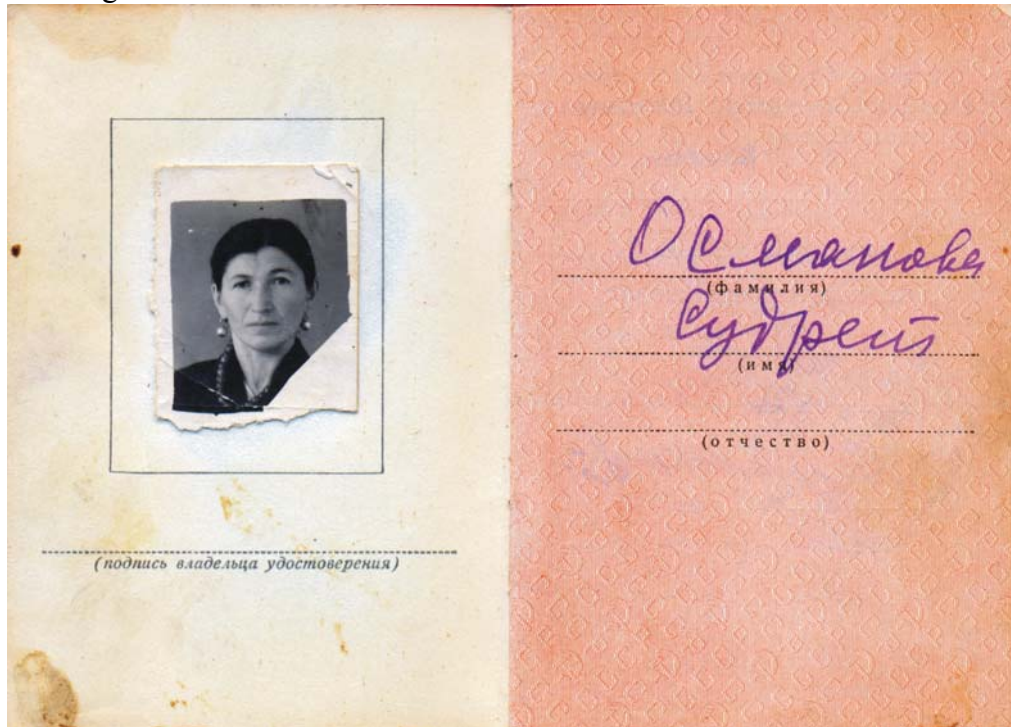
-T-

Talinka işi kapkaşık işi (A.T)

Tamça	damla (A.T)	Uyani-biyani	oraya-buraya (A.T)
Tafşal	büyük başörtüsü (A.T)		-Y-
Tovarniy poyezd	yük taşıyan tren (R)	Yasluh	sohur (A.T)
Toçno	tam (R)	Yaldatmah	aldatmak (A.T)
Tolko	sadece (R)	Yügütmah	kıyma makinesinde çekmek (A.T)
Tıha	kil (A.T)	Yüregi karışiyer	midesi bulanıyor (A.T)
Tirçilik	tarımcılık (K)	Yumuri	yuvarlak (A.T)
Tehnikum mehanizasıy	makine meslekokulu (R)	Yığılmah	toplanmak (A.T)
Teke çekmah	hesap sormak (A.T)	Yuhlamah	uyumak (A.T)
Televizor	televizyon (R)		-V-
Telef olmiş	vefat etmiş (A.T)	Varenye	reçel (R)
Terkelemek	tekrarlamak (A.T)	Vaspaleniye: vospaleniye	iltihap (R)
Terek	tahtadan yapılmış raf (A.T)	Vayenniy (voyennay) forma	asker kıyafeti (R)
Tez	çabuk (A.T)	Valenki	keçeden yapılmış kış çizmeleri (R)
Tezeden	yeniden (A.T)	Vedra: vedro	kova (R)
Türma	hapis (R)	Versta	eskiden Ruslarda 1,0668 km olan bir ölçü (R)
Truba	baca (R)		-Z-
	-U-	Zemlyanka	zeminlik(R)
Uçotçik: şçetovod	muhasibeci (R)		
Urba	kıyafet (A.T)		
Urok	ders (R)		
Urus	Rus (A.T)		
Uje	artık (R)		

1. Belgeler ve Çevirisi⁹⁵

Belge 1

⁹⁵ Bu belgeler Rusçadan Türkçeye tarafimca çevirilmiştir

Belge 1

SSCB Yüksek Şura Prezidyumu Adına
Kazakistan SSC Yüksek Şura Prezidyumu Fermanıyla
Osmanova Södret II derecede “Annelik Madalyası” ile
Ödüllendirilmiştir.

Yüksek Şura Prezidyum Sekreteri İmza
SSCB Yüksek Şura Prezidyumu Adına

Kazakistan SSR Yüksek Şura Prezidyumu Emriyle

OSMANOVA Södret II derecede “Annelik Madalyası” ile ödüllendirilmiştir.

Yüksek Şura Prezidyum Sekreteri

İmza

“Annelik Madalyası” Hakkında Açıklama

(18 Ağustos 1944 Yıl SSCB Yüksek Şura Prezidyumu Tarafından
Onaylanmıştır).

1. “Annelik Madalyası” ile 5 veya 6 çocuk doğurup yetiştiren anneler
ödüllendirilir.

2. Madalya ödüllendirilmesi Sovyet Birliğine dâhil Yüksek Şura Prezidyumlar
ve muhtar cumhuriyetlerin emirleriyle Yüksek Şura Prezidyumu adına yapılır.

3. “Annelik Madalyası” 2 dereceden oluşur:

“Annelik Madalyası”-I derece;

“Annelik Madalyası”-II derece.

Yüksek dereceli madalya I dereceli madalyadır.

4. “Annelik Madalyası” madalyasıyla ödüllendirilir:

5 çocuk doğurup yetiştiren anneler-II derece madalyası;

6 çocuk doğurup yetiştiren anneler-I derece madalyası.

Belge 2

Belge 2

Belge

DEVRIŞEVA Sonya

SSCB Yüksek Şura Prezidyumu adına Alma-Ata icra komitesi kararıyla

Halk mebus kurulu 30 Temmuz 1982 tarihli “Emek Gazisi” madalyası ile ödüllendirilmiştir.

İcra Komitesi Sekreteri

10 Ağustos 1982 yıl.

Belge 3

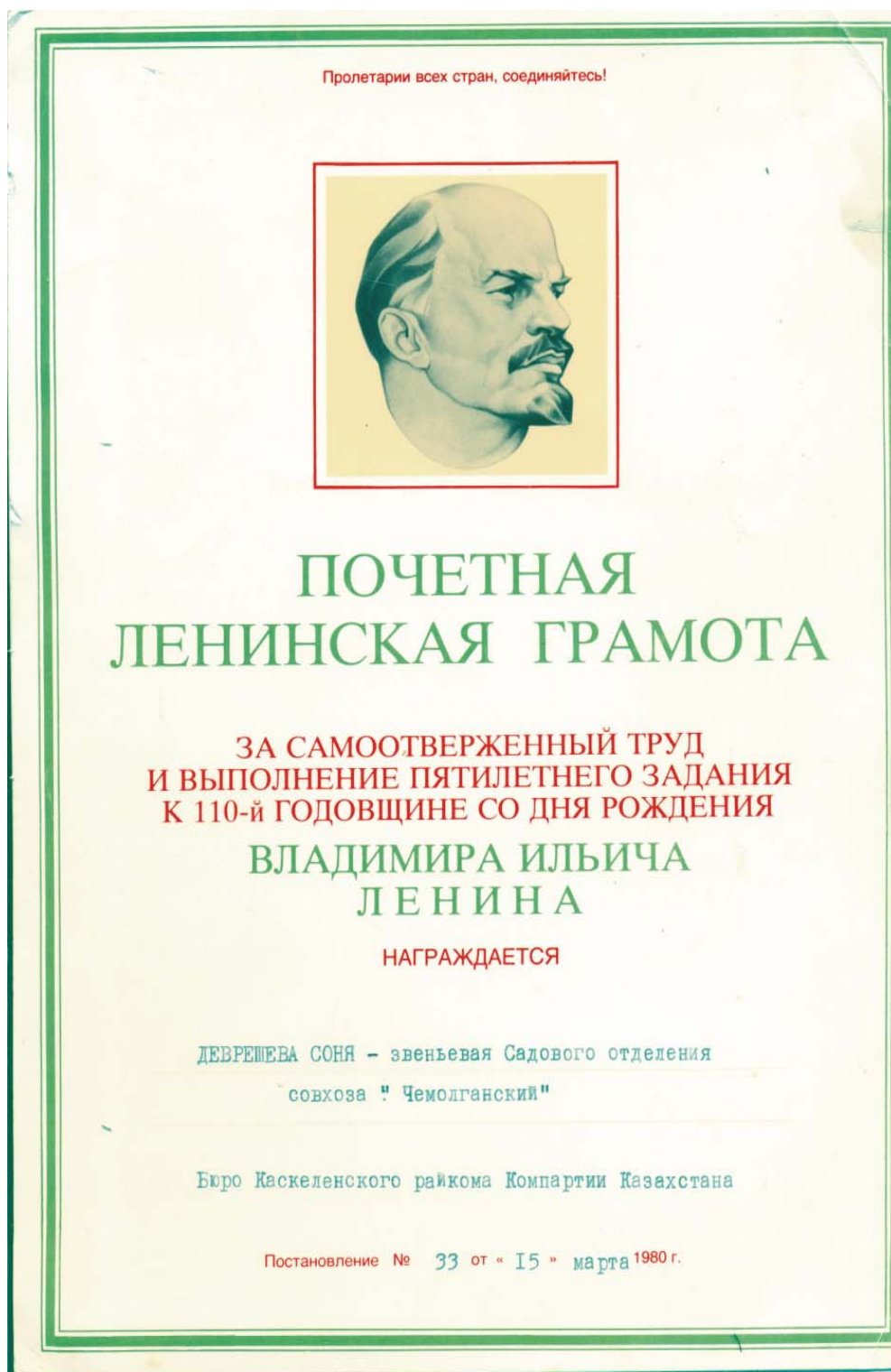
Belge 3

1978 yıl Sosyalist Yarışma Birincisi.

Belge OSMANOVA Södret Bakanlık ve Meslek Birliği “İcra Komitesi”
adına

“1978 Sosyalist Yarışma Birincisi” madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Belge 4

Belge 4

Bütün Dünya Proleterleri Birleşiniz.

Lenin Şeref Diploması.

Fedakârca çalışma ve 5 senelik normun yerine getirmesi V. İ. Lenin'in 110-cu yıl dönemine kolhoz Çemołgan Bahçe bölümün grup başı-DEVİRİŞEVA SONYA ödüllendirilmiştir

Kazakistan Komünist Partisi Kaskelen ilçe Komitesi Bürosu.

Kararname No:33 15 Mart 1980.

Belge 5

Belge 5

Bütün Dünya Proleterleri Birleşiniz.

Belge

“Çemolganskiy” kolhozun işçi-meyvacılık uzmanı olan DEVRİŞEVA Sonya “Kaskelenskiy” kolhozun onuncu beşyılığın birinci yılı Sosyalist yarışmanın yüksek belirtilerini tutturma nedeniyle “Şeref Kitabı”na kaydedilmiştir.

28 Ocak 1977.

Kazakistan Komünist Partisi Kaskelen ilçe Komitesi Sekreteri: (D.ZAYKO).

Belge 6

ЗНАМЯ

3.

ТРУДОВАЯ ДИНАСТИЯ

Из 11 членов звена садоводов совхоза «Чемолганский», которым руководит Судрет Девришева, семь приходится на ее семью. Сама звеньевая начала с рабочей, потом возглавила коллектив. И всегда добивалась успехов. Вот я нынче, вместо 450 центнеров плодов она отправила их на приемный пункт около 700 центнеров.

Звено пятилетнюю программу завершило за три года.

Производственные успехи — лицо. Но речь о тех, кто их добивается. Гордится Судрет Девришева своим сыном Валерием (верхний снимок); мальчишкой брала его в сад — стал агрономом, потом бригадиром.

А разве (в нижний снимок: слева направо) не вносят молодые члены этой семьи Махмина, Гули, Ганжагуль свою лепту в успех общего дела?!

Лютвий Девришев — глава семьи (средний снимок). У него тоже строго определено рабочее место. Он — поливальщик.

В. МИХАЙЛОВИЧ.

Belge 6

“Znamya” gazetesi 1977 yıl, sayfa 3.

İŞ HANEDARLIĞI.

“Çemolganskiy” kolhozunda Devrişeva Südret yönetiminde meyvacılık ekibinde çalışan 11 kişiden 7’si ailesindedir. Kendisi sıradan işçi olarak göreve başlayarak sonradan yönetime atanmıştır. Her zaman başarılı olmuştur. Şimdi de 450 sentler meyve yerine alım merkezine 700 sentler göndermiştir.

Böylelikle ekibi 5 senelik programını 3 senede tamamlamıştır.

İş başarısı-ortadadır. Söz onları gerçekleştirenlerdedir. Südret Devrişeva, oğlu Valeriy ile gurur duymaktadır (üstteki resim); daha çocuk iken hep bahçeye alırdı-ziraat mühendisi, sonra da ekip başı olmuştur.

Ailenin küçük fertleri ise (alttaki resim: soldan sağa) Mahmina, Güli, Gencegül iş başarısına emeklerini katmamakta mıdır?

Lütfiy Devrişev-aile reisi (ortadaki resim). Onun da kesin belirli bir iş görevi vardır. O-sulamacıdır.

V. MİHAYLOVİÇ.

Belge 7

Барлық елдердің пролетариаты, бірлесіңдер! *Пролетарияттар өзінің еркін, соғысмайды!*

ӨНДІРІС САЛАСЫНДА ЖҰМЫСШЫЛАР МЕН КОЛХОЗШЫЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ МАМАНДЫҚТАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ӨНДІРІСТІҢ ТИМДІЛІГІН АРТТЫРУ, ЖҰМЫСТЫҢ САПАСЫН ЖАҚСARTУ ЖӘНЕ 1976 ЖЫЛДЫҢ ЖОСПАРЫН ОBLAҒЫДАҒЫ ОРЫНДАУ ЖОЛЫНДАҒЫ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ СОЦИАЛИСТІК ЖАРЫСЫНЫҢ ЖЕҢІМПАЗЫ

ЖОЛДАС ОСЫ ҚҰРМЕТ ДИПЛОМЫМЕН НАГРАДТАЛЫП ОТЫР.

НАГРАЖДАЕТСЯ НАСТОЯЩИМ ПОЧЕТНЫМ ДИПЛОМОМ ТОВАРИЩ ЖЕРҒИШЕВА С. САЛЖОҚ ОЫНҚОЗА "ЧЕМОЛГАНСКИЙ" НАСЫМБЕНСКОГО РАЙОНА

ПОВЕДИТЕЛЬ В РЕСПУБЛИКАНСКОМ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ СОРЕВНОВАНИИ СРЕДИ РАБОЧИХ И КОЛХОЗНИКОВ ВЕДУЩИХ ПРОФЕССИИ В ОТРАСЛИ ЗА ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА И КАЧЕСТВА РАБОТЫ, ЗА УСПЕШНОЕ ВЫПОЛНЕНИЕ ПЛАНА 1976 ГОДА.

Министерство (ведомство) по получению РАЙОННОЕ УПРАВЛЕНИЕ КОЛХОЗНОГО ХОЗЯЙСТВА И. К. САБЕНОВ Республиканский комитет профессионального ОБКОМ ПРОФСОЮЗА РАБОТНИКОВ КАЗАХСКОГО ХОЗЯЙСТВА О. СЫРЖАНБЕК

көшіп одағы Республикалық комитеті

1977 жылғы «...»

№ қаулысы

Постановление от «31» ИЮЛЯ 1977 г. № 5

Belge 7

ŞEREF DİPLOMASI.

BİZ KOMÜNİST EMEĞİN ZAFERİNE GELECEĞİZ.

V.ULYANOV LENİN.

İş bu diploması Kaskelenskiy ilçesinin “Çemolganskiy” kolhozun meyvecilik uzmanı yoldaş Devrişeva Sonya ödüllendirilmiştir.

1976 yıl planın başarılı bir şekilde yerine getirme nedeniyle, üretim etkinliği ve iş kalitesinin yükselişi yolunda işçiler ve yönetici kolhozcuların arasında yapılan Cumhuriyet Sosyalist Yarışma Birincisidir.

Bakanlık: Tarım işleri ilçe yönetmenliği emriyle K. SABDENOV.

Sendika Cumhuriyet Komitesi ilçe komitesi iş sendikası Tarım işleri işçileri O.SIRLIBAYEV.

31 Mart 1977.

Belge 8

Belge 8

Bütün Dünya Proleterleri Birleşiniz.

ŞEREF DİPLOMASI.

Çemolgan sovhozun meyvecilik uzmanı-DEVİRİŞEVA Sonya yüksek istihsal alameti nedeniyle Büyük Ekimin 60-cı yıl dönemine ödüllendirilmiştir.

Sovhoz Müdürü: A. KOSAREV

İlçe Komitesi Sekreteri: E. ORAZALİYEV

Yardımcısı: A. NASİPOV

Belge 9

Belge 9

SSCB Yüksek Şura Prezidyumu Adına

BAYRAMOV Bekir

“Vladimir İlyiç Lenin’in 100’üncü Yıl Dönemine ait Şerefli Emek Madalyası
ile ödüllendirilmiştir”.

Kaskelen ilçesi icra komitesinin Sekreteri:

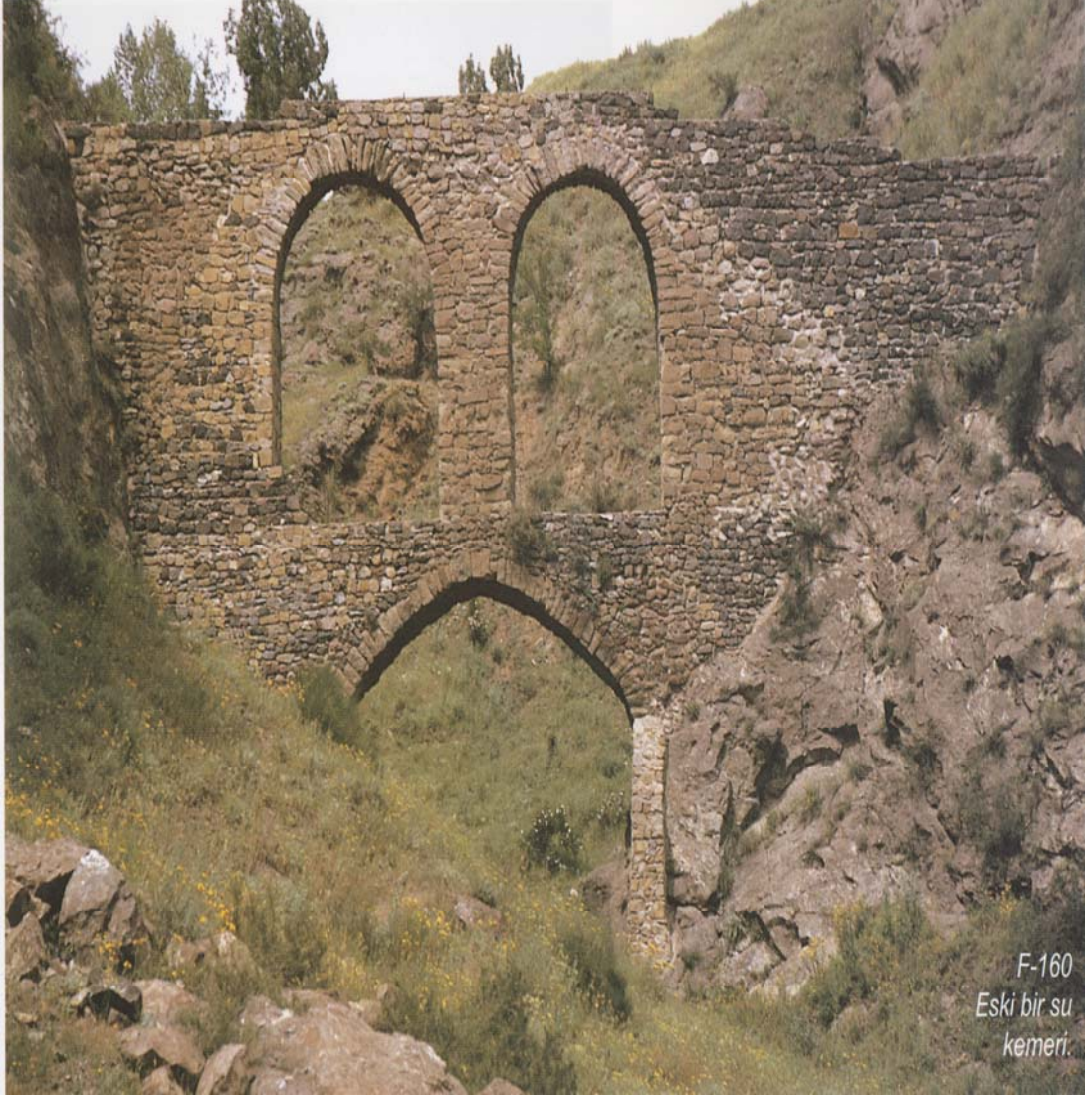
26 Mart 1970 yıl.

F-1.⁹⁶

Büyük Sürgün'ün en acı hatırası tren.

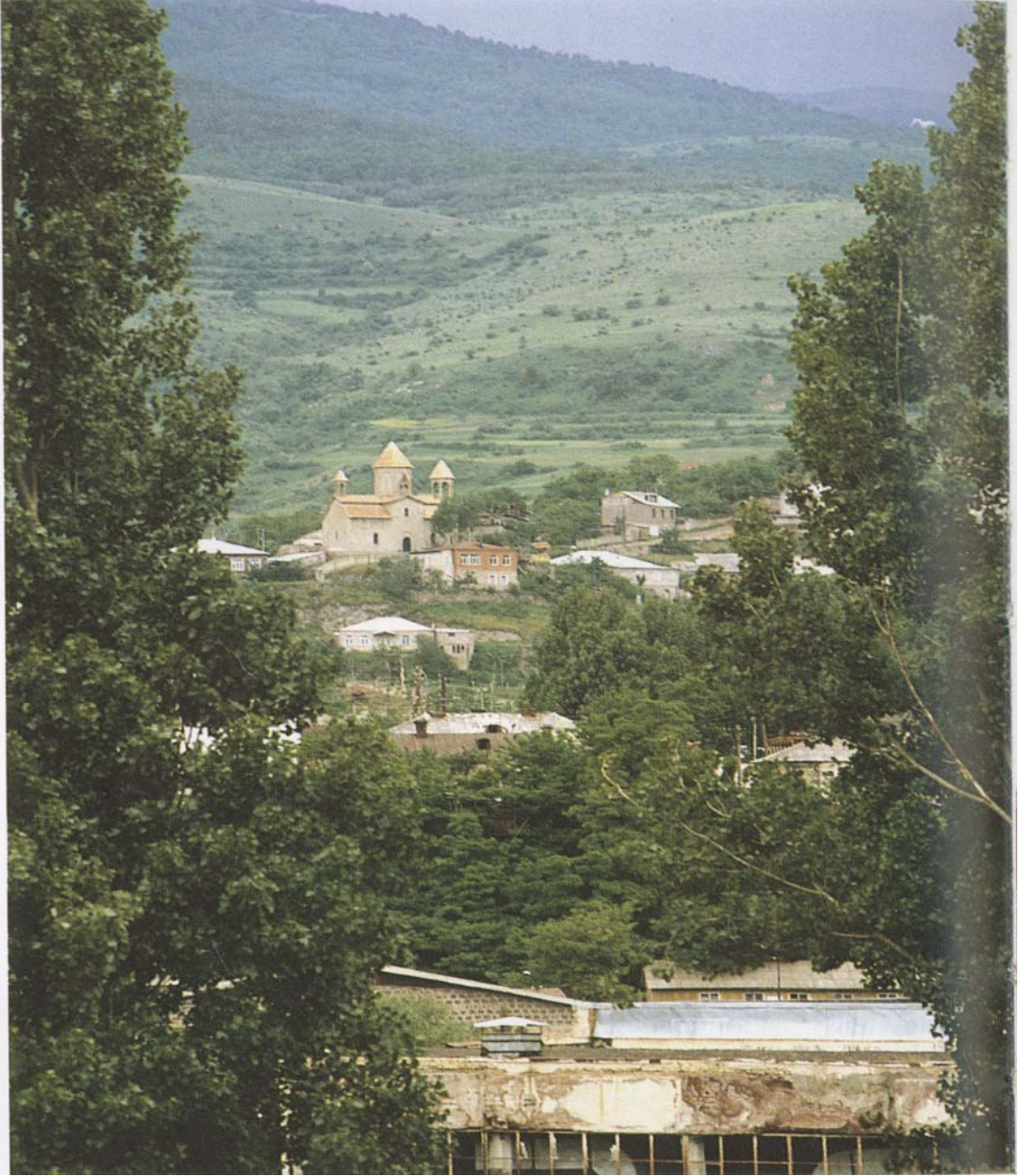
⁹⁶ Bu fotoğraflar N. Kaşıkçı-H. Yılmaz, "Aras'tan Volga'ya KAFKASLAR" kitabından alınmıştır.

F-2

Ahıska'dan görüntü

F-3

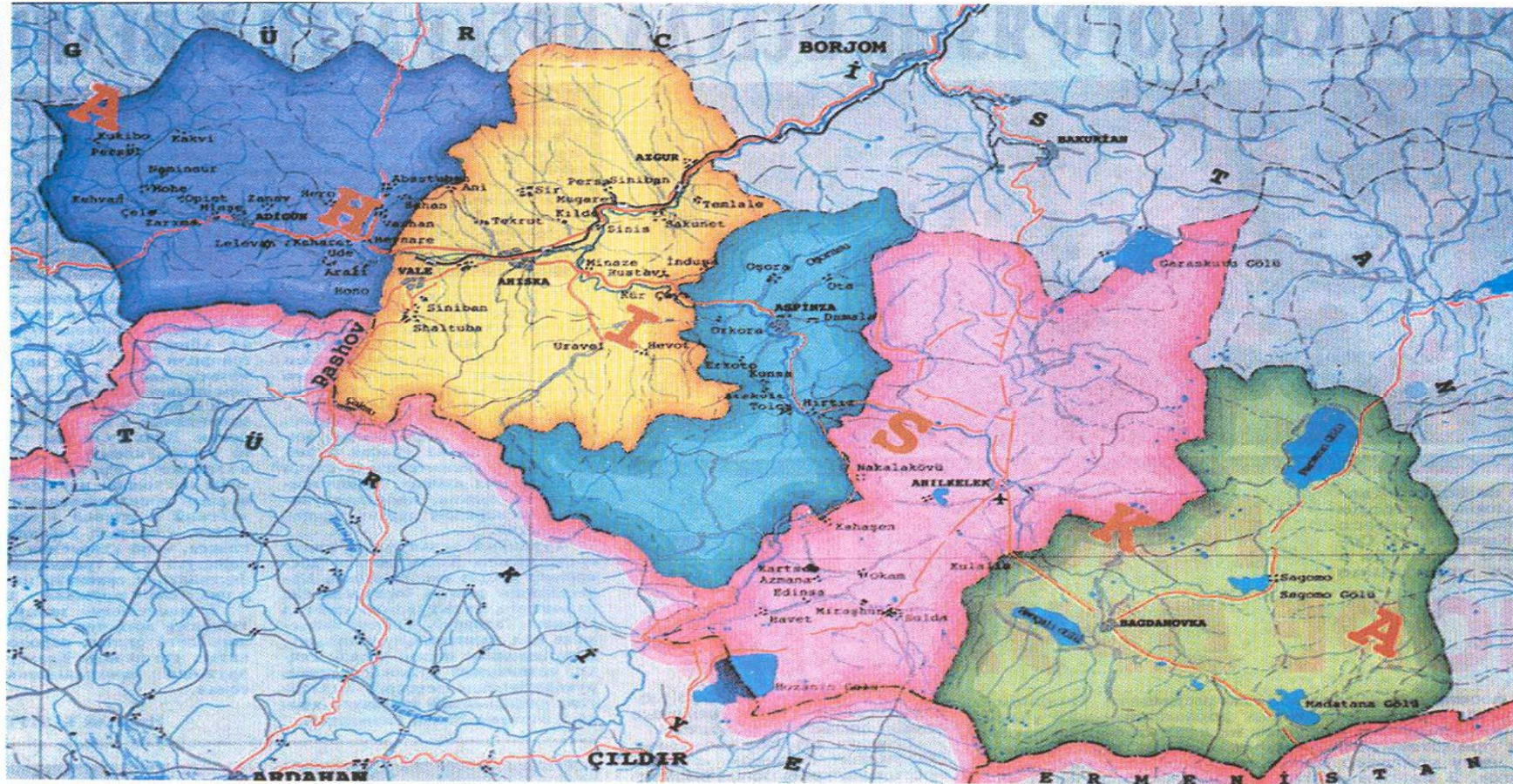

Ahıska'dan görüntü

F-4

Ahıska kalesi

Harita-1⁹⁷

⁹⁷ "AHISKA" Gazetesi, Almatı, 30 Eylül 2001, s. 6.

Harita-2⁹⁸

⁹⁸ “Bizim Ahıska”, Üç Aylık Kültür Dergisi, Ankara 2005.

ÖZET

Ahıska Türkleri, asıl vatanları bugünkü Gürcistan Cumhuriyeti toprakları içinde kalan ve Türkiye ile sınır komşusu olan, Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, Adıgön ve Bogdanovka ilçelerinden 1944 yılındaki sürgünden sonra topraklarından ayrılmışlardır. Günümüzde eski Sovyetler Birliğini oluşturan topraklardan Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Sibirya'da dağınık olarak yaşamaktadırlar.

Tezimizin amacı tarihin her döneminde zulme uğramış ve daha sonra da vatanlarından uzak yaşamaya mahkûm edilmiş Ahıska Türklerinin anlatılarını tespit etmek ve bu anlatılara dayanarak sosyal bir grup olarak kimliklerini belirlemek ve zoraki göç serüvenini ortaya koymaktır.

Ahıska Türklüğü, bütün tarihi yaralarına rağmen, Türk kültürünü hâlâ canlı olarak yaşatmaktadır. Rus işgali sırasında (28 Ağustos 1828 sabahı) Ahıska şehrinde tüm kütüphaneler ateşe verilmiştir. Daha sonra Sovyetler Birliği döneminde rejimin baskısı sonucu onlarla ilgili hemen hemen hiçbir yazılı kaynak ortaya konulmamıştır. Ancak kuşaktan kuşağa sözlü gelenekte yaşatılmakta olan çok kuvvetli ve zengin kültürü mevcuttur. Bundan dolayı çalışma planı olarak Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerini araştırarak daha önce kayda geçirilmemiş ve yok olma yolunu tutmuş sözlü kültür ürünlerini araştırarak, kimlikleriyle ilgili duygu ve düşüncelerini tespit etmek ve zorunlu göçün (tehcir) zihinlerindeki izlerini saptamak amaçlanmıştır.

Tarihi kaynaklardan faydalanarak ve asıl bu dramı yaşamış olan somut kişilerin hâlâ sadece sözlü gelenekte yaşatılan bilgilerin kaydedilmesini tezimizde ön

planda tuttuk. Bu göç sırasında insanların başlarından geçenlerin, yani bu trajediyi yaşayan ya da onların çocuklarından dinlemek suretiyle olup bitenleri onların gözüyle, yorumuyla vermeye çalıştık.

Kazakistan'a yerleştirilen Almatı ve Enbekşi-Kazak vilâyetlerin Candosov, Çemolgan, May ve Canaşar köylerde insanlarla yüz yüze konuşmak suretiyle hem geçmişle ilgili anlattıklarını hem de yaşadıkları Kazakistan'da etnisiteler arası ilişkiler açısından değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızın “giriş” kısmında yaptığımız alan araştırma ve derleme tekniklerinden söz ettik. 1828-1944 yılları arasında Ahıska Türklerinin Ermeni, Gürcü ve Ruslara karşı direnişlerini ele aldık. 1944 yılı sonrası Ahıska Türklerinin Orta Asya ve Rusya'daki nüfus dağılımını inceledik. Tarihi kontecten faydalanarak “Ahıska” adının sözcük anlamını ve Ahıskanın coğrafi konumunu araştırdık. Daha sonra eski çağlardan başlayıp, Osmanlının son dönemlerine kadar olan bölge tarihini ele aldık.

Birinci Bölümde, Ahıska şehrinin Rusların işgaline uğradığını ve şehrin düştüğünü, Ahıska'nın 1828 savaşlarında ana vatandan ayrı düşmesi ile Sovyet Birliği dönemindeki durumunu anlattık.

İkinci Bölümde, Sovyet Birliğinin, Devlet Savunma Komitesi Kararlarını, sürgün belgelerini temel alarak verdik. Ahıskalıların sürgün edilmelerini ele aldık.

Üçüncü Bölümde bu trajediyi yaşayan Ahıskalılarının anlattıklarına yer verdik. Bunlar sürgün acıları, sürgün edildikleri yerlerdeki zorluklar ve ana vatanın hasreti üzerine anlattıklarıdır.

Dördüncü Bölüm bize Ahıska Türklerinin dil, din, örf ve âdetlerinin yanında sözlü kültürlerini de yaşattıklarını örneklerle gösteriyor.

Çalışmamızın ekler kısmında metinler içerisinde Rusça, Kazakça ve Ahıskaca rastlanan sözleri, bir sözlük oluşturarak verdik. Kaynak kişilerin geçmişteki ve günümüzdeki fotoğraflar, belgeler, Ahıska'dan görüntüler ve haritalar yer alıyor.

Böyle bir çalışma ile Ahıska Türklerinin kendi ana vatanlarındaki yaşamlarını, sürgünü, yeni topraklara uyum sağlayarak oralarda yaşamalarını ve diğer kültürler karşısında kendi kültürlerini kaybetmeyerek, günümüze kadar yaşattıklarını ortaya koymuş olduk.

ABSTRACT

The origin motherland of Ahıska Turks is on the place of Georgia and neighbour of the border Turkey, they are: Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, Adıgön and Bogdanovka. In 1944 year because of deportation Ahıska Turks left their places. In nowadays Ahıska Turks live separately in countries of EX Soviet Union such as: Kazakhstan, Azerbaijan, Kirgistan, Russia and Siberia.

The aim of thesis is to determine narration of Ahıska Turks, who in each period met with tyranny and then made sentenced to live far from motherland and to base on narration as a cosial group to determine the identities and to put the fact of forced emigration adventure.

Ahıska Turks, in spite of all historical wounds, live Türk culture actively. During Russian occupation (28 August, morning of 1828) all libraries in Ahıska city burnt. Then in the period of Soviet Union on the result of strick kontrol of regime almost there were no written spring about them. However from generation to generation very powerful and rich culture lives in oral tradition. As a research plan search Ahıska Turks who live in Kazakhstan who before did not taken into registration and oraly culture products takes way of desapears, establishing their feelings related with registration and the goal is to learn their footprints on the brain about obligate deportation.

Benefit from historical resources it was taken in a first stage the people who lived this tragedy and who took tradition information which still alive only orally. It is tried to give intrpretation and views of everything that took place during the emmigration by listening people who lived this tragedy or listen from their children.

It is tried to evaluate explanations about past and also about lived with people placed in Almaty, Enbekshi-Kazak region, in village Jandosov, Chemolgan, May and Janashar in a way to speak with these people face-to-face.

In the “enter” part it is mentioned about the place of research and selected technics. There are the resistans of Ahıska Turks between years of 1828-1944 to Armenian, Georgian and Russian. Also dissociation of population of Ahıska Turks in Midle Asia and Russia was examined. Benefit from history the meaning of word “Ahıska” and the geographical part of Ahıska was researched. Then was taken into consideration the place of history start from past period until Osman last period.

In first part, the occupation of Ahıska city by Russians and the distroyness of city and also the separation of Ahıska from motherland in 1828 war with position in Soviet Union are explained.

The second part gives documents of emmigration of Soviet Union, Desicion of Goverment Defence Committe. It was also mentioned about the departation of Ahıska Türks.

In the third part the discription of Ahıska Türks who lived this tragedy is given. There are the descriptions of departation pain, difficulties in places where they were departed and nostalgia to the motherland.

The fourth part showed language, religion and with custom shows the examples of their lifes and oral culture.

Texts contain the words which written in Russian, Kazak and Ahıska languages in appendix in research part they are given in a one word. Source contains the fotos of the past and present of people, documents, and views of Ahıska and memories of Ahıska.

With this work it is shown the life of Ahiska Turks in theirs motherland, deportation, how they provided harmony on the new earth and how in front of other cultures they did not lose their cultures and lifes.